Non vietata ai Cattolici!

M. TULLII CICERONIS EPISTOLÆ AD FAMILIARES

CUM DELECTU COMMENTARIORUM

IN USUM

SERENISSIMI

DELPHINI.

TOMUS SECUNDUS.

PATAVII, Typis Seminarii, MDCCLXXXIX.
Apud Thomam Bettinelli
SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER IX.

M. T. CICERO M. TERENTIO VARRONI S. D.

I. EX his literis, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, & ubi esses, cognovi: quando autem te visuri essemus, nihil sane ex iisdem literis potui suspicari. In spem tamen venio appropinquare tuum adventum, qui mihi utinam solatio sit: etsi tot tantisque rebus urgemur, ut nullam allevationem quisquam non stultissimus sperare debeat: sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliqua re juvare. Scito enim me, posteaquam in urbem venerim, rediisse cum veteribus amicis, id est, cum libris nostris in gratiam. Etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem: sed quod eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem, præceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam, teque, quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. Quamobrem cum placatis his utor, videor sperare debere, si te viderim, & ea quæ premant,

ARGUMENTUM. Varronis adventum expectat, ut ex consuetudine ejus non minus, quam ex studiis ac libris, cum quibus in gratiam redierit, solatium doloris petat, quem ex afflicta rep. ceperat. *Anno* U. C. *707.*

& ea quæ (1) impendeant, me facile transiturum. Quamobrem sive in Tusculano, sive in Cumano (2) ad te placebit, sive (quod minime velim) Romæ: dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrum commodissimum esse videatur. Vale.

1 *Impendeant*) Post Africanum bellum, quod Cæsar tunc gerebat. *Manutius*.

2 *Ad te*) Id est, apud te, & in tua villa: habuit enim & M. Varro villam in Cumano, quod ex proœmio Academicorum ad ipsum missorum colligitur. *Victorius*.

CICERO VARRONI.

II. Caninius idem tuus & idem noster, cum ad me pervesperi venisset, & se postridie mane ad te iturum esse dixisset: dixi ei me daturum aliquid mane; ut peteret, rogavi. Conscripsi epistolam noctu: nec ille ad me rediit. Oblitum credidi. Attamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. (1) At tibi repente paucis post diebus, cum minime expectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim dixit. Etsi erat (2) ἕωλος illa epistola, præsertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui, & eam ipsam Caninio dedi. Sed cum eo, & homine docto, & tui amantissimo locutus ea sum, quæ pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilii do, quod mihimetipsi, ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possumus. Qui enim victoria se efferunt,

ARG. Retentæ epistolæ caussam exponit, deinde suadet, ut vitet oculos hominum, quod ipse faciat; donec gratulatio Africanæ victoriæ defervescat: & suum juvandæ reip. desiderium declarat. *Anno* U. C. 707.

1 *At tibi*) *Tibi*, ornatus gratia & hic, & alibi addidit Cicero. Epist. 6. ad M. Brutum, Epist. 14. lib. X. ad Att. & Cælius epist. 2. lib. VIII. *Manutius*.

2 Ἕωλος) Obsoleta, non recens.

runt, quasi victos nos intuentur. Qui autem victos esse nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. Quæ res fortasse, cur, cum hæc in urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui & me, & alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti: nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? Ac mihi quidem jam pridem venit in mentem, bellum esse aliquo exire, ut ea, quæ agebantur hic, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. (3) Sed calumniabar ipse. Putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum, etiam si non suspicaretur: Hic aut metuit, & ea re fugit, aut aliquid cogitat, & habet navem paratam. Denique, levissime qui suspicaretur, & qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Hæc ego suspicans, adhuc Romæ maneo: & tamen (4) λεληθότως consuetudo diuturna callum jam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, dum defervescit hæc (5) gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit. Confectum enim esse existimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum. Quamquam, quo me conjectura ducat, habeo: sed expecto tamen. Te vero nolo, (6) nisi ipse rumor jam raucus erit factus, ad Bajas venite.

3 *Sed calumniabar ipse*) Videtur desiderari *me*, ut sit, calumniabar ipse me. Sed nihil variant edit. *Lamb.* Ipse falsa hac suspicione me morabar, impedimentum mihi objiciebam. Sic *calumnia* superius lib. I. epist. 1. & lib. VI. ep. 7. *Gravius*.

4 λεληθότως) Sensim.

5 *Gratulatio*) Ob res a Cæsare in Africa contra Scipionem, Pompeji Magni socerum, & Jubam, Mauritaniæ regem, prospere gestas. *Idem*.

6 *Nisi ipse rumor jam raucus erit factus*) Nisi rumor de victoria Cæsariana jam cœperit imminui, evanescere, sive, ut Tacitus loquitur, senescere. *Gravius*.

re. Erit enim nobis honestius, etiam cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius, quam natatum. Sed hæc tu melius. Modo nobis stet illud, una vivere in studiis nostris: a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem; non deesse, si quis adhibere volet, non modo (7) ut architectos, verum etiam ut fabros, ad ædificandam rempublicam, & potius libenter accurrere: si nemo utetur opera, tamen & scribere, & legere (8) πολιτείας: & si minus in curia atque in foro, at in literis & libris, ut doctissimi veteres fecerunt, (9) navare rempublicam; & de moribus, ac legibus quærere. Mihi hæc videntur. Tu quid sis acturus, & quid tibi placeat, pergratum erit si ad me scripseris. Vale.

7 *Ut architectos*) Tanquam principes cives, quales olim fuimus. *Manut.*

8 Πολιτείας) Libros de gerenda rep. *Idem.*

9 *Navare Rempublicam*) Efficere aliquid Reip. utile, juvare: Vl. 1, *Navare aliquid & efficere*. J. F. Gronov. Sed alii aliter. Nam *gubernare* opinatur legi posse Victorius: *juvare*, Manutius; alii verbo addito, *navare operam reip.*

CICERO VARRONI.

III. Etsi quid scriberem non habebam, tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturum. Etsi vide, quæso, satisne rectum sit, nos, hoc tanto incendio civitatis in istis locis esse. Dabimus sermonem iis, qui nesciunt nobis, quocunque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. Quid refert? tamen in sermonem incidemus. Valde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere

&

ARG. Iturum se ad Varronem scribit: sed fore qui reprehendant, quod in tanto incendio civitatis amœnitates locorum quærant: se vero barbarorum voces contemnere, & persequi propositum, ut in studiis una vivant. *Anno* U. C. 707.

& scelerum & flagitiorum volutentur, nostra (1) nobiscum, aut inter nos cessatio vituperetur. Ego vero neglecta (2) barbarorum inscitia, te persequar. Quamvis enim hæc sint misera, quæ sunt miserrima, tamen artes nostræ nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant: sive quia nulla nunc in re alia acquiescimus; sive quod gravitas morbi facit, ut medicinæ egeamus, eaque nunc appareat, cujus vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego nunc hæc ad te, cujus domi nascuntur? (3) γλαῦκ' εἰς Ἀ'θήνας. Nihil scilicet, nisi ut, rescribens aliquid, me expectares. Sic igitur facies. Vale.

1 *Nobiscum, aut inter nos*) Bona correctio. Nam poterat aliquis objicere, cessare eos etiam cum aliis: siquidem in urbe non viverent. Cessamus, inquit, inter nos, non inter alios; quia remoti a multitudine vivimus. *Manut.*
2 *Barbarorum*) Indoctorum. *Idem.*
3 Γλαῦκ' εἰς Ἀ'θήνας) Vide VI. 3.

CICERO VARRONI S.

IV. ΠΕρὶ (1) δυνατῶν me scito (2) κατὰ Διόδωρον κρίνειν. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire. Sin autem non es, (3) τῶν ἀδυνάτων est te venire. Nunc vide, utra te (4) κρίσις magis delectet, Χρυσιππεία ne, an hæc, quam noster Diodorus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur.

ARG. De Varronis adventu ex Diodori Philosophi sententia jocatur ita, ut ad Chrysippi sententiam accedat. *Anno* U. C. 707.
1 Περὶ δυνατῶν) De rebus, quæ fieri possunt: de possibilibus. Hoc enim verbo, quod vitasse Cicero videtur, Plautus in Sticho usus est; & Quintilianus, quod Græce δυνατὸν, Latine dici *Possibile*, quanquam appellatione duriore, auctor est libro III. cap. 8. *Manut.*
2 Κατὰ Διόδωρον κρίνειν) *Ex Diodori sententia judicare.* Quid sentiret Diodorus ostendit Cic. in lib. de Fato, cap. 7. *Maxime tibi, Chrysippe, cum Diodoro* &c. *Idem.*
3 Τῶν ἀδυνάτων) Ex iis rebus, quæ fieri non possunt. *Idem.*
4 Κρίσις.... Χρυσιππεία) Judicium ex Chrysippi sententia.

Hoc etiam (5) κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν est. (6) De Coctio mihi gratum est. Nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos; accurremus ad te. Si (7) hortum in bibliotheca habes, deerit nihil. Vale.

5 *Κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν*) Secundum Chrysippum fieri potest.

6 *De Coctio*) Quid si *Coccejo?* de quo *ad Att.* XII. 13. *Corrad.*

7 *Hortum*) Illatum, non ibi natum. *Manut.* Vix hortum hic intelligere Manutius videtur potuisse alium, quam ex eorum genere, quos vocabant hortos Adonidis; hoc est, flores aut plantas in testulis, uti notat Hesychius. An tales delicias amaret in bibliotheca Cicero, non dicam: scio ambulationibus delectatum; & de testaceis ejusmodi hortulis valde contemptim locutos esse veteres. *In bibliotheca* Badius interpretatur in loco bibliothecæ vicino. Nihil expedit. An ignorabat Cicero, in Varronis villa hortum esse? Cur ergo diceret; *si habes?* Eum ego arbitror aliud velle: hoc nempe: Non egressurum se Varronis e bibliotheca, nisi ut in horto corpus ambulando exerceat; itaque non egressurum omnino, si in bibliotheca sit hortus. Scripsit facete, suo more Cicero, neque intelligi voluit grammatice. *Olivet.*

CICERO VARRONI.

V. Mihi vero ad Non. bene maturum videtur fore, neque solum propter reipublicæ, sed etiam propter anni tempus. Quare diem istum probo. Itaque eundem ipse sequar. (1) Consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non pœniteret, nobis pœnitendum putarem. Secuti enim sumus non spem, sed officium. Reliquimus autem non officium, sed desperationem. Ita verecun-

ARG. Probat & diem, quo conventuri sint, & suum Varronisque consilium, quod semel a Cæsare victi ab armis discesserint. *Anno* U. C. 707.

1 *Consilii nostri*) Hujus nostri consilii, inquit Cicero, ne tum quidem nobis pœnitendum putarem, si eos, qui id secuti non sunt, non pœniteret. Cum vero eos pœniteat, quod in bello remanserint, multo minus nobis, qui saniores fuimus, pœnitendum puto. *Ne si*, verbo præponuntur, & in eo tamen verbo inest vis negandi. Nam illud, *Nobis pœnitendum putarem*, valet, non putarem, quia respicit superiores particulas, *ne si*, quæ si postponantur, addenda erat eidem verbo altera negatio, ut ita dicatur: *Nobis pœnitendum non putarem, ne si eos quidem*, &c. *Manut.*

cundiores fuimus, quam qui se domo non commoverunt: saniores, quam qui, amissis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil minus fero, quam severitatem otiosorum: &, quoquo modo se res haberet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo. Sin minus, persequar in Cumanum: & ante te certiorem faciam, ut (2) lavatio parata sit.

2 *Lavatio*) Instrumentum balneare. Phædrus *lavationem argenteam*, Fabula LXIII. (sive lib. IV. 4. cui titulus,) *Æsopus interpres Testamenti*. J. F. Gron.

CICERO VARRONI.

VI. Caninius noster me tuis verbis admonuit; ut scriberem ad te, si quid esset quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Cæsaris, scilicet, in expectatione: neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in (1) Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret: (2) multos ei molestos fore, ipsumque multis: Ostiæ videri commodius eum (3) exire posse. Id ego non intelligebam quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit, & se ad eum, & Balbum, & Oppium scripsisse ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, vel potius ubi utrique. Quid enim ille factu-

rus

ARG. Cæsaris ex Africano bello adventum nuntiat, & belli civilis causam in Pompejum potius, quam in Cæsarem confert. Varronem autem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerat. *Anno* U. C. 707.

1 *Alsiense*) Quod in superi maris litore Plinius & Ptolemæus constituunt. *Manut.*

2 *Multos*) Cum ibi essent multorum villæ ob regionis amœnitatem. *Idem.*

3 *Exire*) De navi descendere.

rus ſit, incertum eſt: & ſimul oſtentavi tibi, me iſtis eſſe familiarem, & conſiliis eorum intereſſe. Quod ego cur nolim, nihil video. (4) Non enim eſt idem, ferre ſi quid ferendum eſt, & probare ſi quid probandum non eſt. Etſi, quid non probem quidem neſcio, præter initia rerum. Nam hæc in voluntatem fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas) noſtros amicos cupere bellum: hunc autem non tam cupere, quam non timere. Ergo hæc conſilii fuerunt: reliqua neceſſaria. Vincere autem aut hos, aut illos neceſſe eſt. Scio te ſemper mecum in luctu fuiſſe, cum videremus, quam illud ingens malum alterius utrius exercitus & ducum interitu: tum vero extremum malorum omnium eſſe civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. Crudeliter enim otioſis minabantur: eratque iis & tua invifa voluntas, & mea oratio. Nunc vero, ſi eſſent noſtri potiti, valde intemperantes fuiſſent. Erant enim nobis perirati, quaſi quidquam de noſtra ſalute decreviſſemus, quod non idem illis cenſuiſſemus: aut quaſi utilius reipublicæ fuerit, eos etiam ad (5) beſtiarum auxilium confugere, quam vel emori, vel cum ſpe, ſi non optima, at aliqua tamen vivere. (6) At in perturbata republica vivimus. (7) Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla ſibi ſubſidia ad omnes vitæ ſtatus paraverunt. Huc enim ut venirem, ſuperior longius, quam volui, fluxit oratio.

Cum

4 *Non enim eſt idem*) Arguta ſententia. Fero, inquit, quæ ferenda ſunt: (quis enim cum temporum neceſſitate pugnet?) non ideo tamen probo, quæ probanda non ſunt. *Manut.* Fruſtra mihi quidem videtur hanc ſollicitare lectionem H. Stephanus, *Schediaſm. Var.* lib. II. cap. 27. *Olivetus.*

5 *Beſtiarum*) Elephantorum Jubæ.

6 *At*) Objectio: Vivimus ubi viris vivere indignum eſt, republica in tyrannidem prolapſa. *J. F. Gronov.*

7 *Quis negat? ſed hoc viderint*) Fateor. Sed hæc objectio tantum valet adverſus eos, qui ſe non inſtruxere ad utramque fortunam tolerandam. *Idem.*

Cum enim te ſemper magnum hominem duxi: tum quod his tempeſtatibus es prope ſolus in portu, fructuſque doctrinæ percipis eos, qui maximi ſunt, ut ea conſideres, eaque tractes, quorum & uſus, & delectatio eſt omnibus iſtorum & (8) Actis, & voluptatibus anteponenda. Equidem (9) hos tuos Tuſculanenſes dies inſtar eſſe vitæ puto: libenterque omnibus omnes opes conceſſerim, ut mihi liceat, vi nulla interpellante, iſto modo vivere. Quod nos quoque imitamur, ut poſſumus, & in noſtris ſtudiis libentiſſime conquieſcimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut, cum opera noſtra patria ſive non poſſit uti, ſive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortaſſe non recte, ſed tamen multi, etiam reipublicæ præponenda putaverunt? Quæ igitur ſtudia magnorum hominum ſententia vacationem habent etiam publici muneris, iis, concedente republica, cur non abutamur? Sed plus facio, quam Caninius mandavit. Is enim, ſi quid ego ſcirem, rogarat, quod tu neſcires: ego tibi ea narro, quæ tu melius ſcis, quam ipſe, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus ſum, ut eorum, quæ temporis hujus ſint, quæve audiero, ne quid ignores.

8 *Actis*) Amœna litora, in quæ ſe recipiebant cum genio vellent indulgere, partim ob amœnum in mare proſpectum, partim propter piſcium delicias. Servius ad V. Æn. *In ſola ſecretæ Troades acta*. Græv.

9 *Hos Tuſculanenſes dies ſuos*) Sic agere, quemadmodum tu hos proximos dies in Tuſculano tuo egiſti inter libros, quos vel legis, vel facis, eam demum ego veram vitam puto. *J. F. Gronov.*

CICERO VARRONI.

VII. CŒnabam apud Sejum, cum utrique noſtrum redditæ ſunt a te literæ. Mihi

vero

ARG. Jam muturum eſſe ait, ut ab urbe diſcedat: & de Cæſaris ex Africano bello redeuntis itinere diverſos rumores nuntiat. *Anno* U. C. 707.

vero jam maturum videtur. Nam, quod anteà calumniatus sum, (1) indicabo malitiam meam. Volebam prope alicubi esse, (2) si quid bonæ salutis, (3) σύν τε δύ' ἐρχομένῳ. Nunc, quando confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin (4) equis viris. Nam, ut audivi de (5) L. Cæsare filio, mecum ipse, (6) *Quid hic mihi faciet patri?* Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cœnitare. Quid faciam? tempori serviendum est. Sed ridicula (7) missa, præsertim cum sit nihil quod rideamus.

(8) *Africa terribili tremit horrida terra tumultu.* Itaque nullum est (9) ἀποπροηγμένον, quod non verear. Sed quod quæris, (10) quando, qua, quo, nihil adhuc scimus. Istuc ipsum de Bajis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc (11) prædium suum non inspexit: nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. Ego omni-

1 *Indicabo malitiam meam*) Fatebor tibi, quod astute cogitaram. *J. F. Gronov.*

2 *Si quid bonæ salutis*) Si de Pompejanorum victoria nuncius afferretur. Timebat enim eos Cicero, si vicissent. *Man.*

3 Σύν τε δύ' ἐρχομένῳ) Utroque simul eunte. *Iliad.* X. 225.

4 *Equis viris*) Omni conatu, manibus pedibusque, subaudi, Cæsari obviam eamus. Translatio a militari certamine, quo contenditur equis virisque. Inde manavit proverbium. Cum vero celeritas indicatur, *Equis, velis*, dicitur, fugientium similitudine terra marique. *Manutius.*

5 *L. Cæsare filio*) Quem Dio, lib. XLIII. jussu Cæsaris occulte interemptum ostendit, quia perpetuo contra ipsum pugnasset. Hujus Cæsaris pater fuit L. Cæsar, avunculus M. Antonii. *Idem.*

6 *Quid hic mihi faciet patri*) Si L. Cæsarem, propinquum suum, necavit: quid mihi faciet? Sumpsit ex Andria Terentii. (Act. I. sc. 1. vers. 85.) *Idem.*

7 *Missa*) Subaudi, *sint*: vel *faciemus*. Idem.

8 *Africa*) Ennii versus. *Idem*

9 Ἀποπροηγμένον) De Finib. III. 15.

10 *Quando, qua, quo*) Quando sit Cæsar venturus, qua via, ad quem locum. Hinc opinor hanc epistolam, in qua nihil certi de Cæsaris adventu Cicero significat, ante superiorem proximam scriptam esse, in qua Cæsaris adventum expectari dicit, & exiturum vel Ostiæ, vel in Alsiense. *Idem.*

11 *Prædium suum*) Per jocum Sardiniam vocat Cæsaris prædium: quasi provinciæ populi R. Cæsaris essent prædia. *Idem.*

omnino magis arbitror per Siciliam: vel jam sciemus: adventat enim Dolabella. (12) Eum puto magistrum fore.

(13) Πολλοὶ μαθηταὶ κρέττονες διδασκάλων. Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum. Quare expecto tuas literas. Vale.

12 *Eum puto magistrum fore*) Is docebit, qua ratione amissam Cæsaris gratiam recuperem, cum ego eum in arte oratoria docere sim solitus. Sic Manutius. Sed suspicor Ciceronem respicere etiam ad Magistros auctionum, & significare, Dolabellam præstiturum Cæsari operam, qualem præstitit P. Sylla & propinquo suo & Cæsari, quem ait vibrasse *illam cruentam hastam*, II. Off. 8. hoc est, præfuturum auctionibus confiscatorum, & subhastatorum bonorum, quæ inimicorum Cæsaris fuissent. *J. F. Gronov.*

13 Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων) *Multi discipuli meliores magistris*. Responsio ad tacitam objectionem. At Cæsar ipse magister est atque auctor, ut omnis hujus mali, sic & proscriptionum; Dolabella Cæsaris discipulus. (At respondet) multi discipuli potiores magistris. *Idem*.

CICERO VARRONI.

VIII. Etsi munus flagitare, quamvis quis (1) ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego expectatione (2) promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te (3) quatuor admonitores non nimis verecundos. Nosti enim profecto (4) os ejus adolescentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos misi, qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Expectabam omnino jamdiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid

ARG. Promiserat Varro Ciceroni se libros dicaturum: Cicero eum promissi admonet, missis quatuor Academicarum quæstionum. *Anno* U. C. 708.

1 *Ostenderis*) Significaverit se daturum. *Manut.*

2 *Promissi tui*) Fortasse libros de ling. Lat. significat, quos postea Varro ad Ciceronem misit. *Idem.*

3 *Quatuor admonitores*) Quatuor libros Academicos: quorum primus duntaxat extat: reliqui tres desiderantur. *Idem.*

4 *Os*) Impudentiam Academiæ novæ. Habent *ejus* principes, nostri quatuor editores: *illius*, Grævius. Recte utrumque aberit

quid ſcriberem, quam aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quam ſimillimo munere. Sed, cum tu tardius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin conjunctionem ſtudiorum amoriſque noſtri, quo poſſem, literarum genere declararem. Feci igitur ſermonem inter nos habitum in Cumano, cum eſſet una Pomponius: tibi dedi partes (5) Antiochinas, quas a te probari intellexiſſe mihi videbar: mihi ſumpſi (6) Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere, nos id locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. Poſt hæc autem, mi Varro, quam plurima, ſi videtur, & (7) de nobis inter nos: ſero fortaſſe: ſed (8) ſuperiorum temporum fortuna reipublicæ cauſam ſuſtineat. (8) Hæc ipſi præſtare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, ſi non bono, at ſalutem certo ſtatu civitatis, hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus. Quanquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes honeſtas nobis & curas & actiones darent: nunc autem quid eſt, ſine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipſis vix: his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, & ſæpius. (10) Migrationem & emptionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re conſilium probo. Cura ut valeas.

5 *Antiochinas*) Ut ea Varro diſputans exponeret, quæ Antiochus Aſcalonita, Academicus Philoſophus, contra Philonem dixerat, & ſcripſerat. *Manut.*

6 *Philonis*) Qui novam Academiam, ex Arceſilæ ſententia, quaſi meliorem vetere tuebatur. *Idem.*

7 *De nobis*) Non de aliis perſonis, ut jam de Antiocho, Philone. *Cellar.*

8 *Superiorum temporum fortuna*) Quod adhuc ceſſavimus, condonetur Reip. quæ nos alio rapuit. *J. F. Gron.*

9 *Hæc ipſi*) Hæc vero tempora præſtare ipſi debemus: nobis horum temporum reddenda ratio eſt. Otium enim habemus. *Manut.* Lego: *hanc ipſi* &c. ſcilicet horum temporum cauſam. Nunc ſublatus eſt iſte Reip. obtentus: & ſi peccemus, non poſſumus delegare culpam, ſed ipſi ea tenemur. *Gron.*

10 *Migrationem*) In domum nuper emptam. *Manut.*

De hac epiſtola, vide *Att.* XIII. 25.

DO-

DOLABELLA CICERONI S. D.

IX. SI vales, gaudeo: & ipſe valeo, Tullia noſtra recte valet. Terentia minus belle habuit: ſed certum ſcio jam convaluiſſe eam. Præterea rectiſſime ſunt apud te omnia. Etſi nullo tempore in ſuſpicionem tibi debui venire, partium cauſa potius, quàm tua, tibi ſuadere, ut te aut cum Cæſare nobiſcumque conjungeres, aut certe in otium referres: præcipue nunc jam inclinata victoria, ne poſſum quidem in ullam aliam incidere opinionem, niſi in eam, in qua ſcilicet tibi ſuadere videar, quod pie tacere non poſſum. Tu autem, mi Cicero, ſic hæc accipies, ut, ſive probabuntur tibi, ſive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditiſſimo tibi & cogitata, & ſcripta eſſe judices. Animadvertis, Cn. Pompejum nec nominis ſui, nec rerum geſtarum gloria, neque etiam regum ac nationum clientelis, quas oſtentare crebro ſolebat, eſſe tutum: & hoc etiam quod infimo cuique contigit, illi non poſſe contingere, ut honeſte effugere poſſit, pulſo Italia, amiſſis Hiſpaniis, capto exercitu (1) veterano, (2) circumvallato nunc denique: quod (3) ne-

ARG. Dolabella ſocero ſuo ſuadet, ut ſe vel cum Cæſare conjungat, vel in otium ſe referat; quod idem Cælius ſuaſerat lib. VIII. epiſt. 16. *Anno U. C.* 705.

1 *Veterano*) Legimus in Suetonio, dixiſſe Cæſarem, cum iret adverſus Pompeji legatos in Hiſpaniam, ire ſe ad exercitum ſine duce, & inde reverſurum ad ducem ſine exercitu. Quod res ipſa comprobavit. Collectitio enim exercitu Pompejus in Pharſalia dimicavit. *Manut.*

2 *Circumvallato*) Ad Dyrrhachium. *Idem.*

3 *Neſcio an*) Pro, *fortaſſe*, uſurpat ſæpe Cicero. *Neſcio*, vel, *Haud ſcio*, majore quadam elegantia, ut infra, epiſt. 14. *Contigit enim tibi, quod haud ſcio an nemini.* Et epiſt. 15. *Eſt id quidem magnum, atque haud ſcio an maximum.* Et de Orat. lib. II. *Videtis ne, quantum munus ſit oratoris hiſtoria? haud ſcio an flumine orationis & varietate maximum.* Ibidem: *Magnum quoddam opus eſt, atque haud ſcio, an de humanis operibus longe maximum.* Idem.

nescio an ulli unquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem, quid aut ille sperare possit, aut tu, animum adverte pro tua prudentia. Sic enim facillime quod tibi utilissimum erit consilii capies. Illud autem (4) a te peto, ut si jam ille evitaverit hoc periculum, & se abdiderit in classem, tuis rebus consulas: & aliquando tibi potius, quam cuivis, sis amicus. Satisfactum est jam a te vel officio, vel familiaritati: satisfactum etiam partibus, & ei reipublicæ quam tu probabas. Reliquum est, ubi nunc est respublica, ibi simus potius, quam, dum illam veterem sequimur, simus in nulla. Quare velim, mi jucundissime Cicero, si forte Pompejus pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas, vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quæcunque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Cæsar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare: & meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuæ quoque fidei & humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me, & a te mihi literas referat. Vale.

4 *A te*) Vist. Grut. omittunt *a*.

M. CICERO P. DOLABELLÆ S. D.

X. NON sum ausus. Salvio nostro nihil ad te literarum dare: nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari, de quo, etiam nihil scribente me, te non dubitare cer-

Γ ARG. Inter Niciam & Vidium judex in causa, ut videtur, pecuniaria constitutus, quod grammaticus Nicia erat, per jocum ad grammaticos alludit: etiam de P. Syllæ morte jocose scribit. *Anno* U. C. 708.

certo ſcio. Omnino mihi magis literæ ſunt expectandæ ate, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem ſcire curare: niſi forte ſcire vis, me inter (1) Niciam noſtrum & Vidium judicem eſſe. Profert (2) alter (ut opinor) duobus verſiculis expenſum Niciæ: (3) alter Ariſtarchus hos (4) ὀβελίζει. Ego, tanquam criticus antiquus, judicaturus ſum, utrum ſint (5) τοῦ ποιητοῦ, an (6) παρεμβεβλημένοι. Puto nunc dicere: (7) Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? & ingentium (8) culinarum cum Sophia (9) Septimiæ? Quid ergo? tu adeo mihi excuſſam ſeveritatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiæ priſtinæ frontis appareant? Sed tamen ſuaviſſimum (10) συμβιώτην noſtrum præſtabo integellum, (11) neu committam, ut, ſi ego cum con-

1 *Niciam*) Hic eſt Curtius Nicias grammaticus, de quo Suetonius in libro de Grammaticis. Familiaris Dolabellæ fuit: Epiſt. ult. lib. XIII. ad Att. *Manutius*.

2 *Alter*) Vidius a Nicia petit nummos quos eum ſibi debere dicit, quos in Kalendario ſuo, vel tabulis expenſi ei credidiſſe ſcriptum profert. *Expenſum ferre alicui* eſt imputare alicui, erogatum alicui teſtari, ſcribere, dicere. *Duobus verſiculis* eſt duobus titulis vel nominibus. *J. F. Gronov.*

3 *Alter Ariſtarchus*) Ut Ariſtarchus olim, quos Homeri non eſſe verſus arbitrabatur, obeliſco notabat, ut inducerentur tanquam nothi: ſic Nicias verſiculos illos, expenſam ſibi pecuniam indicantes, non agnoſcebat, fictoſque a Vidio dicebat. *Man.*

4 Ὀβελίζει) Veru notat. *Idem*.

5 Τοῦ ποιητοῦ) Poetæ, Homeri. Jocum Cicero quæſivit in ſimilitudine. Nam quia, *Verſiculis*, dixerat, & mox, *Ariſtarchus*, ideo poetam nominavit; cum Vidium ipſum ſignificet, qui verſiculos illos ſcripſerat. *Idem*.

6 Παρεμβεβλημένοι) Interjecti: ſic a Vidio ficti, ut in Homeri poemate interjecti a neſcio quo verſus aliquot erant, de quibus Ariſtarchus judicavit, *Idem*.

7 *Oblitusne es*) Quaſi propter convictum damnare non poſſit. *Cellar.*

8 *Culinarum*) Alii *cochlearum* volunt. Alii aliud. J. F. Gronovius, *ſquillarum*.

9 *Septimiæ*) Subaudi, filia.

10 Συμβιώτην) Convictorem noſtrum non ſinam jacturam facere: ſignificat, ſi pronunciaturus ſit, *debere videri*, ſe pro eo pecuniam numeraturum. *J. F. Gronov.*

11 *Nec committam*) Nec dabo tibi occaſionem, ſi damnatus fue-

demnaro, tu restituas, (12) ne habeat Bursa Plancus apud quem literas discat. Sed quid ago? cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bello, in aliqua majuscula cura negotiove versere. Labor longius. Cum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Syllæ morte, (13) antequam certum scierit. Nunc quærere desierunt, quomodo perierit. Satis putant se scire, quod sciunt. Ego cæteroqui animo æquo fero: unum vereor, (14) ne hasta Cæsaris refrixerit. Vale.

fuerit, per Cæsarem eum restituendi in integrum. Tacite reprehendit multa judicia a Cæsare rescissa, & restitutos exules. *Idem.*

12 *Ne habeat Bursa*) Ne ille tuo hoc beneficio devinctus Planco vestro Bursæ se dedere compellatur, & illum barbarum literarum elementibus imbuere. Nam & hic fuerat inimicus Ciceronis, & cum melioribus temporibus damnatus esset, a Cæsare civitatem receperat. *Manut.*

13 *Antequam*) Verebatur enim, ne falsum esset, quod esse verum cupiebat; quia P. Sylla, quod & antea dictatore propinquo suo L. Sylla, & postea Cæsare, proscriptorum civium bona emere consueverat, populo in primis odio erat. *Manut.*

14 *Ne hasta Cæsaris refrixerit*) Eundem etiam jocum movet iisdem pene verbis in eadem persona. lib. XV. ep. 17.

CICERO DOLABELLÆ.

XI. VEL meo ipsius interitu mallem literas meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. Nam & oratio tua prudens, & amor erga me singularis, multum levaret. Sed cum brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim juvari: non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ succumben-

ARG. Tulliolæ mortem, Dolabellæ, etiam post divortium, significat: suos obtrectatores a Dolabella refutari vult, ab eodemque se amari. *Anno* U. C. 708.

bendum putem: sed tamen hilaritas illa nostra, & suavitas, quæ te præter cæteros delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen, & constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. Quod scribis prælia te mea causa sustinere, non tam id laboro, ut si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo, ignoscasque brevitati literarum mearum. Nam & celeriter una futuros nos arbitror, & nondum satis confirmatus sum ad scribendum.

CICERO DOLABELLÆ.

XII. Gratulor Bajis nostris, si quidem, ut scribis, salubres repente factæ sunt: nisi forte te amant, & tibi assentantur, & tamdiu, dum tu ades, sunt oblitæ sui. Quod quidem si ita est, minime miror, cælum etiam & terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere. Oratiunculam pro Dejotaro, quam requirebas, habebam mecum; quod non putaram. Itaque eam tibi misi. Quam velim sic legas, ut causam tenuem & inopem, nec scriptione magnopere dignam. Sed ego hospiti veteri & amico munusculum mittere volui levidense, crasso filo, cujusmodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti, fortique sis: ut tua moderatio & gravitas (1) aliorum infamet injuriam. Vale.

ARG. Dolabellæ gratulatur de Bajarum salubritate, & orationem pro Dejotaro mittit. *Anno U. C. 708.*

1 *Aliorum*) Cæsarianorum.

CICERO DOLABELLÆ S.

XIII. CAjus Suberinus Calenus, & meus eſt familiaris, & Leptæ noſtri familiariſſimi perneceſſarius. Is cum vitandi belli cauſa profectus eſſet in Hiſpaniam cum (1) M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia eſſet, in qua nemo noſtrum, poſt Afranium ſuperatum, bellum fore putarat: incidit in ea ipſa mala, quæ ſummo ſtudio vitaverat. Oppreſſus eſt enim bello repentino: quod bellum, commotum a Scapula, ita poſtea confirmatum eſt a Pompejo, ut nulla ratione ſe ab illa miſeria eripere poſſet. Eadem cauſa fere eſt M. Planii (2) Heredis, (3) qui eſt item Calenus, Leptæ noſtri familiariſſimus. Hoſce igitur ambo tibi ſic commendo, ut majore cura, ſtudio, ſollicitudine animi commendare non poſſim. Volo ipſorum cauſa: meque in eo vehementer & amicitia movet, & humanitas. Lepta vero cum ita laboret, ut ejus fortunæ videantur in diſcrimen venire; non poſſum ego, non aut proxime atque ille, aut etiam æque laborare. Quapropter, etſi ſæpe expertus ſum, quantum me amares, tamen ſic velim tibi perſuadeas, id me in hac re maxime judicaturum. Peto igitur a te, vel, ſi pateris, oro, ut ho-

ARG. Rogat ut Suberino & Planio reditum in patriam a Cæſare impetret, eoſque ita excuſat, ut oſtendat, caſu quodam & neceſſitate coactos Pompeji partes in Hiſpania ſecutos eſſe. *Anno* U. C. 708.

1 *M. Varrone*) Legato Pompeji in Hiſpania cum Afranio & Petreio. *Manut.*

2 *Heredis*) Non dubito, quin ſit hoc Planii cognomen. Itaque ſcripſi prima litera majuſcula. *Idem.*

3 *Qui eſt item Calenus*) Hæc plane inſulſa ſunt, & nullius ſenſus. Reſcripſi ex Hittorpiano: *qui eſt item ut Calenus.* Non male etiam ſext. Pal. *qui eſt item uti Calenus Leptæ noſtri familiariſſimus.* Grævius. Omnino aliud, opinor, agebat vir doctiſſimus: nam *Calenus* non eſt hic nomen hominis, ſed loci. *Qui eſt item Calenus*, hoc eſt, qui eſt æque Calenus, ſive ex municipio Caleno, ac Suberinus ille, de quo ſupra. *Olivetus.*

homines miseros, & fortuna, quam vitare nemo potest, magis quam culpa, calamitosos, conserves incolumes: velisque per te, me hoc muneris cum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quo cum mihi magna necessitudo est, tum Leptæ, (4) quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere. Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix (5) equestris. Quapropter cum his Cæsar vitam sua liberalitate concessit, nec est quod iis præterea magnopere possit adimi: reditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice. In quo nihil est præter viam longam; quam idcirco non fugiunt, ut & vivant cum suis, & moriantur domi. Quod ut enitare, contendasque, vel potius ut perficias (posse enim te, mihi persuasi) vehementer te etiam atque etiam rogo.

4 *Quem omnibus antepono*) Non omnibus plane hominibus, (non enim Leptæ tantum tribueret) sed omnibus Calenis. Nam & Lepta ex eodem erat municipio. *Manutius*.
5 *Equestris*) Quadraginta milla sestertium.

CICERO DOLABELLÆ CONSULI S.

XIV. ETSI contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam lætitiam voluptatemque capiebam; tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa (1) in hæc loca veniant; præterea ex municipiis

ARG. Laudat Dolabellam, quod columnam, quasi aram mortuo Cæsari, ut deo, erectam, everterit, & animadversione in eos qui contra libertatem tumultuabantur, usus fuerit. Scripta paulo post necem Cæsaris. *Anno* U. C. 709.
1 *In hæc loca*) Bajas. Epist. 10. *Man.*

frequentes necessarii mei) quin omnes, cum te (2) summis laudibus ad cælum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis & consiliis obtemperans, præstantissimum te civem & singularem (3) consulem præbeas. Quibus ego quanquam verissime possum respondere, te, quæ facias, tuo judicio & tua sponte facere, nec cujusquam egere consilio; tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriæ. Et tamen non alienum dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem; mihi vero gloriosum, te juvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ. (4) L. quidem Cæsar, cum ad eum ægotum Neapolim venissem, quanquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen antequam me plane salutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum, si ego apud (5) sororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ vero tuo & gratulor, & gratias ago; quem quidem post te consulem, solum possumus vere consulem dicere. Deinde multa de facto, ac de re gesta; tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil reipublicæ salutarius.

At-

2 *Summis laudibus*) Ob eversam columnam & aram, Epist. 2. lib. XI. & 1. lib. XII. & ad Att. epist. 15. 16. 19. lib. XIV. *Idem*.

3 *Consulem*) Interfecto Cæsare, Dolabella cum fascibus tanquam consul in forum venit. Nam eum sibi Cæsar, iturus ad bellum Parthicum, suffecerat. *Idem*.

4 *L. Cæsar*) Juliæ, M. Antonii matris, frater; avunculus igitur Antonii. Hunc Antonius, oppressa rursus post obitum Cæsaris rep. necandum Octavio tradidit; Octavius ei Ciceronem. Sed cum ad eum interficiendum milites ab Octavio missi venissent, confugit ad Juliam sororem: quæ fratrem, objecto percussoribus corpore, clamans Antonii matrem una cum fratre necandam, incolumem servavit. *Idem*.

5 *Sororis filium*) M. Antonium, Dolabellæ collegam in consulatu. *Idem*.

Atque hæc una vox omnium eſt. A te autem peto, ut me hanc quaſi falſam hereditatem alienæ gloriæ ſinas cernere, meque aliqua ex parte in ſocietatem tuarum laudum venire patiare. Quanquam, mi Dolabella, (hæc enim jocatus ſum) libentius omnes meas, ſi modo ſunt aliquæ meæ, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauſerim ex tuis. Nam, cum te ſemper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuiſti: tum his tuis factis ſic incenſus ſum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil eſt enim (mihi crede) virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi (ut ſcis) M. Brutum, propter ejus ſummum ingenium, ſuaviſſimos mores, ſingularem probitatem, atque conſtantiam: tamen idibus Martiis tantum acceſſit ad amorem, ut mirarer locum fuiſſe augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, poſſe aliquid accedere? tantum acceſſit, ut mihi nunc denique (6) amare videar, antea dilexiſſe. Quare quid eſt quod ego te horter, ut dignitati & gloriæ ſervias? Proponam tibi claros viros, quod facere ſolent qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam teipſum. Te imitere oportet: tecum ipſe certes. Ne licet quidem tibi jam, tantis rebus geſtis, non tui ſimilem eſſe. Quod cum ita ſit, hortatio non eſt neceſſaria: gratulatione magis utendum eſt. Contigit enim tibi, quod haud ſcio an nemini, ut ſumma ſeveritas animadverſionis non modo non invidioſa, ſed etiam popularis eſſet, & cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratiſſima. Hoc ſi tibi fortuna quadam conti-

6 *Amare videar, antea dilexiſſe*) *Diligere* levius eſt, quam *Amare*. In epiſtola ad M. Brutum: *Clodius valde me diligit, vel, ut ἐμφατικώτερον, valde me amat*. Epiſt. 47. lib. XIII. *Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipſe diligis? ſed tamen, ut ſcires eum non a me diligi ſolum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc ſcribo*. Terentius quoque ut diverſa poſuit in Eun. *Act*. 1. *ſc*. 2. *verſ*. 16. *Manus*.

tigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii, atque consilii. Legi enim concionem tuam: nihil illa sapientius. Ita pedetentim & gradatim tum (7) accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa (8) maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur & urbem periculo, & civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes in te positam esse rempublicam, tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam, nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

7 *Accessus a te ad causam facti*) Accessisti ad rem narrandam ita pedetentim & gradatim, indeque ita recessisti, non ut impetu quodam & temeritate raptus ad animadvertendum videreris, sed ut ipsa res, a te prudenter explicata, hortaretur te ad celerem animadversionem, omnium concessu. *Idem*.

8 *Maturitatem animadvertendi*) In eos, qui columnam erexerant. *Idem*.

CICERO PÆTO S.

XV. Duabus tuis epistolis respondebo: uni, quam triduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis literis intellexi, pergratam (1) tibi esse curam meam valetudinis tuæ: quam tibi perspectam esse gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde,

ut

ARG. Duabus epistolis respondet, priori, de valetudine, & illius in se amore, ac jucunditate: alteri, nihil referre, utrum Romæ sit, an Neapoli, cum Romæ unius nutu regantur omnia. Scripta paulo ante, quam Cæsar ad Hispaniense bellum exiret. *Anno* U. C. 707.

1 *Tibi esse curam*) Ita esse in suis libris testantur Manutius & Corradus: non video igitur, quare Gruterus & Grævius hic lacunam cum Victorio agnoscere maluerint. *Olivetus*.

ut eſt reapſe, ex literis perſpicere potuiſti. Nam cum a ſatis multis (non enim poſſum aliter dicere) & coli me videam, & diligi; nemo eſt illorum omnium mihi te jucundior. Nam quod me amas, quod id & jampridem & conſtanter facis, eſt id quidem magnum, atque haud ſcio an maximum: ſed tibi commune cum multis. Quod tu ipſe tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus, id eſt proprie tuum. Accedunt non Attici, ſed ſalſiores quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani ſales. Ego autem (exiſtimes licet quod lubet) mirifice capior facetiis, maxime noſtratibus, præſertim cum eas videam primum (2) oblitas Latio tum, cum in urbem noſtram eſt infuſa (3) peregrinitas, nunc vero etiam (4) braccatis & tranſalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis veſtigium appareat. Itaque te cum video, omnes mihi (5) Granios, omnes Lucilios, (vere ut dicam) Craſſos quoque, & Lælios videre videor. Moriar, ſi præter te quemquam reliquum habeo, in quo poſſim imaginem antiquæ & vernaculæ feſtivitatis agnoſcere. Ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris, me tanta perturbatione valetudinis tuæ tam graviter exanimatum fuiſſe? Quod autem altera epiſtola purgas te non diſſua-

ſo-

2 *Oblitas*) Inquinatas ac maculatas Latinorum municipum ſermone atque formulis. Ab *oblinor*. Cellar. Videtur J. F. Gronovius deducere illud ab *oblivisci*. Deſiiſſe, inquit, Latium noſtrum. Supra lib. VII. epiſt. 31. *Exaruiſſe jam veterem urbanitatem*. Non ita bene. *Olivetus*.

3 *Peregrinitas*) Cum Latinis data civitas eſt: quorum conſuetudo Romanum ſermonem infuſcavit. *Peregrini* autem ab initio Latini Romæ vocabantur. *Manut.*

4 *Braccatis & tranſalpinis nationibus*) Gallia Braccata, quæ cis Alpes fuit, dicebatur provincia Narbonenſis, a genere veſtimenti: Comata vero, quæ Romanis antequam a C. Cæſare ſuperaretur, non paruit, dicta a comis alendis. Hic Cicero jocatur, non ſine ſtomacho, in Cæſarem, qui Gallis quibuſdam, non modo ciſalpinis, verum etiam tranſalpinis civitatem dederat: ex quibus nonnullos etiam in ſenatum recepit. *Idem*.

5 *Granios*) De Granio præcone, lib. II. de Orat. cap. 60. & in Bruto, cap. 43.

ſorem mihi emptionis Neapolitanæ fuiſſe, ſed auctorem commorationis urbanæ; neque ego aliter accepi. Intellexi tamen idem, quod his intelligo literis, non exiſtimaſſe te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, ſed magnam partem relinquere. (6) Catulum mihi narras, & illa tempora. Quid ſimile? Ne mihi quidem ipſi tunc placebat diutius abeſſe ab reipublicæ cuſtodia. Sedebamus enim in puppi, & clavum tenebamus: nunc autem vix eſt in ſentina locus. (7) An minus multa ſenatus conſulta futura putas, ſi ego ſim Neapoli? Romæ cum ſum, & urgeo forum, ſenatus-conſulta ſcribuntur (8) apud amatorem tuum familiarem meum. Et quidem, (9) cum in mentem venit, ponor ad ſcribendum: & ante audio ſenatus-conſultum in Armeniam & Syriam eſſe perlatum, quod, in meam ſententiam factum eſſe dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re eſſe factam. Atque hoc nolim me jocari putes. Nam mihi ſcito jam a regibus ultimis allatas eſſe literas, quibus mihi gratias agant, quod ſe mea ſententia reges appellaverim: quos ego non modo reges appellatos, ſed omnino nactos neſciebam. Quid eſt? tamen quamdiu hic erit noſter hic (10) præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ. Cum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. (11) Domum

6 *Catulum*) Q. Catulum ejus filium, qui cum C. Mario conſul fuit. *Mihi narras*; Ais ab reip. cuſtodia nunquam diſceſſiſſe. *Manutius*.

7 *An minus multa S. C.*) Abeſſe mihi licet nullo reip. damno. Non enim, ſi ego Romæ non ſim, ideo minus multa Senatus conſulta fient. *Idem*.

8 *Apud amatorem tuum*) Quæ ſcribi ſolebant in curia. Amatorem Pæti Cæſarem vocat; apud quem auctoritate & gratia plurimum valebat Pætus. *Idem*.

9 *Cum in mentem venit, ponor ad ſcribendum*) Ubi lubuit, ubi fert animus, præſcribitur S. C. meum nomen, quaſi ſcribendo adfuerim, etiamſi haudquaquam præſto fuerim. *J. F. Gron.*

10 *Præfectus*) Cæſar, quem ſenatus moribus in triennium præfecerat. Dio, lib. XLIII. *Manut.*

11 *Domum ſi habebo*) Neapoli.

mum si habebo, (12) in denos dies, singulos sumptuariæ legis dies conferam. Sin autem minus invenero, quod placeat, decrevi habitare apud te. Scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Syllanam desperabam jam, ut tibi proxime scripsi: sed tamen (13) non abjeci. Tu velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. Si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cætera mihi probabuntur. Vale.

12 *In denos dies*) Quem sumptum in singulos dies præscribit sumptuaria lex, cum in decem dies distribuam. Tulit eam legem Cæsar post bellum Africanum. Vide *Fam.* VII. 26. *Att.* XIII. 7. *Manut.*

13 *Non abjeci*) Adhuc spero. Epist. 1. lib. XIII. *Te abjecisse illam ædificationem, constabat inter omnes.* Idem.

CICERO PAPIRIO PÆTO S.

XVI. Delectarunt me tuæ literæ: in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, verentem, ne Silius (1) suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset; de quo & tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intelligerem te esse commotum: & ego tibi accurate rescripseram, ut, quoquo modo, in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura, aut certe levarem. Sed, cum proximis quoque literis ostendis, quantæ tibi curæ sit ea res, sic, mi Pæte, habeto: quidquid arte fieri potuerit (non enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est) sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandam, & colligendam, summo studio me con-

ARG. Ostendit nihil a se prætermissum in Cæsarianorum concilianda sibi benevolentia, nec boni civis aut sapientis hominis officium in se desiderari posse; tandem ad Pæti jocationes respondet. *Anno* U. C. 707.

1 *Suo nuntio*) Videtur nuntiasse, ut ex epistola colligitur, Cæsarem salibus Ciceronis esse offensum. *Manut.*

consecutum esse: nec frustra, ut arbitror. Sic enim color, sic observor ab omnibus his, qui a Cæsare diliguntur, ut ab his me amari putem. Nam etsi non facile dijudicatur amor verus, & fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit: cætera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi; quia & (2) nostra fortuna ea est, & illorum, ut simulandi causa non sit. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video quod timeam: nisi quod omnia sunt incerta, cum a jure discessum est: nec præstari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipsius nulla re a me offensus est animus. Est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar esse meum libere loqui cujus opera esset in civitate libertas: sic, ea nunc amissa, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si velim nonnullorum acute, aut facete dictorum offensionem, fama ingenii mihi est abjicienda. Quod si id possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium: &, ut Servius, frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quod tritas aures haberet notandis generibus poetarum, & consuetudine legendi; sic audio Cæsarem, cum volumina jam confecerit (3) ἀποφθεγμάτων, si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere: quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis,

2 *Nostra fortuna*) Humilis & abjecta. *Illorum*: Florentissima: cum sit penes Cæsarem potestas omnis. *Manut.*

3 Ἀποφθεγμάτων) Salse dictorum a multis. Hunc librum, *Dicta collectanea*, Suetonius vocat. *Idem.*

illis, cum dixi, nec illiterata, nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem (4) Œnomao tuo nihil utor: etsi (5) posuisti loco versus Accianos. Sed quæ est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verum (6) fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere. Nihil esse sapientis præstare, nisi culpam: qua mihi videor dupliciter carere: & quod ea senserim, quæ rectissima fuerunt: & quia, cum viderem præsidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certe non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam, aut faciam contra potentes: id quoque puto esse sapientis. Cætera vero, quid quisque me dixisse dicat, aut quomodo ille accipiat, aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt & observant, præstare non possum. Ita fit, ut & consiliorum superiorum conscientia, & præsentis temporis moderatione me consoler, & illam Accii similitudinem non modo jam ad invidiam, sed ad fortunam transferam: quam existimo levem & imbecillam, ab animo firmo & gravi, tanquam fluctum a saxo, frangi oportere. Etenim, cum plena sint monumenta Græcorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis, vel Syracusis, cum servientibus suis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi: ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum

4 *Œnomao tuo*) Accii tragœdia. Versus a Papirio recitati, vitandam invidiam, admonebant. *Idem*.

5 *Posuisti loco*) Opportune eorum exemplum attulisti. *Loco*, aut *in loco*, est, non alieno tempore. *Idem*.

6 *Fac esse omnia*) Esto, ut invideatur mihi, licet invidendi causa nulla sit. *Idem*.

mum cujusquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad jocationes tuas, cum tu secundum Œnomaum Accii, non, ut olim solebat, (7) Atellanum, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi (8) Popilium, quem (9) denarium narras? quam (10) tyrotarichi patinam? Faci-

7 *Atellanum*) Papirius in epistola sua, post eos versus, quos ex Accii Œnomao recitaverat, Ciceronem irriserat, non modeste, ut solebant olim Atellanarum actores, sed liberius, ut actores mimorum. Multis modis enim fabula mimus ab Atellana differebat: quod parum modeste dicax; quippe quæ dicta sit, ut ait Donatus in Terentii vita, ab imitatione diuturna vilium rerum, & levium personarum; itaque Macrobius lib. III. Saturn. mimis lasciviam tribuit: quod Romana lingua, non Osca, ut Atellana: quod ab uno tantum agebatur: quod exodiis carebat: neque enim in quinque actus, ut Atellana, & reliquæ fabulæ, quibus actibus inferebantur ad animos recreandos exodia, dividebantur, sed perpetuam actionem habebat: postremo, ut arbitror, quod neque adhibito tibicine, neque cantu, neque cum corporis motu, ut reliquæ fabulæ, agebatur. Recte igitur mimum, non Atellanum, id est, Atellanæ fabulæ histrionem, Pætus induxisse dicitur; quia dictis acutioribus, quam quæ inferi olim Atellanis solita fuerant, in Ciceronem jocaretur. *Manut.*

8 *Popilium*) Volunt piscem esse, qui Plinio dicitur *pompilus*, lib. IX. cap. 29. Nisi mavis hic *polypum*, ut infra.

9 *Denarium*) Eandem hanc vocem invenies in tertia ab hac epistola, quo loco edulium quoddam significare videtur, quod magni apud me momenti fuit, ne quid hic temere mutaremus. *Neque ollam*, inquit, *denariorum implere*. Nam quamvis thesaurus in ollis a senibus maxime condi soleat, unde argumentum & titulum suæ comœdiæ Plautus accepit: arbitror tamen argutiorem quempiam esse sensum horum verborum, voluisseque Ciceronem hoc loco ludere, & materiam joci ex ambiguitate illius dictionis traxisse: quod tamen non affirmo: nec enim ullo testimonio aliorum auctorum confirmare possum. Id autem quod suspicati fumus non inepte, ut puto, consideratis diligenter ambobus his locis notum facere voluimus. Quod si recipitur, probaturque edulium illic significare, non video cur hic quoque idem significare non possit, neque cur hinc vocem hanc delere tentent, cum illic eam manere sinant: eandem enim ejus utroque loco rationem esse puto. Eruditiores hoc diligentius considerare poterunt, quorum ego judicio semper libenter acquiescam. Satis hic nobis fuit consilii nostri rationem ostendere, quod, non ut cuncti fere alii fecerunt, dictionem hanc delere voluimus. *Victor.* Quasi intelligi non possit *denarius*, quo se *polypum* empturum scripsisset Pætus, quem Cicero, ut pretium minimum, se fingat spernere. *Corr.*

10 *Tyrotarichi*) Edulii genus ex caseo & salsamentis confectum: nam τυρός, caseus, τάριχος salsamentum.

cilitate mea ista ferebantur antea, nunc mutata res est. Hirtium ego, & Dolabellam (11) dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros. Puto enim te audisse (si forte ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud eos cœnitare. Tu autem (12) quod mihi bonam copiam ejures, nihil est. Tum enim cum rem habebas, (13) quæsticulis te faciebam attentiorem: nunc, cum tam æquo animo (14) bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, æstimationem te aliquam putes accipere. Etiam hæc (15) levior est plaga ab amico, quam a debitore. Nec tamen eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant: quod erit, magnificum sit & lautum. Memini te mihi (16) Phameæ cœnam narrare. (17) Temperius fiat: cætera eodem modo. Quod si perseveras me ad matris tuæ cœnam (18) revocare, feram id quo-

11 *Dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros*) Ego eos erudio in Rhetoricis; præcepta eloquentiæ eis trado, sed apud eos cœno. *Magistri* enim, *Reges*, *Domini* dicebantur splendidi convivatores, qui amicos frequenter excipiebant conviviis. Ut pridem notavit Lipsius III. Antiq. lect. *Græv.*

12 *Quod mihi bonam copiam ejures*) Pro, quod jures mihi te non habere unde sumptum facias. *Manut.*

13 *Quæsticulis*) Lucellis. Dandi casu potius, quam auferendi, opinor dictum: ut sit, *Attentiorem, vel ad minimos quæstus*. Idem.

14 *Bona perdas*) Per legem Cæsaris, qui decrevit, ut creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quisque ante civile bellum comparassent: deducto summæ æris alieni, si quid usuræ nomine numeratum aut perscriptum fuisset; qua conditione quarta pars fere crediti deperibat. Sueton. Jul. 42. *J. F. Gronov.*

15 *Levior est plaga ab amico, quam a debitore*) Hoc est, & tamen, quod ab amico bona tua comedantur, non id tibi æque grave esse debet, atque illud est, quod debitorum causa deperdis. *Manut.*

16 *Phameæ*) Qui fuit avus Tigellii tibicinis. Epist. 24. lib. VII. *Idem.*

17 *Temperius*) Maturius. Refero enim ad tempus, non ad frugalitatem. *Idem.*

18 *Revocare*) Amstelodamensis codex sic totum hunc locum legit & distinguit: *Quod si perseveras, me ad matris tuæ cœnam revo-*

quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quæ scribis, apponere, aut etiam (19) polypum (20) Miniani Jovis similem. Mihi crede: non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet: eam extimesces. Neque est, quod (21) in promulside spei ponas aliquid: quam totam sustuli. Solebam enim antea delectari oleis, & (22) lucanicis tuis. Sed quid hæc loquimur? liceat modo (23) isto venire. Tu vero (volo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit: cætera more nostro; superiora illa lusimus. (24) De villa Seliciana & curasti diligenter, & scripsisti facetissime. Itaque puto me prætermissurum. (25) Salis enim satis est, sannionum parum. Vale.

revoca. Referam id quoque. Mihi sane Cicero sic videtur scripsisse: *Quod si perseveras, me ad matris tuæ cœnam revoca. Feram id quoque*. Quod si perseveras, inquit, bonam copiam ejurare, nec te ferendis esse sumptibus tam lautæ & magnificæ cœnæ asseveras, invita me iterum, ut solebas antea, ad parcam & frugalem cœnulam tuæ matris, quæ diligens & attenta mater familias est: id etiam feram æquo animo. *Grævius*.

19 *Polypum*) Piscem, ita vocatum a multitudine pedum, non magni pretii. Plinius lib. IX. 29. *Manut.*

20 *Miniani Jovis similem*) Rubro jure tinctum. Jovis simulacri faciem in Capitolio illini minio solitam, ait Plinius lib. XXXIII. cap. 7. & lib. XXXV. cap. 12. inde Miniano cognomen. *Idem*.

21 *In promulside*) In antecœna. *Promulsis* est gustatio, vel gustus, quod & *antecœnium* dicebatur & *antecœna*, sic dicta quia veteres initio cœnæ fere *mulsum* apponebant, & ea cœna dabatur ante mulsum. Vide Lips. III. antiq. Lect. *Grævius*.

22 *Lucanicis*) Notum genus suilli farciminis, a Lucanis populis inventum. *Manut.*

23 *Isto*) Neapolim, ubi tu es. *Idem*.

24 *De Villa Seliciana*) Domum Syllanam in urbe Neapoli, (epist. 15.) villam Selicianam in agro Cicero emere cogitabat. *Idem*.

25 *Salis*) Papirius dixerat, villam hanc, in litore positam, salinas habere. *Salis*, inquit Cic. *satis est*: sed ridendi causas adversa reip. tempora eripiunt. *Idem*.

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S.

XVII. NON tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noſter apud te fuerit, ex me quæras, quid de iſtis municipiis & agris futurum putem? quaſi aut ego quidquam ſciam, quod iſte neſciat; aut, ſi quid aliquando ſcio, non ex iſto ſoleam ſcire. Immo vero, ſi me amas, tu fac, ut ſciam, quid de nobis futurum ſit. Habuiſti enim in tua poteſtate, ex quo vel ex ſobrio, vel certe ex ebrio ſcire poſſes. Sed ego iſta, mi Pæte, non quæro: primum, quia de lucro prope jam quadriennium vivimus, ſi aut hoc lucrum eſt, aut hæc vita, ſuperſtitem reipublicæ vivere: deinde, quod ſcire quoque mihi videor quid futurum ſit. Fiet enim quodcunque volent, qui valebunt: valebunt autem ſemper arma. Satis igitur nobis eſſe debet quidquid conceditur. Hoc ſi quis pati non potuit, mori debuit. Vejentem quidem agrum, & Capenatem metiuntur. Hoc non longe abeſt a Tuſculano. Nihil tamen timeo; fruor dum licet, opto ut ſemper liceat: Si id minus contigerit; tamen, cum ego vir fortis, idemque philoſophus, vivere pulcherrimum duxi, non poſſum eum non diligere, cujus beneficio id conſecutus ſum. Qui ſi cupiat eſſe rempublicam, qualem fortaſſe & ille vult, & omnes optare debemus; quid faciat, tamen non habet: ita ſe cum multis colligavit. Sed longius progredior: ſcribo enim ad te. Hoc tamen ſcito, non modo me, qui conſiliis non interſum, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum ſit. Nos enim illi ſervimus, ipſe temporibus. Ita nec ille, quid tempora poſtulatura ſint, nec nos, quid ille

ARG. Cæſar militibus agros diviſurus dicebatur. Metuenti Pæto, ne diviſio ad ſuos agros perveniat, idque quærenti, Cicero reſpondet. *Anno* U. C. 707.

ille cogitet, scire possumus. Hæc tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem, præsertim in literis: sed, cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea, nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcunque erunt. Vale.

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S. D.

XVIII. CUM essem otiosus in Tusculano, propterea quod (1) discipulos obviam miseram, ut iidem me quam maxime (2) conciliarent familiari suo, accepi tuas literas, plenissimas suavitatis: ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse; sic ego, sublatis judiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat consilium: multa enim consequor. Primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad hæc tempora. Id cujusmodi sit nescio: tantum video nullius adhuc consilia me huic anteponere: nisi forte mori melius fuit. In lectulo: fateor: sed non accidit. In acie non fui: Cæteri quidem, Pompejus, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, fœde perierunt. At Cato præclare. Jam istuc quidem, cum volemus, licebit: demus modo operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit: id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur illud:

ARG. Causas exponit, cur ludum quasi eloquentiæ aperuerit, aliosque declamando exerceret. Addit per jocum de cœnarum apparatu. *Anno* U. C. 707.

1 *Discipulos*) Hirtium & Dolabellam.

2 *Conciliarent*) Mollissimum mihi aditum ad Cæsarem pararent familiares. *J. G. Gronov.*

lud: ipſe melior fio, primum valetudine, quam, intermiſſis exercitationibus, amiſeram: deinde ipſa illa, ſi qua fuit in me, facultas orationis, niſi me ad has exercitationes retuliſſem, exaruiſſet. Extremum illud eſt, quod tu neſcio an primum putes: plures jam pavones confeci, quam tu pullos columbinos. Tu iſtic te (3) Ateriano jure delectato: ego me hic Hirtiano. Veni igitur, ſi vir es, & diſce jam (4) *προλεγομένας*, quas quæris: etſi (5) ſus Minervam. Sed quando, ut video, (6) æſtimationes tuas vendere non potes, neque (7) ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum eſt. Satius eſt hic cruditate, quam iſtic fame. Video te bona perdidiſſe: ſpero idem iſtuc familiares tuos. Actum igitur de te eſt, niſi provides. Potes mulo iſto, quem tibi reliquum dicis eſſe, quando cantherium comediſti, Romam pervehi. (8) Sella tibi erit in ludo, tanquam (9) hypodidaſcalo, proxima. Eam pulvinus ſequetur. Vale.

3 *Ateriano jure*) Ludit in voce *jus*, quod & liquidum cibi & leges ſignificat. Videtur Aterium Juriſconſultum penes ſe habuiſſe Pætus. *J. G. Gronov.*

4 *Προλεγομένας*) Diſce, inquit, e cœnis Hirtianis, quales tuæ futuræ ſint. *Προλεγομένας* vocat, quia, ſicut *ἐκ τῶν προλεγομένων*, quæ præponuntur libris, docemur ea, quæ ad ipſos libros attinent, ſic Hirtii cœnæ Papirium, quas cœnas dare deberet admonere & erudire poſſent. *Manut.*

5 *Sus Minervam*) Uſurpatur hoc adagium in eos, qui, cujus rei ſcientia carent, in ea peritiſſimos conantur erudire. *Idem.*

6 *Æſtimationes*) Poſſeſſiones per æſtimationem a debitoribus acceptas. *Idem.*

7 *Ollam*) Qualis eſt Euclionis in Aulularia Plauti. *J. G. Gronov.* Fortaſſe ſcripſerat Pætus, tunc velle ſe, cum ollam denariorum, æſtimationibus venditis, impleviſſet, Romam redire. *Manut.* Aliter Victorius, ſupra, *pag.* 30. *not.* 9.

8 *Sella tibi erit in ludo*) Quem me aperuiſſe dixeram. *J. G. Gronov.*

9 *Hypodidaſcalo*) Ei, qui ſubdoceat. *Manut.*

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S. D.

XIX. Tamen a malitia non discedis. Tenuisculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum: recta enim a porta domum meam venisse. Neque hoc admiror, quod non ad tuam potius; sed illud, quod non ad suam. Ego autem primis tribus verbis, Quid noster Pætus? At ille adjurans, Nusquam se unquam libentius. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes: sin autem obsonio, peto a te, ne pluris esse (1) balbos, quam disertos putes. Me quotidie aliunde ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut (2) in ista loca venire possim, non committam ut te sero a me certiorem factum putes. Vale.

ARG. Scripserat Pætus, Balbum tenui apparatu fuisse contentum. Unde jocatur, malitiose hæc dici, ut se quoque ad continentiam devocaret. *Anno* U. C. 707.

1 *Balbos*) Jocatur in ambiguo Balbi nomine. *Balbi* enim dicuntur, qui linguæ vitio parum expedite loquuntur. *Manut.*

2 *In ista loca*) Neapolim.

CICERO PÆTO.

XX. Dupliciter delectatus sum tuis literis, & quod ipse risi, & quod te intellexi jam posse ridere. Me autem a te ut scurram (1) velitem (2) malis oneratum esse, non moleste tuli. Il-

ARG. Jocatur pro more, se Epicureum factum dicens, abjecta reip. cura, ideoque lautius, quam antea, excipiendum esse. Deinde rationes suæ vitæ & studiorum perscribit. *Anno* U. C. 707.

1 *Velitem*) Velites, genus militum, quod ante justam aciem telis, hastis pugnat, leviter armatum.

2 *Malis*) Misit Pætus Ciceroni poma, quæ & *mala* dicuntur. Hoc

illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse. Habuisses enim non hospitem, sed (3) contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es solitus (4) promulside conficere: (5) Integram famem ad ovum affero: itaque usque (6) ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ solebas antea laudare, O hominem facilem! o hospitem non gravem! abierunt. Nam omnem nostram de republica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, (7) commentationem causarum, abjecimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra conjecimus: nec tamen ad hanc (8) insolentiam: sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico cum in sumptum habebas. Etsi nunquam plura prædia habuisti. Proinde te para: cum

Hoc verbum ambiguum est, ideoque joco aptum. Sed ut ambiguitas servaretur, adhibendum erat etiam verbum huic rei accommodatum: hinc dixit, *malis me onerasti*, pro *malis me donasti*. Formula *malis onerare* significare potest, maledicta plurima in aliquem congerere, (nam etiam *maledictis aliquem onerare* dicimus) & plurima poma in aliquem conjicere. Utrumque accidere solet scurris & parasitis in locupletiorum conviviis, hoc in primis, apposita mensa secunda. Hinc Ciceroni veniebat in mentem scribere, *multis malis me tanquam scurram onerasti*. Sed id fit in primis tum, cum parasitus est impudentior, & dicteriis convivas sæpius lacessit. Et quia dicimus *jacere dicta*, tanquam tela & jacula; deinde *velitari* & *velitatio* in dicteriis jaciendis dicitur, ut apud Gellium, VI. 11. *neque in maledictis apud impudentes & improbos velitandum*: proprerea eleganter dixit, *se tanquam velitem scurram*; hoc est, qui ultro & crebrius impudentiusque maledictis velitatus sit adversus Pætum, *malis oneratum esse*. *Id se autem non moleste tulisse*, quia æquum sit, ut est apud Phædrum, sua exempla æquo animo pati. *Ernestus*.

3 *Contubernalem*) Diutius enim, quam solent hospites, apud te mansissem. *Manutius*.

4 *Promulside*) Vide suprà, ep. 16.

5 *Integram famem ad ovum affero*) Quasi nihil gustassem in promulside juxtà jejunus & esuriens aggredior caput cœnæ. *Gron.*

6 *Ad assum vitulinum*) Nec minus strenue ad carnes assas accedo. *Idem*.

7 *Commentationem causarum*) Meditationem litium forensium, quæ omnia scilicet antehac me parci cibi faciebant. *Idem*.

8 *Insolentiam*) Est hic *Insolentia* nimius sumptus, qui fiebat in cœnas. *Manutius*.

homine edaci tibi res eſt, & qui jam aliquid intelligat. (9) Ὀψιμαθεῖς autem homines ſcis quam inſolentes ſint. Dediſcendæ tibi ſunt ſportellæ & (10) artolagani tui. Nos jam (11) artis tantum habemus, ut Verrium tuum, & Camillum, qua munditia homines! qua elegantia! vocare ſæpius audeamus. Sed vide audaciam. Etiam Hirtio cœnam dedi; ſine pavone tamen. In ea cœna cocus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari. Hæc igitur eſt nunc vita noſtra. Mane ſalutamus domi & bonos viros multos, ſed triſtes, & hos lætos victores: qui me quidem perofficioſe & peramanter obſervant. Ubi ſalutatio defluxit, literis me involvo, aut ſcribo, aut lego. Veniunt etiam, qui me audiunt, quaſi doctum hominem, quia paulo ſum, quam ipſi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam & gravius, & diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, ſi me amas, ut valeas: ne ego, te jacente, bona tua (12) comedim. Statui enim tibi ne ægroto quidem parcere.

9 Ὀψιμαθεῖς) *Sera diſcentes.*
10 *Artolagani*) Panes melliti, placentarum inſtar. *J. F. Gron.*
11 *Artis*) Hic alii aliter legunt. Videat, ſi quis vult, Turneb. Adverſ. VI. 1.
12 *Comedim*) Pro *comedam*. Ex Nonio.

CICERO PÆTO S.

XXI. An' tandem? inſanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut ſcribis, fulmina? Tum inſanires, ſi conſequi non poſſes, cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus eſt illud a (1)

ARG. Fulmina verborum Pætus Ciceroni tribuerat, quæ imitari non poſſet, quod ridens confutat: etiam quod Papirios ullos negaverat niſi plebejos fuiſſe. *Anno incerto.*

(1) Trabea, sed potius (2) ἀπότευγμα meum. Veruntamen quid tibi ego in epiſtolis videor? nonne plebejo ſermone agere tecum? nec enim ſemper eodem modo. Quid enim ſimile habet epiſtola aut judicio, aut concioni? Quin ipſa judicia non ſolemus omnia tractare uno modo. Privatas cauſas, & eas tenues, agimus ſubtilius: capitis, aut famæ, ſcilicet ornatius. Epiſtolas vero quotidianis verbis texere ſolemus. Sed tamen, mi Pæte, quid tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam unquam, niſi plebejum fuiſſe? Fuerunt enim patricii (3) minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui conſul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum ante cenſor cum eodem fuiſſet, annis poſt Romam conditam CCCXII. Sed tum Papiſii dicebamini. Poſt hunc, (4) tredecim fuerunt ſella curuli ante L. Papirium Craſſum, qui primum Papiſius eſt vocari deſitus. Is dictator cum L. Papirio Curſore, magiſtro equitum, factus eſt, annis poſt Romam conditam CCCCXV, & quadriennio poſt conſul cum C. Duilio. Hunc ſecutus eſt Curſor, homo valde honoratus: deinde L. Maſſo, ædilitius: inde multi Maſſones: quorum quidem tu

1 *Trabea*) Non opus eſt, ut verba Trabeæ Poetæ in te convenire dicas; in me enim potius conveniunt. Trabeæ verſum poſuerat Pætus, quo ſignificabatur, non ſuccedere illi, quod aggreſſus erat: id eſt, non poſſe eum conſequi fulmina verborum Ciceronis. *Manut.*

2 Ἀπότευγμα) *Aberratio*: quia non aſſequor id, quod cupio. Cum Papirius oſtendere velit Ciceroni, ſe fruſtra ipſius orationes imitari, Trabeæ Poetæ verbis id oſtenderat. Quod rejicit Cicero, ac potius ſibi illud ipſum a Trabea opus eſſe affirmat. Nam cum Papirius non ſolum conſequatur, ſed etiam vincat; *ſuum eſſe fruſtra conari affirmat: ἀπότευγμα igitur meum*, ſubaudi *eſt*. Tu enim omnia, quæ vis, conſequeris. Quod ego non poſſum: itaque ἀπότευγμα meum eſt, non tuum. *Idem.*

3 *Minorum gentium*) Quos poſt Romulum in Senatum Tarquinius Priſcus adlegerat; ii *minorum gentium* ſunt appellati, quaſi ſecundæ dignitatis patres. *Livius*, lib. XXXV. *Cellar.*

4 *Tredecim* . . . *ſella curuli*) Scilicet, uſi, qui Magiſtratus Curules geſſerunt. *Gron.*

omnium patriciorum imagines habeas volo. Deinde Carbones, & Turdi insequuntur. Hi plebeji fuerunt, quos contemnas censeo. Nam præter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e republica Carbonum nemo fuit. Cognovimus C. Carbonem, & ejus fratrem scurram: quid his improbius? De hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Carbones. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, fur magnus ex Sicilia: Cajus, accusante L. Crasso, cantharidas sumpsisse dicitur. Is & tribunus plebis seditiosus, & P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc vero, qui Lilybæi a Pompejo nostro est interfectus, improbior nemo, meo judicio, fuit. Jam pater ejus accusatus a M. Antonio, (5) sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare. Plebeji quam fuerint importuni, vides. Vale.

5 *Sutorio atramento absolutus*) Id est, corruptis Judicum tabellis. *Corradus*. Sutorium atramentum Græci Χάλκανθον vocant. Galenus lib. XIII. meth. cap. 20. nominat inter ea pharmaca, quæ non leviter nocendi vim habent, quam ille δύναμιν φθαρτικὴν appellat: subjungitque non tuto medicamentis immisceri, quæ per os assumuntur. Itaque licet opinari, Carbonem hunc, sumpto atramento sutorio, voluntaria morte damnationis a judicio liberatum. *Manut.*

CICERO PÆTO.

XXII. AMO verecundiam, (1) vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni pla-

ARG. Pætus ita libere jocatus in epistola fuerat, ut ne obscœnum verbum vitaret. Unde occasio Ciceroni nata exponendæ Stoicorum sententiæ de licentia loquendi: quam ipse damnat; contra Platonis laudat verecundiam. *Anno incerto*.

1 *Vel potius libertatem loquendi*) Aut hoc per jocum dicit; aut legendum, *Alii potius libertatem*. Alioqui pugnantia loqueretur. *Man.* Legendum est, *Amo verecundiam, tu potius libertatem*, reclament omnes libri licet. *Lambin.* Hunc locum, si quis atten-

tius

placuit, homini mhehercule acuto, etsi Academiæ nostræ cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Soicis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, Nihil esse obscœnum, nihil turpe dictu. Nam si quod sit in obscœnitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comœdiis res ipsa narratur: ut ille in (2) Demiurgo modo (forte nosti canticum: meministi Roscium) *Ita me destituit nudum...* totus est sermo verbis tectus re impudentior: sed etiam in tragœdiis. Quid est enim illud? (3) *Quæ mulier una...* quid, inquam, est? (4) *usurpata duplex cubile?* Quid? *hujus Pheræi hic cubile inire est ausus*. Quid est? *Virginem me quondam invitam per vim violat*. Jupiter bone, violat? atque idem significat: sed (5) alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est; multo minus in verbis. Si enim quod verbo significa-

tius epistolæ finem inspiciat, sane intelliget, ne ipse sibi Cicero adversetur, ἀποφηματικῶς cum nota interrogationis esse enuntiandum, atque eam ob causam *vel* eo in loco *an* significare. Finis autem est hic: *Ego servavi, & servabo .... Platonis verecundiam*. Quem quis non videt ex adverso cum initio pugnare? Interrogative legatur ergo; qua loquendi forma, non semel ad Atticum scribens, & alibi usus est. *Malaspina, in Epist. ad Q. Fratr. l. 2.* Est mihi notus acerrimo ingenio Criticus, qui legit: *Amo verecundiam, velut porticus libertatem*, &c. Hoc est, uti Stoici amant libertatem &c. Audacius, quam necesse sit, ni fallor. *Olivetus*.

Vel potius) Legit *potius, quam*. Respondet enim Pæto, qui familiariter eum reprehenderat, quod non esset ἀθυῤῥήμων, sed tecta verba quæreret. *Facciolatus*.

2 *Demiurgo*) Turpilii Comici fabula: *modo*, id est nuperrime acta. *Cellar.*

3 *Quæ mulier*) Accii verba. Vide Cic. in Orat. cap. 46.

4 *Usurpata duplex cubile*) Hoc proxime sequitur post illud, *quæ mulier una?* Nam verba sunt mulieris de pellice querentis. Et fortasse loquentem hæc Poeta induxerat Theben, uxorem Alexandri Pheræi tyranni: quem arbitror infra nominari. Hæc enim, ut Cicero *lib.* II. *Off.* prodidit, propter pellicatus suspicionem virum interfecit. *Usurpata*, verbum deponens temporis præteriti, cum tamen, *Usurpo*, sit usitatius, quam *Usurpor*. Manut.

5 *Alterum*) Obscœnum verbum, quo dissoluti homines pro *Violo* libere utuntur. *Idem*.

catur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas (6) alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui *penem* vocabant: ex quo est propter similitudinem penicillus. At hodie penis est in obscœnis. At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. (7) Sed quia multi, factum est tam obscœnum, quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, *Cum nos te voluimus convenire*, num obscœnum est? Memini in senatu disertum consularem ita eloqui: *Hanc* (8) *culpam majorem*, *an illam dicam?* potuit obscœnius? Non, inquis: non enim ita sensit. Non ergo in verbo est. Docui autem in re non esse. Nusquam igitur est. *Liberis dare operam*, quam honeste dicitur? etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen:' is Connus vocitatus est: id num obscœnum putas? Cum loquimur terni, nihil flagitii dicimus; at cum *bini*, obscœnum est. Græcis quidem, inquies. Nihil est ergo in verbo, cum & ego Græce scio: & tamen tibi dico, (9) *bini*: idque tu facis, quasi ego Græce,

6 *Alieno nomine*) Proprium nomen, podex: alienum, anus: a vetula: quod utrique similis deformitas & fœditas. *Idem*.

7 *Sed quia multi*) Post eum, scilicet, sic appellaverunt, ut ipse antea appellarat, cum amplius non tectum esset, & obscurum, *factum est tam obscœnum*, quam id verbum quo usus est Pætus. Postquam enim non latuit, nec clam fuit quid ea voce significaretur, statim factum est turpe & obscœnum: non enim intelligi ab omnibus quid ea denotaretur, ipsum verecundiorem faciebat. Ideoque infinitis pene nominibus apud Græcos, nec paucis etiam apud Romanos, hæ hominis partes, quæ honeste nominari non possunt, indicantur: unusquisque reconditam vocem sectatur, vulgatam, & nimis apertam propter turpitudinem fugit & aspernatur. *Victor*.

8 *Culpam*) Politianus, *pulpam*. Sed hæc diligentius interpretari nolim.

9 *Bini*) *βινεῖ* apud Græcos a *βινέω* coeo.

ce, non Latine dixerim. *Ruta*, & *menta*, recte utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: (10) non licet. Bella tectoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo: (11) non potes. Viden'igitur nihil esse, nisi ineptias: turpitudinem nec in verbo esse, nec in re: itaque nusquam esse. Igitur in verbis honestis obscœna ponimus. Quid enim? non honestum verbum est *divisio*? At inest obscœnum, cui respondet (12) *intercapedo*. Num hæc ergo obscœna sunt? Nos autem ridicule. Si dicimus, ille patrem (13) strangulavit, honorem non præfamur. Sin de (14) Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus est. Et quidem jam non etiam obscœna verba pro obscœnis sunt. (15) *Batuit*, inquit, impudenter: *depsit* multo impudentius. Atqui neutrum est obscœnum. (16) Stultorum plena sunt omnia. *Testes*, verbum honestissimum in judicio, alio loco non nimis. At honesti (17) *Colei* Lanuvini, (18) Cliternini non honesti.

10 *Non licet*) Quia, *mentula*, dicerem: quod obscœnum est. *Manutius*.

11 *Non potes*) Quia dicere, *pavimentula*: in quo verbo *mentula* nominatur. *Idem*.

12 *Intercapedo*) Vide Quintilian. VIII. 3. Plura Franciscus Vavassor, lib. *de Epigrammate*, cap. XI. extremo.

13 *Strangulavit*) Verbum hoc cum de femina dicitur, obscœnum est, quia refertur ad vulvam. Plinius lib. 20. c. 15. & 18. *strangulatio vulvæ*. Facciolatus.

14 *Aurelia, aut Lollia*) Scortis nobilibus. *Manut.*

15 *Batuit, inquit, impudenter: depsit, multo impudentius*) *Batuere*, & *Depsere*, cum non obscœna proprie sint verba; nam illud est, verberare, vel pugnare; hoc subigendo tenerum reddere: ad obscœnam tamen significationem transferuntur. *Batuere* enim sic accipitur pro βατάλειν, ut, *bini*, pro βεῖνι. Est autem βατάλειν, cum mares insiliunt feminas rei venereæ causa. Quo verbo Theocritus usus est. *Depsere* vero, est subigere, miscere. *Idem*.

16 *Stultorum plena sunt omnia*) H. Stephanus quatuor illas voces habet pro spuriis, auctoritate veteris codicis. Vide lib. I. *Schediasm.* cap. 66.

17 *Colei Lanuvini*) Familia Lanuvina, sic appellata, vel familiæ cognomen. *Manutius*.

18 *Cliternini non honesti*) Quia familia Coleorum ibi non est: & ideo, *Cliterninos coleos* qui dicit, non familiam, sed testes viriles dicit. *Idem*.

ſti. Quid? ipſa res modo honeſta, modo turpis? (19) *Suppedit*, flagitium eſt: jam erit nudus in balneo, non reprehendes. (20) Habes (21) ſcholam Stoicam, (22) Ο' σοφὸς ἀθυῤῥήμων ἔσῃ. Quam multa ex uno verbo tuo? Te adverſus me omnia audere gratum eſt. Ego ſervo, & ſervabo (ſic enim aſſuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te ſcripſi, quæ apertiſſimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus ajunt æque liberos, ac ructus, eſſe oportere. (23) Honorem igitur Kalendis Mart. Tu me diliges, & valebis.

19 *Suppedit, flagitium eſt*) Quia, cum deducatur a *pedo*, ſignificat, crepitum ventris emittere. *Idem*.

20 *Habes &c.*) Habes diſputationem Stoicam ſuper illud, ὁ σοφὸς &c. ideſt *ſapiens rectis verbis & propriis loquere*. Facciolatus.

21 *Scholam*) Diſputationem, quemadmodum in ſchola. Vide Tuſcul. l. 4.

22 Ο' σοφὸς ἀθυῤῥήμων ἔσῃ) *Sapiens recte loqueris*. Opinor contra ſcholam Stoicam hoc eſſe. Ut dixerit Cicero: Stoici ſuperiora illa diſputant: mihi autem hoc videtur, ſapientem ita loqui debere, ut obſcœnitatem vitet: quod ego facio, Platonis verecundiam ſervans. *Manut.*

23 *Honorem*) Habere volui. *Kalendis Martiis*: Quem præcipue diem matronas, Junoni dicatum, cum religione coluiſſe, ſcripſit Ovidius Faſt. lib. III. & Servius in Virg. lib. VIII. *Idem*.

Honorem igitur) Fortaſſe pro *igitur* legendum *ego*: ex qua voce librarii fecere primum *ergo*, deinde *igitur*. *Honorem ego*, inquit, *Kalendis Martiis*, quo die ſcilicet ſcribebat. Kalendæ autem Martiæ, unde Romulus annum auſpicatus fuerat, multis de cauſis verendæ erant: quas cauſas deſcribit Ovidius initio lib. III. Faſt. ſed præſertim propter ſacra Junonis, quæ a matronis fiebant. *Facciolatus*.

CICERO PAPIRIO PÆTO.

XXIII HEri veni in Cumanum: cras ad te fortaſſe. Sed cum certum ſciam, faciam te paulo ante certiorem. Etſi M. Ceparius, cum mihi in (1) ſylva Gallinaria obviam veniſſet,

ARG. Quanquam pedibus laborare Pætum audierat, tamen adventum ſuum prænuntiat, quia non arbitretur etiam coquum arthriticum habere. *Anno* U. C. 707.

1 *Sylva Gallinaria*) Eſt inter oſtia Vulturni & Literni in Campania.

set, quæsissémque quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. Tuli scilicet moleste, ut debui: sed tamen constitui ad te venire, ut & viderem te, & viserem, & cœnarem etiam. Non enim arbitror, coquum etiam te (2) arthriticum habere. Expecta igitur hospitem cum minime edacem, tum inimicum cœnis sumptuosis. Vale.

2 *Arthriticum*) Articulis ita laborantem ut cœnam apparare non possit. *Manut.*

CICERO PÆTO.

XXIV. Rufum (1) istum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem quantum possem, etiam si ab eo læsus essem, cum te tantopere viderem ejus causa laborare. Cum vero & ex tuis literis, & ex illius ad me missis intelligam, & judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quæ apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac judicio meo. Volo enim te scire, mi Pæte, initium mihi suspicionis, & cautionis, & diligentiæ fuisse literas tuas: quibus literis congruentes fuerunt aliæ postea multorum. Nam & (2) Aquini, & Fabrateriæ (3) consilia sunt inita de me, quæ te video inaudisse: &, quasi divinarent, quam his molestus essem futuurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans, incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me non eget commendatione. Uti-

ARG. Rufum, a Pæto commendatum, sibi curæ fore ostendit: & ut ille ad amicorum convictum redeat, hortatur: nihilque sibi rep. carius esse concludit. Pansa & Hirtio coss. *Anno* U. C. 710.

1 *Rufum*) Non is, de quo V. 19. XIV. 14.
2 *Aquini*) Aquinum Volscorum oppidum, ut & *Fabrateria*.
3 *Consilia sunt inita*) Ab Antonio. *Man.*

Utinam ea fortuna reipublicæ sit, ut ille me quam gratissimum possit cognoscere. Sed hæc hactenus. Te ad cœnas itare desisse, moleste fero. Magna enim te delectatione & voluptate privasti. Deinde etiam vereor (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas, & obliviscare cœnulas facere. Nam si tum, cum habebas quos imitarere, non multum proficiebas: quid nunc te facturum putem? Spurina quidem, cum ei rem demonstrassem, & vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summæ reipublicæ demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertisses: hoc tempore ferri posse, forte si tu frigus ferre non posses. Sed mehercule, mi Pæte, extra jocum, moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, jucundis, amantibus tui vivas. Nihil aptius vitæ, nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victus, remissionemque animorum: quæ maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus: ut sapientius nostri, quam Græci: illi συμπόσια, aut σύνδειπνα, id est, compotationes, aut concœnationes: nos (4) *convivia*, quod tum maxime simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad cœnas? Cura ut valeas. Id foris cœnitando facillime consequere. Sed cave, si me amas, existimes, me, quod jocosius scribam, abjecisse curam reipublicæ. Sic tibi, mi Pæte, persuade, me dies & noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi, liberique sint. Nullum locum prætermitto monendi, agendi, providendi. Hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, præclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

4 *Convivia*) De Senectute, cap. 13.

CI-

CICERO IMPERATORI PÆTO.

XXV. SUmmum me ducem literæ tuæ reddidere. Plane nefciebam te tam peritum effe rei militaris. (1) Pyrrhi te libros & Cineæ video lectitaffe. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis: hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri poffe. Sed quid ludimus? nefcis quocum imperatore tibi negotium fit. (2) Παιδείαν Κύρυ quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur alias coram, ut fpero, brevi tempore. Nunc (3) ades ad imperandum, vel ad parendum potius: fic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio (quod fcire te arbitror) mihi fummus ufus eft: valdeque eum diligo, cum propter fummam probitatem ejus, ac fingularem modeftiam, tum quod in his controverfiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera ejus uti foleo. Is cum ad me Laodiceam veniffet, mecumque ego eum effe vellem, repente percuffus eft atrociffimis literis, in quibus fcriptum erat, fundum Herculanen-

ARG. Cum Ciliciæ Cicero pro confule præeffet, a Pæto literas de re militari accepit: quas jocans his exagitat, & una M. Fabium commendat. *Anno U. C.* 703.

1 *Pyrrhi libros, & Cineæ*) Pyrrhus Epirotarum rex fuit. Cineas ejus legatus. Utrumque fctipfiffe libros de re militari, ex Plutaroho & Æliano perfpicuum fit. *Man.*

2 Παιδείαν Κύρυ) *Cyri institutionem*, a Xenophonte confcriptam.

3 *Ades ad imperandum*) Scripta veterum interiere, in quibus hic loquendi modus crebrior fuit: unius igitur Salluftii utemur teftimonio. *Jugurtha* (inquit) *ubi armis, virifque, & pecunia fpoliatus eft, cum ad imperandum Tifidium vocaretur, rurfus capit flectere animum fuum. Ad imperandum*, id eft, ut ei imperaretur, ad parendum: quod Cicero fubjunxit. Hunc loquendi modum & Servius agnovit in illo Virg. verfu:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Cantando, inquit, *dum incantatur*. Manut.

nenſem a Q. Fabio fratre (4) proſcriptum eſſe, qui fundus cum eo communis eſſet. Id M. Fabius pergraviter tulit, exiſtimavitque, fratrem ſuum, hominem non ſapientem, impulſu inimicorum ſuorum eo progreſſum eſſe. Nunc ſi me amas, mi Pæte, negotium totum ſuſcipe, & moleſtia Fabium libera. Auctoritate tua nobis opus eſt, & conſilio, & etiam gratia. Noli pati litigare fratres, & judiciis turpibus conflictari. Matonem & Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non mehercule tam perſcribere poſſum, quam mihi gratum feceris, ſi otioſum Fabium reddideris. Id ille in te poſitum eſſe putat, mihique perſuadet. Vale.

4 *Proſcriptum*) Ut venderetur. *Idem.*

CICERO PÆTO S. D.

XXVI. Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? Apud Volumnium (1) Eutrapelum, & quidem ſupra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam eſſe ſervitutem noſtram? Quid ergo faciam? te conſulo, qui (2) Philoſophum audis. Angar? excruciemne me? quid aſſequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in literis. An quidquam me aliud agere cenſes? aut poſſem vivere, niſi in literis viverem? Sed eſt earum etiam non ſatietas, ſed quidam modus. A quibus cum diſceſſi, etſi minimum mihi eſt in cœna: quod tu unum (3) ζήτημα Dioni philoſopho po-

ARG. Deſcriptio & excuſatio cœnæ liberioris, præſertim accumbente Cytheride meretrice. *Anno* U. C. 707.

1 *Eutrapelum*) Ita vocatum a feſtivitate & lepore. Epiſt. 32. lib. VII *Manut.*

2 *Philoſophum*) Dionem, cujus conſuetudine Pætus utebatur. Infra. *Idem.*

3 Ζήτημα) *Quæſtionem*. Dioni petenti qua de te vellet Pætus differere, reſponderat, *De cœna*. Et hoc unum.

posuisti, tamen quid potius faciam, priusquam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua: Infra Eutrapelum (4) Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille? (5) *quem adspectabant? cujus ob os Graii ora obvertebant sua?* Non mehercule suspicatus sum illam affore: sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset objectum, habere eum Laida: *Habeo*, inquit, *non habeor a Laide?* (6) Græce hoc melius. Tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum ne juvenem quidem movit unquam, ne nunc senem. Convivio delector. Ibi loquor, (7) quod in solum, ut dicitur; & gemitum in risus maximos transfero. An tu id melius, qui etiam philosophum irriseris? Cum ille, si quis quicquam (8) quæreret, dixisset; cœnam te quærere (9) a mane dixeris. Ille baro te putabat quæsiturum, unum cælum esset, an innumerabilia. Quid ad te?

4 *Cytheris*) Volumnii liberta, & amica. Quam postea dilexit Cornelius Gallus Poeta, & post eum M. Antonius. Vide Philippica II. cap. 24. *Idem*.

5 *Quem adspectabant*, &c.) Carmen Ennianum in Telamone *Corradus*.

6 *Græce*) Aristippi Græce verba sunt, Ἔχω, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι: quæ recitat Athenæus lib. XII. quod Ciceroni Græce melius videtur, quam Latine, non quia Græce dicatur brevius: æque enim breviter Latine dicitur: sed quia verbum Ἔχω quiddam amplius, quam, *Habeo*, significat; quod referri ad concubitum potest. *Manut.*

7 *Quod in solum, ut dicitur*) Hoc proverbium, *Quod in solum venit*, vel *Quodcunque in solum venit*, quidlibet significat, & quidquid occurrit, quidquid casus fert: non pro ratione, aut pro recta voluntate, sed temere, casu, fortuito. Vide lib. I. de Nat. Deor. cap. 23. *Idem*.

8 *Quæreret*) Ex instituto Gorgiæ Leontini, qui primus est ausus in conventu poscere quæstionem, id est jubere dicere, qua de re quis vellet audire. Lib. II. de Fin. in principio. *Idem*.

9 *A mane*) Non hoc significat, quod Manutius putat, se quærere cœnam, quæ a mane inciperet: sed se a mane quærere, qui illum invitaret ad cœnam hora solita instituendam, aut saltem *de die*: sicut illi sodales Catulliani, qui in triviis quærebant vocationes. *Grævius*. Habuit fere Manutii sententiam altera pagina.

At hercule cœna nunquid ad te? (10) Ibi præsertim. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est: sed etiam intra legem, & quidem aliquanto. Quare nihil est, quod adventum nostrum extimescas. Non multi cibi hospitem accipies, sed multi joci. Vale.

10 *Ibi præsertim*) *Tibi*, non *ibi*, lego cum omnibus libris antiquis. *Manut.*

EPI-

EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBER X.

CICERO PLANCO.

I. ET abfui (1) proficifcens in Græciam: & pofteaquam (2) de meo curfu Reipublicæ fum voce revocatus, nunquam per M. Antonium quietus fui: cujus tanta eft, non infolentia (nam id quidem vulgare vitium eft) fed immanitas, non modo ut vocem, fed ne vultum quidem liberum poffit ferre cujufquam. Itaque mihi (3) maximæ curæ eft, non de mea quidem vita, cui fatisfeci vel ætate, vel factis, vel (fi quid etiam hoc ad rem pertinet) gloria: fed me patria follicitat, in primifque, mi Plance, expectatio confulatus tui; quæ (4) ita longa eft, ut optandum fit, ut poffimus ad id tempus reipublicæ fpiritum ducere. Quæ poteft enim fpes effe in ea republica, in qua hominis im-

ARGUMENTUM. Invehitur in Antonii immoderatam potentiam, & Plancum Tranfalpinæ Galliæ præfidem hortatur, ut in remp. incumbat, & tandem de Furnio benigne fufcepto gratias agit. *Anno* U. C. 709.

1 *Proficifcens in Græciam*) Defperata libertate, Antonio confule poft Cæfaris necem pro fua libidine cuncta adminiftrante. Vide epift. 25. lib. XII. & Philipp. I. *Manut.*

2 *De meo*) Nonnulli, *de medio*.

3 *Maximæ curæ eft, non de mea*) Sic Gruterus & Grævius: fed Victorius, *maxime curæ eft*, &c. Manutius, *maxima cura eft*, &c. Lambinus, *maxime curæ eft*, *non mea quidem*, &c. Varias id genus lectiones enumerare liceat, non ponderare.

4 *Ita longa eft*) Hoc anno confules erant Antonius & Dolabella, interfecto idibus Martiis Cæfare, cujus locum Dolabella occupavit. His anno fequenti fucceffuri erant Hirtius & Panfa, Hirtio & Panfæ, Plancus & Brutus. *Manutius*.

impotentissimi atque intemperatissimi armis oppressa sunt omnia? & in qua nec senatus, nec populus vim habet ullam? nec leges ullæ sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis? Sed cum (5) acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi, monere te, atque hortari, ut in rempublicam omni cogitatione curaque incumberes. Quæ si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est. Ut perducatur autem, magnæ cum diligentiæ est, tum etiam fortunæ. Sed & te aliquanto ante (ut spero) habebimus, &, præterquam quod reipublicæ consulere debemus, tamen tuæ dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam, ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime & reipublicæ, quæ mihi carissima est, & amicitiæ nostræ, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius & humanitas & dignitas postulat, nec miror, & gaudeo: teque hoc existimare volo, quidquid in eum (6) judicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse. Vale.

5 *Acta*) Singulorum dierum. *Manut.*
6 *Judicii*) Beneficii. Nam beneficia honoratorum hominum argumentum sunt, illos bene de rebus judicare. *J. F. Gron.*

CICERO PLANCO S.

II. MEum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum, aut honeste venire potuissem. Sed nec sine

ARG. Excusat, quod in senatum ad agendam Planci causam non venerit, & officia sua in aliis rebus pollicetur, *Anno U. C.* 709.

ne periculo quisquam libere de republica sentiens versari potest in summa impunitate gladiorum: nec nostræ dignitatis videtur esse, ibi sententiam de republica dicere, ubi me & melius & propius audiant (1) armati, quam senatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium, neque studium meum desiderabis. Ne in publicis quidem, si quid erit in quo me interesse necesse sit, unquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absim, confici possent, peto a te, ut me rationem habere velis & salutis, & dignitatis meæ. Vale.

1 *Armati*) Ab Antonio Consule.

CICERO PLANCO S. D.

III. CUM ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire. Nam & in re militari virtutem, & in administranda provincia justitiam, & in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit, & præterea mihi non ignotam in consuetudine & familiaritate suavitatem tuam adjunxit: præterea summam erga se (1) liberalitatem. Quæ omnia mihi jucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto quam tu natus es: amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua: confirmata jam ætate familiaritatem, cum studio meo, tum judicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum statuo esse communem. Omnia summa consecutus

ARG. Veritus Cicero, ne, quod accidit, cum Antonio se Plancus conjungat, aucupatur laudibus ejusdem benevolentiam, hortaturque ut remp. tueatur. *Anno* U. C. 710.

1 *Liberalitatem*) Non largitionem, sed summam quandam humanitatem & consuetudinem gratificandi, ut epist. 7. lib. I. & 9. lib. V. *Manut.*

es, virtute duce, comite fortuna, eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti. Nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ statu acquires. Scis profecto (nihil enim te fugere potuit) fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent te nimis servire temporibus: quod ego quoque existimarem, te si ea, quæ patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed cum intelligerem quid sentires, te arbitrabar videre quid posses. Nunc alia ratio est. Omnium rerum tuum judicium est, idque liberum. Consul es designatus, optima ætate, summa eloquentia, maxima orbitate reipublicæ virorum talium. Incumbe, per deos immortales, in eam curam & cogitationem, quæ tibi summam dignitatem & gloriam afferat. Unus autem est, hoc præsertim tempore, per tot annos republica devexata, reipublicæ bene gerendæ cursus ad gloriam. Hæc amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quod arbitrarer te monitis & præceptis egere. Sciebam enim ex iisdem te hæc haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo.

PLANCUS CICERONI.

IV. GRatissimæ mihi tuæ literæ fuerunt, quas ex Furnii sermone (1) te scripsisse animad-

ARG. Gratias agit Ciceroni, quod se ad verissimæ gloriæ studium sit adhortatus, seque in reip. potestate fore pollicetur. *Anno* U. C. 710.

1 *Te scripsisse*) Tua manu, non amanuensis. *Manut.* Sed vetus commentator: *Ex sermone Furnii*, id est, propter ea, quæ Furnius de me locutus est tecum. *Cellar.*

madverto. Ego autem præteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram: nec multo ante rediisse scivi, quam ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse præterire. In quo tuendo habeo causas plurimas, vel paternæ necessitudinis, vel meæ a pueritia observantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur ætas, persuade tibi, te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiæ plena, quæ summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere, aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quæcunque in me bona sunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt æstimata; tamen vel inimicissimi judicio tanta sunt, (2) ut, præter bonam famam, nihil desiderare videantur. Quare hoc unum tibi persuade: quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate movere potuero, hoc omne reipublicæ semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui præsentis esset, unquam a tuis consiliis discreparem: nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere jure possis. Sum in expectatione omnium rerum, quid (3) in Gallia citeriore, quid in urbe mense Januario geratur ut sciam. Interim

2 *Ut præter bonam famam*) Ut unicum, quod iis addere possum, sit bona hominum de his existimatio. Tacite significat propter mala tempora, & quod serviendum esset Cæsari, nondum eam mereri se potuisse. *J. F. Gron.*

3 *In Gallia citeriore*) Cisalpina: cui præerat D. Brutus, & ipse consul designatus, Mutinæ inclusus, obsidente M. Antonio. *Man.*

maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter (4) aliena vitia hæ gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor; mihi successerit, certe & tibi, cui maxime cupio, & omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

4 *Aliena vitia*) Nostra scilicet, dum inter nos contendimus. *Idem*.

CICERO PLANCO S.

V. BInas a te accepi literas eodem exemplo: quod ipsum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ. Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi expectatissimæ literæ perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad judicandum, amoremne erga me tuum, an animum in rempublicam pluris æstimandum putarem. Est omnino patriæ caritas, meo quidem judicio, maxima: sed amor, voluntatisque conjunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ necessitudinis, benevolentiæque ejus, quam erga me a pueritia contulisses, cæterarumque rerum, quæ ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam (1) attulerat. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de republica, quemque habiturus esses, mihi erat jucundissima: eoque major erat hæc lætitia, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci his literis, quibus te humanissime respondisti, ut tota mente, omnique animi impetu in rempublicam incumbas. Nihil est, quod tibi majori fructui gloriæque esse possit? nec quidquam ex omnibus rebus humanis est præ-

ARG. Denuo Plancum ad suscipiendam tuendamque rempublicam stimulis gloriæ instigat. *Anno* U. C. 710.
1 *Attulerat*) Manutius, *attulerunt*.

præclarius, aut præſtantius, quam de republica bene mereri. Adhuc enim patitur tua ſumma humanitas, & ſapientia, me, quod ſentiam, libere dicere. Fortuna ſuffragante videris res maximas conſecutus: quod quanquam ſine virtute non potuiſſes, tamen ex maxima parte, ea, quæ es adeptus, fortunæ temporibuſque tribuuntur. His temporibus difficillimis, reipublicæ quidquid ſubveneris, (2) id erit totum & proprium tuum. Incredibile eſt omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium. Magna ſpes in te, & in tuo exercitu magna expectatio. Cujus, per deos, gratiæ, gloriæque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium; ſic faveo, ut mihi; ſic hortor, ut & pro patria, & amiciſſimum. Vale.

2 *Id erit totum & proprium tuum*) Optime priſcus codex, quem Lambinus conſuluit, *id erit totum proprium & tuum.* Vulgata nullius eſt pretii: copula ſane ſuo loco poſita non eſt. Venuſte autem, ut & apud alios ſcriptores, *proprium & tuum* tanquam συνώνυμα conjunguntur. Lambinus conjicit, *id erit totum proprie tuum*. Græv.

CICERO PLANCO.

VI. QUÆ locutus eſt Furnius noſter de animo tuo in rempublicam, ea gratiſſima fuerunt ſenatui, populoque Romano probatiſſima. Quæ autem recitatæ literæ ſunt in ſenatu, nequaquam conſentire cum Furnii oratione viſæ ſunt. Pacis enim auctor eras, cum (1) collega tuus, vir clariſſimus, a fœdiſſimis latronibus (2) obſideretur: qui aut poſitis armis pacem petere debent, aut, ſi pugnantes eam poſtulant, victoria pax, non pactione pa-

ARG. Plancus literis ad ſenatum ſcriptis pacem cum Antonio ſuaſerat: quam Cicero his diſſuadet, quæ armis potius, quam pactione ſit quærenda: hortaturque, ut ſejungat ſe a ſocietate malorum, totuſque ad remp. tranſeat. *Anno* U. C. 710.

1 *Collega tuus*) D. Brutus, conſul cum Planco deſignatus. *Manut.*

2 *Obſideretur*) Mutinæ. Ep. 11. 14. *Idem.*

parienda eſt. Sed de pace literæ vel (3) Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ ſint, ex viro optimo fratre tuo, & ex C. Furnio poteris cognoſcere. Me autem impulit tui caritas, ut, quanquam nec tibi ipſi conſilium deeſſet, & fratris, Furniique benevolentia, fideliſque prudentia tibi præſto eſſet futura, vellem tamen meæ quoque auctoritatis, pro plurimis noſtris neceſſitudinibus, præceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes quos adhuc gradus dignitatis conſecutus ſis (es autem adeptus ampliſſimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis inſignia, niſi te cum libertate populi Romani, & cum ſenatus auctoritate conjunxeris. Sejunge te, quæſo, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum judicium, ſed temporum vincula conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ conſules dicti; quorum nemo conſularis habitus, niſi qui animo extitit in rempublicam conſulari. Talem igitur te eſſe oportet, qui primum te ab impiorum civium, tui diſſimillimorum, ſocietate ſejungas, deinde & ſenatui boniſque omnibus (4) auctorem, principem, ducem præbeas: poſtremo, ut pacem eſſe judices non in armis poſitis, ſed in abjecto armorum & ſervitutis metu. Hæc ſi & ages, & ſenties, tum eris non modo conſul & conſularis, ſed magnus etiam & conſul & conſularis. Sin aliter, tum in iſtis ampliſſimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, ſed erit ſumma deformitas. Hæc, impulſus benevolentia, ſcripſi paulo ſeverius; quæ tu in experiendo (5) ea ra-

3 *Lepidi*) Hic eſt M. Æmilius Lepidus, qui, decreta ſibi Hiſpania, in Gallia tamen adhuc civilis belli, ab Antonio ſuſcitati, exitum expectans, morabatur. Poſtea, prodita rep. triumvir cum Antonio & Octavio fuit, evertendæ, non, ut ajebant ipſi, conſtituendæ reip. *Idem*.

4 *Auctorem*, *principem*, *ducem*) Augetur ſententia ſingulis verbis. Nam *Auctor* eſt, non qui alios ſequitur, ſed qui movet. *Princeps* autem plus eſt, quam *Auctor*, & *Dux* plus, quam *Princeps*. Manut.

5 *Ea ratione*) Iis rebus agendis. *Idem*.

ratione, quæ te digna eſt, vera eſſe cognoſces. D. XIII. Kal April.

PLANCUS CICERONI.

VII. PLura tibi de meis conſiliis ſcriberem, rationemque omnium redderem verboſius, quo magis judicares, omnia me reipublicæ præſtitiſſe, quæ & ſua exhortatione excepi, & mea affirmatione tibi recepi: (non minus enim a te probari, quam diligi, ſemper volui; nec te magis in culpa defenſorem mihi paravi, quam prædicatorem meritorum meorum eſſe volui) ſed breviorem me duæ res faciunt; una, quod (1) publicis literis omnia ſum perſecutus; altera, quod M. Variſidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipſum ad te tranſire juſſi, ex quo omnia cognoſcere poſſes. Non, medius fidius, mediocri dolore afficiebar, (2) cum alii occupare poſſeſſionem laudis viderentur: ſed uſque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid & conſulatu meo, & veſtra expectatione efficerem. Quod ſpero, ſi me fortuna non fefellerit, me conſecuturum, ut maximo præſidio reipublicæ nos fuiſſe & nunc ſentiant homines, & in poſterum memoriam teneant. A te peto ut dignitati meæ ſuffrageris; &, quarum (3) rerum ſpe ad laudem me vocaſti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus poſſe te, quam velle, exploratum mihi eſt. Fac valeas, meque mutuo diligas.

ARG. Cauſam brevitatis indicat, & ſtudii in remp. ſui ſerius patefacti, ſuamque dignitatem Cic. commendat. *Anno* U.C. 710.

1 *Publicis literis*) Quæ ſequuntur. *Corr.*

2 *Cum alii occupare poſſeſſionem laudis viderentur*) Qui ante me bonam voluntatem in Remp. ſunt profeſſi. *Corrad.*

3 *Rerum ſpe*) Honoribus propoſitis. *Man.*

PLAN-

PLANCUS IMP. COS. DES. COSS. PR. TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q. R. S. D.

VIII. Si cui forte videor diutius & hominum expectationem, & spem reipublicæ de mea voluntate tenuisse (1) suspensam, huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendum. Non enim præteritam culpam videri volo redemisse, (2) sed optimæ mentis cogitata jampridem, maturo tempore enuntiare. Non me præteribat, in tanta sollicitudine hominum, & tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis, magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut, celeriter pollicendo, (3) magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem, aut, si in eo mihi temperavissem, majores occasiones ad opitulandum haberem; expeditius iter communis salutis, quam meæ laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quæ mea est, & ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, & cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis, & magni (4) labores, & multæ impensæ opus fuerunt, ut quæ reipublicæ bonisque omnibus polliceremur, exitu præstaremus: neque ad auxilium patriæ nudi cum bona

ARG. Causas affert, cur se sero libertatis defensorem profiteatur; & de exercitu & provinciæ statu significat. *Anno* U. C. 710.

1 *Suspensam*) *Plancus*, inquit Paterculus, II. 63. *dubia fide, quarum esset partium, diu secum luctatus, senatuique se literis venditans, mox D. Bruti proditor fuit.*

2 *Sed optimæ mentis*) Cum optimum propositum nunquam non habuerim, nunc demum id palam præferendi maturum & commodum tempus apparuit. *J. C. Gronov.*

3 *Magna mihi ipse ad*) Sic Faernus, Lamb. &c. Sed Victorius, aliique, *magna in spe ad*, &c.

4 *Labores*) Alii, *laboris . . . opus fuit.*

bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmiis sollicitatus ut ab republica potius moderata, quam ab uno infinita speraret. Confirmandæ complures civitates, quæ (5) superiore anno largitionibus concessionibusque præmiorum erant obligatæ, ut & illa vana putarent, & eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent. Eliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque præfuerunt, ut potius cum pluribus societatem defendendæ libertatis iniremus, (6) quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. Muniendi vero nosmetipsi fuimus, aucto exercitu, auxiliisque multiplicatis, ut, cum præferremus sensus aperte, tum etiam, invitis quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Ita nunquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem & simulasse invitum, & dissimulasse cum dolore: quod, præmatura denuntiatio boni civis imparati quam periculosa esset, ex casu collegæ videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo, quam scriptura, mandata dedimus: ut & tectius ad vos perferrentur, & nos essemus tutiores: quibusque rebus & communem salutem muniri, & nos armari conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi potest, curam reipublicæ summæ defendendæ jampridem apud nos excubare. Nunc, cum Deum benignitate ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis

ho-

5 *Superiore anno*) Antonio consule. *Man.*

6 *Quam cum paucioribus*) Malui, inquit, plures socios habere, indeque minorem laudem adipisci ejus victoriæ, quam cum paucis, ut majorem gloriam, si recte res cessisset, consequerer, partiri & dividere victoriam. Jacturam enim potius æquo animo laudis facere volui (defendendæ reip. socios quærens, cum pluribusque victoriam communicans) quam cum paucioribus periculose nimis & temerarie eam dividere. Etsi enim eam adeptus cum paucioribus, majorem gloriam acquirerem: nimis magno tamen reipublicæ damno id fecissem, funesta enim victoria fuisset. *Vict.*

homines, sed explorate judicare volumus. Legiones habeo quinque sub signis, & sua fide virtuteque reipublicæ conjunctissimas, & nostra liberalitate nobis obsequentes. Provinciam omnium civitatum consensu paratissimam, & summa contentione ad officia certantem: equitatus, auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus, ut vel (7) provinciam tueri, vel ire quo respublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriæ salutem, aut periculum possim morari. Hæc si (8) jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno meæ laudis, reipublicæ commodo lætabor. Sin ad societatem integerrimorum & maximorum periculorum accedam, consilia mea æquis judicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate satis magnus est paratus. (9) Eos vero, qui meam auctoritatem, & multo magis vestram fidem secuti, nec ulla spe decipi, nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

7 *Provinciam*) Re, & nomine. *Corrad.*
8 *Jam expeditis omnibus rebus*) Profligato ad Mutinam Antonio. *Manutius.*
9 *Eos vero*) Milites. *Idem.*

PLANCUS CICERONI S.

IX. Nihil me tibi temere, aut te cæteris de me frustra recepisse lætor. Certe hoc majus habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi, quam

ARG. Suum studium erga remp. præ se fert: dignitatem suam commendat: quid egerit & acturus sit, exponit: exercitum laudat. *Anno* U. C. 710.

quam cæteris, consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessiones pervidere te spero, cogniturum magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero, ((1) ita ab imminentibus malis respublica, me adjuvante, liberetur) sic honores præmiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis, & opera præcipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. (2) Concupisco autem nihil mihi, contra quod ipse pugno. Et (3) temporis, & rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero, aut exigue a patria civi tributum potest videri. Exercitum a. d. sextum Kal. Majas Rhodanum trajeci, magnis itineribus. (4) Vienna equites mille via breviore præmisi. Ipse, si (5) ab Lepido non impediar, celeritate satisfaciam: si autem itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco

1 *Ita ab imminentibus malis*) Est hoc jurandi & affirmandi genus non invenustum. Augustus in epist. ad Tiberium apud Sueton. *Jucundissime, & ita sim felix, vir fortissime, & dux νομιμώτατε.* Cicer. IV. Catilin. *Ita mihi salva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor.* Idem XVI. ad Att. epist. 15. de Octavio: *Jurat, ita sibi parentis honores consequi liceat.* Grævius.

2 *Concupisco autem nihil mihi, contra quod ipse pugno*) Difficilis ad intelligendum locus: nec veteres libri consentiunt: nam plerique, *Contra quod*: unus, *Contra quam*: alius, *Contra quem*. Fortasse autem hoc dicitur: & nihil mihi mea causa concupisco; cum ad reip. salutem dignitatemque omnia referam; & contendo tamen atque elaboro, ut ea consequar, quæ minime concupisco. *Manut.* Quid si: *contraque me ipse pugno*. Vel *contraque ipse pugno*. Atque his verbis verecunde præmia postulat. *Bern. Rutil.*

3 *Temporis, & rei*) Volo te judicare ac statuere, & quando, & quid petam: vel, & quo tempore, & quibus me honoribus afficere debeatis. Epist. 21. *Tu videris, quantum, & quando tuum munus apud me velis esse.* Manutius.

4 *Vienna*) Alii, *Viennam*: quod non placet. Est autem Vienna Allobrogum, quam Strabo principem urbem vocat. *Idem.*

5 *Ab Lepido*) De cujus in remp. animo nondum constabat. Epist. sequenti. *Idem.*

duco & numero, & genere, & fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo me facturum scis, rogo. Vale.

CICERO PLANCO.

X. ETSI satis ex Furnio nostro cognoram, quæ tua voluntas, quod consilium de republica esset; tamen, tuis literis lectis, liquidius de toto sensu tuo judicavi. Quamobrem, quamquam in uno prælio omnis fortnna reipublicæ disceptat; quod quidem, cum hæc legeres, jam decretum arbitrabar fore; tamen ipsa fama, quæ de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque si (1) consulem Romæ habuissemus, declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus & apparatns tuus. Cujus rei non modo non præteriit tempus, sed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem judicio, fuit. Is enim (2) denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris defertur & datur. Quare, sit modo aliqua respublica, in qna honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non (3) invitamentum ad tempus, sed perpetuæ virtutis est præminm. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem, subveni patriæ, opi-

ARG. Laudat Planci præclaram voluntatem studiumque juvandi remp. ideoque præmia sperare ab senatu jubet, in qua re suam operam pollicetur, hortaturque ut pergat in tuenda rep. *Anno U. C.* 710.

1 *Consulem*) Nam aberat uterque consul, Hirtius & Pansa, ad Mutinam obsidione liberandam profecti. *Manut.*

2 *Denique*) Ut paucis dicam, ex quibus reliqua colligi possint. *Græv.*

3 *Invitamentum*) Hoc dicit, quia voluntatem quidem Plancus, transjecto Rhodano, ostenderat, nihil tamen adhuc re ipsa præstiterat: ut, si quid ei tribueretur, invitamentum potius, quam præmium, videri posset. *Manut.*

pitulare collegæ, omnium gentium consensum & incredibilem conspirationem adjuva. Me tuorum consiliorum adjutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum, fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate conjuncti, patriæ caritas accessit, eaque effecit, ut tuam vitam anteferrem meæ. III. Kal. April.

PLANCUS CICERONI.

XI. IMmortales ago tibi gratias, agamque, dum vivam. Nam, relaturum me, affirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse: nisi forte (ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es), ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primæ tuæ (1) sententiæ infinitis cum (2) muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositæ, oratio assidua & perpetua de me, jurgia cum obtrectatoribus propter me, notissima mihi sunt. Non mediocris adhibenda mihi est cura, ut reipublicæ me civem dignum tuis laudibus præstem; in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere, & me, si, quem esse voluisti, eum (3) exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. Cum Rhodanum copias trajecissem, fratremque cum tribus millibus equitum præmisissem, ipse

ARG. Gratias agit beneficentiæ Ciceronis, & de suo in remp. studio pollicetur omnia. *Anno* U. C. 710.

1 *Sententiæ*) Dictæ in senatu. *Manut.*

2 *Muneribus*) Quæ mihi decernebas. *Idem.*

3 *Exitu rebusque*) Hoc est, si ipsis factis me talem præstem, qualem tu me esse omnibus testatus es. Ovid. III. Metam. *Vana diu visa est vox auguris: exitus illam Resque probat.* Cic. I. Tusc. *His & talibus auctoribus usi, confirmant causam rebus a diis immortalibus judicatam.* Hoc est, ipso facto dii declararunt. Ovid. II. Fast. *Nil opus est verbis: credite rebus, ait.* Græv.

iter ad Mutinam dirigerem; in itinere, de prælio facto, Brutoque & Mutina obsidione liberatis, audivi. Animadverti nullum alium receptum Antonium, reliquiasque, quæ cum eo essent, habere, nisi in his partibus; duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quædam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi. Ipse in Allobrogibus constiti, ut perinde ad omnia paratus essem, ac res me moneret. Si nudus huc se Antonius conferet, facile mihi videor per me sustinere posse, remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur. Si vero copiarum aliquid secum adducet, &, si decima legio veterana, quæ nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit; tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me: idque me præstaturum spero, dum istinc copiæ trajiciantur, conjunctæque nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum, nec diligentiam mihi defuturam. Cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse: sed si fuerit, nec animo, nec benevolentiæ, nec patientiæ cujusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad hujus rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rempublicam respicere volet. Utor in hac re adjutoribus, interpretibusque, fratre meo, & (4) Laterense, & Furnio nostro. Non me impedient privatæ offensiones, quo minus pro reipublicæ salute etiam cum inimicissimo consentiam. Quod si nihil profecero, nihilominus maximo sum animo, & (5) majore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

4 *Laterense*) M. Juventio Laterensi, Lepidi legato. *Manut.*
5 *Majore*) Quia socium & participem ejusdem gloriæ Lepidum non habebo. *Idem.*

CI-

CICERO PLANCO.

XII. ETsi (1) reipublicæ causa maxime gaudere debeo, tantum ei te præsidii, tantum opis attulisse extremis pene temporibus, tamen ita te victorem complectar, republica recuperata, ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas (2) afferat, quam & esse jam, & futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes ullas unquam literas (3) graviores, quam tuas, in senatu esse recitatas: idque contigit cum meritorum tuorum in rempublicam eximia quadam magnitudine, tum verborum, sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui & te nossem, & tuarum literarum ad me missarum promissa meminissem, & haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita. Sed senatui majora visa sunt, quam erant expectata; non quod unquam de tua voluntate dubitasset; sed nec, quantum facere posses, nec, quo progredi velles, exploratum satis habebat. Itaque cum a. d.

ARG. Gratas senatui Planci literas fuisse, & quæ ejus causa in senatu acta sint, significat, & ad liberandam remp. diligentissime hortatur. *Anno U. C. 710.*

1 *Etsi reip.*) Hanc epistolam arbitror illi, quæ est ad senatum populumque Rom. a Planco scripta, subjungi debere: tum huic eo loco sitæ eam quæ incipit, *Nihil me tibi:* post eam vero addi superiorem, cujus initium, *Immortales ago tibi gratias*. Nam eam quidem quæ incipit, *Etsi satis ex Furnio*, vel omnibus hisce quas modo nominavimus, atque adeo illi ipsi quæ sic inchoatur, *Plura tibi*, puto præponendam, ut sit numero septima. Hoc arbitror ad sententiam literarum consequendam percipiendamque pertinere; in quo jam vel Tironis culpa esse potest. Quod si quis etiam eam quæ sequitur, præponat huic, Planci, quam ultimam hactenus fecimus, cujus initium, *Immortales ago*, non inepte meo judicio fecerit: atque etiam eas quæ incipiunt, *O gratam famam*: nam ne interpres quidem absurde est ratiocinatus de conjungendis duabus istis Planci epistolis. *Bern. Rutil.*

2 *Afferat*) In Mediceo *adfert* scriptum est: *affert* igitur legi debet: contaminata ab imperito vera lectio fuit, qui dum credidit se emendare, corrupit. *Victor.*

3 *Graviores*) Manut. *gratiores*.

VII. Idus April. mane mihi tuas literas M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: cumque magna multitudo optimorum virorum & civium me (4) de domo deduceret, feci continuo omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit (5) Munatius noster, ut consuerat: at ego ei literas tuas: nihil dum enim sciebat. Nam ad me primum Varisidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paulo post idem mihi Munatius eas literas legendas dedit, quas ipsi miseras, & eas, quas publice. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum, prætorem urbanum, literas deferremus; qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat (6) more majorum. Senatus est continuo convocatus, frequensque convenit propter famam, atque expectationem tuarum literarum. Recitatis literis, (7) oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse: idque (8) a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio; qui cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit; meæque sententiæ, quæ secunda pronuntiata erat, cum fre-

4 *De domo*) Mos fuit, ut principes viri, quoties prodibant, a clientibus deducerentur, reducerenturque; etiam ab amicis & familiaribus. *Cellar.*

5 *Munatius*) T. Munatius, de quo in extrema epistola. Hic Planci cognatus potius, quam frater, fuit. Nam ille alter T. Munatius, quem Pedianus ait hujus L. Planci fratrem fuisse, in castris Antonii fuit: ut patet epist. 3. 4. 25. *Manut.*

6 *More majorum*) Ejus prima dignitas erat absentibus Coss. *Idem.*

7 *Oblata religio Cornuto est*) Hoc est, religione, auspiciis impeditus fuit ne in senatu quicquam ageretur. *Religio* est metus deorum, qui inhibet facere quæ velis. Plaut. Mercator, v. 2. *Religionem illic objecit: recipiam me illuc.* Hoc est, ex observatione ominis δεισιδαιμονίαν incussit. Christiani dicerent *scrupulum conscientiæ injecit* ne hoc vel illud faciat. *Grævius.*

8 *A nostro collegio*) Augurum. *Corr.*

frequens assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Jovi ipsi iniquus, cujus in templo res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim, quantaque contentione Titium intercessorem abjecerim, ex aliorum te literis malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit. Nec vero tibi senatus amicior, quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus, & omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rempublicam conspiravit. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati: atque hæc omnia, quæ habent speciem gloriæ, collecta inanissimis splendoris insignibus, contemne, brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quæ maxime illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam: quam quando complexus es, tene; perfice, ut ne minus respublica tibi, quam tu reipublicæ debeas. Me tuæ dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces. Id cum reipublicæ, quæ mihi vita est mea carior, tum nostræ necessitudini debere me judico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam, & fidem, magis etiam perspexi, in ejus incredibili erga te benevolentia & diligentia. III. Id. April.

CICERO PLANCO

XIII. Ut primum potestas data est agendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando, quod positum esset aut in præmio virtutis, aut in honore verborum. Id ex ipso senatus-consul-

ARG. De S. C. pro dignitate Planci facto scribit, eumque hortatur ut Antonianum bellum conficiat. *Anno U. C.* 710.

to poteris cognoscere. Ita enim est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententia est: quam senatus frequens secutus est summo studio, magnoque consensu. Ego quamquam ex tuis literis, quas mihi misisti, perspexeram te magis judicio bonorum, quam insignibus gloriæ delectari: tamen considerandum existimavi, etiam si tu nihil postulares, quantum tibi a republica deberetur. Tu (1) contexes extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus (2) non Ajacem, nec Achillem, sed (3) Ulyssem appellavit (4) πτολίπορθον.

1 *Contexes extrema cum primis*) Bellum a consulibus & Octavio magna jam ex parte profligatum, ipse penitus, oppresso Antonio, conficies. *Manutius*.
2 *Non Ajacem, nec Achillem*) Utrumque Ulysse fortiorem. *Idem*.
3 *Ulyssem*) Quia bello Trojano, astutia sua capto Ilio & incenso, finem fecit. *Idem*.
4 Πτολίπορθον) Vastatorem urbis. Semper eum vocat Homerus πτολίπορθον, ut ait Strabo lib. I. *Idem*.

CICERO PLANCO S.

XIV. O Gratam famam biduo ante victoriam, de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis. Atque etiam hostibus fusis, spes omnis in te est. Fugisse enim ex prælio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces. Est autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. Equidem expectabam jam tuas literas, idque cum multis. Sperabamque etiam Lepidum, reipublicæ temporibus admonitum, tecum & reipublicæ satis esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne quæ scintilla teterrimi belli relin-

ARG. Laudat Planci studium & celeritatem in auxiliis Bruto collegæ ferendis, hortaturque ut belli reliquias extinguat. *Anno U. C. 710.*

linquatur. Quod si erit factum: & rempublicam divino beneficio affeceris, & ipse æternam gloriam consequere. D. III. Non Maj.

PLANCUS CICERONI.

XV. His literis scriptis, quæ postea accidissent, scire te, ad rempublicam putavi pertinere. Sedulitas mea (ut spero) & mihi, & reipublicæ tulit fructum. Namque assiduis internuntiis cum Lepido egi, ut, omissa omni contentione, reconciliataque voluntate nostra, communi consilio reipublicæ succurreret: se, liberos, urbemque pluris, quam unum perditum abjectumque latronem, putaret: obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. Profeci itaque per Laterensem internuntium. Fidem mihi dedit, se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum: me, ut venirem, copiasque conjungerem, rogavit: eoque magis, quod & Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, & Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate ejus, non multis ante diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis cunctatus non sum: in cursu bonorum consiliorum Lepidum adjuvandum putavi. Adventus meus quid profecturus esset, vidi: vel quod equitatu meo persequi atque opprimere equitatum ejus possem: vel quod exercitus Lepidi eam partem, quæ corrupta est, & ab republica alienata, & corrigere, & coercere præsentia mei exercitus possem. Itaque in Isara, (1) flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exer-

ARG. Nuntiat quæ ad opprimendum Antonium & egerit, & acturus sit, *Anno* U. C. 710.

1 *Flumine maximo*). Plinius Isaram Rhodano comparat lib. III. cap. 4. *Manut.*

citum a. d. quartum Idus Maji traduxi. Cum vero mihi nuntiatum esset, L. Antonium præmissum cum equitibus & (2) cohortibus ad Forum Julii venisse: fratrem cum equitum quatuor millibus, ut occurerret ei, misi a. d. quintum Idus Maji. Ipse maximis itineribus cum quatuor legionibus expeditis, & reliquo equitatu subsequar. Si nos mediocris modo fortuna reipublicæ adjuverit; & audaciæ perditorum, & nostræ sollicitudinis hic finem reperiemus. Quod si latro, præcognito nostro adventu, rursus in Italiam se recipere cœperit, Bruti erit officium occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas, meque mutuo diligas.

2 *Cohortibus*) Tres manipuli, qui & centuriæ dicebantur, unus hastatorum, alter principum, tertius triariorum, cohortem faciebant. Erant autem in singulis manipulis milites CXX. exceptis manipulis triariorum, in quibus erant LX. tantum; ita fit numerus CCC. militum in cohorte. Aliter Vegetius, mutata militia. Nos Polybium in manipulis, Ciceronem & Varronem in cohortibus: nam eas Polybius nunquam nominavit. Et cohors quidem, cum legio peditum sena millia habuit, id est, Ciceronis ætate, ex quadringentis militibus constabat: quod ex epist. 1. lib. I. ad Attic. licet intelligere: cum vero quaterna tantum millia, & duceni in cohorte fuere, id est, belli secundi Punici tempore, & deinde aliquanto post, non plures quam tercenos viginti cohors habuit, ex tribus manipulis supra dictis. *Idem*.

CICERO PLANCO.

XVI Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi, quam tuas, Plance, literas. Redditæ sunt enim frequenti senatu Cornuto, cum is frigidas sane & inconstantes recitasset lite-

ARG. Gratissimas senatui fuisse Planci literas, factumque S. C. significat, & ut in subitis rebus senatus consilium ne expectet, sed ipse a sese consilium capiat, auctor est. *Anno* U. C. 710.

teras Lepidi. Sub eas ſtatim recitatæ ſunt tuæ, non ſine magnis quidem clamoribus. Cum rebus enim ipſis eſſent, & ſtudiis, beneficiiſque in rempublicam gratiſſimæ, tum erant graviſſimis verbis, & ſententiis. Flagitare ſenatus (1) inſtitit Cornutum, ut referret ſtatim de tuis literis. Ille ſe conſiderare velle. Cum ei magnum convicium fieret cuncto a ſenatu, quinque tribuni plebis retulerunt. Servilius rogatus rem diſtulit. Ego eam ſententiam dixi, cui ſunt aſſenſi ad unum. Ea quæ fuerit, ex ſenatuſconſulto cognoſces. Tu, quanquam conſilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo eſſe debes, ut nihil huc rejicias: neve in rebus tam ſubitis, tamque anguſtis a ſenatu conſilium petendum putes. Ipſe tibi ſis ſenatus. Quocunque te ratio reipublicæ ducet, ſequare. Cures, ut ante factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quidquid a te erit factum, id ſenatum non modo ut fideliter, ſed etiam ut ſapienter factum, comprobaturum.

1 *Inſtitit Cornutum*) Hoc eſt: cœpit flagitare. Liv. lib. XXIV. *Pro ſe precibus, puellis ſaltem ut parcerent orare inſtitit*. Terent. Hecyr. III. 3. *Hanc habere orationem me cum principio inſtitit*. Grævius.

PLANCUS CICERONI.

XVII. ANtonius Id. Maji ad Forum Julii cum primis copiis venit. (1) Ventidius bidui

ARG. Præſentem belli ſtatum deſcribit, cum excuſatione fratris a ſe dimiſſi, & commendatione ſuæ dignitatis. *Anno U. C.* 710.

1 *Ventidius*) P. Ventidius Picens, humili loco natus, qui hoc anno, prætor cum eſſet, conſul factus eſt in locum demortui Q. Pedii, ſuffecti in locum Hirtii ad Mutinam interfecti. Hic a Pompeji Magni patre, ut ait Valerius lib. VI. in triumphum ductus, poſtea victum ſordide quæſivit, mulis & vehiculis magiſtratibus, qui ſortiti provincias eſſent, comparandis. Extulit eum deinde ſic aut fortuna, aut ejus induſtria, non modo ut præturam, & eodem

dui ſpatio (2) abeſt ab eo. Lepidus ad Forum Voconii caſtra habet, qui locus a Foro Julii quatuor & viginti millia paſſuum abeſt, ibique me expectare conſtituit, quemadmodum ipſe mihi ſcripſit. Quod ſi omnia mihi integra & ipſe, & fortuna ſervarit, recipio vobis celeriter me negotium ex ſententia confecturum. Fratrem meum, aſſiduis laboribus concurſationibuſque confectum, graviter ſe habuiſſe, antea tibi ſcripſi: ſed tamen cum primum poſſe ingredi cœpit, non magis ſibi, quam reipublicæ, ſe convaluiſſe exiſtimans, ad omnia pericula princeps eſſe non recuſabat. Sed ego eum non ſolum hortatus ſum, verum etiam coegi iſto proficiſci: quod & illa valetudine magis conficere ſe, quam me juvare poſſet in caſtris: & quod acerbiſſimo interitu (3) conſulum rempublicam nudatam, tali cive prætore in urbanis officiis indigere exiſtimabam. Quod ſi quis veſtrum non probabit, mihi prudentiam in conſilio defuiſſe ſciat, non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tamen, quod ego deſiderabam, fecit ut Apellam ad me mitteret, quo obſide (4) fide illius & ſocietatis in republica adminiſtranda uterer. Studium mihi ſuum L. Gellius, (5) de tribus fratribus (6) Sex. Gaviano probavit, quo ego interprete noviſſime ad Lepidum ſum uſus. Amicum eum reipublicæ cognoſſe videor; li-

dem anno conſulatum geſſerit, verum etiam de Parthis primus triumphaverit, & mortuus publico funere, quod pauciſſimis contigit, quaſi gratiam ejus virtuti populo referente, fit elatus. Suetonius, Gellius, Plutarchus, & alii. *Manutius*.

2 *Abeſt ab eo*) Conjunxit ſe cum Antonio. Epiſt. 33. 34. & 30. lib. XI. *Idem*.

3 *Conſulum*) Hirtii, & Panſæ. Epiſtola 33. *Idem*.

4 *Fide*) Pro *fidei*. Ut *die* pro *diei*, Georg. I. 208. Vide Gellium, IX. 14.

5 *De tribus fratribus*) Probavit, inquit, mihi, in Apella ad me mittendo, ſtudium ſuum Gellius; in trium autem fratrum negotio, (hoc quale fuerit, ignoratur) Sex. Gaviano. *Manut.*

6 *Sex. Gaviano*) MSſ. *Segaviano*. Vetus editio, *Segavianis*; unde H. Valeſius, *Segalaunis*, Notit. Gall. pag. 581.

libenterque ei sum testimonio, & omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuo diligas; dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

PLANCUS CICERONI.

XVIII. Quid in animo habuerim, (1) cum Lævus Nervaque discesserunt a me, & ex literis, quas eis dedi, & ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti & cupido satisfaciendi reipublicæ bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem. Itaque post discessum (2) legatorum, cum binis continuis literis & Lepidus me ut venirem rogaret, & Laterensis multo etiam magis, prope implorans, obtestaretur, non ullam rem aliam extimescens quam eandem, quæ mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus ejus: non dubitandum putavi (quin succurrerem, meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, (3) etsi cautius illud erat consilium, expectare me ad Isaram, dum Brutus trajiceret exercitum, & cum collega consentiente, exercitu concordi, & bene de republica sentiente, hostibus obviam ire: tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum

iri

ARG. Narrat quibus causis ad Lepidum proficiscatur. *Anno U. C. 710.*

1 *Cum Lævus*) Quidam legunt *Lernus*, vel *Lerinus*, nos vetustam scripturam reposuimus *Lævus*; eundemque credimus esse hunc & illum de quo sic non multo post, *Levi Cispio dabo perferenda*. Victor.

2 *Legatorum*) Lævi Cispii & Nervæ. *Corradus*.

3 *Etsi cautius*) Lambinum hic sequimur, jubente Grævio, Tomo ejus II. p. 411. Præiverat H. Stephanus, *Comment. de variis g eneribus epist. Cic.* pag. 225.

ſri aut pertinaciæ meæ, aut timori videbam, ſi aut hominem offenſum mihi, conjunctum cum republica non ſublevaſſem; aut ipſe a certamine belli tam neceſſarii me removiſſem. Itaque potius periclitari volui, ſi poſſet mea præſentia & Lepidum tueri, & exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem (4) non ſuis contractis neminem puto fuiſſe. Nam, quæ res nullam habebat dubitationem, (5) ſi exercitus Lepidi abſit, ea nunc (6) magnam affert ſollicitudinem, magnumque habet caſum. Mihi enim ſi contigiſſet, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam conſtitiſſet: tantum ego & mihi confido, & ſic perculſas illius copias, Ventidiique (7) Mulionis caſtra deſpicio. Sed non poſſum non exhorreſcere, ſi quid intra cutem ſubeſt vulneris, quod prius nocere poteſt, quam ſciri, curarique poſſit. Sed certe (8) niſi uno loco me tenerem, magnum periculum ipſe Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quæ bene de republica ſentit. Magnam etiam perditi hoſtes acceſſionem ſibi feciſſent, ſi quas copias a Lepido abſtraxiſſent. Quæ ſi adventus meus repreſſerit, agam gratias fortunæ, conſtantiæque meæ, quæ me ad hanc experientiam excitavit. Itaque a. d. XII. Kal. Jun. ab Iſara caſtra movi a pon-

4 *Non ſuis contractis*) Nulla ſua culpa, ex iis quæ ipſe non contraxit. Et ſic ad Q. Fr. lib. I. epiſt. 1. *Grævius*.

5 *Si exercitus Lepidi abſit*) Nulla enim tunc infidelitas mihi timorem faciat. *Corr.*

6 *Magnam affert ſollicitudinem*) Ingentem mihi ſubjicit curam, ne ſcilicet Antonius recipiatur ab exercitu Lepidi, quod evenit. *J. F. Gronovius*.

7 *Mulionis*) Quia victum comparandis mulis, ferroque in caſtra convehendo, adoleſcens ſibi comparaverat. Vide Plinium lib. VIII. cap. 43. *Manut.*

8 *Niſi uno loco me tenerem*) Niſi conſiſterem uno eodemque in loco, in quo exercitum Lepidus haberet. Vel pro, *Niſi*, legendum *Si*: ut hoc dicat: Si manerem in eodem loco, nec ad Lepidum prope accederem. *Man.* Idem tamen in ſuis poſterioribus editionibus habet: *Niſi uno loco metaremur*. Quod J. F. Gronovio placet. Sed vide infra, epiſt. 23.

pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis, reliqui, præsidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique ejus sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has literas dabam, cum Lepidi copiis me conjungam. Vale.

CICERO PLANCO.

XIX. QUanquam gratiarum actionem a te non desiderabam, cum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum: tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi perjucunda. Sic enim vidi, quasi ea quæ oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea? Semper equidem, sed nunquam illustrius. Literæ tuæ mirabiliter gratæ sunt senatui, cum rebus ipsis, quæ erant gravissimæ & maximæ, fortissimi animi, summique consilii: tum etiam gravitate sententiarum, atque verborum. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias. In hoc erit summa & gratia, & gloria. Cupio omnia reipublicæ causa: sed, mehercules, in ea conservanda jam defatigatus, non multo plus patriæ faveo, quam tuæ gloriæ: cujus maximam facultatem tibi dii immortales, ut spero, dedere, quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum periculosissimumque confecerit. Vale.

ARG. Gratiarum actionem sibi gratam fuisse, & literis ejus senatum delectatum, significat, & ut reliquias belli conficiat, hortatur. *Anno U. C. 710.*

CI-

CICERO PLANCO.

XX. ITA erant omnia, quæ istinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modo enim quæ vellemus de Lepido, modo contra nuntiabantur. De te tamen fama constans, nec decipi posse, nec vinci: quorum alterius fortuna partem habet quandam: alterum, proprium est prudentiæ tuæ. Sed accepi literas a collega tuo, datas Idibus Majis in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium. Quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. Sed minus audes fortasse (1) propter inanem lætitiam literarum superiorum. Verum, ut (2) errare id, Plance, voluisti, (quis enim id effugerit?) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc vero etiam jam erroris causa sublata est. Culpa enim illa, (3)

Bis

ARG. Petit, ut de Lepidi fide significet, utrum remp. sequatur, an Antonium: hortaturque, ut reliquias belli opprimat. *Anno U. C. 710.*

1 *Propter inanem lætitiam literarum superiorum*) Inanis Planci lætitia fuit, quam significavit epist. 15. cum dixit: *Sedulitas mea reip. tulit fructum*. Quod tamen reipsa comprobatum postea non est, Lepido neutram in partem inclinante. Propterea non audes, ait Cicero, id credere de Lepido, quod quia credidisti antea, errasse te sentis. *Manut.*

2 *Errare*) Quia turpius est decipi, quam errare: cum erremus, ut humani; decipiamur, ut incauti; propterea Plancum excusat, & quasi consolatur; quod erraverit quidem, quia crediderit se esse bono Lepido usurum; deceptus tamen non sit, quia prudentia valeret. Præterea verbum *Voluisti*, Plancum liberat ab imprudentiæ culpa. Ipse, inquit, errare voluisti, cum ea sperasti de Lepido, quæ vera esse cupiebas; non te quisquam in errorem induxit: decipi enim non potes. Quod si cui, *Errare id*, pro Errare in eo, videatur durius: non esse dissimile sciat, *Peccare multa*, pro in multis, & hujus generis alia. *Idem*. Alii, *ut errare, mi Plance* &c.

3 *Bis ad eundem*) Proverbium, quo reprehendi solet is, qui bis ad eundem lapidem offendit. Senarius Græcus de altera ad eundem lapidem offensione a Zenodoto inter adagia refertur, *Δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν αἰσχρὸν ἐγκρούειν λίθον*. Simile illud Publii Mimi apud Gellium & Macrobium: *Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit*. Et illud Horatii in epistola ad Pisones: *Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem*. Idem.

Bis ad eundem, vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, (4) ita se res habet, omni cura liberati sumus: nec tamen erimus, priusquam ita esse tu nos feceris certiores. Mea quidem, ut ad te sæpius scripsi, hæc sententia est: Qui reliquias hujus belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore: quem te & opto esse, & confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse majora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putavi fore, minime miror, vehementerque lætor. Quæ quidem tu, si recte istic erit, majora & graviora cognosces. IV. Kal. Jun.

4 *Ita se res habet*) A Lepido non recipi Antonium. *Corrad.*

PLANCUS CICERONI.

XXI. PUderet me inconstantiæ mearum literarum, si non hæc ex aliena levitate penderent. Omnia feci, quare Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam, minore sollicitudine vestra, perditis resisterem. Omnia ei petenti cepi, & ultro pollicitus sum, scripsique tibi biduo ante, confidere me, bono Lepido esse usurum, communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis ejus, affirmationi præsentis Laterensis, qui tum apud me erat; reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certe cavi, & cavebo, ne mea credulitate reipublicæ summa fallatur. Cum, in Isara flumine uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per literas ipse, ut maturarem venire: præsto mihi fuit stator ejus cum li-

ARG. Perfidiam Lepidi, conjunctionemque cum Antonio nuntiat: subsidium copiarum mitti postulat: suam dignitatem commendat. *Anno* U. C. 710.

literis, quibus ne venirem denuntiabat, se posse per se conficere negotium; interea ad Isaram expectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram, existimans eum socium gloriæ vitare. Putabam posse me nec de laude (1) jejuni hominis delibare quidquam, & subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi literas, in eisque desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum: in quibus aperte denuntiat, videam ne fallar; suam (2) fidem solutam esse; reipublicæ ne desim. Exemplar ejus chirographi Titio misi. Ipsa chirographa omnia, & quibus credidi, & ea quibus fidem non habendam putavi, Lævo Cispio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus. Accessit eo, ut milites ejus, cum Lepidus concionaretur, improbi per se, corrupti etiam per eos qui præsunt, (3) Canidios, Rufrenosque, & cæteros, quos, cum opus erit, scietis, conclamarint viri boni, pacem se velle, neque esse cum ullis pugnaturos, duobus jam consulibus (4) singularibus occisis, tot civibus pro

1 *Jejuni hominis*) Non est laudem appetentis, sed maligni, qui quicquid in alium laudis & gloriæ confertur, sibi decedere existimat. Sic supra lib. II. epist. 17. *Illud vero pusilli animi & ipsa malevolentia jejuni atque inanis: quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit, mihique commendavit, iste in literis non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat.* Sic alibi dicit *animum nimis angustum & jejunum.*

2 *Suam fidem solutam esse*) Se jam promissis non teneri. Obstrinxerat enim suam fidem Laterensis, promiseratque omnia de Lepido; mox, ubi recipi Antonium a Lepido vidit, scripsit Planco, se destitutum a Lepido, nec jam ea, quæ antea, polliceri. Contrario sensu Terentius in Andr. dixit: *Solvisti fidem*: pro, fregisti. *Man.*

3 *Canidios, Rufrenosque*) Legatos, vel tribunos militum, aut præfectos, & centuriones. *Idem.*

4 *Singularibus*) Hittorpianus non agnoscit, & vereor ne ex *consulibus* sit corruptum. Nec enim video quem hic locum commode possit habere, & cur milites illos consules appellarint singulares. Lambinus mallet *singularibus viris*. Sed præstat *singularibus* recidere. *Grævius.*

pro patria amiſſis, hoſtibus denique (5) omnibus judicatis, boniſque publicatis. Neque hoc aut vindicarat Lepidus, aut ſanarat. Huc me venire, & duobus exercitibus conjunctis objicere exercitum fideliſſimum, auxilia maxima, principes Galliæ, provinciam cunctam, ſummæ dementiæ & temeritatis eſſe vidi: mihique, ſi ita oppreſſus eſſem, remque publicam mecum prodidiſſem, mortuo non modo honorem, ſed miſericordiam quoque (6) defuturum. Itaque rediturus ſum, nec tanta munera perditis hominibus dari poſſe ſinam. Ut exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiam ſi ille exercitus deſcierit, omniaque integra ſervem, dabo operam, quoad exercitus huc ſummittatis, (7) parique felicitate rempublicam hic vindicetis. Nec depugnare, ſi occaſio tulerit; nec obſideri, ſi neceſſe fuerit; nec mori, ſi caſus inciderit, pro vobis, paratior fuit quiſquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc trajiciendum quam primum cures; & matures prius, quam hoſtes magis corroborentur, & noſtri perturbentur. In quo ſi celeritas erit adhibita, Reſpublica in poſſeſſione victoriæ, deletis ſceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum tibi, fortiſſimum civem & ad omnia paratiſſimum, excuſem literis? qui ex labore in febriculam incidit aſſiduam & ſatis moleſtam. Cum primum poterit iſtuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicæ deſit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiſcere me nihil oportet. Habeo te & amantiſſimum mei, &, quod optavi, ſummæ auctoritatis. Tu videris, quantum & quando tuum munus apud me velis eſſe. Tantum te rogo in Hirtii locum me ſubdas, & ad tuum amorem, & ad meam obſervantiam.

5 *Omnibus*) Antonium ſecutis. *Man.*
6 *Defuturum*) Vide Gell. I. cap. 6. & Sanctii Minerv. lib. III. cap. 11. *Græv.*
7 *Parique felicitate*) Ut ad Mutinam.

CICERO PLANCO.

XXII. IN te & in collega omnis ſpes eſt, diis approbantibus. Concordia veſtra, quæ ſenatui declarata literis veſtris eſt, mirifice & ſenatus & cuncta civitas delectata eſt. Quod ad me ſcripſeras de re agraria: ſi conſultus ſenatus eſſet, ut quiſque honorificentiſſimam de te ſententiam dixiſſet, eam ſecutus eſſem: qui certe ego fuiſſem. Sed, propter tarditatem ſententiarum, moramque rerum, cum ea, quæ conſulebantur, ad exitum non pervenirent: commodiſſimum mihi Plancoque fratri viſum eſt, (1) uti eo, quod ne noſtro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci literis cognoviſſe. Sed ſive in ſenatus-conſulto, ſive in cæteris rebus deſideras aliquid, ſic tibi perſuade, tantam eſſe apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus ampliſſimæ dignitatis excogitari poſſit, quod tibi non paratum ſit. Literas tuas vehementer expecto, & quidem tales, quales maxime opto. Vale.

ARG. Reſpondet Planco, qui agris dividendis præfici cupiebat. *Anno* U. C. 710.

1 *Uti eo*) Vel deeſt, vel certe ſubauditur, S. C. ut infra patet. *Manut.*

PLANCUS CICERONI.

XXIII. NUnquam mehercules, mi Cicero, me pœnitebit maxima pericula pro patria ſubire, dum, ſi quid acciderit mihi, a reprehenſione temeritatis abſim. Confiterer imprudentia me lapſum, ſi unquam Lepido ex animo crediſſem. Credulitas enim error eſt magis, quam culpa,

ARG. Excuſat ſe, quod Lepido crediderit: accepto de conjunctione Lepidi & Antonii nuntio, ſuas copias retraxiſſe ſignificat: auxilium poſtulat. *Anno* U. C. 710.

pa, & quidem in optimi cujusque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc vitio pene sum deceptus: Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coegit subire. Nam (1) si uno loco essem, verebar, ne cui obtrectatorum viderer & nimium pertinaciter Lepido offensus, & (2) mea patientia etiam alere bellum. Itaque copias prope in conspectu Lepidi Antoniique adduxi; quadragintaque millium passuum spatio relicto (3) consedi, eo consilio, ut vel celeriter accedere, vel salutariter recipere me possem. Adjunxi hæc, in loco eligendo flumen oppositum ut haberem, (4) in quo mora transitus esset: (5) Vocontii (6) sub manu ut essent, per quorum loca mihi fideliter pateret iter. Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio conjunxit a. d. IV. Kal. Junias; eodemque die ad me castra moverunt. Viginti millia passuum cum abessent, res mihi nunciata est. Dedi operam deum benignitate, ut & celeriter me reciperem, & hic discessus nihil fugæ simile haberet: non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum omitteretur, aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Non. Jun. omnes copias Isaram trajeci, pontesque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent, & ego me interea cum collega conjungerem, quem triduo, cum has dabam literas, expectabam. Laterensis nostri & fidem, & animum singularem in rempublicam semper fatebor:

F 2 Sed

1 *Si uno loco essem*) Manut. & Lamb. *nisi uno loco essemus*:
2 *Mea patientia*) *Mea pertinacia*, aliis magis placet: *Corradus*.
3 *Consedi*) Hoc est, castramentatus sum.
4 *In quo mora transitus esset*) Quod transitum retardaret: *Quarterius*.
5 *Vocontii*) Plin. lib. III. cap. 4.
6 *Sub manu*) Propinqui. Græcum loquendi genus: *Manuts*

Sed certe nimia ejus indulgentia in Lepidum ad hæc pericula perſpicienda fecit eum minus ſagacem. Qui quidem cum in fraudem ſe deductum videret, manus, quas juſtius in Lepidi perniciem armaſſet, ſibi afferre conatus eſt. In quo caſu tamen interpellatus, & adhuc vivit, & dicitur (7) victurus. Sed tamen de hoc mihi parum certum eſt. Magno cum dolore parricidarum (8) elapſus ſum his. Veniebant enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant: quod Lepidum caſtigare non deſtiteram, ut extingueret bellum: quod (9) colloquia facta improbabam: quod legatos (10) fide Lepidi miſſos ad me in conſpectum venire vetaveram: quod C. Catium Veſtinum, tribunum militum, miſſum ab Antonio ad me cum literis, exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto majorem his fruſtratio dolorem attulit. Tu, mi Cicero, quod adhuc feciſti, idem præſta, ut vigilanter nervoſeque nos, qui ſtamus in acie, ſubornes. Veniat (11) Cæſar cum copiis, quas habet

7 *Victurus*) Non vixit; ut Vellejus libro II. Dio lib. XLVI. ſcriptum relìquere. *Idem*.

8 *Elapſus ſum his*) Dictio *his*, cum oleret mendum, ſcripſi ad amiciſſimum meum, ut is mihi, de ea quid ſentiret, exponeret. Reſcripſit, corruptam ſe jam pridem judicaſſe: nuper autem rariſſimæ virtutis, & ſummæ nobilitatis hominem, Benedictum Accoltum, Ravennæ Cardinalem, quem ego honoris amplitudiniſque cauſa nomino, cum has Ciceronis epiſtolas ſucciſivis temporibus legendo percurreret, eam emendaſſe, nempe ſic, *Elapſus ſum bis*: ut ſe dicat Plancus periculum bis effugiſſe: ſemel, cum ad Lepidum non acceſſit, neque ſe unquam cum eo voluit conjungere: quod ſi feciſſet, ipſe cum univerſo exercitu in Antonii poteſtatem, Lepido prodente, deveniſſet: iterum, cum audito Lepidi Antoniique adventu, celeriter ſe recepit. *Man.*

9 *Colloquia facta*) A Lepido cum Antonio, vel cum iis, quos ad eum Antonius miſerat. *Idem*.

10 *Fide Lepidi*) Promiſerat Lepidus, Antonii legatos, ab eo ad Plancum miſſos, incolumes eſſe reverſuros. Ii qui fuerint, non conſtat. Nam C. Catium, infra ſtatim nominatum, non ad Plancum, ſed ad Lepidum eſſe miſſum ſuſpicor: & hic exceptus eſt, illi in conſpectum venire vetiti. *Idem*.

11 *Cæſar*) C. Octavius Cæſar. *Corr.*

bet firmiſſimas: aut, ſi ipſum aliqua res impedit, exercitus mittatur: (12) cujus ipſius magnum agitur periculum. Quidquid aliquando futurum fuit in caſtris perditorum contra patriam, hoc omne jam convenit. Pro urbis vero ſalute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quod ſi vos iſtic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde reipublicæ ſatisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies, mehercules, habeo cariorem: ſollicitudineſque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore, aut ex judicio tuo perdam. Opto, ut mihi liceat jam, præſenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere jucundiora. Octavo Idus Jun. (13) Cularone, ex finibus Allobrogum.

12 *Cujus ipſius magnum periculum agitur*) Erat enim ei Antonius inimicus. Epiſt. 23. lib. XII. *Manut.*

13 *Cularone*) *Cularo* nominatur in Tabula Itineraria Peutingeri, & in Notitia Imperii, quæ Tribunum cohortis primæ Flaviæ *Cularone* in Sabaudia ſtationem habuiſſe docet. Unde muri *Cularonenſes* hodieque leguntur in antiqua inſcriptione portæ civitatis. Poſtea ab Imperatore Gratiano dicta *Gratianopolis*. In epiſtola L. Planci ad Ciceronem, quæ eſt 23. lib. X. ad Fam. legendum jam olim cenſuimus in ultimis verbis, *Cularone* in finibus Allobrogum, non *Civarone*, ut vulgo edi ſolet. *Fines Allobrogum* facit Gratianopolim, quia ad Iſaram poſita eſt, qui Allobroges claudit, ſeparatque a Vocontiis. Sirmondus, *in Sidon. Apollin.* III. 14.

PLANCUS IMP. COS. DESIGN. CICERONI S. D.

XXIV. Facere non poſſum, quin in ſingulas res meritaque tua tibi gratias agam. Sed mehercules facio cum pudore. Neque enim tanta neceſſitudo, quantam tu mihi tecum eſſe voluiſti, deſiderare videtur gratiarum actionem. Ne-

ARG. Se memorem beneficiorum pollicetur: ſuas copias narrat: ſubſidium Cæſariani aut Africani exercitus poſcit, Octavianum, ut parum reipub. amantem, carpit. *Anno U. C.* 710.

Neque ego libenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis: & malo præsens observantia, indulgentia, assiduitate, memorem me tibi probare. Quod si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias, atque etiam pias propinquitates, in tui observantia, (1) indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. (2) De militum commodis fuit tibi curæ: quos ego non potentiæ meæ causa (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu; sed primum, quod ita meritos judicabam: deinde, quod ad omnes casus conjunctiores reipublicæ esse volebam: (3) novissime, ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos, tales vobis præstare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia (4) integra sustinuimus. Quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum, non sine causa, talis victoriæ, scio; tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia respublica habet expedita, quibus subito (5) impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse

1 *Indulgentia*) Id est, obsequio. *Cellar.* Mallem, *diligentia*. Lamb.

2 *De militum commodis*) *Commoda* proprié dicuntur in re militari dona & præmia, quæ militibus præter stipendium tribuuntur. *Græv.*

3 *Novissime*) Tiro scripsit in Pandectis, non recte dici *Novissime*: adjicitque, quod sua cœperit ætate id adverbium. ubi Flavius Caper de Latinitate, *Miror*, inquit, *id dixisse Tironem: cum Valerius Antias libro secundo, Mater, cum novissime ægrotasset, inquit, vovisse fertur*. Idem 22. *Quod* novissime *nobiscum fœdus fecissent*. Hæc Carisius. *Manut.*

4 *Integra sustinuimus*) Non, nihil damni passi sumus, sed, rempub. in discrimen non adduximus, prælium vitavimus. Confirmant hanc sententiam ea, quæ sequuntur. Epist. 21. alio sensu dixit: *Omnia, ut integra servem*. Idem.

5 *Impetu*) Pro, impetui: ut Virgilius Georg. IV. *Concubitu indulgent*. Idem.

esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranæ tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una: in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, (6) firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium sæpe expertum habemus. Ad hoc robur nostrorum exercituum, sive (7) Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Cæsaris accessisset, æquo animo summam rempublicam (8) in discrimen deduceremus. Aliquanto autem (9) propius esse, quod ad Cæsarem attinet, videbamus. Nihil destiti eum literis hortari, neque ille intermisit affirmare, se sine mora venire: cum interim aversum illum ab hac cogitatione (10) ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis literisque misi, si quid forte proficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Cæsaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum: vel quod in familiaritate Cæsaris, vivo illo, jam tueri eum & diligere fuit mihi necesse: vel quod ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus: vel quod ex tam insigni amicitia mea, atque Cæsaris, hunc filii loco, & illius & (11) vestro judicio substitutum, non proinde habere turpe mihi videtur. Sed quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis,

 quam

6 *Firmitate exiguus*) Tirones enim multis partibus plures, quam veterani. *Manut.*

7 *Africanus exercitus*) Cui T. Sextius & Q. Cornificius præerant. *Corradus*.

8 *In discrimen*) In discrimen Martis, sive prælium, rem deducerem, nec dubitarem pugnare. *Cellar.*

9 *Propius*) Propior erat Cæsaris Octaviani exercitus, quam Africanus. *Idem*.

10 *Ad alia consilia*) Triumphi & Consulatus petitionem. *Corradus*.

11 *Vestro judicio*) Testimonium adoptionis publicæ a Prætoribus ex more descripto, & illo *Cæsaris* nomine, & tot honoribus ornato. *Idem*.

quam inimice, facio. Quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus una eſt, quod exercitus habent non contemnendos, quod ſperant, quod audent, id omne Cæſari acceptum referre poſſunt. Neque ego ſuperiora repetam. Sed ex eo tempore, quo ipſe mihi profeſſus eſt ſe venire, ſi venire voluiſſet, aut oppreſſum jam bellum eſſet, aut in (12) adverſiſſimam illi Hiſpaniam cum detrimento eorum maximo detruſum. Quæ mens eum, aut quorum conſilia a tanta gloria, ſibi vero etiam neceſſaria ac ſalutari, avocarint, & ad cogitationem conſulatus (13) bimeſtris, ſummo cum terrore hominum, & inſulſa cum efflagitatione tranſtulerint, exputare non poſſum. Multum in hac re mihi videntur neceſſarii ejus, & reipublicæ, & ipſius cauſa proficere poſſe; plurimum, ut puto, tu quoque, cujus ille tanta merita habet, quanta nemo, præter me. Nunquam enim obliviſcar, maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus, (14) ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quod ſi, quantum debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipſum juvero. Nos interea duriore conditione bellum ſuſtinemus, quod neque (15) expeditiſſimam dimicationem putamus, neque tamen refugiendo commiſſuri ſumus, ut majus detrimentum reſpublica ac-

12 *Adverſiſſimam*) Propter Aſinium Pollionem, qui ibi habet exercitum. *Idem*.

13 *Bimeſtris*) Aut, *Quinquemeſtris*, legendum; cum quinque menſes, non duo, ſupereſſent ad exitum anni, ut dies huic epiſtolæ adſcripta declarat; aut *Bimeſtris*, dixit, pro, Exigui temporis. *Manutius*.

14 *Ut exigeret cum eo*) Fruſtra Lambinus *ut ageret cum eo*. Atqui hoc ipſum eſt *exigeret cum eo*. Senec. epiſt. 28. *Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar, in ſecretum te meum admitto, & te adhibito mecum exigo*. Plin. lib. V. Epiſt. 12. *Ex illis enim vel præcipue ſentio, quantopere me diligas, cum ſic exegeris mecum, ut ſolitus cum tuo filio*. Liv. XXII. cap. 49. *Hac exigentes prius turba fugientium civium, deinde hoſtes oppreſſere*. J. F. Gronov.

15 *Expeditiſſimam*) A verbo *Expedit*. Manut.

accipere possit. Quod si aut Cæsar se respexerit, aut Africanæ legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo, proprieque tuum esse, tibi persuadeas. v. Kal. Sext. ex castris.

CICERO (1) FURNIO S. D.

XXV. SI interest, id quod homines arbitrantur, reipublicæ te, ut instituisti atque fecisti, navare operam, rebusque maximis, quæ ad extinguendas reliquias belli pertinent, interesse; nihil videris melius, neque laudabilius, neque honestius facere posse: istamque operam tuam, navitatem, animum in rempublicam celeritati præturæ anteponendum censeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, præterea fama, (2) scientiaque omnium. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius? aut quid honesto anteponendum? Sin autem satisfactum reipublicæ putas, celeriter ad (3) comitia, quando mature futura sunt, veniendum censeo: dummodo ne hæc ambitiosa festinatio aliquid imminuat ejus gloriæ, quam (4) consecuti sumus. Multi clarissimi viri, cum reipublicæ

ARG. Modeste reprehendit in Furnio præproperam adipiscendæ præturæ festinationem. *Anno U. C. 710.*

1 *Curnio*) Planci legato. Ad petendam præturam contendere cupiebat, cum nondum ipsius annus esset. *Manutius*.

2 *Sientiaque omnium*) *Sententiaque omnium*, placeret. *Idem*.

3 *Comitia*) Prætorum. Nam consulum sequentis anni necessaria non erant; cum Plancus & Brutus jam antea designati essent a Cæsare Parthicum bellum cogitante. *Idem*.

4 *Consecuti sumus*) Quam consecutus es. Conjunxit utriusque laudem, ut ostendat amorem suum; amicorum enim omnia communia. *Manutius*.

cæ (5) darent operam, annum petitionis suæ non obierunt. Quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si ædilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc (6) nihil prætermittere videbere usitati, & quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem, Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem unam fore, si modo ista ex sententia confecta essent. Omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium judiciumque sit, arbitrabar non ita necesse: sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam. Cujus est hæc summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione: majoremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus sum domi meæ, adhibito Q. fratre meo, & Cæcina, & Calvisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. Omnibus probari videbatur oratio mea. Sed tu optime judicabis. Vale.

5 *Darent operam*) Foris. *Non obierunt*: Non venerunt ad petendum. *Idem*.
6 *Nihil*) Si manebis in provincia, & ad Comitia prætoria non venies. *Idem*.

M. CICERO FURNIO S. D.

XXVI. LEctis tuis literis, quibus declarabas, aut omittendos Narbonenses, aut cum periculo dimicandum; (1) illud magis timui: quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci & Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriæ. De Gallorum studio nos aliquando noscе-

ARG. Scripserat Furnius, se ad comitia prætoria venturum. Dissuadet Cicero, comitiaque dilata significat. *Anno* U. C. 710.
1 *Illud magis timui*) Ut omitteretis Narbonenses, quod non fecisse vos lætor. *J. F. Gronov.* Corradus & Quarterius de dimicatione interpretantur.

fecemus, ut scribis, cujus id opera maxime excitatum sit. Sed jam (mihi crede) (2) cognovimus. Itaque jucundissimis tuis literis stomachatus sum in extremo. Scribis enim, si (3) in Sextilem comitia, cito te: sin jam confecta, citius, ne diutius cum periculo fatuus sis. O mi Furni, quam tu causam tuam non nosti, qui alienas (4) tam facile discas! Tu nunc candidatum te putas, & id cogitas, ut aut ad comitia curras: aut, si jam confecta, domi tuæ sis: scilicet ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis. Non arbitror te ita sentire. Omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quod si, ut scribis, ita sentis; non magis te, quam de te judicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratus levissimi & divulgatissimi, si ita adipiscare, ut plerique, præpropera festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in cælum jure & vere ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione, an proxima prætor fias; non, ut ita de republica mereare, omni honore ut dignissimus judicere. Utrum nescis, quam alte ascenderis? an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco; nos in culpa sumus. Sin intelligis; ulla tibi est prætura, vel (5) officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re & ego, & Calvisius, homo magni judicii, tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comitia tamen, quando ex his pendes, quantum facere possumus, quod multis de causis reipublicæ arbitramur conduce-

2 *Cognovimus*) Tua videlicet opera excitatum; id enim Furnius modeste significaverat. *Manutius*.

3 *In Sextilem*) Indicta sint. *Cito te*: Venturum Romam. *Idem*.

4 *Tam facile discas*) *Docere causam* dicitur, qui pro se acturum patronum instruit; *discere*, qui defensurus est. Cic II. de Orat. *Nihil est negotii hujusmodi causam cognoscere. Recte igitur de causa dicenda nihil præcipitur*. Et rursum. *Nisi forte existimatis a Manio Curio causam didicisse L. Crassum*. J. F. Gron.

5 *Officio*) Honestati, quam non nisi emendatissimi propositam habent. *Idem*.

cere, in Januarium menſem protrudimus. Vince igitur, & Vale.

CICERO LEPIDO S.

XXVII. Quod mihi, pro ſumma erga te benevolentia, magnæ curæ eſt, ut quam ampliſſima dignitate ſis, moleſte tuli, te ſenatui gratias non egiſſe, cum eſſes ab eo ordine (1) ornatus ſummis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum eſſe lætor. Eam ſi a ſervitute ſejungis, conſules & reipublicæ, & dignitati tuæ. Sin iſta pax perditum hominem (2) in poſſeſſionem impotentiſſimi dominatus reſtitutura eſt, hoc animo ſcito eſſe omnes ſanos, ut mortem ſervituti anteponant. Itaque ſapientius, meo quidem judicio, facies, ſi te in iſtam pacificationem non interpones, quæ neque ſenatui, nec populo, neque cuiquam bono probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies literis. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu ſit, videbis.

ARG. Lepidum leviter objurgat, quod ſummis honoribus ornatus ab ſenatu, gratias non egerit: & ne pacem cum Antonio conciliare nitatur, admonet. *Anno* U. C. 710.

1 *Ornatus ſummis honoribus*) Supplicatione ei decreta, ut Phil. III. legimus, poſt etiam triumpho, ut Phil. XIII. & ſtatua equeſtri inaurata; de qua, Phil. V. *Man.*

2 *In poſſeſſionem*) Unde prælio Mutinenſi dejectus erat Antonius. *Idem.*

CICERO (1) TREBONIO S.

XXVIII. QUam vellem (2) ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitasses! (3) reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum his tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis: interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor. Mihi enim negotii plus reliquisti uni, quam, præter me, omnibus. Ut enim primum post Antonii (5) fœdissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum cive acerrimo, patre tuo, in ore & amore semper habuisti. Nam, cum senatum a. d. XIII. Kal. Januarias tribuni plebis vocavissent, (6) deque alia re referrent, totam rempublicam sum complexus, egique acerrime, senatumque jam languentem & defessum ad pristinam vir-

ARG. Dolet se non fuisse participem conjurationis in Cæsarem, ut Antonium una oppressissent, qui nunc tantas turbas cieat; deinde suum libertatis recuperandæ studium declarat. *Anno* U. C. 710.

1 *Trebonio*) Viro consulari, Asiam regenti, post obitum Cæsaris. Epist. 16. XII. & Plutarchus in Bruto. Unus fuit ex iis qui de Cæsare necando conjuraverant. Occidit eum postea Dolabella. Epist. 12. lib. XII. Dio lib XLVII. *Man.*

2 *Ad illas pulcherrimas epulas*) Ad facinus illud egregium, cum Cæsarem idibus Mart. occidistis. *Idem.*

3 *Reliquiarum nihil haberemus*) Non modo Cæsar, sed Annius quoque interfectus esset. Simile principium epist. 4. lib. VI. *Vellem idibus Mart. me ad cœnam invitasses: reliquiarum nihil fuisset Nunc me reliquiæ vestræ exercent.* Idem.

4 *Seductus est*) Philip. XIII. *O Spartale, sceleratum Trebonium ausus es scribere? quo scelere, nisi quod te idibus Mart. a debita sibi peste seduxit?* Idem ex Dionis lib. XLIV. cognovimus. *Idem.*

5 *Fœdissimum discessum*) Ex urbe in Galliam Cisalpinam. *Corrad.* Vide Philip. III. cap. 9. extremo.

6 *Deque alia re*) De præsidio Coss. designatorum. Epist. 6. lib. I. *Corrad.*

virtutem consuetudinemque revocavi, magis animi, quam ingenii viribus. Hic dies, meaque contentio atque actio, spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de republica non cogitandi solum, sed etiam agendi. Quod nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem; quanquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis; a me pauca, & ea summatim. Habemus fortem senatum, consulares partim timidos, partim male sentientes. Magnum damnum factum est (7) in Servio. L. Cæsar optime sentit: sed, quod (8) avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii: præclarus D. Brutus: (9) puer egregius Cæsar, de quo spero equidem reliqua. Hoc vero certum habeto, nisi ille (10) veteranos celeriter conscripsisset, (11) legionesque duæ de exercitu Antonii ad ejus se auctoritatem (12) contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis præteritu-

rum

7 *In Servio*) Sulpicio. Vide Philip. IX.

8 *Avunculus*) M. Antonii. *Idem*.

9 *Puer egregius Cæsar*) Modo adolescentem, modo puerum, quo magis laudet, Cæsarem appellat. Annum enim agebat XIX, ut Velleius Tacitusque literis mandarunt. Epist. 7. lib. I. *Ne adolescentem vel puerum potius Cæsarem judices temere fecisse*. Et Epist. 15. lib. XII. *Puer egregius præsidium sibi primum & nobis, deinde summæ reip. comparavit*. Et Epist. ad M. Brutum: *Cæsaris pueri mirifica indoles virtutis*. Et Phil. III. *C. Cæsar, adolescens, pene potius puer*, &c. Item Phil. IV. & alibi. *Manutius*: Indignissime tulit Octavius, se *puerum* appellari, & inter præcipuos prætextus bellorum civilium hic fuit, teste Dione lib. XLVI. Hinc senatus decrevit, ne Octavius vocaretur *puer*, ut notavit Servius ad Virgil. Eclog. I. v. 44. Vide Casaub. ad Sueton. August. cap. 12. & Cic. Philip. XIII. cap. 11. Novendecim annorum erat Octavius cum hoc bellum susciperet contra Antonium. *Græv.*

10 *Veteranos*) Cic. Philip. V. cap. 8. & 16. Sueton. Aug. cap. 10. Hæc legio *Evocatorum* fuit appellata, quod missi facti a militia rursus ad eam convocarentur. Dion. lib. XLV. *Idem*.

11 *Legionesque duæ*) Martia & Quarta. *Corrad.* Vide Vell. Paterc. II. 61. Cic. Philip. V. 11. & XI. 8.

12 *Contulissent*) Relicto M. Antonio, Brundusium revertente. *Corrad.*

ſum fuiſſe. Hæc tibi etſi audita eſſe arbitrabar, volui tamen notiora eſſe. Plura ſcibam, ſi plus otii habuero. Vale.

CICERO (1) AMPIO BALBO.

XXIX. DE meo ſtudio erga ſalutem & incolumitatem tuam, credo te cognoſſe ex literis tuorum: quibus me cumulatiſſime ſatisfeciſſe certo ſcio: nec his concedo, quanquam ſunt ſingulari in te benevolentia, ut te ſalvum malint, quam ego. Illi mihi neceſſe eſt concedant, ut tibi plus, quam ipſi, hoc tempore prodeſſe poſſim: quod quidem nec deſtiti facere, nec deſiſtam: & jam in maxima re feci, & fundamenta jeci ſalutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque ſis, meque tibi nulla re defuturum eſſe confidas. Pridie Nonas Quintiles.

ARG. De ſtudio ſuo erga Ampium exulantem ſcribit; eumque bonam ſpem habere jubet. *Anno* U. C. 710.

1 *Ampio Balbo*) Sic Manutius, & Sigonius. Alii, *Appio Sal.* Quis tamen Appius ille fuerit, neſciunt interpretes.

(1) GALBA CICERONI S.

XXX. SEptimo decimo Kalend. Maji, quo die Panſa in caſtris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram (nam ei obviam proceſſeram millia paſſuum centum, quo maturius veniret) Antonius legiones eduxit duas, ſecundam, & quintam-tricesimam,

ARG. Galba prælium exponit ad Mutinam factum, victoriamque de Antonio relatam. *Anno* U. C. 710.

1 *Galba*) Periti rerum Romanarum, Sulpiciæ gentis cognomen eſſe Galbam, non ignorant: Si quis teſtimonium quærit, Suetonium legat, qui nepotem hunc fuiſſe ait Ser. Galbæ illius, temporum ſuorum eloquentiſſimi; proavum autem Galbæ imperatoris: quem utrumque Sulpicium fuiſſe, tum Suetonius ipſe, tum alii teſtantur: Addit idem, Galbam hunc, ob repulſam conſulatus, infenſum Julio Cæſari, cujus legatus in Gallia fuerat, conſpiraſſe in eum cum Caſſio & Bruto. Quod Appianus lib II. & Antonii confirmat epiſtola ad Hirtium Octavianumque Cæſarem miſſa: cujus habes verba Phil. XIII. *cap.* 16. *Manut.*

ſimam, & (2) cohortes prætorias duas, unam ſuam, alteram Silani, (3) evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quatuor legiones tironum habere ſolum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in caſtra poſſemus, legionem Martiam, cui ego præeſſe ſolebam, & duas cohortes prætorias miſerat Hirtius nobis. Cum equites Antonii apparuiſſent, contineri neque legio Martia, neque cohortes prætoriæ potuerunt: quas ſequi cœpimus coacti, quoniam eas retinere non poteramus. Antonius ad (4) Forum Gallorum ſuas copias continebat: neque ſciri volebat, ſe legiones habere: tantum equitatum, & levem armaturam oſtendebat. Poſteaquam vidit ſe invito (5) legionem ire Panſa, ſe ſequi ſe duas legiones juſſit tironum. Poſteaquam anguſtias paludis, & ſilvarum tranſivimus, acies eſt inſtructa a nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones duæ. Repente Antonius in aciem ſuas copias de vico produxit, & ſine mora concurrit. Primo ita pugnatum eſt, ut acrius non poſſet ex utraque parte pugnari: etſi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiæ legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem triceſimam quintam Antonii, ut amplius paſſus quingentos ultra aciem, quo loco ſteterat, proceſſerit. Itaque, cum equites noſtrum cornu circuire vellent, recipere me cœpi, & levem armaturam opponere Maurorum equi-

2 *Cohortes prætorias*) Erant grandes & edecumatæ, quæ circa Imperatorem erant, inſtitutæ primo a P. Scipione. Vide Feſtum *Prætoria cohors*. Olim autem tantum unam habebat Imperator, ſed per bella civilia auctæ ſunt hæ cohortes, & unus plures habebat. Vide J. Lipſ. lib. II. de Milit. Rom. Dial. IV. *Grævius*.

3 *Evocatorum*) Sunt veterani, qui expletis ſtipendiis ſponte in gratiam Conſulum aut Ducum militiam ſumebant, & precibus, literis, ac nunciis evocabantur, non in delectu ſcribebantur, ideo dicti ſunt *evocati*. Vide Lipſ. l. de Milit. Rom. Dial. VIII. *Idem*. Vide paulo ſuperius, pag. 94. not. 10. ubi de veteranis.

4 *Forum Gallorum*) Id ipſum caſtellum, quod nunc vocatur *Caſtel Franco*, eſſe *Forum Gallorum*, vicum olim, quem celebrem reddiderint bella civilia, oſtendit Cluverius lib. I. cap. 28. *Græv*.

5 *Legionem ire*) Martiam. *Corrad.*

quitibus, ne averſos noſtros aggrederentur. Interim video me eſſe inter Antonianos, Antoniumque poſt me eſſe aliquanto. Repente equum immiſi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex caſtris, (6) ſcuto rejecto. Antoniani me inſequi: noſtri pila conjicere velle. Ita neſcio quo fato ſum ſervatus, quod ſum cito a noſtris cognitus. In ipſa Æmilia, ubi cohors Cæſaris prætoria erat, diu pugnatum eſt. Cornu ſiniſterius, quod erat infirmius, ubi Martiæ legionis duæ cohortes erant, & cohors prætoria, pedem referre cœperunt, quod ab equitatu circuibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes ſe recepiſſent noſtri ordines, recipere me noviſſimus cœpi ad caſtra. Antonius, tanquam victor, caſtra putavit ſe poſſe capere. Quo cum venit, complures ibi amiſit, nec egit quidquam. Audita re, Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in ſua caſtra occurrit, copiaſque ejus omnes delevit, fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta ſe in caſtra ſua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea caſtra rediit, unde Panſa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatæ. Sic partem majorem ſuarum copiarum Antonius amiſit veteranarum. Nec id tamen ſine aliqua jactura cohortium prætorianarum noſtrarum, & legionis Martiæ fieri potuit. (7) Aquilæ duæ, ſigna ſexaginta ſunt relata Antonii. Res bene geſta eſt. A. d. (8) XII. Kal. Maji, ex caſtris.

6 *Scuto rejecto*) In humerum, ut ita pectore non munito intelligerent tirones me amicum & ſuarum partium eſſe, & ab illis nihil mali metuere. *J. F. Gronovius*.

7 *Aquilæ*) Legionum inſignia, aquilæ: ſigna, manipulorum & centuriarum. *Cellarius*. Vide Plinium, lib. III. cap. 3.

8 *XII. Kal. Maji*) Malim, *XVI. Kal.* ut poſtridie, quam geſta res eſt, ſcripſerit Galba: quod veriſimile videtur. Nam, ſi XII. Kal. id eſt quatriduo poſt prælium ſcripſiſſet; omnino aliquid de Panſæ vulneribus, ipſoque Bononiam delato, cognoviſſet, & Ciceroni ſignificaſſet. Nam Hirtius poſtea, cum Antonii caſtra oppugnaret, occiſus eſt. *Manutius*.

(1) C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

XXXI. Minime mirum tibi debet videri, nihil me scripsisse de republica, posteaquam itum est ad arma. Nam saltus (2) Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentibus latrociniis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios, & retinent. Itaque, nisi nave perlatæ literæ essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc vero nactus occasionem, posteaquam navigari cœptum est, cupidissime, & quam creberrime potero, scribam ad te. Ne movear ejus (3) sermonibus, quem tametsi nemo est qui videre velit, tamen nequaquam proinde ac dignus est, oderunt homi-

mi-

ARG. Excusationem affert, quod studium erga remp. suum nondum declaraverit: seque libertatis recuperandæ percupidum ostendit. *Anno* U. C. 710.

1 *C. Asinius Pollio*) Cæsar, Parthicum bellum cogitans, & magistratus per triennium creavit, & provinciis rectores dedit, & aliis quidem alios, Hispaniis vero duabus duos, Lepidum citeriori, Asinium ulteriori. Asinius, vivo adhuc Cæsare, in provinciam ivit. Lepidus ad urbem mansit. Post Cæsaris necem, ubi Antonium, Lepidum, Octavianum conjunctos vidit, ad eorum partes cum duabus legionibus se contulit, primum fortunam secutus, deinde amicitia quoque permotus Antonii. Triumphasse eum de Parthis, ex fastis Capitolinis intelligitur. Valuit eloquentia, orationesque scripsit multas: de quibus non semel Quintilianus. Ait idem, dictum esse omnium horarum hominem, quod seriis jocisque pariter accommodatus esset, *lib.* VI. In Livio deprehendisse Patavinitatem quandam, *lib.* I. & VIII. Tristem & jejunum in dicendo habitum esse, *lib.* X. Insectatum esse pluribus locis, etiam inimice, vitia orationis Tullianæ, idemque filium ejus fecisse, *lib.* XII. Vide & Senecam, ep. 16. lib. I. Suasoriarum. Primus bibliothecam de manubiis Romæ publicavit, & in ea M. Varronis imaginem viventis posuit. Plinius VII. 30. & XXXV. 2. *Manutius*.

2 *Castulonensis*) *Castulo* fuit Oretanorum urbs maxima. Bæticæ finis versus Orientem, sita ad Bætis ripas, hodie *Castena*, de qua vide Ludovici Nonii Hispan. antiq. cap. 64. & Sam. Bocharti Geograph. sacræ partem II. lib. I. cap. 34. *Grævius*.

3 *Sermonibus*) Antonii, aut Lepidi.

mines, periculum non eſt. Adeo eſt enim inviſus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo ſit. Natura autem mea, & ſtudia trahunt me ad pacis & libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli ſæpe deflevi. Cum vero non liceret mihi nullius partis eſſe, (4) quia utrobique magnos inimicos habebam; ea caſtra fugi, in quibus plane tutum me ab inſidiis inimici ſciebam non futurum. Compulſus (5) eo, quo minime volebam; ne in extremis eſſem, plane pericula non dubitanter adii. Cæſarem vero, quod me in tanta fortuna, modo cognitum, vetuſtiſſimorum familiarium loco habuit, dilexi ſumma cum pietate & fide. Quæ mea ſententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quiſque maxime probarit: quod juſſus ſum eo tempore, id ita feci, ut appareret invito imperatum eſſe. Cujus facti injuſtiſſima invidia erudire me potuit, quam jucunda libertas, & quam miſera ſub dominatione vita eſſet. Ita, ſi id agitur, ut rurſus in poteſtate omnia unius ſint, quicunque is eſt, ei me profiteor inimicum. Nec periculum eſt ullum, quod pro libertate aut refugiam, aut deprecer. Sed (*6*) conſules neque ſenatus conſulto, neque literis præceperant mihi, quid facerem. Unas enim poſt Idus Martias demum a Panſa literas accepi, in quibus hortatur me, ut Senatui ſcribam, me & exercitum in poteſtate ejus futurum. Quod, cum Lepidus concionaretur, atque omnibus ſcriberet, ſe conſentire cum Antonio;

4 *Quia utrobique*) Non videtur hæc ratio eſſe commoda, ſed potius contrarium ſuadere, ſive præcedentia, ſive ſubſequentia reſpicias. Nam ſi utrobique erant inimici, conſultius utrinque abeſſe. Lego, *qui*. Ut tantummodo exponat æſtum, in quo fuerit. *J. F. Gronovius*.

5 *Eo*) Ad Cæſaris exercitum.

6 *Conſules*) Antonius, & Dolabella. Non enim Hirtius & Panſa ſignificari poſſunt, qui tantum ante duos menſes conſulatum inierant, nec multo poſt ad eum Panſa literas miſit. Loquitur autem Aſinius de toto tempore poſt idus Martias, id eſt poſt Cæſaris necem. *Man.*

nio; maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus, (7) invito illo, per illius provinciam legiones ducerem? aut, ſi cætera tranſiſſem, num etiam Alpes poteram tranſvolare, quæ præſidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri literæ nulla conditione potuerunt. Sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii. Illud me Cordubæ pro concione dixiſſe, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, niſi qui ab ſenatu miſſus veniſſet, traditurum. Nam de legione triceſima tradenda quantas habuerim (8) contentiones, quid ego ſcribam? Qua tradita, quanto pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare. Quare eum me exiſtima eſſe, qui primum pacis cupidiſſimus ſim; omnes enim cives plane ſtudeo eſſe ſalvos: deinde, qui & me, & Rempublicam vindicare in libertatem paratus ſim. Quod familiarem meum tuorum numero habes, opinionem tua mihi gratius eſt. Invideo illi tamen, quod ambulat, & jocatur tecum. (9) Quæres, quanti æſtimem? ſi unquam licuerit vivere in otio, experieris. Nullum enim veſtigium abs te receſſurus ſum. Illud vehementer admiror, non ſcripſiſſe te mihi, manendo in provincia, an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis ſatisfacere poſſim. Ego quidem, etſi mihi tutius ac minus laborioſum eſt manere, tamen, quia video tali tempo-

7 *Invito illo*) Præerat enim Lepidus Hiſpaniæ citeriori, & (ut ſcripſit Dio) Narbonenſi Galliæ: quod etiam confirmatur epiſt. 33. *Idem*.

8 *Contentiones*) Hic erit ſenſus: Quam vehementer Lepidus & Antonius literis a me contenderint. Quod ſequentis epiſtolæ teſtimonio comprobatur. Sin autem, quod eſt in omnibus meis antiquis libris, *Conciones*, placet: vehementes literas, quales conciones ad populum, vel ad milites ſunt, interpretemur: quod tamen paulo durius videtur: niſi ſi ferendum in Aſinio, cujus orationem duram fuiſſe Tacitus auctor eſt. *Idem*.

9 *Quæres, quanti æſtimem?*) Ita diſtinguendum. Mirabere forſan & rogabis: quanti æſtimem illud ambulare & jocari cum Cicerone? *J. F. Gronov.*

pore multo magis legionibus opus esse, quam provinciis, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex literis, quas Pansæ misi, cognosces omnia. Nam earum tibi exemplar misi. XVII. Kal. April. Cordubæ. Vale.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

XXXII. Balbus (1) quæstor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, majore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus, & triduum tempestate retentus (2) ad Calpen, Kal. Juniis trajecit sese in regnum (3) Bogudis, plane bene peculiatus. His rumoribus, utrum Gades referatur, an Romam, (ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat) nondum scio. Sed præter furta, & rapinas, & virgis cæsos socios, hæc quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, (4) quæ C. Cæsar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum, histrionem, summo ludorum die annulo aureo donatum, in (5) XIV ses-

 sum

ARG. Balbi quæstoris sui flagitia exponit: deinde de suo id temp. studio addit. *Anno* U. C. 710.

1 *Balbus*) Gaditanus, filius fratris L. Cornelii Balbi, pro quo extat Ciceronis oratio. *Manut.*

2 *Ad Calpen*) Est mons prææltus Hispano litori freti Gaditani adjacens, cui opponitur in Africa *Abyla*, qui crediti sunt esse Herculis Columnæ. Vid. Pomp. Mel. II, 6. & Bocharti Geograph. sacræ Tom 2. lib. I. cap. 34. *Grævius*.

3 *Bogudis*) Regis Mauritaniæ Tingitanæ, quæ *Bogudiana* olim est dicta, quandiu in ea rerum potiebatur Bogud. Illo autem pulso a Boccho, Tingitanæ Provinciæ nomen accepit. Extenditur a fluvio Mulucha, qui perperam Chylemath dicitur, usque ad Oceanum. Vid. Isaac. Voss. ad Pomp. Mel. I. 5. *Idem*.

4 *Quæ C. Cæsar*) Fecit Balbus Gadibus, in qua urbe natus erat, eadem, quæ C. Cæsar Romæ fecerat. *Man.* Cæsar Laberium, cum mimum suum egisset, annulo aureo donavit & quingentis sestertiis. Vide Sueton. Jul. cap. 39. *Idem*.

5 *In XIV*) Hoc est, in equestria subsellia theatri; hoc est, equestri dignitate donavit. Ordines quatuordecim subselliorum in thea-

ſum deduxit, tot enim fecerat ordines equeſtris loci. (6) Quatuorviratum ſibi (7) prorogavit: comitia (8) bienii biduo habuit, hoc eſt, renuntiavit quos ei viſum eſt: exules reduxit, non horum temporum, ſed illorum, quibus a ſeditioſis (9) ſenatus trucidatus, aut expulſus eſt, Sex. Varo proconſule. Illa vero jam ne Cæſaris quidem exemplo, quod ludis (10) Prætextam (11) de ſuo itinere ad L. Lentulum proconſulem ſollicitandum (12) poſuit. Et quidem, cum ageretur, flevit, memoria rerum geſtarum commotus. Gladiatoribus autem Faudium quendam, militem Pompejanum, quia, cum (13) depreſſus in ludum bis gratis depugnaſſet, (14) auctore ſeſe nolebat, & ad populum confugerat: primum Gallos equites immiſit in populum: (conjecti enim lapides ſunt in eum, cum

theatro aſſignati erant equeſtri ordini, quæ & *equeſtria* dicebantur. *Idem.*

6 *Quatuorviratum*) Qui ſummus in municipiis magiſtratus erat, ut Romæ conſulatus. Erat autem municipium Gades. *Man.*

7 *Prorogavit*) Cæſaris exemplo, qui ſibi dictaturam prorogaverat. *Idem.*

8 *Biennii*) Iturus contra Parthos Cæſar, magiſtratus in tres annos creavit. *Idem.*

9 *Senatus*) Decuriones Gaditani. Is enim erat ſenatus in municipiis. *Idem.*

10 *Prætextam*) Fabulæ genus, in qua, Romano argumento, prætextati viri, id eſt, magiſtratus, inducebantur. *Idem.*

11 *De ſuo itinere ad L. Lentulum ſollicitandum*) L. Cornelius Lentulus conſul primo belli civilis anno Pompejum ex urbe fugientem ſecutus eſt, & cum eo poſt in Græciam tranſiit. Ad eum Balbus minor, ante quam ex Italia diſcederet, cum literis, cum mandatis, cum promiſſione provinciæ, ſi Romam revertiſſet, a Cæſare miſſus eſt. Ep. 9. & 11. ad Atticum lib. VIII. & ad eundem epiſt. 6. lib. IX. *Idem.*

12 *Poſuit*) Hac de re tota fabulam edidit, ſive juſſit ut ageretur. *Corradus.*

13 *Depreſſus in ludum*) Per vim & fraudem arenæ addictus, gladiator fieri coactus. Vide notas meas ad Sen. III. de Ira 8. *Gron.*

14 *Auctore ſeſe*) Id eſt, auctorante ſeſe (& forte ita ſcripſerat Aſinius) vel auctoramentum promittente. *Idem.* Pro *auctore*, H. Stephanus edidit *auctorari*.

cum abriperetur Fadius) deinde abstractum (15) defodit in ludo, & vivum combussit; cum quidem pransus, (16) nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum rejectis, inambularet, & illi misero queritanti, *Civis Romanus natus sum*, responderet: *Abi nunc, populi fidem implora*. Bestiis vero cives Romanos, etiam in his (17) circulatorem quendam auctionum, notissimum hominem (18) Hispali, quia deformis erat, objecit. Cum hujuscemodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram. Nunc, quod præstat, quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo, quarum unam vicesimam octavam cum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem præmia, quæ suis legionibus; (quorum quis ullum finem, aut modum futurum putavit?) incitatissimam retinui, ægre mehercules: nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote cum (19) singulæ quædam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit literis, atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me & suis, & Antonii literis, ut legionem tricesimam mitterem sibi. Itaque quem exercitum neque vendere aliis præmiis volui, nec eorum periculorum metu, quæ victoribus illis portendebantur, diminuere, debetis existi-

15 *Defodit in ludo*) Cujusmodi exemplum a Carthaginensibus editum, Cato senior prodidit. *Homines*, inquit, *defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumposuerunt, ita interfecerunt*. Gellius. *Idem*.

16 *Nudis pedibus*) Contra morem Romanum. Calceis enim in publico, domi soleis utebantur. *Idem*.

17 *Circulatorem quendam auctionum*) Solitum circumeundo, & ab una ad aliam se convertendo, nescio quam operam auctionibus dare. *J. F. Gronov.*

18 *Hispali*) In Hispania ulteriore, Bætica dicta, cui præerat Asinius, juridici conventus quatuor fuere, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Plinius lib. III. cap. 1. *Manut.*

19 *Singulæ quædam cohortes*) Non tota simul legio, sed cohortes quædam, sejunctæ ab aliis cohortibus. *Idem*.

mare retentum & conſervatum reipublicæ eſſe: atque ita credere, quodcunque imperaſſetis, facturum fuiſſe, (20) ſi, quod juſſiſtis, feci. Nam & provinciam in otio, & exercitum in mea poteſtate tenui, finibus meæ provinciæ nuſquam exceſſi. Militem non modo legionarium, ſed ne auxiliarium quidem ullum quoquam miſi: &, ſi quos equites decedentes nactus ſum, ſupplicio affeci. Quarum rerum fructum ſatis magnum, republica ſalva, tuliſſe me putabo. Sed reſpublica ſi me ſatis noviſſet, & major pars ſenatus, & majores ex me fructus tuliſſet. Epiſtolam, quam Balbo, cum etiam nunc in provincia eſſet, ſcripſi, legendam tibi miſi: etiam Prætextam, ſi voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poſcito. VI. Idus Junias, Corduba.

20 *Si quod juſſiſtis, feci*) Conjicio: *Quodcunque imperaſſetis facturum fuiſſe, ſicut, quod non juſſiſtis, feci*, nempe eo animo erga rempublicam. *J. F. Gronov.*

POLLIO CICERONI S. D.

XXXIII. SI vales, bene eſt: ego quoque valeo. Quod tardius certior fierem de præliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios novem dies retinuit: tametſi tantam calamitatem reipublicæ quam tardiſſime audire optandum eſt, ſed illis, qui prodeſſe nihil poſſunt, neque mederi. Atque utinam eodem ſenatus-conſulto, quo Plancum & Lepidum in Italiam arceſſiſtis, me quoque juſſiſſetis venire. Profecto non accepiſſet reſpublica hoc vulnus. Quo ſi qui lætantur in præſentia, quia videntur & duces & veterani Cæſaris partium interiiſſe; tamen poſtmodum neceſſe eſt doleant, cum vaſtitatem Italiæ reſpexerint. Nam & robur & ſoboles militum interiit, ſi quidem quæ nun-

ARG. Deplorat acceptam prælio Mutinenſi reip. calamitatem; ſeque communi incendio occurrere paratum oſtendit.] *Anno* U. C. 710.

nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. Neque ego non videbam, quanto usui reipublicæ essem futurus, si ad Lepidum venissem: omnem enim cunctationem ejus discussissem, præsertim adjutore Planco. Sed scribenti ad me ejusmodi literas, quas leges, & concionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similes, (1) palparer plane necesse erat, si vellem commeatus, per provinciam ejus iter faciens, habere. Præterea verebar, ne si antequam ego incœpta perficerem, prælium confectum esset, pium meum consilium raperent (2) in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, (3) non major tamen quam Planco, fuit. Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis, & tibi, & consulibus, & Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse reipublicæ. Sed, ut

1 *Palparer*) In prima Pollionis epistola: *Unas enim post Idus Martias demum a Pansa literas accepi, in quibus hortatur me ut senatui scribam*, &c. Purgat se quod non Pansæ literis paruerit, senatuique scripserit: consilium enim ejus non sapiens esse vult, reipublicæque inutile, & maxime contrarium rationibus ejus, qui se, quæ polliceretur senatui, posse præstare, & ad exitum perducere vellet. Cum enim respublica suo exercitu in Italia indigeret, Lepidusque cum Antonio consentiret, si ipse Pollio tam aperte senatui scripsisset se in ejus fore potestate, auctoritatemque ejus velle defendere, non potuisset suas copias in Italiam per Lepidi provinciam trajicere: nec enim commeatus suppeditasset Lepidus ei, qui contrariis partibus palam auxilio venerit. Cum igitur quod Pansa suadebat, contrarium esse velit, docet se recte texisse consilium suum, bonaque mente semper Lepido ostendisse, se Antonii salutis rationem habiturum, ut rempublicam juvare posset, & ut Lepidum falleret. *Victor.*

2 *In contrariam partem*) Dicerent, me in Italiam venisse, non ut Reip. sed ut Antonio opem ferrem. *Manut.*

3 *Non major tamen, quam Planco*) Mecum, inquit, agatur iniquissime, si propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio fuit, durius quidquam homines de me suspicentur: cum eundem Antonium haud minus, quam ego, dilexerit Plancus: cui tamen vos confidere cognovi, accersito simul cum Lepido in Italiam, ut Antonium bello persequerentur. Dolet, melius erga remp. animatum inimicum suum existimari. Inimicitias, aut certe simultatem, ut credam jam tunc fuisse inter Asinium & Plancum, adducor iis, quæ scripsit Plinius præfatione librorum suorum ad Vespasianum. *Idem.*

ut rationem ineo, quo die prælium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longe remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaram. Ita porro festinavit uterque confligere, tanquam nihil pejus timerent, quam ne sine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur. Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. Nam hæc mihi scribuntur (4) ex Gallia Lepidi, & nuntiantur: Pansæ exercitum concisum esse: Pansam ex vulneribus mortuum: eodem prælio Martiam legionem interiisse, & (5) L. Fabatum, & C. Peducæum, & (6) D. Carfulenum. Hirtiano autem prælio & (7) quartam legionem, & omnes peræque Antonii cæsas: item Hirtii. Quartam vero, cum castra quoque Antonii cepisset, a quinta legione concisam esse. Ibi Hirtium quoque periisse, & (8) Pontium Aquilam: dici etiam Octavianum cecidisse. Quæ si (quod dii prohibeant) vera sunt, non mediocriter doleo. Antonium turpiter Mutinæ ob-

4 *Ex Gallia Lepidi*) Est ea Gallia, quam tum Lepidus tenebat. *Grævius*.

5 *L. Fabatum*) *Fabatus* Rosciæ gentis cognomen Lanuvio municipio oriundæ. L. autem hic *Fabatus* descriptus est in argenteo quodam denario. *Ursinus*.

6 *D. Carfulenum*) Qui cohortem prætoriam Cæsaris Octavii, & Martiam legionem ad Pansam venientem deduxerat. *Cor.*

7 *Quartam*) Cum de cæsis Antonii legionibus mentio fiat; Quarta vero non Antonii, sed Hirtii fuerit, qui, ut in Phil. XIV. legitur, eduxit e suis castris contra Antonium & Quartam, & Septimam; & hic statim Hirtii Quarta nominetur, suspicari de mendo facile possum: & fortasse pro *Quarta* legendum, *Secunda*, non magna mutatione: nam IV. & II. non admodum differunt. Secundam autem cum Antonio fuisse, patet Galbæ ep. 30. & Phil. V. *Manutius*.

8 *Pontium Aquilam*) Unum ex percussoribus Cæsaris, legatum hoc tempore D. Bruti: qui T. Munatium Plancum, Antonii ducem, paulo ante prælio vicerat: ut est in Phil. XIII. & apud Dionem lib. XLVI. Periit in eadem pugna cum Hirtio. Vide ad Brut. ep. 15. *Idem*.

obsessionem reliquisse, sed habere (9) equitum* legiones sub signis armatas (10) tres, & P. Bagienni unam, inermes bene multos. Ventidium quoque se cum legione (11) septima, octava, nona conjunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema, & non modo nationes, sed etiam servitia concitaturum: Parmam direptam: L. Antonium Alpes occupasse. Quæ si vera sunt, nemini nostrum cessandum est; neque expectandum, quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes XVII, & duas non frequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in delectu non multum spei puto esse: præsertim cum nihil sit periculosius, quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem majorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis sunt. Itaque proximis literis consilium meum expedietur. Nam neque deesse, neque superesse reipublicæ volo. Maxime tamen doleo, adeo & longo & infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post, aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

9 *Equitum* *) Numerus equitum desideratur in omnibus antiquis libris, præter unum minime recentem, in quo est, *Equitum* V. id est, quinque millia. Nam veteres numerorum notæ, ducta supra linea, millia significant. Eam vero lineam sæpe a librariis omissam esse, ignorat nemo. *Manut.*

10 *Tres*) Falsum. Vide epist. 34. & lib. XI. ep. 10. *Sub signis autem*, pro non passim, sed ordinatim. *Idem.*

11 *Septima*) Fortasse aliter legendum: nam septima cum Hirtio fuit. Phil. 14. *Idem.*

M. LE-

M. LEPIDUS IMP. (1) ITER. PONT. MAX. M. T. C. S. P. D.

XXXIV. SI vales, bene est: ego valeo. Cum audissem Antonium cum suis copiis, præmisso L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire: cum exercitu meo (2) ab confluente Rhodano castra movi, ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Vocontium veni, & ultra, castra ad flumen (3) Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres conjunxit cum eo, & ultra me castra posuit. (4) Habebat antea legionem secundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed (5) inermorum. Equitatum habet magnum. Nam omnis ex prælio integer decessit, ita ut sint (6) amplius equitum *. Itaque ad me complures milites, & equites ab eo transierunt, & in dies singulos ejus copiæ minuuntur. Silanus & Culleo ab eo discesserunt. Nos etsi graviter ab his læsi era-

ARG. Narrat, Antonio adveniente, quid egerit, & agit gratias Ciceroni, quod iniquis de se rumoribus non crediderit. *Anno* U. C. 710.

1 *Iter.*) Pro *iterum* scriptum esse credimus: conjungitur autem cum priore dictione *Imperator*. Nam quoties felici aliquo prælio facto Imperatores ab exercitu appellati essent, toties in memoriis titulisque notabant. Quod ex numismatibus, & lapidibus antiquis tam clarum & testatum est, ut non necesse sit id magis confirmare: nam ad sequentem dignitatem nullo modo pertinet. Non enim acceptum semel id sacerdotium aliquis, nisi morte amittebat. *Victor.*

2 *Ab confluente Rhodano*) Ubi Lugdunum.

3 *Argenteum*) Argenteum amnem Plinius nominat in Gallia Narbonensi.

4 *Habebat antea*) M. Antonius. *Manut.*

5 *Inermorum*) Pro, *Inermium*, antique. Epist. 12. lib. II. & epist. 14. ad M. Brutum. Sallustius in Jug. *Ab inermis pedibus auxilium petere*. Quadrigarius apud Gellium lib. XVII. cap. 2. *Idem*.

6 *Amplius equitum* *) Numerus ex vetustis omnibus libris excidit.

eramus, quod (7) cōntra noſtram voluntatem ad Antonium ierant, tamen noſtræ humanitatis & neceſſitudinis cauſa, eorum ſalutis rationem habuimus. Nec tamen eorum opera utimur, neque in caſtris habemus, neque ulli negotio præfecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec ſenatui, nec reipublicæ deerimus. Quæ poſtea egerimus, faciam te certiorem. Etſi omni tempore ſumma ſtudia officii, mutuo inter nos certatim conſtiterunt, pro noſtra inter nos familiaritate, & (8) proinde diligenter ab utroque conſervata ſunt; tamen non dubito, in tanto & tam repentino reipublicæ motu, quin nonnulla de me falſis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata ſint, quæ tuum animum magnopere moverent, pro tuo amore in rempublicam. Ea te moderate accepiſſe, neque temere credendum judicaſſe, a meis procuratoribus certior ſum factus: quæ mihi, ut debent, gratiſſima ſunt. Memini enim (9) & illa ſuperiora, quæ abs tua voluntate profecta ſunt ad meam dignitatem augendam & ornandam: quæ perpetuo animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magnopere peto, ſi meam vitam, & ſtudium diligentiſſime ſuperioribus temporibus in republica adminiſtranda, quæ Lepido digna ſunt, perſpecta habes, ut paria, aut eo ampliora reliquo tempore expectes: & proinde tua auctoritate me tuendum exiſtimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI Kal. Jun. Ex caſtris, ex Ponte Argenteo.

7 *Contra noſtram voluntatem*) Immo ex ipſius voluntate: occulte enim favebat Antonio. Vide Dionem lib. XLVI. *Manut.*
8 *Proinde diligenter*) Æque diligenter. Nam *Proinde* interdum valet *perinde*. Idem.
9 *Et illa ſuperiora*) Cum ei ſtatuam equeſtrem inauratam in Roſtris ponendam cenſuit. Vide Phil. V. *Idem*.

LE-

LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. SENAT. POP. PL. Q. R. S. D.

XXXV. SI vos, liberique vestri valetis, bene est: ego quidem valeo. Deos, hominesque testor, Patres conscripti, qua mente & quo animo semper in rempublicam fuerim, & quam nihil antiquius communi salute ac libertate judicarim: quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus (1) consuetudinem suam in civibus conservandis, communique pace, seditione facta, retinuit: meque tantæ multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam, (2) coegit. In qua re ego vos, Patres conscripti, oro atque obsecro, ut privatis offensionibus omissis, summæ reipublicæ consulatis, neve misericordiam nostram, exercitusque nostri, in civili dissensione, sceleris loco ponatis. Quod si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius & vobis & reipublicæ consuletis. Data III Kal. a Ponte Argenteo. Valete.

ARG. Recepti Antonii caussam in suos milites confert, dissensionem civium inique ferentes. *Anno* U. C. 710.

1 *Consuetudinem suam in conservandis civibus*) Egregia tantæ proditionis excusatio. Sed alludit, quod refert Suetonius, Julium acie Pharsalica victorem, proclamasse, ut civibus parceretur, & cuique suorum, quem vellet, unum partis adversæ servare concessisse, cap. 75. *J. F. Gron.*

2 *Coegit*) Hoc & Dio, & Vellejus, & alii prodiderunt. Vide ad hanc sententiam Planci verba, epist. 21. Hostis tamen Lepidus est judicatus. *Manut.*

EPI-

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER XI.

D. BRUTUS M. BRUTO, ET C. CASSIO S.

I. QUO in ſtatu ſimus, cognoſcite. Heri veſperi apud me Hirtius fuit: qua mente eſſet Antonius, demonſtravit, peſſima ſcilicet & infideliſſima. Nam ſe neque mihi (1) provinciam dare poſſe ajebat, neque arbitrari, tuto in urbe eſſe quenquam noſtrum; adeo eſſe militum concitatos animos, & plebis. Quod utrumque eſſe falſum, puto vos animadvertere: atque illud eſſe verum, quod Hirtius demonſtrabat, timere eum, ne, ſi mediocre auxilium dignitatis noſtræ habuiſſemus, nullæ partes iis in republica relinquerentur. Cum in his anguſtiis verſarer, placitum eſt mihi, ut poſtularem (2) legationem liberam mihi, reliquiſque noſtris, ut aliqua cauſa proficiſcendi honeſta quæreretur. Hæc ſe impe-

ARG. Decimus Brutus Albinus habitum cum Hirtio, deſignato conſule, ſermonem exponit: poſtulatam a ſe legationem liberam ſignificat; ſuum conſilium oſtendit, vel migrandum ex Italia eſſe, vel poſtulandum publicum in urbe præſidium. *Anno* U. C. 709.

1 *Provinciam*) Galliam citeriorem, a Cæſare ipſo, dum viveret, D. Bruto aſſignatam, mox, Cæſare mortuo, a ſenatu confirmatam. Suetonius in Auguſto, Appianus, Dio, alii. *Man.*

2 *Legationem liberam*) Legationes liberæ privatarum rerum cauſa ſenatoribus dabantur: tum quod iis, non permittente ſenatu, abeſſe non licebat: tum etiam, ut eſſent honoratiores apud exteras nationes, addito legationis nomine. Epiſt. 18. ad Att. lib. II. & epiſt. 11. lib. XV. ad eundem, & in orationibus in Rullum, pro Flacco. *Idem.*

petraturum pollicitus est: nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia, & nostri insectatio. Ac, si dederint quod petimus, tamen paulo post futurum puto, ut hostes judicemur, (3) aut aqua & igni interdicamur. Quid ergo est, inquis, tui consilii? Dandus est locus fortunæ, cedendum ex Italia, migrandum Rhodum, aut aliquo terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam: si mediocris, in exilio vivemus: si pessimus, ad novissima auxilia descendemus. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrum, cur novissimum tempus expectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia, ubi consistamus, non habemus, (4) præter Sex. Pompejum, & Bassum Cæcilium; qui mihi videntur, hoc nuntio (5) de Cæsare allato, firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio, & te, si quid me velitis recipere, recipiam. Postulat enim hoc Hirtius, ut faciam. Rogo vos, quam primum mihi rescribatis. Nam non dubito, quin his de rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me sit facturus, quem in locum convenire possimus. Quo me velitis venire, rescribite. Post novissimum Hirtii sermonem, placitum est mihi postulare, ut liceret nobis esse Romæ publico præsidio: quod illos nobis concessuros non puto. Magnam enim (6) invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi, quod æquum esse statuerem.

3 *Aut aqua & igni interdicamur*) Hæc est Gruteri lectio: sed Vict. Man. & Lamb. *aut aqua & igni nobis interdicatur*.
4 *Præter Sex. Pompejum*) Magni F. in Iberia. *Bassum Cæcilium* in Syria. *Corrad.*
5 *De Cæsare*) De Cæsaris morte. *Idem*.
6 *Invidiam*) Odium. Indignarentur, inquit, boni cives, vindices libertatis egere præsidio. *Manut.*

BRU-

BRUTUS ET CASSIUS PRÆTT. M. ANTONIO COS.

II. DE tua fide & benevolentia in nos nisi persuasum esset nobis, non scripsissemus hæc tibi: quæ profecto, cum istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse jam, & ad Kal. Jun. futuram multo majorem. De te si dubitemus, aut vereamur, simus nostri dissimiles. Sed certe, cum ipsi (1) in tua potestate fuerimus, tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis (2) nostros necessarios, neque solum edicto, sed etiam literis id fecerimus; digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in ea præsertim re, quæ ad nos pertinet. Quare petimus a te, facias nos certiores tuæ voluntatis in nos: putesne nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda (3) ara cogitare audimus: quod velle te, probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos & honestos velit. Nos ab initio spectasse otium, (4) nec quidquam aliud libertate communi quæsisse, exitus declarat. Fallere nemo nos potest, nisi tu, quod certe abest a tua virtute & fide: sed alius nemo facultatem habet decipiendi

ARG. Petunt ab Antonio, utrum putet ipsos in urbe, magna veteranorum militum frequentia, tutos fore. *Anno* U. C. 709.

1 *In tua potestate*) Percussores Cæsaris, data Antonio & Lepido fide, & ab eis vicissim accepta, de Capitolio, quo post Cæsaris necem populi metu confugerant, descenderunt, Cassiusque se Antonio, Brutus Lepido credidit. *Manut.*

2 *Nostros necessarios*) Qui, ut iis præsidio essent, in urbem convenerant. De M. Bruto vide *Phil.* X. 3.

3 *Ara*) Vide lib. IX. epist. 14.

4 *Nec quidquam aliud libertate communi quæsisse*) Genus loquendi sumptum a Græcis, pro, Nec quidquam aliud, præter libertatem. Sic & Horatius epist. XVI. lib. I. 20. *Neve putes alium sapiente bonoque beatum*. Et lib. II. epist. I. 240. *Alius Lysippo*. Manut.

nos. Tibi enim uni credidimus, & credituri sumus. Maximo timore de nobis afficiuntur amici nostri: quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab alio quolibet, quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re (5) denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Junio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitæ, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie & confusione omnium rerum. Vale.

5 *Denuntiatum esse*) Ut in urbem frequentes convenirent. *Idem*.

BRUTUS ET CASSIUS PRÆTT. ANTONIO COS. S. D.

III. SI vales, bene est. Literas tuas legimus, (1) simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quæ a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessivimus injuria; neque miraturum credidimus, si prætores & ea dignitate homines aliquid (2) edicto postulassemus a consule. Quod si indignaris ausos esse id facere, concede nobis, ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto & Cassio tribui. Nam de delectibus habitis, & pe-

ARG. Contumeliosis & minacibus literis Antonii respondent. *Anno U. C. 709.*

1 *Simillimas edicti tui*) Quod idem supplicium minabatur optimis civibus, quod Cicero de sceleratissimis sumpsisset, ut in Philippica tertia legitur. *Corrad.*

2 *Edicto postulassemus*) Licebat enim magistratibus de eo, quod ad officium eorum pertinet, edicere. Postulaverant autem, quia ultra decem dies essent ab urbe absfuturi, ut Consule ad Senatum referente legibus solverentur, quod nisi factum esset, ultra decem dies peregre esse non poterant. *Phil. II. 13. J. F. Gronov.*

pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis, & (3) nuntiis trans mare missis, quod te questum esse negas; nos quidem tibi credimus optimo animo te fecisse; sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum, & te miramur, cum hæc reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæsaris objiceres. Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita, non licere prætoribus, (4) concordiæ ac libertatis causa, per edictum de suo jure decedere, quin consul arma minetur. Quorum fiducia, nihil est quod nos terreas. Neque enim decet, aut convenit nobis, periculo ulli submittere animum nostrum. Neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, literæ tuæ nihil proficerent. Nulla enim minantis auctoritas apud liberos est. Sed pulchre intelligis, non posse nos quoquam impelli: & fortassis ea re minaciter agis, ut (5) judicium nostrum metus videatur. Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera republica magnum atque honestum esse, vocemus te ad nullas inimicitias; sed tamen pluris nostram libertatem, quam tuam amicitiam, æstimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis: neque quam diu vixerit Cæsar, sed (6) quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quæsumus, consilia tua reipublicæ salutaria sint, ac tibi. Si minus, ut salva atque

 ho-

3 *Nuntiis trans mare missis*) Præsertim in Asiam ad Trebonium, & in Bythiniam ad Tullium Cimbrum. *Corrad.*

4 *Concordiæ ac libertatis causa*) Ideo enim abesse cupiebant, ne qua in urbe seditio propter Cæsaris mortem concitaretur: Timebant autem potissimum veteranos. Epist. 2. *Manutius.*

5 *Judicium nostrum*) Judicio enim nostro, non armorum tuorum timore, nihil novi cogitamus. *Idem.*

6 *Quam non diu regnarit*) Regnavit, absoluta potestate, nullo Pompejanarum partium metu, post victos in Hispania Pompeji liberos; quinque tantum menses. Rediit enim Octobri mense: occisus est idibus Mart. quod Vellejus lib. II. Fasti Capitolini, & aliorum testimonia docent. *Idem.*

honeſta republica, tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sextiles.

D. BRUTUS IMP. COS. DESIGN. CICERONI S. D.

IV. SI de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere. Sed profecto eſt ita, ut mihi perſuaſi, me tibi eſſe curæ. Progreſſus ſum ad (1) Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans, quam cupiens militibus ſatisfacere, firmoſque eos ad tuendas noſtras res efficere: quod mihi videor conſecutus. Nam & liberalitatem noſtram, & animum ſunt experti. Cum omnium bellicoſiſſimis bellum geſſi, multa caſtella cepi, multa vaſtavi. Non ſine cauſa ad ſenatum literas miſi. Adjuva nos tua ſententia: quod cum facies, ex magna parte communi commodo inſervieris. Vale.

ARG. Res a ſe geſtas exponit, &, ut Cicero ſua ſe ſententia in ſupplicationibus decernendis adjuvet, rogat. *Anno* U. C. 709.
1 *Inalpinos*) qui Alpibus inhabitant.

M. CICERO D. BRUTO IMP. COS. DES. S.

V. LUpus, familiaris noſter, cum a te veniſſet, cumque Romæ quoſdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime me tuto eſſe arbitrabar. Eo factum eſt, ut ad te Lupus ſine meis literis rediret, cum tamen curaſſet tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. v. Idus Decembris, nec habui quidquam antiquius, quam ut Panſam ſtatim convenirem; ex quo ea de te

ARG. Excuſat ſe quod Bruti literis non reſponderit: hortatur ad libertatem recuperandam: & ſuum ſtudium ac officia pollicetur. *Anno* U. C. 709.

te cognovi, (1) quæ maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne illa quidem in re, quæ a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. Illud tamen breviter significandum videtur, Populum Romanum omnia a te expectare, atque in te aliquando recuperandæ libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris (quod te facere certo scio) quantam rem gesseris; non obliviscere profecto, quantæ tibi etiam nunc gerendæ sint. Si enim (2) iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui, antequam illum intellexi non modo aperte, sed etiam libenter cum republica bellum gerere; spem reliquam nullam video salutis. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus senatus, populusque Romanus, ut in perpetuum rempublicam dominatu regio liberes; (3) ut principiis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuæ partes, a te hoc civitas, vel omnes potius gentes non expectant solum, sed etiam postulant. Quanquam cum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis: faciam illud quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quæ ad tuam laudem & gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadeas, me cum reipublicæ causa, quæ mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipse faveam, tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriæ, nullo loco defuturum. Vale.

1 *Quæ maxime optabam*) Te scilicet Antonio provinciam nolle tradere. *Manutius*.

2 *Si enim iste*) M. Antonius, qui Bruto provinciam conabatur eripere. *Idem*.

3 *Ut principiis*) Ut, quemadmodum, rege, ita nos dominatu regio liberes. *Manut.*

M. CICERO D. BRUTO IMP. COS. DES. S.

VI. Lupus noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit, tuaque mihi mandata diligentissime exposuit, & literas reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo, te mihi meam dignitatem commendare, quam mehercule non habeo tua cariorem. Quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec consilium, nec studium meum defuturum. Cum tribuni plebis edixissent, senatus adesset a. d. XIII. Kal. Jan. haberentque in animo de præsidio consulum designatorum referre: quanquam statueram in senatum ante Kal. Jan. non venire, tamen cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rempublicam meritis sileretur, (quod factum esset, nisi ego venissem) aut etiam si quid de te honorifice diceretur, me non adesse. Itaque in senatum veni mane: quod cum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quæ de te (1) in senatu egerim, quæ (2) in concione maxima dixerim, aliorum te literis malo cognoscere. Illud tibi persuadeas velim, me omnia, quæ ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quæ est per se amplissima, summo semper studio suscepturum & defensurum; quod quanquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam hujus rei principatum. Vale.

ARG. Commendaverat Brutus suam dignitatem. Respondet Cicero sibi eam etiam atque etiam curæ fore: idque jam in senatu declaratum. *Anno* U. C. 709.

1 *In Senatu*) Vide Philipp. III.

2 *In concione*) Philipp. IV.

M. CI-

M. CICERO D. BRUTO IMP. COS. DES. S.

VII. CUM (1) adhibuisset domi meæ Lupus me, & Libonem, & Servium, consobrinum tuum, quæ mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Sejo arbitror, qui nostro sermoni interfuit. Reliqua, quanquam statim Sejum Græcejus est subsecutus, tamen ex Græcejo poteris cognoscere. Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse velim, ut ne in libertate & salute populi Romani conservanda auctoritatem senatus expectes (2) nondum liberi: ne & tuum factum condemnes, (nullo enim publico consilio rempublicam liberasti; quo etiam est res illa major & clarior) & adolescentem, vel puerum potius, Cæsarem judices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit: denique homines rusticos, sed fortissimos viros, civesque optimos, dementes fuisse judices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quæ suum (3) Consulem hostem judicaverunt, seque ad salutem reipublicæ defendendam contulerunt. Voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. Postremo suscepta tibi causa jam bis est, ut non sit integrum; primum Idibus Martiis; dein-

ARG. Suadet, ne in salute populi R. tuenda senatus auctoritatem expectet, sed, quod sibi rectum videatur, faciat. *Anno U. C. 709.*

1 *Adhibuisset*) Hic *adhibere* significat, quod alibi plenius *in consilium adhibere*. Coegerat autem familiaris D. Bruti Lupus Ciceronis domi consilium amicorum Decimi, ut illorum sententias de re Bruti exquireret, in quod etiam Ciceronem adhibuerat, id est, admiserat & receperat. *Victorius*.

2 *Nondum liberi*) Erant enim in senatu, qui Antonio faverent, in primisque Q. Fufius Calenus. *Manut.*

3 *Consulem*) M. Antonium, quem reliquerunt, Octavium sequentes. *Corrad.*

deinde proxime, exercitu novo, & copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus atque animatus debes esse, non ut nihil facias, nisi jussus; sed ut ea geras, quæ ab omnibus summa cum admiratione laudentur. Vale.

M. CICERO D. BRUTO IMP. COS. DES. S.

VIII. EO tempore (1) Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, darem literarum, cum, quid scriberem, non habebam. Omnia enim erant suspensa propter expectationem (2) legatorum: qui quid egissent, nihil dum nuntiabatur. Hæc tamen scribenda existimavi: primum senatum, populumque Romanum de te laborare, non solum salutis suæ causa, sed etiam dignitatis tuæ. Admirabilis enim est quædam tui nominis caritas, amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore, regno te rempublicam liberaturum. Romæ delectus habetur, totaque Italia, si hic delectus appellandus est, cum ultro se offerunt omnes: tantus ardor occupavit animos hominum desiderio libertatis, odioque diutinæ servitutis. De reliquis rebus a te jam expectare literas debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Cæsar meus: quod spero brevi tempore societate victoriæ tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum literis & spero & malo cognoscere, me ne-

ARG. De legatis ad Antonium de pace missis, quæque sit omnium de Bruto expectatio ad libertatem recuperandam, perscribit. *Anno* U. C. 710.

1 *Polla tua*) Id est, Valeria Paulla, uxor tua. *Polla* autem & Paulla dicebant veteres ἀδιαφόρως, ut Copo, Caupo: Olla, Aula: Plostrum, Plaustrum, &c. *Lamb.*

2 *Expectationem legatorum*) L. Pisonis, L. Philippi, & Servii Sulpitii, qui ad Antonium erant profecti. *Corradus*. Vide *epist.* 4. *lib.* XII. & *Phil.* VI.

neque deesse ulla in re, neque unquam defuturum dignitati tuæ. Fac valeas.

D. BRUTUS M. CICERONI S. D.

IX. PAnsa amisso, quantum detrimenti respublica acceperit, non te præterit. Nunc auctoritate & prudentia tua prospicias oportet, ne inimici nostri, (1) Consulibus sublatis, sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam: sequar eum confestim. Utrumque me præstaturum spero, ne aut Ventidius (2) elabatur, aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem (3) ventosissimum Lepidum mittas, ne bellum nobis redintegrare possit, Antonio sibi conjuncto. Nam de (4) Pollione Asinio, (5) puto te perspicere, quid facturus sit. Multæ, & bonæ, & firmæ sunt legiones Lepidi & Asinii. Neque hæc idcirco tibi scribo, quod te non eadem advertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est, Lepidum (6) recte facturum nunquam, si forte vobis id de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis, oro: quem spero, pulso An-

ARG. Prospiciat, rogat, ne, consulibus amissis, hostes reip. invalescant: & quid agendum videatur, monet. *Anno* U.C 710.

1 *Coss. sublatis*) Hirtio & Pansa, in Mutinensi prælio. *Corradus*.

2 *Elabatur*) Elapsus tamen est, itinere facto difficillimo. Vide epist. 17. 33. 34. lib. X. & hoc lib. epist. 10. *Manutius*.

3 *Ventosissimum*) Levissimum, atque in primis mobilem. Epist. ad M. Brutum: *Datum Lepido tempus est, in quo levitatem ejus, sæpe perspectam, majoribus in malis experiemur*. Idem.

4 *Pollione Asinio*) Qui longius aberat, quam Lepidus; præerat enim Hispaniæ citeriori. Epist. 31. lib. X. *Idem*.

5 *Puto*) Propter amicitiam. Non dubito, quin ille tibi suum sensum patefaciat. *Idem*.

6 *Recte facturum nunquam*) Favebat Lepidus Antonii partibus: tum quod percussores Cæsaris oderat, tum etiam, quod ejus filio nupserat Antonii filia, ipseque Antonii consulis beneficio pontifex max. in locum Cæsaris creatus erat]. Appianus, Dio, Plutarchus. *Idem*.

Antonio, reipublicæ non defuturum. Si se Alpes Antonius trajecerit, constitui præsidium in Alpibus collocare, & te de omni re facere certiorem. III. Kal. Maji; ex castris (7) Regii.

7 *Regii*) *Regium* cognomento *Lepidum*, ante *Forum Lepidi* appellatum, unde etiam Ciceroni *Regium Lepidi* dicitur, est oppidum Galliæ Cispadanæ in via Æmilia, etiamnunc clarum, hodie *Reggio*. Vide pluribus de hoc oppido disputantem Ph. Cluver. Ital. Antiq. lib. I, cap. 26. *Grævius*.

D. BRUTUS M. CICERONI S. D.

X. NON mihi rempublicam plus debere arbitror, quam me tibi. (1) Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, (2) exploratum habes: si tamen hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum judicium, quam ex altera parte omnium istorum. Tu enim a certo sensu & vero judicas de nobis; quod isti ne faciant, summa malevolentia & livore impediuntur. Interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus respublica a me commode administrari possit. Quæ quanto sit in periculo, quam potero brevissime, exponam. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus Consulum, quantamque cupiditatem hominibus injiciat (3) vacivitas, non te fugit. Satis

ARG. Queritur de quorundam malevolentia, & reip. periculum exponit. *Anno* U. C. 710.

1 *Gratiorem me esse*) Videtur excidisse particula *Nec*, ut fuerit: *nec gratiorem*; hoc sensu: Nec arbitror, me tam gratum posse esse tibi, quam isti malevoli sunt in me perversi. *J. F. Gronov.*

2 *Exploratum habes*) Sint, an hæc temporis videantur dici causa. *Malle me tuum judicium*) Sic videtur legendum. Quæ isti, qui mihi obtrectant, prætexunt, hæc sive revera ita se habeant, sive ab eis fingantur temporis causa: tu dubitare non debes, quin ego placere tibi malim, quam istis omnibus. *Idem*.

3 *Vacivitas*) Ad hanc lectionem *injiciat vacivitas* ducunt nos vestigia fere omnium librorum, qui aut *civitas* aut *novitas* præ se

tis me multa ſcripſiſſe, quæ (4) literis commendari poſſint, arbitror. Scio enim, cui ſcribam. Revertor nunc ad Antonium: qui ex fuga cum parvulam manum peditum haberet inermium, ergaſtula ſolvendo, omneque genus hominum arripiendo, ſatis magnum numerum videtur effeciſſe. Huc acceſſit manus Ventidii, quæ trans Apenninum itinere facto difficillimo (5) ad Vada pervenit, atque ibi ſe cum Antonio conjunxit. Eſt numerus veteranorum & armatorum ſatis frequens cum Ventidio. Conſilia Antonii hæc ſint, neceſſe eſt: aut ad Lepidum ut ſe conferat, ſi recipitur, aut Apennino Alpibuſque ſe teneat, & decurſionibus per equites, quos habet multos, vaſtet ea loca, in quæ incurrerit; aut rurſus ſe in Etruriam referat, quod ea pars Italiæ ſine exercitu eſt. Quod ſi me Cæſar audiſſet, atque Apenninum tranſiſſet, in tantas anguſtias Antonium compuliſſem, ut inopia potius, quam ferro, conficeretur. Sed (6) neque Cæſari imperari poteſt, (7) nec Cæſar exercitui ſuo. Quod utrumque peſſimum eſt. Cum hæc talia ſint: quo minus, quod ad me pertinebit, (8) homines inter-

ſe ferunt. Quem conſenſum librorum cur repudiemus non eſt. Plautus Curcul.

Ita cibi vacivitate venio laxis lateribus.

Sic *ædes vacivæ*, & *aures vacivæ*. Græv.

4 *Literis commendari*) Eſt literis mandari, credi. Suſpicionem autem de Octaviano ſignificat, qui conſulatum petiit, quem adeptus patriæ bellum intulit. *Idem*.

5 *Ad Vada*) Scilicet *Sabatia*, ſeu *Sabatorum*. Sabata erat oppidum maritimum in ora Genuenſi præcipuum, non longe Savona diſtans, cui adjacent campi paluſtres, qui *Vada* dicuntur, & *Vada Sabatorum*, ſeu *Sabatia*, quæ deſcribit Lucan. lib. I. *Quaque jacet littus dubium*, &c. Ibi etiam *portus* fuit *Vadorum Sabatiorum*, cujus meminit Plin. III, 5. Is hodie dicitur *Vadi*, ſive contracte *Vai*, vulgo *Ve*. Vide Cluver. Ital. Antiq. lib. I, cap. 8. *Idem*.

6 *Neque Cæſari imperari poteſt*) Qui jus imperii habeat ipſe, & nullum ſit imperium majus, quia conſules non ſunt. *Gron.*

7 *Nec Cæſar exercitui ſuo*) Quia non juſto delectu ſcriptus eſt, ſed tumultuarie collectus & ſine diſciplina. *Idem*.

8 *Homines interpellent*) Videntur prohibuiſſe, ne pecunia in ſtipendium militum ex ærario decerneretur. Ep. 26 *Idem*.

terpellent, ut supra scripsi, non impedio. Hæc quemadmodum explicari possint, aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo. Alere jam milites non possum. Cum ad rempublicam liberandam accessi, H-S mihi fuit pecuniæ CCCC amplius. Tantum abest, (9) ut meæ rei familiaris liberum sit quidquam, ut omnes jam meos amicos ære alieno obstrinxerim. (10) Septenum numerum nunc legionum alo, qua difficultate, tu arbitrare. Non, si (11) Varronis thesauros haberem, subsistere sumptui possem. Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiorem. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III. Non. Maji, ex castris, (12) Dertona.

9 *Ut meæ rei familiaris liberum sit quidquam*) Ut rationes explicatas habeam, ut ære alieno vacem. Vide lib. II. de Pecunia Vetere, cap. 7. *Idem*.

10 *Septenum numerum*) Nec *septenæ legiones*, nec *septenus numerus* hic prisci Quirites agnoscerent. Hittorp. *Septem nunc numerum legionum alo*. Sane τὸ *nunc* in nullo Guilielmiano post numerum ponitur. Legendum itaque censeo, *septem nunc numeros legionum*. *Numeri* sunt cohortes, ut sæpe apud Tacit. Sic & legendum in epistola Cassii in lib. XII. ep. 13. *Græcorum militum numeros, speciem exercitus effecit*, ubi vulgo, *Græcorum militum numero*. Grævius.

11 *Varronis*) Corradus alludi putat ad Varronis librum περὶ πλούτου. Manutius *Varonis* sive *Baronis* mavult, ut Antonius notetur, qui thesauros Cæsaris rapuerat, & aliorum. *Cellar.*

12 *Dertona*) Urbs Liguriæ fuit inter Genuam & Placentiam sita, Colonia Romanorum. In inscriptione antiqua dicitur *Julia Dertona*. Hodie *Tortona*. Vide Cluver. Ital. Antiq. lib. I, cap. 10. qui ibi hunc locum laudans, scripsit *Ex castris Dertonæ*. Græv.

D. BRUTUS IMP. COS. DES. M. CICERONI S. D.

XI. EOdem exemplo a te mihi literæ redditæ sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me

ARG. Memor meritorum in se Ciceronis, iter Antonii ad Lepidum, dubiamque Planci fidem, & suum in remp. studium significat. *Anno* U. C. 710.

me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quæ hic gererentur. In itinere est Antonius: ad Lepidum proficiscitur; ne de Planco quidem spem adhuc abjecit, ut ex libellis ejus animadverti, qui in me inciderunt. In quibus quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum, & statim ad Plancum misi: & biduo ab Allobrogibus, & totius (1) Galliæ legatos expecto, quos confirmatos domum remittam. Tu, (2) quæ istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua voluntate, reique publicæ commodo fiant. Malevolentiæ hominum in me, si poteris, occurres. Si non poteris, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. Pridie Nonas Maji, ex castris, (3) finibus Statiellensium.

1 *Galliæ*) Cisalpinæ. Nam Transalpina ad Planci pertinebat imperium, excepta Narbonensi, quam Cæsar, cum ei finitima Hispania, Lepido regendam attribuerat. *Manut.*

2 *Quæ istic opus erunt administrari*) *Hæc opus sunt* Latine dici scio: *hæc opus sunt administrari*, quam Latine dicatur, videto. *Idem.*

3 *Finibus Statiellensium*) Hoc est, in agro, seu, ut barbari loquuntur, ditione Statiellensium. *Aquæ Statiellæ*, seu *Aquæ Statiellorum* urbs Liguriæ, inter Dertonam, & Vada Sabatia, hodie vulgari vocabulo appellatur *Acqui*, & ab incolis *Aich*. Cives hujus urbis *Statiellenses*, tota vero gens *Statiellates*, posterioribus scriptoribus *Aquenses*. Vide Cluver. lib. I. de Ital. Antiq. cap. 10. *Grævius.*

M. CICERO D. BRUTO IMP. COS. DES. S.

XII. TRES uno die a te accepi epistolas, unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores: quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit; alteram ad me misit Lupus. Ex tuis literis, & ex Græceji oratione, non modo non re-

ARG. Queritur, ab Antonio bellum renovatum, quod hominum opinione impediri a Bruto potuisset. *Anno* U. C. 710.

restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa præclara in rempublicam merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugisse Antonium. Qui si ita se habet, ut, quemadmodum audiebam de Græcejo, confligi cum eo sine periculo non possit, non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines (1) alii facti sunt. Nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis. Opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi, maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. Sed tamen providendum sit, ne quæ justa querela esse possit. Res sic se habet: (2) Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat, te existimare malo, quam me apertius scribere.

1 (*Alii facti sunt*) Non iidem sunt, qui erant: mutati sunt. Plautus in Trin. *Verbis paucis quam cito alium fecisti me*. Manut. *Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit*) Idem X. 13. 19. 20. *Idem*.

D. BRUTUS M. T. CICERONI S. D.

XIII. JAM non ago tibi gratias. Cui enim re vix referre possum, huic verbis non patitur res satisfieri. Attendere te volo, quæ in manibus sunt. Qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas literas diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de caussis, Cicero, non potui. Eram sine equitibus, sine jumentis: Hirtium perisse nesciebam: Cæsari non credebam, priusquam

ARG. Excusat tarditatem in persequendo Antonio: & in quo statu res sit, exponit. *Anno U. C. 710.*

quam (1) conveniſſem, & collocutus eſſem. Hic dies hoc modo abiit. Poſtero die mane a Panſa ſum arceſſitus Bononiam. Cum in itinere eſſem, nuntiatum mihi eſt eum mortuum eſſe. Recurri ad meas copiolas: ſic enim vere eas appellare poſſum. Sunt extenuatiſſimæ, & inopia omnium rerum peſſime acceptæ. Biduo me Antonius anteceſſit; itinera fecit multo majora fugiens, quam ego ſequens. Ille enim iit paſſim, ego ordinatim. Quacunque iit, ergaſtula ſolvit; homines arripuit; conſtitit nuſquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi eſſe notum. Jacet inter Apenninum & Alpes, (2) impeditiſſimus ad iter faciendum. Cum abeſſem ab eo millia paſſuum triginta, & ſe jam Ventidius conjunxiſſet, concio ejus ad me eſt allata, in qua petere cœpit a militibus, ut ſe trans Alpes ſequerentur: ſibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum eſt, & frequenter a militibus Ventidianis (nam ſuos valde quam paucos habet) ſibi aut in Italia pereundum eſſe, aut vincendum. Etiam orare cœperunt, ut (3) Pollentiam iter facerent. Cum ſuſtinere eos non poſſet, in poſterum diem iter ſuum contulit. Hac re mihi nuntiata, ſtatim quinque cohortes Pollentiam præmiſi, meumque iter eo contuli. Hora ante præſidium meum Pollentiam venit, quam (4) Trebellius cum equitibus. Sane quam ſum gaviſus. In hoc enim victoriam puto conſiſtere. In ſpem venerant, quod neque Planci quatuor legiones omnibus ſuis copiis pares arbitrabantur, neque ex Italia tam celeriter exercitum trajici poſſe credebant. Quos ipſi adhuc ſatis arroganter Allobroges, equitatuſque omnis, qui

eo

1 *Conveniſſem*) Conveniri noluit. Appianus libro tertio. *Man.*

2 *Impeditiſſimus*) Quia cœnoſus.

3 *Pollentiam*) Plin. lib. III. cap. 5. Oppidum Liguriæ ſupra Albam, haud procul Tanari ac Sturæ confluentibus, nunc exiguus vicus, vulgo, *Pollenza*. Græv.

4 *Trebellius*) Quem fraudatorem creditorum Cicero *in Philippicis* vocat. *Corrad.*

eo præmiſſus erat a nobis, ſuſtinebant; noſtroque adventu ſuſtineri facilius poſſe confidimus. Tamen ſi quo etiam caſu Iſaram ſe trajecerint, ne quod detrimentum reipublicæ injungant, ſumma a nobis dabitur opera. Vos magnum animum, optimamque ſpem de ſumma republica habere volumus, cum & nos & exercitus noſtros ſingulari concordia conjunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis, dareque operam, ut quam paratiſſimi & ab exercitu reliquiſque rebus pro veſtra ſalute contra ſceleratiſſimam conſpirationem hoſtium confligamus. Qui quidem eas copias quas diu ſimulatione reipublicæ comparabant, ſubito ad patriæ periculum converterunt. Vale.

M. T. C. D. BRUTO IMP. COS. DES. S. P. D.

XIV. Mirabiliter, mi Brute, lætor, mea conſilia, meaſque ſententias a te probari de (1) decemviris, de ornando (2) adoleſcente. Sed quid refert? mihi crede, homini non glorioſo, plane jam, Brute, (3) frigeo. Ὄργανον enim erat meum Senatus. Id eſt jam diſſolutum. Tantam ſpem attulerat exploratæ victoriæ tua præclara Mutina eruptio, fuga Antonii, conciſo exercitu, ut omnium animi relaxati ſint, meæque illæ vehementes

☞ ARG. Bruti literis reſpondet de decemviris, de legionibus perducendis, de pecunia, de hominum admiratione ob renatum bellum, cujus exitus ne timeatur, Bruti partes & munus eſſe dicit. *Anno* U. C. 710.

1 *Decemviri*) Aut creatis, aut creandis, qui conſulatus ab Antonio geſti rationem repoſcerent. Appianus lib. III. & epiſt. 20. 21. & ad Att. epiſt. 19. lib. XV. *Manut.*

2 *Adoleſcente*) Octaviano. *Idem.*

3 *Frigeo*) Languidiores factæ ſunt actiones meæ. Ὄργανον inſtrumentum, quo utebar: quo diſſoluto, quid agere poſſum? itaque plane jam frigeo. *Idem.*

tes contentiones tanquam (4) σκιαμαχίαι esse videantur. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam & Quartam negant, qui illas norunt, ulla conditione ad te posse perduci. Pecuniæ, quam desideras, ratio potest haberi, eaque habebitur. (5) De Bruto arcessendo, Cæsareque ad Italiæ præsidium tenendo, valde tibi assentior. Sed, ut scribis, habes obtrectatores: quos equidem facillime sustineo, sed impediunt tamen. (6) Ex Africa legiones expectantur. Sed bellum istic renatum mirantur homines. Nihil tam præter spem unquam. Nam (7) die tuo natali victoria nuntiata, in multa sæcula videbamus rempublicam liberatam. Novi timores (8) retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Majis dedisti, modo te accepisse a Planco literas, non recipi a Lepido Antonium. Id si ita est, omnia faciliora. Sin aliter, magnum negotium: cujus exitum ne extimescam, tuæ partes sunt. Ego plus, quam feci, facere non possum. Te tamen, id quod spero, omnium maximum & clarissimum videre cupio.

4 Σκιαμαχίαι) Umbratiles pugnæ.
5 *De Bruto arcessendo*) De M. Bruto, qui erat in Macedonia. *Corrad.*
6 *Ex Africa*) Vide epist. 24. lib. x.
7 *Die tuo natali*) Vide epist. ad M. Brutum, cujus initium, *Messalam*. Manut.
8 *Retexunt superiora*) Irrita faciunt, & vana. Cic. II. in Verr. *Omnia erant Metelli ejusmodi, ut totam illius præturam retexere videretur.* Hoc est, illius acta rescindere. Non male Hittorp. & Stevvech. *Hi novi timores retexunt superiora.* Græv.

M. T. C. D. BRUTO IMP. COS. DES S. P. D.

XV. ETSI mihi tuæ literæ jucundissimæ sunt, tamen jucundius fuit, quod in summa oc-

ARG. Laudat officium & diligentiam Bruti: cujus & collegæ concordiam omnibus gratam esse significat: & hortatur, ut secum jam ipse certet. *Anno* U. C. 710.

cupatione tua (1) Planco collegæ mandasti, ut te mihi per literas excusaret, quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo & diligentia. Conjunctio tua cum collega, concordiaque vestra, quæ literis communibus declarata est, senatui populoque Romano gratissima accidit. Quod superest, perge, mi Brute, & jam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, præsertim ad te: quo (3) magistro brevitatis uti cogito. Literas tuas vehementer expecto, & quidem tales, quales maxime opto.

1 *Planco collegæ mandasti*) Jam se Plancus Bruto conjunxerat. Vellejus lib. II. *Plancus dubia, id est, sua fide, diu, quarum esset partium, secum luctatus, ac sibi difficile consentiens, & nunc adjutor D. Bruti, collegæ sui, mox ejusdem proditor.* Manut.

2 *Magistro brevitatis*) Brevitatem in scribendo amabat Decimus. Ep. 24. 25. *Idem.*

M. T. C. D. BRUTO IMP. COS. DES. S. P. D.

XVI. PErmagni interest, quo tibi hæc tempore epistola reddita sit; utrum, cum sollicitudinis aliquid haberes; an, cum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei præcepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ. Nam quemadmodum coram, qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt: sic epistolæ offendunt non loco redditæ. Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit; & ille, cui mandavi, satis scite & commode tempus ad te cepit adeundi; confido me, quod velim, facile a te impetraturum. L. Lamia præturam petit. Hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit, quodque plurimum valet, nihil mihi ejus est familiaritate jucundius. Magno præ-

ARG. Commendat Lamiam in petitione Præturæ. *Anno* U. C. 709.

præterea beneficio ejus, magnoque merito sum obligatus. Nam Clodianis temporibus, cum æquestris ordinis princeps esset, proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule (1) relegatus est: quod ante id tempus civi Romano contigit nemini. Hoc cum populus Romanus meminit, me ipsum non meminisse turpissimum est. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere præturam. Quanquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est, (2) magnificentissimo munere ædilitio; tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, cum equitum centurias tenes, in quibus regnas, (3) mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus. Ponam in extremo quod sentio. Nihil est, Brute, omnia cum a te expectem, quod mihi gratius facere possis.

1 *Relegatus est*) Vide epist. 29. lib. XII. orationem pro Sextio, & pro domo sua. *Manut.*

2 *Magnificentissimo*) Vocem hanc in editionibus Manutii & Lambini antecedit *usus*: quod idem valet ac *functus*, & facile abesse potest. Victorium sequimur.

3 *Mitte ad Lupum nostrum*) Pro, *significa Lupo nostro*. Modus loquendi Tullio familiaris. Ad Att. epist. 10. lib. XIII. *Hodie Spintherem expecto: misit enim Brutus ad me*. Et ad Tironem, epist. 9. lib. XVI. *Curio misi, ut medico honos haberetur*. Manut.

M. T. C. D. BRUTO IMP. S. D.

XVII. Lamia uno omnium familiarissime utor. Magna ejus in me non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo munere ædilitatis perfunctus petit præturam; omnesque intelligunt, nec dignitatem ei deesse, nec gratiam. Sed is ambitus extare videtur, ut ego omnia pertimescam, totamque pe-

ARG. Commendat iterum eumdem Lamiam in petitione Præturæ, scripta epistola brevi post superiorem. *Eodem anno U.C. 709.*

titionem Lamiæ mihi fuſtinendam putem. In ea re quantum me poſſis adjuvare, facile perſpicio: nec vero, quantum mea cauſa velis, dubito. Velim igitur, mi Brute, tibi perſuadeas, nihil me majore ſtudio a te petere, nihil te mihi gratius facere poſſe, quam ſi omnibus tuis opibus, omni ſtudio, Lamiam in petitione juveris: quod ut facias, vehementer te rogo.

M. T. C. D. BRUTO IMP. COS. DES. S. D.

XVIII. ETSI ex mandatis, quæ (1) Galbæ Volumnioque ad Senatum dediſti, quid timendum ſuſpicandumque putares, ſuſpicabamur; tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua, populique Romani (2) victoria. Senatus autem, mi Brute, fortis eſt, & habet fortes duces. Itaque moleſte ferebat ſe a te, quem omnium, quicunque fuiſſent, fortiſſimum judicaret, timidum atque ignavum judicari. Etenim, cum, te incluſo, ſpem maximam omnes habuiſſent in tua virtute, florente Antonio, quis erat, qui quidquam timeret, profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim eſſet, qui illum tam furioſum arbitraretur, ut qui in maximo bello pacem velle ſe dixiſſet, is in optatiſſima pace bellum reipublicæ indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas. Sed tamen, tam recenti (3) gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam moleſtiam

ſtiam

ARG. Reprehendit in Decimo nonnullam timoris ſignificationem. Scripta poſt Hirtium & Panſam conſules interfectos. *Anno U. C. 710.*

1 *Galbæ*) Vide lib. X. epiſt. 30.

2 *Victoria*) Mutinenſi. *Manutius*.

3 *Gratulatione*) Hoc eſt, gratiarum actione. Eſt proprium in hac re verbum, cum in ſupplicationibus Diis gratias agunt. *Grævius*.

ſtam afferebat. Quare velim equidem, id quod ſpero, ut plane abjectus & fractus ſit Antonius. Sin aliquid virium forte collegerit, ſentiet nec ſenatui conſilium, nec populo Romano virtutem deeſſe, nec Reipublicæ, te vivo, imperatorem. XIV. Kal. Jun.

D. BRUTUS M. T. CICERONI S. P. D.

XIX. AD ſenatum quas literas miſi, velim prius perlegas, &, ſi qua tibi videbuntur, commutes. Neceſſario me ſcripſiſſe, ipſe animadvertes. Nam cum putarem, Quartam & Martiam legiones mecum futuras, ut Druſo (1) Pauloque placuerat, vobis aſſentientibus, minus de reliquis rebus laborandum exiſtimavi. Nunc vero, cum ſint cum tironibus egentiſſimis, valde & meam & veſtram vicem timeam neceſſe eſt. (2) Vicetini me & M. Brutum præcipue obſervant. His ne quam patiare injuriam fieri in ſenatu (3) vernarum cauſa, a te peto. Cauſam habent optimam, officium in rempublicam ſummum, genus hominum adverſariorum ſeditioſum, & (4) inertiſſimum. XII. Kal. Jun. (5) Vercellis.

ARG. Reip. vicem timet: Vicetinos commendat. *Anno* U.C. 710.

1 *Pauloque*) L. Æmilio Paulo, qui conſul fuerat cum C. Marcello. Ep. 12. lib. XV. Frater fuit M. Lepidi, eoque mox Triumviro proſcriptus eſt. *Manus.*

2 *Vicetini*) *Vicentia* oppidum mediterraneum in Venetorum finibus, hodie *Vicenza*. Incolæ in monumentis antiquis modo *Vicentini*, modo *Vincentini* dicuntur. Vide Cluv. Ital. antiq. lib. I. cap. 18. *Grævius*.

3 *Vernarum*) Vernis comparat Vicetinorum adverſarios, ut homines nequam abjectoſque ſignificet. *Manus.*

4 *Inertiſſimum*) Blanditur, quod in his duobus optimis libris, Hittorpiano & Palatino legitur, *incertiſſimum*. Hoc eſt, infidum, incoſtans. *Grævius*.

5 *Vercellis*) Plin. lib. III. cap. 17. Oppidum Galliæ Tranſpadanæ. *Idem.*

D. BRUTUS IMP. COS. DES. M. T. CICERONI S. P. D.

XX. QUOD pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaque officia cogunt, ut timeam. Sæpe enim mihi cum esset dictum, neque a me contemptum, novissime Labeo Segulius, homo (1) sui simillimus, narravit mihi apud Cæsarem se fuisse, multumque sermonem de te habitum esse; ipsum Cæsarem nihil sane de te questum, nisi dictum, quod diceret te dixisse, *laudandum adolescentem, ornandum*, (2) *tollendum*: se non esse commissurum, ut tolli possit. Hoc ego Labeonem credo illi retulisse, aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui volebat Labeo me credere, & tibi ab iis instare periculum, maximeque indignari, quod (3) in decemviris neque Cæsar, neque ego habiti essemus, atque omnia ad vestrum arbitrium essent collata. Hæc cum audissem, & jam in itinere essem, com-

ARG. Timere se ait Ciceronis causa: eumque monet, ut veteranorum animos sibi conciliet. *Anno* U. C. 710.

1 *Sui simillimus*) Idem, qui solet esse. Accipiendum in malam partem. *Manut.*

2 *Tollendum*) Ambiguum verbum. Nam & ad honorem, & ad necem pertinet. Vellejus lib. II. *Hoc est illud tempus, quo Cicero, insito amore Pompejanarum partium, Cæsarem laudandum & tollendum censebat, cum aliud diceret, aliud intelligi vellet.* Suetonius in Augusto: *Ut cognovit, Antonium post fugam a M. Lepido receptum, cæterosque duces & exercitus consentire pro partibus: causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque jactassent, ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur.* Idem.

3 *In decemviris*) Creatis, ut quæ senatus legionibus exercitibusque pollicitus erat, persolverent, distribuerentque. *Cor.* Ideo creatis, ut ab Antonio gesti consulatus rationem reposcerent: epist. 14. & 21. Appianus lib. III. *Manut.*

committendum nondum putavi, (4) prius ut Alpes transgrederer, quam, quid istic ageretur, scirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, jactatione verborum, & denuntiatione periculi, sperare (5) eos, te pertimefacto, adolescente impulso, posse magna consequi præmia: & (6) totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant. Neque tamen non te cautum esse volo, & insidias vitantem. Nihil enim tua mihi vita potest esse jucundius, neque carius. Illud vide, ne, timendo, magis timere cogare: &, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras. Primum, quod desiderant de decemviris, facias, deinde, de præmiis. Si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas (7) ab utrisque nobis. De nummis, lente, ac ratione habita pecuniæ: Senatum de ea re constituturum. Quatuor legionibus iis, quibus agros dandos censuisti, video facultatem fore ex agris Syllanis, & agro Campano. Æqualiter, aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. Hæc me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te, & cupiditas otii, quod sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo, paro: spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus, & impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Cæsar non remittit. Ad has literas statim mihi rescribe, tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit, meque scire opus esse

I 4 pu-

4 *Prius ut Alpes transgrederer*) Mendosus videtur epistolarum ordo. Nam si nondum Alpes transgressus est, conjungi Planco nondum potuit. At conjunctus videtur epist. 15. *Idem*.

5 *Eos*) Veteranos. *Corradus*.

6 *Totam istam cantilenam*) Totum hoc quod isti jactant, atque in te conferunt. *Cantilena* enim, & id, quod canitur, & id, quod crebris sermonibus usurpatur. *Manut.*

7 *Ab utrisque nobis*) Man. *ab utrisque nostrum*. Lamb. *ab utroque nostrum*.

putaris. Vale. VIII. Kal. Jan. (8) Eporedia.

8 *Eporedia*) Plin. lib. III. cap. 17. Colonia Romanorum in Transpadana Gallia, Sibyllinis libris a populo Romano condi jussa in faucibus Salassorum vallis, inter duo altissima juga in edito vertice, munimentum contra Salassos: hodie *Iurea*. Alii vero scribunt *Eporædia*. Vid. Cluv. Ital. antiq. lib. 1. cap. 13. *Grævius*.

M. T. C. D. BRUTO IMP. S. P. D.

XXII. DII isti Segulio malefaciant, homini nequissimo omnium, qui sunt qui fuerunt, qui futuri sunt. Quid? tu illum tecum solum, aut cum Cæsare, qui neminem prætermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit? Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud, quidquid esset nugarum, me scire voluisti. Signum enim magnum amoris dedisti. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quod tu & Cæsar in decemviris non essetis; utinam ne ego quidem essem. Quid enim molestius? Sed tamen cum ego sensissem, de iis qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere; iidem illi, qui solent, reclamarunt. Itaque excepti etiam estis, me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui (1) res novas quærit: non quo veterem comederit, (nullam enim habuit) sed (2) hanc ipsam (3) recentem novam devoravit. Quod autem scribis, te, quod pro-

ARG. Respondet superiori epistolæ.

1 *Res*) Ex ambiguo dictum. *Corrad.*

2 *Hanc ipsam*) Vel hereditate acceptam, vel a C. Cæsare, cum viveret, donatam. Quod verisimilius videtur. Nam & Octaviani amicus erat, & veteranis favebat, ut ex epistola superiore intelligitur; & verbum, *Devoravit*, usurpatur Philip. XII de veteranis. Fortasse igitur & hic Segulius ex veteranis Cæsaris militibus unus fuit. *Manut.*

3 *Recentem novam*) Ita differunt *Recens* & *Novum*, ut *Vetus* & *Antiquum*. Potest enim recens aliquid esse, quod novum non sit. Ut recens hereditas, quæ alicui nuper obtigit, non tamen nova, cum aliæ possint hereditates eidem antea contigisse. *Novum* est enim, non quod nuper, sed quod nunc primum habemus: *recens* vero, non quod nunc primum, sed quod nuper. Et *novum* ad rem, *recens* ad tempus refertur. Propterea, ut simul utrumque significetur, conjunguntur. *Idem.*

pro te ipso non facias, id pro me, ut de me timeas aliquid: omni te, vir optime, mihique cariſſime Brute, de me metu libero. Ego enim, quæ provideri poterunt, non fallar in iis; quæ cautionem non habebunt, de his non ita valde laboro. Sim enim impudens, ſi plus poſtulem, quam homini a rerum natura tribui poteſt. Quod mihi præcipis, ut caveam, ne, timendo, magis timere cogar; & ſapienter & amiciſſime præcipis. Sed velim tibi perſuadeas, cum te conſtet excellere hoc genere virtutis, ut nunquam extimeſcas, nunquam perturbere, me huic tuæ virtuti proxime accedere. Quamobrem neque metuam quidquam, & cavebo omnia. Sed vide, ne tua jam, mi Brute, culpa futura ſit, ſi ego quidquam timeam. Tuis enim opibus, & conſulatu tuo, etiam ſi timidi eſſemus, tamen omnem timorem abjiceremus; præſertim cum perſuaſum omnibus eſſet, mihique maxime, a te nos unice diligi. Conſiliis tuis, quæ ſcribis de quatuor legionibus, deque agris aſſignandis ab utriſque veſtrum, vehementer aſſentior. Itaque cum quidam de collegis noſtris agrariam curationem ligurirent, diſturbavi rem, totamque vobis integram reſervavi. Si quid erit occultius, & (ut ſcribis) reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te literæ perferantur. Vale. Pridie Nonas Junii.

M. T. C. D. BRUTO IMP. S. P. D.

XXII. CUM Appio Claudio, (1) Caji filio, ſumma mihi neceſſitudo eſt, multis ejus officiis, & meis mutuis conſtituta. Peto a te majorem in modum, vel humanitatis tuæ, vel mea cauſa, ut eum auctoritate tua, quæ plurimum valet,

ARG. Commendat App. Claudium, ut ex hoſtium numero eximatur. *Anno* U. C. 710.

1 *Caji filio*) Diſtinguit ab aliis, qui eodem prænomine & nomine utebantur. *Manut.*

let, (2) conservatum velis. Volo te, cum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento, nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum. Cujus quidem causa hoc melior debet esse, quod pietate adductus, (3) propter patris restitutionem, se cum Antonio conjunxit. Quare etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem, summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum præterea & gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut majore studio, magisve ex animo petere non possim. Vale.

2 *Conservatum velis*) Ne hostis cum Antonio judicetur, quandoquidem eum secutus erat. *Manus.*

3 *Propter patris restitutionem*) Videtur pater ejus, cum exularet, ab Antonio consule in patriam restitutus. *Idem.*

D. BRUTUS M. T. CICERONI S. P. D.

XXIII. NOS hic valemus recte, &, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis sentire videtur. Omni timore deposito, debemus libere reipublicæ consulere. Quod si omnia (1) essent aliena, tamen (2) tribus tantis exercitibus (3) propriis reipublicæ, valentibus, magnum animum habere debebas, quem & semper habuisti, & nunc, fortuna adjuvante augere

ARG. Ut bene de rep. speret, hortatur Ciceronem, cujus literas expectat. *Anno* U. C. 710.

1 *Essent aliena*) Apud Lepidum. Si scilicet cum Antonio sentiret. *Corrad.*

2 *Tribus*) Cæsaris, Planci, & meo.

3 *Propriis reip.*) Fidis & certis in defensione causæ publicæ. Sed opinio eum fefellit. Mox enim Octavianus & Plancus accesserunt Antonio. *Proprium* eleganter constans, perpetuum. Terent. Andr. IV. 3. 1. *Nihilne esse proprium cuiquam?* Plaut. Mostell. I. 3. 68. *Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita.* J. F. Gron.

gere potes. Quæ tibi superioribus literis mea manu scripsi, terrendi tui causa homines loquuntur. (4) Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre potuerint. Ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te literæ veniant, in Italia morabor. VIII. Kal. Jun. Eporedia.

4 *Si frenum momorderis*) Id est, si nostris invidis & malevolis, qui velut freno coercere te volunt, ostenderis te resistere & coerceri nolle. Ab equis contumacibus & refractariis desumpta translatio. Libertatem experiri. Sall. Jug. XII. *Idem.*

CICERO D. BRUTO S. P. D.

XXIV. NArro tibi, antea subirascebar brevitati tuarum literarum: nunc mihi loquax esse videor. Te igitur imitabor. Quam multa quam paucis? Te recte valere, operamque dare, ut quotidie melius; Lepidum commode sentire: tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem, tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses. Sed, ut mones, frenum momordi. Etenim, qui, te incluso, omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio jam (1) vigiliam meam, Brute, tibi tradere; sed ita ut ne desim constantiæ meæ. Quod scribis, in Italia te moraturum, dum tibi literæ meæ veniant; si per hostem licet, non erraris: (2) multa enim Romæ. Sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. Pecunia, expeditissima quæ erat, tibi decreta est. Habes amantissimum (3) Servium. Nos non desumus. Vale. VIII. Idus Junias.

ARG. Respondet superiori epistolæ, qua timorem sibi exemptum dicit. Addidit, quid agendum ei sit: & de pecunia decreta. *Anno* U. C. 710.

1 *Vigiliam meam*) Id est, curam meam. Translatio ab excubantibus militibus, qui succedunt per vigilias. *Manut.*

2 *Multa enim Romæ*) Multa dicuntur ejusmodi, ut in Italia diutius morandum tibi non esse videatur. *Idem.*

3 *Servium*) De quo, epist. 7. hujus libri. Alii, *Servilium*, Isaurici filium.

M. T. C. D. BRUTO S. P. D.

XXV. EXſpectanti mihi tuas quotidie literas, Lupus noſter ſubito denuntiavit, ut ad te ſcriberem, ſi quid vellem. Ego autem, etſi, quid ſcriberem, non habebam (acta enim ad te mitti ſciebam; inanem autem ſermonem literarum tibi injucundum eſſe audiebam) brevitatem ſecutus ſum, te magiſtro. Scito igitur, in te, & in collega ſpem omnem eſſe. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quemadmodum præcipis, privatis literis ad bellum commune vocare non deſino. Qui utinam adeſſet: (1) inteſtinum urbis malum, quod eſt non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor (2) λακωνισμὸν tuum: altera jam pagella procedit. Vince & vale. xiv. Kal. Quint.

ARG. Exſpectari a ſe Bruti literas ait: ſibi nihil eſſe quod ſcriberet: in ipſo & Planco ſpem omnem eſſe. *Anno* U. C. 710.

1 *Inteſtinum urbis malum*) Erant enim qui Octavianum interfectis Panſa & Hirtio conſulibus, ad petitionem conſulatus impellerent. Epiſt. 24. lib. X. & epiſt. 14. ad M. Brutum. *Manut.*

2 Λακωνισμὸν *tuum*) Laconicam, qua tu ſoles uti, brevitatem *Idem*.

D. B R U T U S I M P. M. T. CICERONI S. P. D.

XXVI. MAximo (1) meo dolore hoc ſolatio utor, quod intelligunt homines, non ſine cauſa me timuiſſe (2) iſta, quæ acciderunt. (3) Deliberent, utrum trajiciant legiones ex Africa, necne: & ex Sardinia (4) Brutum arceſſant, necne:

ARG. Sollicitus ob Antonii cum Lepido conjunctionem, legiones quam primum ſibi & ſtipendium mitti poſtulat. *Anno* U. C. 710.

1 *Maximo*) Man. Lamb. *in maximo*.

2 *Iſta*) Conjunctionem Lepidi cum M. Antonio. *Corr.*

3 *Deliberent*) Ironia cum ſtomacho. *Manut.*

4 *Brutum*) M. Brutum, qui erat in Macedonia. *Idem.*

necne : & mihi ſtipendium dent , an non decernant. Ad ſenatum literas miſi. Crede mihi, niſi iſta omnia ita fiunt quemadmodum ſcribo , (5) magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te, videte quibus hominibus negotium detis , qui ad me legiones adducant. Et fide opus eſt, & celeritate. III. Non Jun. ex Caſtris.

5 *Magnum*) Veriſſimum augurium. Nam, Novembri menſa ſnita inter Lepidum, Antonium, Octavianum ſocietate, & omnes, & omnia periere. *Vellejus*, *Plutarchus*, *Appianus*, *Dio*. Idem.

M. CICERO MATIO S.

XXVII. NOndum ſatis conſtitui , moleſtiæne plus , an voluptatis attulerit mihi Trebatius noſter, homo cum plenus officii, tum utriuſque noſtrum amantiſſimus. Nam cum in Tuſculanum veſperi veniſſem , poſtridie ille ad me, nondum ſatis firmo corpore cum eſſet, mane venit. Quem cum objurgarem, quod parum valetudini parceret: tum ille , nihil ſibi longius fuiſſe, quam ut me videret. Num quidnam , inquam , novi? Detulit ad me querelam tuam: de qua prius quam reſpondeo, pauca præponam. Quantum memoria repetere præterita poſſum, nemo eſt mihi te amicus antiquior: ſed vetuſtas habet aliqnid commune cum multis, amor non habet. Dilexi te quo die cognovi, meque a te diligi judicavi. Tuus diſceſſus, iſque diuturnus, ambitio noſtra , & vitæ diſſimilitudo, non eſt paſſa voluntates noſtras conſuetudine conglutinari. Tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile , cum Cæſar eſſet in Gallia. Quod enim vehementer

ARG. Queſtus erat Matius, accuſari ſe a Cicerone tum quod in lege quadam Cæſari ſuffragium tuliſſet, tum etiam quod ludos, Cæſari mortuo ab Octaviano datos, curaſſet. Cicero ſe ita purgat; ut alterum negari a ſe dicat , alterum defendi. *Anno* U. C. 709.

ter mihi utile esse putabas, nec inutile ipsi Cæsari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa prætereo, quæ temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt. Graviora enim sunt consecuta. Et initio belli civilis cum Brundusium versus ires ad Cæsarem, venisti ad me in (1) Formianum. Primum, hoc ipsum quanti, præsertim temporibus illis? Deinde, oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuæ? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus literarum tuarum, quas ad me misisti, cum Cæsari obviam (2) venisses in agro, ut arbitror, (3) Trebulano. Secutum illud tempus est, cum me ad Pompejum proficisci sive pudor meus coegit, sive officium, sive fortuna. Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me, vel in præsentes meos defuit? quem porro omnes mei & mihi & sibi te amiciorem judicaverunt? (4) Veni Brundusium: oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quæ tua fuerit assessio, oratio, confirmatio animi mei fracti communium miseriarum metu? Tandem aliquando Romæ esse cœpimus: quid defuit nostræ familiaritati in maximis rebus? Quonam modo me gererem adversus Cæsarem, usus tuo consilio sum. In reliquis officiis, cui tu tribuisti, excepto Cæsare, præter me,

1 *Formianum*) Est villa Ciceronis, in medio oppidorum Formiæ & Cajetæ in littore posita, unde etiam *Cajeta* dicta est, & *villa Cajetana*, in qua Cic. postea fuit cæsus. Etiamnunc hodie visuntur ejus reliquiæ & rudera, diciturque *la villa di Cicer*. Cluv.

2 *Venisses*) Manutius, *venissem*.

3 *Trebulano*) Trebulæ in agro Sabino fuerunt, ubi nunc est oppidum *Mons Leo* vocatum, cujus ad radices antiqui lapides, inscripta Trebularum mentione, aliquot extant: quibus etiam lapidibus intelligitur id, quod ait Servius in illo Virgilii versu, *Hereti manus omnis, oliviferæque Mutuscæ*. Plinius lib. III. cap. 12. *Trebulani, qui cognominantur Mutuscei*. Manutius.

4 *Veni Brundusium*) Post pugnam Pharsalicam Cicero, armorum odio & victoriæ desperatione, in Italiam rediit. Ad Attic. epist. 3. 6. lib. 11. *Idem*.

me, ut domum ventitares, horasque multas sæpe suavissimo sermone consumeres? tum, cum etiam, si meministi, ut hæc (5) φιλοσοφούμενα scriberem, tu me impulisti. Post Cæsaris reditum, quid tibi majori curæ fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effeceras. Quorsum igitur hæc oratio longior, quam putaram? quia sum admiratus, te, qui hæc nosse deberes, quidquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. Nam præter hæc, quæ commemoravi, quæ testata sunt & illustria, habeo multo occultiora, quæ vix verbis exequi possum. Omnia me tua delectant: sed maxime maxima cum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia, tum lepos, humanitas, literæ. Quapropter redeo nunc ad querelam. Ego, te (6) suffragium tulisse in illa lege, primum non credidi: deinde si credidissem, nunquam id sine aliqua justa causa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur quidquid facias: malevolentia autem hominum, ut nonnulla durius, quam a te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis, quid dicam, nescio. Equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex. Alia sunt, quæ liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio: alia, quæ defendam a te pie fieri, & humane, ut de curatione (7) ludorum. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Cæsar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio disputari posse: vel

in

5 *Φιλοσοφούμενα*) Libros de Finibus, Tusculanas quæstiones, & alia, quæ scripsit afflicta repub. *Man.*

6 *Suffragium tulisse in illa lege*) Opinor legem significari, quam Cæsar, ut scripsit ipse lib. III. de Bell. Civ. pro debitoribus tulit, ut arbitri darentur, per quos fierent æstimationes possessionum & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque ea creditoribus traderentur. Hoc eo magis existimo, quod ad hanc partem respondens Matius, *Res*, inquit, *mea familiaris lege Cæsaris diminuta est*. Idem.

7 *Ludorum*) Epistola sequenti. *Corrad.*

in eam, qua ego uti ſoleo. Laudandam eſſe fidem & humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas: vel in eam, qua nonnulli utuntur, Libertatem patriæ vitæ amici anteponendam. Ex his ſermonibus utinam eſſent delatæ ad te diſputationes meæ. Illa vero duo, quæ maxima ſunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut ſæpius? te & non ſuſcipiendi belli civilis graviſſimum auctorem fuiſſe, & moderandæ victoriæ: in quo qui mihi non aſſentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari noſtro, qui mihi dedit cauſam harum literarum: quibus niſi credideris, me omnis officii & humanitatis expertem judicaris: quo nec mihi gravius quidquam poteſt eſſe, nec te alienius.

MATIUS CICERONI S.

XXVIII. Magnam voluptatem ex tuis literis cepi, quod, quam ſperaram, atque optaram, habere te de me opinionem cognovi. De qua etſi non dubitabam, tamen, quia maximi æſtimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conſcius autem mihi eram nihil a me commiſſum eſſe, quod boni cujuſquam offenderet animum. Eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam perſuaderi potuiſſe, præſertim in quem mea propenſa & perpetua fuiſſet atque eſſet benevolentia. Quod cum, ut volui, ſcio eſſe; reſpondebo criminibus, quibus tu pro me, (1) ut par erat, tua ſingulari bonitate & amicitia noſtra, ſæpe reſtitiſti. Nota enim mi-

ARG. Reſpondet ſuperiori Ciceronis, purgatque ſe adverſus vituperatores. *Anno U. C. 709.*

1 *Ut par erat tuæ ſingulari bonitati & amicitiæ noſtræ*) Ita leg. & diſtinguendum eſt. Sic II. de Div. *Caſum autem prælii nemo noſtrum erat, quin timeret, ſed ita ut conſtantibus hominibus par erat, non aperte.* J. F. Gronov.

mihi sunt, quæ in me post Cæsaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero, atque eum, quem dilexi, periisse indignor. Ajunt enim, Patriam amicitiæ præponendam esse: perinde ac si jam vicerint, obitum ejus reipublicæ fuisse utilem. Sed non agam astute. Fateor me ad istum gradum sapientiæ non pervenisse. Neque enim Cæsarem in dissensione civili sum secutus: sed amicum, re quanquam offendebar, tamen non deserui: neque bellum unquam civile, aut etiam causam dissensionis probavi: quam etiam nascentem extingui summe studui. Itaque in victoria hominis necessarii, neque honoris, neque pecuniæ dulcedine sum captus: quibus præmiis reliqui, minus apud eum quam ego, cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea, (2) lege Cæsaris diminuta est: cujus beneficio plerique, qui Cæsaris morte lætantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, æque ac pro mea salute laboravi. Possum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, a quo id impetratum est. periisse non indignari, cum præsertim iidem homines illi, & invidiæ & exitio fuerint? Plecteris ergo, inquiunt, cum factum nostrum improbare audes. O superbiam inauditam! alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunite licere! At hæc etiam servis semper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent, suo potius quam alterius arbitrio: quæ nunc, ut quidem isti dictitant, libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. Nullius unquam periculi terroribus ab officio, aut ab humanitate desciscam. Nunquam enim honestam mortem fugiendam, sæpe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi succensent, si id opto, ut pœniteat eos sui facti? Cupio enim Cæsaris mortem omnibus esse acerbam.

2 *Lege*) Vide superiorem epist.

At debeo pro civili parte rempublicam velle salvam. Id quidem me cupere, nisi & ante acta vita & reliqua mea spes, tacente me, probat, dicendo vincere non postulo. Quare majorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas, mihique, si sentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. An quod adolescens præstiti, cum etiam errare cum excusatione possem, id nunc, ætate præcipitata, commutem, ac me ipse retexam? Non faciam, neque, quod displiceat, committam, præterquam quod hominis mihi conjunctissimi, ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quod si aliter essem animatus, nunquam, quod facerem, negarem: ne & in peccando improbus, & in dissimulando timidus ac vanus existimarer. At (3) ludos, quos (4) Cæsaris victoria Cæsar adolescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum reipublicæ pertinet. Quod tamen munus & hominis amicissimi memoriæ, ac honoribus præstare etiam mortui debui & optimæ spei adolescenti, ac dignissimo (5) Cæsare, petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antonii domum sæpe, salutandi causa: ad quem, qui me parum patriæ amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi causa, frequentes ventitare reperies. Sed quæ hæc est arrogantia, quod Cæsar nunquam interpellavit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer, eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me efficere conari, ne quos ve-

3 *Ludos*) Eos, ut opinor, de quibus Plinius lib. II. cap. 45. *Cometes apparuit ludis, quos faciebat Augustus Veneri genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris*. Et Suetonius: *Ludis, quos primos consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit*. Et Dio lib. XLV. *Ludos fecit sumptibus, ob perfectam Veneris ædem*. Manutius.

4 *Cæsaris Victoria*) Voverat enim Cæsar ædem Veneri genitrici, si Pompejum prælio Pharsalico devicisset. Appian. *Idem*.

5 *Cæsare*) Sic emendavimus ex Ms. cum antea legeretur *Cæsari*. Idem.

velim diligam? Sed non vereor, ne aut meæ vitæ modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores: aut ne etiam ii qui me non amant, propter meam in Cæsarem constantiam, non maline mei, quam sui similes amicos habere. Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitæ, in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romæ, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit: & quod eum, quem semper lubenter dilexi, quo magis jure colere atque observare deberem fecit. Bene vale, & me dilige.

CICERO (1) OPPIO S.

XXIX. Dubitanti mihi (quod scit Atticus noster) de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem judicium & consilium tuum. Nam & scripsisti aperte, quid tibi videretur, & Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper judicavi in te & in capiendo consilio prudentiam summam esse, & in dando fidem: maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per literas te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundumne ad Pompejum, an manendum in Italia. Suasisti, ut consulerem dignitati meæ. Ex quo, quid sentires, intellexi, & sum admiratus fidem tuam, & in consilio dando religionem: quod, cum aliud malles, amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius voluntas fuit. Equidem & ante hoc tempus te dilexi, & semper me a te dili-

ARG. Profecturus in Græciam, res suas Oppio commendat, commemoratis ante beneficiis ab ipso acceptis. *Anno U. C. 709.*

1 *Oppio*) C. Oppio, Cæsaris amicissimo, quem secutus est in bello civili, fuitque legatus ejus in Africa. *Manut.* & *Sigon.*

gi sensi: & cum abessem, atque in magnis periculis essem, & me absentem & meos præsentes a te cultos & defensos esse memini. Et post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quæque ego de te & senserim, & prædicarim, omnes, qui solent hæc animadvertere, testes habemus. Gravissimum vero judicium de mea fide & de constantia fecisti, cum post mortem Cæsaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum judicium, nisi mea summa benevolentia erga te, omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo. Tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem) meaque omnia tuebere: quæ tibi ne ignota essent, Attico mandavi: a me autem, cum paulum otii nacti erimus, uberiores literas expectato. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

EPI-

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER XII.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

I. FInem nullum facio, mihi crede, Caſſi, de te & de Bruto noſtro, id eſt, de tota republica cogitandi, cujus omnis ſpes in vobis eſt, & in D. Bruto. Quam quidem jam habeo ipſe meliorem, republica a Dolabella meo præclariſſime geſta. Manabat enim (1) illud malum urbanum, & ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem & urbi, & otio diffiderem urbano. Sed ita (2) compreſſa eſt, ut mihi videamur omne jam ad tempus ab illo duntaxat (3) ſordidiſſimo periculo tuti futuri. Reliqua magna ſunt, ac multa: ſed poſita omnia in vobis. Quanquam pri-

ARGUMENTUM. Factum Dolabellæ, quo aram Cæſaris evertit, laudat: ſublato rege, regnum ſupereſſe queſtus. C. Caſſium hortatur, ut remp. cum Bruto omni perturbatione liberet. *Anno U. C.* 709.

1 *Illud malum*) Tumultus, a ſceleratis & ſervis de Cæſaris ſepultura & columna excitatus. *Corradus*. Vide Suet. Jul. cap. 85. & Philipp. I.

2 *Compreſſa*) Primus hanc lectionem immutavit Manutius, & ſuppoſuit *compreſſum*. Sed *compreſſa* ſenſum reſpicit, non præcedentem vocem. Compreſſa eſt turba, & ſeditio hominum perditorum, qui tectis & templis & bonis viris minabantur. Hoc enim erat illud malum, quod ſerpebat in dies & gliſcebat. Sic in I. ad Fam. ep. 9. *Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris feceras Bonam Deam, quam tres ſorores*. Ut bene reſtituit Victorius. *Grævius*. Et ipſe tamen Grævius *compreſſum* legi vult in emendandis, Tomo ſuo II. pag. 416. Poſteriores cogitationes, an ſapientiores? *Olivetus*.

3 *Sordidiſſimo*) Quod ab infima plebe, atque a ſervis etiam impendebat. *Manutius*.

primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videmur. Interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur. Neque vero id solum, sed etiam, quæ ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos, quasi cogitata ab illo, probamus. Nec ejus quidem rei finem video. (4) Tabulæ figuntur, (5) immunitates dantur, pecuniæ maximæ (6) describuntur, exules reducuntur, senatus-consulta falsa referuntur, ut tantummodo odium illud hominis impuri, & servitutis dolor depulsus esse videatur; respublica jaceat in his perturbationibus, in quas eam ille conjecit. Hæc omnia vobis sunt expedienda. Nec hoc cogitandum, satis jam habere rempublicam a vobis. Habet illa quidem tantum, quantum nunquam mihi in mentem venit optare; sed contenta non est, &, pro magnitudine & animi & beneficii vestri, a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas injurias est per vos interitu tyranni: nihil amplius. Ornamenta vero sua quæ recuperavit? an quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cujus (7) æra refigere debebamus, ejus etiam chirographa defendimus? At enim ita decrevimus. Fecimus id quidem, temporibus cedentes, quæ valent in republica plurimum: sed immoderate quidam & ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum hæc propediem, & multa alia coram. Interim velim sic tibi persua-

4 *Tabulæ figuntur*) Æreas tabulas in publico figebat Antonius, decretum aliquod Cæsaris, aut beneficium continentes; quasi scriptum id reperisset in Cæsaris commentariis. Phil. V. 4. & ad Att. XIV. 12. *Idem*.

5 *Immunitates dantur*) Homines & populi stipendiarii & vectigales tributis liberantur. Phil. V. 4. *J. F. Gronov.*

6 *Describuntur*) Vel indicuntur & colliguntur. Justin. XVI. 3. vel assignantur & ex ærario tribuuntur, ut fere & Manutius, sed exemplis utitur non convenientibus. Terent. Phorm. V. 8. 30. *Illud mihi argentum jube rapsim rescribi Phormio*. Ph. *Quodque ego descripsi porro illis, quibus debui*. Idem.

7 *Æra refigere*) Leges antiquare, abrogare. *Æra* sunt leges æneis tabulis incisæ, proprie ipsæ tabulæ, quibus leges inscriptæ. *Grav.*

suadeas, mihi reipublicæ, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa, maximæ curæ esse tuam dignitatem. Da operam ut valeas.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

II. VEhementer lætor, tibi probari sententiam & (1) orationem meam; qua si sæpius uti liceret, nihil esset negotii libertatem & rempublicam recuperare. Sed (2) homo amens & perditus, multoque nequior, quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, cædis initium quærit: nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Cæsaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur, Quod ego periculum non extimesco, modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec (3) Pisoni, qui in eum primus invectus est, nullo assentiente, nec mihi, qui idem tricesimo post die feci, nec (4) P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet. Cædem enim gladiator quærit, ejusque initium (5) a. d. XIII. Kal. Oct. a me se facturum pu-

ARG. Invehitur in Antonii immoderatam potentiam, reique publicæ statum describit. *Anno* U. C. 709.

1 *Orationem meam*) Secundam in Antonium, quæ extat. *Manus.*

2 *Homo amens*) M. Antonius. *Idem.*

3 *Pisoni*) L. Calpurnio Pisoni, C. Cæsaris socero. Vide Philipp. I. *Idem.*

4 *P. Servilio*) Isaurici filio, qui consul fuerat cum C. Cæsare. *Idem.*

5 *A. d. XIII. Kalend. Oct.*) Tota res ita se habet. Cum Cicero, post interitum Cæsaris, primum desperata repub. in Græciam abire cogitasset; deinde, allata spe quadam libertatis & otii, mutato consilio ad urbem revertisset; M. Antonius Consul Kalend. Sept. de supplicationibus relaturus, eum de more in senatum vocavit. Cicero misit, qui se excusarent, quod de via langueret. Ille iratus, fabros se missurum, & domum illius disturbaturum esse, audiente senatu, dixit. Venit Cicero postridie in senatum, id est, IV. Non. Sept. & locutus est, absente Antonio, de rep. liberius, quam pericula minæque postulabant: eaque nunc extat oratio, Philippicarum prima. Tum Antonius, furore percitus, adess-

putavit: (6) ad quam paratus venerat, cum in villa Metelli complures dies commentatus esset. Quæ autem in lustris & in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere. Quare quod scribis, te confidere auctoritate & eloquentia nostra aliquid profici posse, nonnihil, ut in tantis malis, est profectum. Intelligit enim populus Romanus, (7) tres esse Consulares, qui, quia, quæ de republica bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatum venire non possint. (8) Nec est præterea, quod quidquam expectes. (9) Tuus enim necessarius (10) affinitate nova delectatur. Itaque jam non est studiosus (11) ludorum, infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. (12) Alter item affinis novis commentariis Cæsaris delinitus est. Sed hæc tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui (13) vestro anno filium suum consulem futurum putet, ob eamque causam se huic latroni deser-

adesse eum jussit in senatu ad XIII. Kal. Oct. Ipse interea totum illud spatium, quod est a quarto Non. Sept. ad XIII. Kal. Oct. commentatus est in Tiburtino Metalli, quæ contra Ciceronem diceret. Eo die in senatum, dissuadentibus amicis, Cicero non venit; sed mox accurate scripta oratione respondit, quæ inter Philippicas secunda legitur. *Idem*.

6 *Ad quam*) Vict. Græv. *At quam*.

7 *Tres esse Consulares*) L. Pisonem, qui primus; Ciceronem, qui secundus; P. Servilium, qui tertius in Antonium est invectus. *Manut.*

8 *Nec est præterea*) Hoc tamen effecimus, multi ut doleant tam malo exemplo, sed nihil ultra, quia nemo aliquid audet, & qui maxime potentes fovere vestram causam deberent, silent *J. F. Gron.*

9 *Tuus enim necessarius*) Lepidus. Nam Lepidus & Cassius duas M. Bruti sorores habebant uxores, *Corrad.*

10 *Affinitate nova*) Antonii filia suo filio uxore data. *Idem*.

11 *Ludorum*) Quia ludis Apollinaribus, quos prætor urbanus M. Brutus de more dederat, plaudi a populo viderat L. Cassio tribuno pl. fratri C. Cassii, propterea ludos non amplius amabat. Vide epist. 2. ad Att. lib. XIV. *Manut.*

12 *Alter*) Hujus nomen ignoratur. *Idem*.

13 *Vestro anno*) Anno vobis destinato: post biennium; nam hoc anno præturam gerebant Brutus & Cassius: & præturam consulatus, interposito biennio, sequebatur. *Idem*.

ſervire præ ſe ferat. Nam (14) L. Cotta familiaris meus, fatali quadam deſperatione, ut ait, minus in ſenatum venit. (15) L. Cæſar, optimus & fortiſſimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius & ſumma auctoritate, & optime ſentiens, non adeſt. Reliquos, exceptis (16) deſignatis, ignoſce mihi, ſi non numero conſulares. Habes auctores conſilii publici. Qui numerus, etiam bonis rebus, exiguus eſſet; quid cenſes perditis? Quare ſpes eſt omnis in vobis. Qui ſi idcirco abeſtis, ut ſitis in tuto; ne in vobis quidem. Sin aliquid dignum veſtra gloria cogitatis, velim ſalvis nobis. Sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore jus ſuum recuperabit. Ego tuis neque deſum, neque deero: qui (17) ſi ne ad me referent, mea tibi tamen benevolentia fideſque præſtabitur.

14 *L. Cotta*) Aureliæ gentis, qui conſul biennio ante Ciceronem fuerat. *Idem.*
15 *L. Cæſar*) Avunculus M. Antonii. Epiſt. 5. epiſt. 14. lib. IX. *Idem.*
16 *Deſignatis*) Conſulibus, Hirtio & Panſa. *Idem.*
17 *Si ne*) Manutius ex uno Mſ. *Qui ſive ad me referent ſive non.*

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

III. AUget tuus (1) amicus furorem in dies. Primum in ſtatua quam poſuit in Roſtris, inſcripſit PARENTI OPTIME MERITO; ut non modo ſicarii, ſed jam etiam parricidæ judicemini. Quid dico, judicemini? judicemur potius. Veſtri enim pulcherrimi facti ille furioſus me principem dicit fuiſſe. Utinam quidem fuiſſem! moleſtus nobis non eſſet. Sed hoc veſtrum fuit: quod cum præteriit, utinam haberem quid vobis darem conſilii. Sed ne mihi quidem ipſi reperio quid faciendum

ARG. Itidem in Antonium ejuſque ſocios invehitur. *Anno U. C. 709.*
1 *Amicus*) M. Antonius. *Manut.*

dum ſit. Quid enim eſt, quod contra vim ſine vi fieri poſſit? Conſilium omne autem hoc eſt illorum, ut mortem Cæſaris perſequantur. Itaque a. d. ſext. (2) Non. Octob. productus in concionem a (3) Canutio, turpiſſime ille quidem diſceſſit: ſed tamen ea dixit de conſervatoribus patriæ, quæ dici deberent de proditoribus. De me quidem non dubitanter, quin omnia de meo conſilio & vos feciſſetis, & Canutius faceret. Cætera cujuſmodi ſint, ex hoc judica, quod (4) legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? Ad hoſtem ſcilicet portari. O rem miſeram! dominum ferre non potuimus, conſervo ſervimus. Et tamen, me quidem favente magis, quam ſperante, etiam nunc reſidet ſpes in virtute tua. Sed ubi ſunt copiæ? De reliquo, malo te ipſum loqui tecum, quam noſtra dicta cognoſcere. Vale.

2 *Nonas Octob.*) Pighius in Faſtis ad annum U. C. DCCIX. conjicit, *Nonas Octavius productus*, &c. *Gebhardus*.
3 *Canutio*) T. Canutio Trib. pleb.
4 *Legato tuo*) Erat enim Caſſius Syriæ pronconſul. *Viaticum*: De publico dari ſolitum. *Manut.*

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

IV. VELLEM Idibus Martiis (1) me ad cœnam invitaſſes: reliquiarum nihil fuiſſet. Nunc me reliquiæ veſtræ exercent, & quidem præter cæteros me. Quanquam egregios conſules habemus, ſed turpiſſimos conſulares; ſenatum fortem, ſed infimo quemque honore fortiſſimum. Populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiaque uni-

ARG. De Antonio, de ſenatu, de populo, de legatis ad Antonium, de Dolabella, & ipſo Caſſio ſcribit, quæ ſentiebat. *Anno* U. C. 710.

1 *Me ad cœnam invitaſſes*) Ad cædem Cæſaris. Lib. X. epiſt. 28. *Corrad.*

niversa. Nihil autem fœdius (2) Philippo & Pisone legatis, nihil flagitiosius: qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia (3) certas res nuntiarent: cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos (4) intolerabilia postulata retulerunt. Itaque ad nos concurritur: factique jam (5) in re salutari populares sumus. Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, nesciebam. Fama nuntiabat te isse in Syriam: auctor erat nemo. (6) De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse quæ nuntiantur. Dolabella valde (7) vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vix dum triginta dies in Syria fuisses. Itaque (8) constabat, eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus & tua, & Bruti est, quod exercitum præter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem causamque nossem. Nunc quæ scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas literas avide expecto, Vale.

2 *Philippo & Pisone*) L. Marcio Philippo, vitrico Octaviani, & L. Calpurnio Pisone, qui socer C. Cæsaris fuerat. *Man.*

3 *Certas res* denuntiarent) Ita legendum. Juberent eum abstinere Mutina, dimittere exercitum, &c. Ep. 24. *J. F. Gron.*

4 *Intolerabilia postulata*) Phil. VIII.

5 *In re salutari populares*) Multi enim in re perniciosa populares, ut duo Gracchi, P. Clodius, C. Cæsar. *Manut.*

6 *De Bruto*) M. Bruto. *Corrad.*

7 *Vituperabatur*) Jocus est elegans in his verbis. Nam senatus ademptam Dolabellæ Syriam Cassio dederat, Dolabella vero ita in Syriam iverat, quasi Cassio legitime successurus. Qua de re non insulsi, nec infaceti homines, nimium cito Dolabellam Cassio succedere, cavillabantur: itaque recipiendum omnino non esse, quoniam legitimum tempus, quo Cassius decedere deberet, expectare noluisset. *Manut.*

8 *Constabat*) Ideo constabat, eum recipi non oportere, quia tam cito succederet. Jocus: non enim succedere Dolabellam Cassio senatus voluerat, sed potius ereptam Dolabellæ Syriam Cassio tradiderat. *Idem.*

M. T.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

V. Hyemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque ubi esses. Loquebantur omnes tamen, credo, quod volebant, in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile vero videbatur. (1) Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit, tamque inopinatas, ut eæ cum per se gratæ essent, tum ornatiores propter celeritatem. Quod si tu ea tenes, quæ putamus, magnis subsidiis fulta respublica est. (2) A prima enim ora Græciæ usque ad Ægyptum, optimorum civium imperiis muniti erimus & copiis. Quanquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur. Parvis omnino jam copiis obsidebatur, quod magno præsidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem (3) Claternæ noster Hirtius, ad (4) Forum Cornelium Cæsar, uterque cum firmo exercitu: magnasque Romæ Pansa copias ex delectu Italiæ comparat. Hyems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate,

ARG. M. Brutum laudat, ut accendat ejus exemplo Cassium ad imitationem: de Mutinensi bello addit, & de statu Reipublicæ. *Anno U. C.* 710.

1 *Brutus*) M. Brutus. *Corradus*.

2 *A prima enim ora Græciæ*) Quam tenebat Brutus. *Usque ad Ægyptum*. Quam partem Cassius in potestate reip. continebat. *Manut.*

3 *Claternæ*) Oppidum Lingonum in Gallia Cispadana, nunc *Quaderna*, juxta amnem ejusdem nominis. Corrupte scribitur *Aliterna*. Tenuia supersunt nunc vestigia. Quia Ambrosius lib. II. epist. 8. jam suo tempore in ruinis jacuisse testatur. *Grævius*.

4 *Forum Cornelium*) Et hoc oppidum Lingonum est ad viam Flaminiam; sic dictum a L. Cornelio Sylla. Hodie *Imola*. Idem.

te, ut mihi crebris literis significat, acturus videbatur. Præter Bononiam, (5) Regium Lepidi, Parmam, totam (6) Galliam tenebamus studiosissimam reipublicæ. Tuos etiam clientes Transpadanos mirifice conjunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus, exceptis consularibus: ex quibus unus L. Cæsar firmus est, & rectus. Ser. (7) Sulpicii morte magnum præsidium amisimus. Reliqui partim inertes, partim improbi: nonnulli invident eorum laudi, quos in republica probari vident. Populi vero Romani, totiusque Italiæ mira consensio est. Hæc erant fere, quæ tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuæ lumen eluceat. Vale.

5 *Regium Lepidi*) Oppidum Boiorum in Gallia Cispadana, quod & *Forum Regii* dicitur. Nunc *Reggio*. Idem.
6 *Galliam*) Cisalpinam. *Corrad.*
7 *Sulpicii*) In legatione ad Antonium vi morbi oppressi, Philipp. IX. *Idem*.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

VI. QUI status rerum fuerit tum cum has literas dedi, scire poteris ex C. Tidio Strabone, viro bono & optime de republica sentiente. Nam quid dicam, cupidissimo tui, qui, domo & fortunis relictis, ad te potissimum profectus sit? Itaque eum tibi ne commendo quidem. Adventus ipsius ad te satis eum commendabit. Tu velim sic existimes, tibique persuadeas, omne perfugium bonorum (1) in te & Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. Res, cum hæc scribebam, erat in extremum adducta discrimen.

ARG. Strabonem oblique commendat: in Cassio & M. Bruto, si res ad Mutinam male geratur, spem omnem reip. sitam esse dicit. *Anno* U. C. 710.
1 *In te & Bruto*) M. Bruto. *Corrad.*

men. (2) Brutus enim Mutinæ vix jam sustinebat. Qui si conservatus erit, vicimus: sin (quod dii omen avertant) omnis omnium cursus ad vos. Proinde fac animum tantum habeas, tantumque apparatum, quanto opus est ad universam rempublicam recuperandam. Vale.

2 *Brutus Mutinæ*) D. Brutus. *Idem*.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

VII. QUanto studio dignitatem tuam, & in senatu & ad populum defenderim, ex tuis te malo, quam ex me, cognoscere. Quæ mea sententia in senatu facile valuisset, (1) nisi Pansa vehementer obstitisset. Ea (2) sententia dicta, productus sum in concionem a tribuno plebis M. Servilio. Dixi de te quæ potui, tanta contentione, quantum forum est: tanto clamore, consensuque populi, ut nihil unquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas, quod (3) invita socru tua fecerim. Mulier timida verebatur, ne Pansæ animus (4) offenderetur. In concione quidem Pansa dixit, matrem quoque tuam, & fratrem, illam a me sententiam noluisse dici. Sed me hæc non movebant: alia malebam. Favebam & reipublicæ, cui semper favi, & dignitati ac gloriæ tuæ. Quod autem & in senatu pluribus verbis disserui, & dixi in

ARG. Sententiam a se in Senatu ex dignitate Cassii dictam, eandemque in concione defensam significat. *Anno* U. C. 710.

1 *Nisi Pansa*) Illa sententia captus, quæ dicta fuerat, & postea etiam in Senatu valuit, ut Coss. Dolabellæ persequendi causa Asiam & Syriam sortirentur. *Corrad.*

2 *Sententia*) Mea, ut tu Syriam obtineres, & Dolabellam persequereris: Philipp. XI. *Idem*.

3 *Invisa socru tua*) Servilia, M. Bruti & tuæ uxoris matre. *Idem*.

4 *Offenderetur*) Mea sententia, quæ provinciam illi eriperet, & tibi daret. *Idem*.

in concione, in eo velim fidem meam liberes. Promisi enim, & prope confirmavi, te non expectasse, nec expectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rempublicam defensurum. Et quanquam nihil dum audieramus, nec ubi esses, nec quas copias haberes: tamen sic statuebam, omnes quæ in istis partibus essent opes copiæque, tuas esse: per teque Asiam provinciam confidebam jam reipublicæ recuperatam. Tu fac in augenda gloria te ipsum vincas. Vale.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

VIII. Scelus affinis tui, Lepidi, summamque levitatem & inconstantiam ex actis, quæ ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror. Itaque nos, (1) confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus, spemque omnem in D. Bruto & Planco habemus: si verum quæris, in te, & in meo Bruto, non solum ad præsens perfugium, si (quod nolim) adversi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuæ libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, quæ vellemus: sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem, & præsenti judicio, & reliqui temporis expectatione, scito esse. Hoc tibi proposito, fac ut ad summa contendas. Nihil est tantum, quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri posse judicet. Vale.

ARG. Renovatum a Lepido bellum esse conqueritur, & Cassium ad liberandum remp. hortatur. *Anno U. C. 710.*
1 *Confecto bello*) Victoria Mutinensi.

M. T.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

IX. BRevitas tuarum literarum me quoque breviorem in ſcribendo facit: &, vere ut dicam, non ſatis occurrit quid ſcribam. Noſtras enim res in actis perferri ad te certo ſcio; tuas autem ignoramus. Tanquam enim clauſa ſit Aſia, ſic nihil perfertur ad nos, præter rumores de oppreſſo Dolabella, ſatis illos quidem conſtantes, ſed adhuc ſine auctore. Nos, confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in ſummam ſollicitudinem adducti ſumus. Itaque perſuade tibi, maximam reipublicæ ſpem in te, & in copiis eſſe tuis. Firmos omnino exercitus habemus: ſed tamen, ut omnia (ut ſpero) proſpere procedant, multum intereſt te venire. Exigua enim ſpes eſt reipublicæ, nam nullam non libet dicere: ſed quæcunque eſt, ea deſpondetur anno (1) conſulatus tui. Vale.

ARG. Eadem ſcribit, quæ epiſtola superiore: addit multum intereſſe Caſſium venire in Italiam. *Anno* U. C 710.

1 *Conſulatus tui*) Et M. Bruti: eodem enim anno conſules futuri erant. *Man.*

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

X. LEpidus, tuus affinis, meus familiaris, pridie Kal. Quintiles ſententiis omnibus hoſtis a ſenatu judicatus eſt, cæterique, qui una cum illo a republica defecerunt: quibus tamen ad ſanitatem redeundi ante Kal. Septembr. poteſtas facta eſt. Fortis ſane ſenatus, (1) ſed maxime ſpe

ARG. Et Lepidum hoſtem judicatum ſcribit, & omnino rem poſcere, ut Caſſius cum exercitu in Italiam veniat. *Anno* U. C. 710.

1 *Sed maxime ſpe*) Mſ. codex, *ſed maxima ſpes*: quæ ſcriptura mihi præ aliis probatur. Poteſt & vulgata defendi commode. *Græv.*

ſpe ſubſidii tui. Bellum quidem, cum hæc ſcribebam, ſane magnum erat, ſcelere & levitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quæ volumus, audimus: ſed adhuc ſine capite, ſine auctore, rumore nuntio. Quod cum ita eſſet, tamen literis tuis, quas Nonis Maji ex caſtris datas acceperamus, ita perſuaſum erat civitati, ut illum jam oppreſſum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu; ut, ſi hæc ex ſententia confecta eſſent, (2) conſilio atque auctoritate tua, ſin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. Quem quidem ego exercitum, quibuſcunque potuero rebus, ornabo: cujus rei cum tempus erit, cum, quid opis reipublicæ laturus is exercitus ſit, aut quid jam tulerit, notum eſſe cœperit. Nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem, & præclariſſimi, ſed geſta res expectatur: quam quidem aut jam eſſe aliquam, aut appropinquare confido. Tua virtute & magnitudine animi nihil eſt nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus. Rempublicam nos habere arbitramur, ſi vos habebimus. Præclare viceramus, niſi ſpoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepiſſet Antonium. Itaque nunquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto eſt Lepidus. Ille enim ex turbulenta republica, hic ex pace & victoria bellum excitavit. Huic oppoſitos conſules deſignatos habemus: in quibus eſt magna illa quidem ſpes, ſed anceps cura propter incertos exitus præliorum. Perſuade tibi

2 *Conſilio atque auctoritate tua* roboraremur) In nullis paulo antiquioribus libris *roboraremur* legi; & ſane vacat, omnis enim periodi ſenſus ab extremo ejus verbo bis repetito pendet & regitur. Ut ſi hæc, inquit, ex ſententia confecta eſſent, conſilio atque auctoritate tua niteremur: ſin quid forte titubatum (ut fit in bello) exercitu tuo niteremur. Ipſe ſententiam, ſtructuramque verborum ſine ea voce pulcherrime poſſe ſtare exiſtimo. Quod autem inculcaverant verbum, etſi non malum eſt, non fortaſſe hic valde aptum, certe non neceſſarium. *Victorius*.

igitur, in te & in Bruto tuo esse omnia, vos expectari, Brutum quidem jam jamque. Quod si, ut spero, victis hostibus nostris veneritis; tamen auctoritate vestra respublica exsurget, & in aliquo statu tolerabili consistet. Sunt enim permulta, quibus erit medendum, etiam si respublica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

C. CASSIUS (1) PROCOS.
M. T. C. S. P. D.

XI. SI vales, bene est: ego quidem valeo. In Syriam me profectum esse scito ad (2) L. Murcum, & (3) Q. Crispum imperatores. Viri fortes, optimique cives, postea quam audierunt, (4) quæ Romæ gererentur, exercitus mihi tradiderunt: ipsique mecum una fortissimo animo rempublicam administrant. Item legionem, quam (5) Q. Cæcilius Bassus habuit, ad me venisse scito: quatuorque legiones, quas A. (6) Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Nunc

ARG. A quibus copias acceperit significat, seque & remp. commendat. *Anno U. C.* 710.

1 *Procos.*) Non quia consul fuisset, verum quia proconsulari imperio Syriæ præesset. Nondum tamen ei Syria a senatu decreta fuerat. Decreta est enim post mortem Trebonii, ut Philippica XI. ostendit. Trebonius autem cum hanc epistolam scripsit Cassius, nondum perierat. *Manut.*

2 *L. Murcum*) L. Statium Murcum, qui tres legiones habebat. Phil. II. Appianus lib. IV. Dio lib. XLVII. Hunc postea Sex. Pompejus, Magni filius, cum ad eum, devictis Bruto & Cassio, se contulisset, virtutem ejus timens occidit. Dio lib. XLVIII. *Idem.*

3 *Q. Crispum*) Q. Marcium Crispum, ipsum quoque trium legionum ducem. Phil. II. Appianus, & Dio: quanquam Dio mendose *M. Crispum* vocat. *Idem.*

4 *Quæ Romæ gererentur*) Contra Antonium & Dolabellam, & pro ipso Cassio, tradita illi Syria S. C. *Idem.*

5 *Q. Cæcilius Bassus*) Qui præerat ei legioni, a Cæsare traditæ, cum de Parthico bello cogitaret. Phil. XI. Strabo lib. XVI. Dio lib. XLVII. Appianus lib. IV. *Idem.*

6 *Allienus*) Legatus Dolabellæ. Phil. XI.

Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes, remque publicam, quantum est in te, defendas. Scire te volo, firma præsidia vobis senatuique non deesse, ut optima spe & maximo animo rempublicam defendas. Reliqua tecum aget L. Cartejus, familiaris meus. Vale. Data Nonis Martiis, ex castris (7) Taricheis.

7 *Taricheis*) Tarichea, oppidum munitum Palæstinæ in Galilæa juxta lacum Tiberiadis. Plin. V. 15.

CASSIUS PROCOS. M. CICERONI SUO S. D.

XII. Si vales, bene est: ego quidem valeo. Legi tuas literas, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognovi. Videbaris enim non solum favere nobis; id quod & nostri & reipublicæ causa semper fecisti: sed etiam gravem curam suscepisse, vehementerque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam, nos oppressa republica quiescere non posse: deinde, cum suspicarere nos (1) moliri; quod te sollicitum esse & de salute nostra, & de rerum eventu putabam, simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Ægypto, scripsi ad te, tabellariosque complures Romam misi. Scripsi etiam ad senatum literas, quas reddi vetui prius, quam tibi recitatæ essent: si forte mei obtemperare mihi voluerint. Quod si literæ perlatæ non sunt, non dubito, quin Dolabella, qui, nefarie Trebonio (2) occiso, Asiam occupavit, tabellarios meos depre-

 hen-

ARG. Laudata Ciceronis benevolentia, commendat suam dignitatem suosque duces & milites: in Ciliciam contra Dolabellam proficisci in animo esse significat. *Anno* U. C. 710.

1 *Moliri*) Apparare. *Moliri* enim absolute ponitur interdum. Terentius in Heaut. *Dum moliuntur, dum comuntur, annus est.* Manutius.

2 *Occiso*) Smyrnæ: quæstione primum tormentis habita pecu-
niis

benderit, literasque interceperit. Exercitus omnes, qui in Syria fuere, teneo. Habeo paululum moræ, dum promissa militibus persolvo. Nunc jam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intelligis, nullum neque periculum, neque laborem patriæ denegasse: si contra importunissimos latrones arma cepi te hortante & auctore: si non solum exercitus ad rempublicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui. Quos si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione, & expectatione exercitus sui Antonium confirmasset. Quas ob res milites tuere, si eos mirifice de republica meritos esse animadvertis; & effice, ne quem pœniteat, rempublicam, quam spem prædæ & rapinarum, sequi maluisse. Item Murci & Crispi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus (3) misere noluit mihi (4) legionem tradere. Quod nisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Hæc a te peto, non solum reipublicæ, quæ tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiæ nostræ nomine, quam confido apud te plurimum posse. Crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, senatus atque optimi cujusque esse, maximeque tuum. De cujus voluntate assidue audiendo, mirifice te diligit, carumque habet. Qui si intellexerit, commoda sua curæ tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit.

niæ publicæ, deinde cervicibus fractis, abscisso capite: quod affixum gestari in pilo, reliquum corpus trahi, atque laceratum in mare abjici Dolabella jussit. Phil. XI. Appianus lib. IV. Dio lib. XLVII. *Idem.*

3 *Misere*) Turpiter & infeliciter. Miser, quia noluit id, quod debuit. *Man.*

4 *Legionem*) Al. *mihi legiones*. Nam etsi in superiore etiam epistola *legionem* scribit, historia tamen habet, legioni, quam Bassum mortuo Sexto Julio secuta est, alteram provincialem fuisse additam: ut supra primam, hic ambas intelligat. *Corrad.*

bit. Literis scriptis, audii Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam. Ac velim, ut meremur de republica, sic felices simus. Fac valeas, meque ames. Nonis Maji, ex castris.

(1) CASSIUS (2) Q. M. CICERONI S. D.

XIII. SI vales, bene est: ego quoque valeo. Cum reipublicæ vel salute, vel victoria gaudemus; (3) tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, & lætamur, & mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuæ virtuti datum, idque sæpe jam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior; quæ nunc quoque nobis pene victam rempublicam ex manibus hostium eripuit, ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi: nunc te, omnium maxime civis & mihi carissime, id quod maxime (4) reipublicæ tenebris comperisti, nunc te habebimus testem nostri & in te, & in conjunctissimam tibi rempublicam amoris; &, quæ sæpe pollicitus es, te & taciturum, dum serviremus, & dicturum de me tum, cum mihi profutura essent, nunc illa non ego quidem dici tantopere desiderabo, quam sentiri a te ipso. Neque enim omnium judicio malim me a te commendari, quam ipse tuo judicio digne, ac mereor, commendatus esse: ut hæc no-

 vis-

ARG. Gratulatur de Mutinensi victoria, & res a se gestas exponit. *Anno* U. C. 710.

1 *Cassius*) Non is, qui scripsit duas superiores epistolas: ut infra. *Man.*

2 *Q. M.*) Quæstor alterius Cassii, ut opinor, ejus qui Cæsarem percussit. *Idem*.

3 *Tum instauratione*) XII. Kal. Maji, quo die a toto pene populo in Capitolium est deductus, maximoque clamore & plausu in rostris collocatus. *Corradus*.

4 *Reip. tenebris*) Cæsare dominante, luce libertatis extincta. *Manu.*

vissima nostra facta, non subita, (5) nec inconvenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse judices, meque ad optimam spem patriæ (6) non minimum tibi ipsi (7) producendum putes. Sunt tibi, M. Tulli, liberi, propinquique, digni quidem te, & merito tibi carissimi: esse etiam debent in republica proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt æmuli, quorum esse cupio tibi copiam. Sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet (8) me excipere, & ad omnia, quæ velis & probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probavimus: ingenium diutina servitus certe, qualecunque est, minus tamen, quam erat, passa est videri. Nos ex ora maritima Asiæ provinciæ, & ex insulis, quas potuimus naves deduximus. Delectum remigum, magna contumacia civitatum, tamen satis celeriter habuimus. Secuti sumus classem Dolabellæ, cui Lucilius præerat: qui (9) spem sæpe transitionis præbendo, neque

5 *Nec inconvenientia*) Ita legitur in quinque libris antiquis, quos nunc habeo; & in aliis præterea, quibus olim sum usus; nec vero aliter postulat sententia. Duo veteres libri habent, *Disconvenientia*; nec improbo. Nam & Horatius epist. 1. lib. 1. dixit: *Æstuas, & vitæ disconvenis ordine toto*. Et epist. 14. *Non eadem miramur: eo disconvenit inter Meque & te*. Alii legunt, *Nec convenientia*, pro inconvenientia. Sua cuique sponsa, ut in proverbio est. *Idem*.

6 *Non minimum*) Adverbii loco. *Idem*.

7 *Producendum*) *Produci* dicuntur, qui evehuntur ad dignitates, commendantur. Senec. præf. Controv. lib. IV. *Nisi illum magnitudo patris non produceret, sed abjiceret*. Augustus apud Sueton. Claud. c. 4. *Quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos & gradus producendus sit, per quos frater ejus productus fuit?* Vide ibi Casaub. *Grævius*.

8 *Me excipere*) Suscipere in curam tuam, & mihi suffragari ad honores, quibus me dignum putabis. *J. C. Gronov.*

9 *Spem transitionis præbendo*) Qui simulabat identidem sese jam dediturum & ad nos accessurum, & tamen, cum audiret me venire, ulterius semper recedebat. Lege, *recedendo*. Gron. Nihil quidem ausim contra tot veterum librorum consensum, qui hanc lectionem tuetur, nisi quod in Menteliano, omnia hæc verba omissa sint: tamen non abest, quin in animum inducam scripsisse Cas-

que unquam non decedendo, noviſſime (10) Corycum ſe contulit; & clauſo portu ſe tenere cœpit. Nos, illa relicta, quod & in caſtra pervenire ſatius eſſe putabamus, & ſequebatur claſſis altera, quam anno priore in Bithynia Tullius Cimber comparārat, cui (11) Turulius quæſtor præerat, Cyprum petivimus. Ibi, quæ cognovimus, ſcribere ad vos quam celerrime voluimus. Dolabellam ut Tarſenſes, peſſimi ſocii, ita Laodiceni, multo amentiores, ultro arceſſierunt: ex quibus utriſque civitatibus, (12) Græcorum militum numero, ſpeciem exercitus effecit. Caſtra habet ante oppidum Laodiceam poſita: & partem muri demolitus eſt; & caſtra oppido conjunxit. Caſſius noſter cum decem legionibus, & cohortibus viginti auxiliariis, & quatuor millium equitatu, a millibus paſſuum viginti, caſtra habet poſita (13) Πάλτῳ, & exiſtimat ſe

L 4 ſine

Caſſium, quod nonnullæ editiones præ ſe ferunt *deducendo*, ſcilicet ex portu & ſtatione: aut *recedendo*, quod ſolebant facere pugnam detrectantes, aut ex prælio fugam molientes, ut Iones apud Juſtinum lib. II. cap. 12. quod proprie vocabant *inhibere remis*. Veteres enim ex prælio marino fugientes, non vertebant navem, ut puppibus quaſi tergis inhærere victores poſſint; ſed proram ſemper obverſam habebant hoſti, ac ſic ceſſim remigabant ac retro, donec paulatim ex hoſtium conſpectu ſe ſubducere poſſent, ut pridem Viri doctiſſimi præceperunt. Dicit itaque Caſſius Lucilium deducta claſſe ſæpe ſpem tranſitionis feciſſe, ejuſque rei dediſſe ſigna, ſed ſemper (hoc enim eſt *neque unquam non*, pro quo vulgarius dicitur *& nunquam non*) ſimul ac propius illius claſſem veniſſet Caſſius, receſſiſſe, nec voluiſſe naves tradere. *Decedere* autem hoc ſenſu non accipitur. Novi *decedere* præfectos provinciis, præſidia de locis, quæ tenebant, homines *de via*, *ſententia*, *jure*, *moribus*, ſed claſſem decedere ponto in adventu hoſtium, Latinis, ſi recte memini, non dicitur. *Græv.*

10 *Corycum*) Non hic mons intelligitur, ut docti interpretes exiſtimant, ſed oppidum Ciliciæ Corycus, *quod portu ſaloque incingitur*, *anguſto tergore continenti annexum*, ut Mela ait lib. I. 15. *Idem*.

11 *Turulius*) Qui poſtea ſecutus Antonium contra Octavium, tandem contemptæ religionis, Valerio auctore, Æſculapio pœnas dedit. *Corr.*

12 *Græcorum militum numero*) Sc. coacto, tantam multitudinem paravit, ut ſit inſtar juſti exercitus. *J. F. Gron.*

13 Πάλτῳ) Paltus, oppidum Syriæ. *Plin.*

ſine prælio poſſe vincere. Nam jam (14) ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam eſt. Niſi quid navibus Laodicenorum ſupportarit, cito fame pereat, neceſſe eſt. Ne ſupportare poſſit, & Caſſii claſſis bene magna, cui præeſt Sextilius Rufus, & tres, quas nos adduximus, ego, Turulius, Patiſcus, facile præſtabunt. Volo igitur vos bene ſperare, & rempublicam ut vos iſtic expediiſtis, ita pro noſtra parte celeriter nobis expediri poſſe confidere. Vale. Data Idibus Jun. Cypro, a (15) Crommyacride.

14 *Ternis tetradrachmis*) Hoc eſt, duodecim drachmis, ſeu denariis, qui ſchellingis Batavorum reſpondent, venditur medimnus tritici. Nam apud Livium pro *trium fere denariorum in ſingulis tetradrachmis argenti eſt pondus*, legendum *quatuor fere denariorum*, ut recte animadvertit Budæus de Aſſe, & Gronovius de Seſtertiis. *Græv.*

15 *Crommyacride*) Verba Græca Latine prolata. Nam Κρομμύου ἄκρα Cypri promontorium eſt, auctoribus Strabone & Ptolemæo: ἀκρὶς autem deminutive forma dictum. Caſſius, cum Latine loqui vellet, ex duobus nominibus unum fecit, omiſſa una litera u. *Manut.* Integrum edidit Grævius *Crommyu-acride*.

(1) LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

XIV. CUM Brutum noſtrum conveniſſem, eumque tardius in Aſiam venturum animadverterem, in Aſiam redii, ut reliquias (2) mei laboris colligerem, & pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi in Lycia eſſe claſſem

ARG. Exponit res a ſe geſtas; Rhodios accuſat: procurationem Aſiæ petit: merita ſua in remp. commemorat. *Anno U. C.* 710.

1 *Lentulus*) Filius Lentuli Spintheris, ad quem ſunt libri primi epiſtolæ. Augur erat, ut lib. XXXIX. ſcripſit Dio. Quæſtor in Aſiam profectus erat cum Trebonio proconſule. Quo mortuo, proprætoris nomen aſſumpſerat, quo majore auctoritate ſociis imperare poſſet: nec tamen quæſtoris officium intermiſerat: itaque proquæſtor vocabatur, ut inſcriptio docet epiſtolæ ſequentis. *Manut.*

2 *Mei laboris*) Quæſturæ. *Corrad.*

sem Dolabellæ, ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus ejus imponi posset: idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriæ spes eum frustrata esset, conscenderet in naves, & Italiam peteret, seque cum Antonio, & reliquis latronibus conjungeret. Cujus rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus & minoribus navibus ad illas ire conatus sim. Quæ res, si a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset, tamen magna ex parte profligata est: cum quidem classis dissipata est; adventus nostri timore milites ducesque effugerunt; onerariæ omnes ad unam a nobis sunt exceptæ. Certe (quod maxime timui) videor etiam consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire, nec, sociis suis firmatis, durius vobis efficere negotium. Rhodii (3) nos & rempublicam quam valde desperaverint, ex literis, quas publice misi, cognosces. (4) Et quidem multo parcius scripsi. Mirari noli. Mira est eorum amentia: nec me meæ ullæ privatim injuriæ (5) moverunt unquam: malus animus eorum in nostram sa-

3 *Nos & remp. quam valde desperaverint*) Quam insolentes erga nos fuerint, quod de rep. & bonis partibus actum putarent. Vide me ad Plin. XXII. *J. F. Gronov.*

4 *Et quidem multo parcius scripsi. Mirari noli*) Nonnulli hic plura verba inculcant, quæ tradunt in manuscripto codice se invenisse. De quorum fide non dubito: videndum tamen est, an novæ sint, & ab aliquo adpositæ, quod quidem ego facile credo, nam durfusculus in illis sermo est, neque satis concinnus. Existimarunt fortasse imperiti aliqui homines elegantem locutionem *mirari noli* sine illis mancam esse, ideoque quod deesse crediderunt, restituere. *Mirari* autem *noli* arbitror hic dictum, ut in epistola ad Sulpitium, *noli quærere*. Nihil tamen de hac re statuimus. Quid suspicaremur, solum enunciare voluimus a multa hujusmodi maculæ sunt in impressis libris, quorum major pars ab aliquo manuscripto fluxit. Accepi postea a doctis viris, qui summo studio has epistolas cum manuscriptis sex septemve exemplaribus contulerunt, in nullo eorum aliter atque in Mediceo legi. *Victor.* Supposititia illa servavit Lambinus. Sic enim edidit: *Et quidem multo parcius scripsi, quam revera fuere eos inveni. Quod vero aliquid de his scripsi, mirari*, &c.

5 *Moverunt*) Vocem hanc omittunt Vict. & Grut. Agnoscunt Lamb. & Car. Steph. Sed Manutius, *nec in me ullæ*, & subaudit, *fuerunt*.

salutem, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optimi cujusque, ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnes perditos esse puto. Sed iidem illi, qui tum (6) fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompejum, qui cæteros viros clarissimos non receperunt, iidem, tanquam aliquo fato, & nunc aut magistratum gerunt, aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. Itaque eadem superbia in pravitate utuntur. Quorum improbitatem aliquando retundi, & non pati impunitate augeri, non solum utile est reipublicæ nostræ, sed etiam necessarium. De nostra dignitate velim tibi ut semper curæ sit: &, quocunque tempore occasionem habueris, & in senatu, & in cæteris rebus laudi nostræ suffragere. Quoniam consulibus decreta est Asia, & permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant; rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant, & mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter venit. Nam, quod huc properent in magistratu venire, aut exercitum mittere, causam non habent. Dolabella enim in Syria est, &, ut tu divina tua mente prospexisti, & (7) prædicasti, dum isti venient, Cassius eum opprimet. Exclusus enim ab Antiochia Dolabella, & in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus urbe, Laodiceam, quæ est in Syria ad mare, se contulit. Ibi spero celeriter eum pœnas daturum. Nam neque quo refugiat, habet: neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere. Spero etiam confectum esse jam, & oppressum Dolabellam. Quare non puto Pansam & Hirtium in consulatu properaturos in provincias exire, sed Romæ acturos consulatum.

Ita-

6 *Fugientem* } Ex acie Pharsalica.
7 *Prædicasti* } Philippica XI.

Itaque si ab his petieris, ut interea nobis procurationem Asiæ dent, spero te posse impetrare. Præterea mihi promiserunt Pansa & Hirtius coram, & absenti mihi scripserunt: Verrioque nostro Pansa affirmavit, se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. Ego porro non, medius fidius, cupiditate provinciæ produci longius spatium mihi volo: nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi, detrimenti. Quæ ego ne frustra subierim, neve prius, quam reliquias meæ diligentiæ consequar, decedere cogar, valde laboro. Nam si potuissem, quam exegeram pecuniam, universam mittere, postularem ut mihi succederetur. Nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellæ, aut perfidia eorum, qui mihi fidem reique publicæ non præstiterunt, id consequi & reficere volo. Quod aliter non potest fieri, nisi spatium habuero. Id ut per te consequar, velim, ut solet, tibi curæ sit. Ego me de republica puto esse meritum, ut non provinciæ istius beneficium expectare debeam, sed tantum, quantum Cassius & Bruti, non solum (8) illius facti, periculique societate, sed etiam hujus temporis studio, & virtute. Primus enim ego leges Antonianas fregi; primus equitatum Dolabellæ ad rempublicam traduxi, Cassioque tradidi; primus delectus habui pro salute omnium contra conjurationem sceleratissimam; solus Cassio & reipublicæ Syriam, exercitusque, qui ibi erant, conjunxi. Nam nisi ego tantam pecuniam, tantaque præsidia, & tam celeriter Cassio dedissem, ne ausus quidem esset ire in Syriam: & nunc non minora pericula reipublicæ a Dolabella instarent, quam ab Antonio. Atque hæc omnia is feci, qui sodalis & familiarissimus Do-

8 *Illius facti*) Cæsaris cædis, in qua hic Lentulus falso se Bruti & Cassii socium fuisse gloriabatur. *Corrad.*

Dolabellæ, eram conjunctissimus sanguine Antoniis; provinciam quoque illorum beneficio habebam: sed (9) πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν omnibus meis bellum primus indixi. Hæc etsi adhuc non magnopere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero: nec defatigabor permanere non solum in studio libertatis, sed etiam in labore & periculis. Attamen, si etiam aliqua gloria justa & merita provocabimur, senatus & optimi cujusque officiis, majore cum auctoritate apud cæteros erimus, & eo plus prodesse reipublicæ poterimus. Filium tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod jam in hiberna cum equitibus erat profectus. Sed, medius fidius, ea esse eum opinione, tua, & ipsius, & in primis mea causa gaudeo. Fratris enim loco mihi est, qui ex te natus, teque dignus est. Vale. D. IV. Kal. Jun. (10) Pergæ.

9 Πατρίδα) *Patriam meam magis amans.* Integrum senarium recitat Plutarchus ἐν τῷ πολιτικῶν παραγγελμάτων:

Φιλῶ τέκν', ἀλλὰ πατρίδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλῶ.

Quem dimidiatum, & parva quadam mutatione, Lentulus attulit. *Manut.*

10 *Perga*) *Perga* oppidum Pamphyliæ. Vide Plin. V. 27. & Mel. I. 14.

P. LENTULUS P. F. (1) PROQUÆST. PROPR. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL. SEN. P. Q. R. S. P. D.

XV. Si valetis, liberique vestri valent, bene est: ego valeo. Scelere Dolabellæ oppressa Asia, in proximam provinciam Macedoniam, præsidiaque reipublicæ, quæ M. Brutus, vir clarissimus,

ARG. Res à se gestas publicè memorat: in Rhodios invehitur: de Dolabella grata narrat. *Anno* U. C. 710.

1 *Proquæst. Propræt.*) Quæstor fuit, vivo proconsule Trebonio: eo mortuo, proquæstoris, & proprætoris nomen assumpsit, præsidio comparato, ut provinciam ab injuria defendere posset. Infra. *Manut.*

mus, tenebat, me contuli: & id egi, ut, per quos celerrime possent, Asia provincia, vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur. Quod cum pertimuisset Dolabella, & vastata provincia, correptis vectigalibus, præcipue civibus Romanis (2) omnibus crudelissime denudatis ac (3) divenditis, celerius Asia excessisset, quam eo præsidium adduci potuisset; diutius morari, aut expectare præsidium non necesse habui: & quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut & reliqua vectigalia exigerem, &, quam deposui pecuniam, colligerem: quidquid ex ea correptum esset, aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum, & vos de omni re facerem certiores. Interim, cum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset, classem Dolabellæ in Lycia esse, Rhodiosque naves complures instructas & paratas in aqua habere: cum his navibus, quas aut mecum adduxeram, aut comparaverat Patiscus proquæstor, homo mihi cum familiaritate, tum etiam sensibus in republica conjunctissimus, Rhodum reverti, confisus auctoritate vestra, senatusque consulto, quo hostem Dolabellam judicaratis: fœdere quoque, quod cum his, M. Marcello, Ser. Sulpicio consulibus, renovatum erat: quo juraverant Rhodii, eosdem hostes se habituros, quos Senatus, populusque Romanus. Quæ res nos vehementer fefellit. Tantum enim abfuit, ut illorum præsidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione quæ extra urbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites; nos vix ipsi singulis cum navigiolis reciperemur. Quam indignitatem, diminutionemque majestatis, non solum juris nostri, sed etiam imperii populique Romani, idcirco tulimus, quod

2 *Omnibus*) Redundat, judice Grævio.
3 *Divenditis*) Manutius, *divexatis*.

quod interceptis literis cognoramus, Dolabellam, si desperasset de Syria Ægyptoque, quod necesse erat fieri, in naves cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum, Italiamque petere: idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat (4) duum millium amphorum, contractas in Lycia a classe ejus obsideri. Hujus rei timore, Patres conscripti, percitus injurias perpeti, & cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem & in senatum eorum, quam diligentissime potui, causam reipublicæ egi, periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum omnibus suis naves conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent, quam bonos: ut hanc concordiam, & conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem, propense non crederent esse factam: ut patientiam senatus & optimi cujusque manere etiam nunc considerrnt, nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem judicare: ut denique omnia, quæ improbi fingebant, magis vera existimarent, quam quæ vere facta erant, & a nobis docebantur. Qua mente etiam ante nostrum adventum, post Trebonii indignissimam cædem, cæteraque tot tamque nefaria facinora, binæ profectæ erant ad Dolabellam legationes eorum, & quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. (5) Hæc, sive timore, ut dictitant, de agris, quos in continenti habent, sive furore, sive potentia paucorum, qui & antea pari contumelia (6) viros clarissimos affecerant, & nunc

4 *Duum millium amphorum*) Antiquissimus Grammaticus Julius Romanus admonuit, *Amphorum* dici, cum additur numerus; *Amphorarum*, per se: ut est apud Carisium. *Man.*

5 *Hæc*) Non est a quo verbo regatur: & subaudiri videtur, *faciunt*. Idem.

6 *Viros clarissimos*) Lentulum, & Pompejum. Epist. 14. *Idem.*

nunc (7) maximos magiſtratus gerentes, nullo exemplo, (8) neque veſtra ex parte, (9) neque noſtro præſentium, neque imminenti Italiæ urbique noſtræ periculo, ſi ille parricida cum ſuis latronibus, navibus, ex Aſia Syriaque expulſus, Italiam petiiſſet, mederi cum facile poſſent, (10) voluerunt. Nonnullis etiam ipſi magiſtratus veniebant in ſuſpicionem, detinuiſſe nos, & (11) demorati eſſe, cum claſſis Dolabellæ certior fieret de adventu noſtro. Quam ſuſpicionem conſecutæ res aliquot auxerunt: maxime quod ſubito ex Lycia Sex. Marius, & C. Titius, legati Dolabellæ, a claſſe diſceſſerunt, navique longa profugerunt, onerariis relictis, in quibus colligendis non minimum temporis laboriſque conſumpſerunt. Itaque, cum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus in Lyciam veniſſemus, naves onerarias recepimus, dominiſque reſtitui-

7 *Maximos magiſtratus gerentes*) Qui antea pari contumelia viros clariſſimos affecerant, iidem nunc maximos magiſtratus cum gerant. *Manut.*

8 *Neque veſtra ex parte*) Neque ſtudio veſtrarum partium. *Idem.* Quidam legi volunt, *neque ulla ex parte*: & interpretantur, ne ulla quidem ex parte. Ego ex antiquæ ſcripturæ veſtigiis repono, *neque noſtræ partis:* ſubintellige, periculo, ſed repete ἀπὸ κοινοῦ. *Lambin.* Sed præſtat lectio Hittorpiani Stevvechiani, Gruter. Amſtelod. & mei ſecundi, *neque noſtra ex parte.* Hoc eſt, quod noſtris partibus non erat proficuum Alii dicerent *neque e re noſtra*. Græv. Legendum *veſtro*. Ut referatur ad τὸ *periculo*. Quod quodammodo ad vos quoque pertinebat. *J. F. Gronov.*

9 *Neque noſtro præſentium*) Cic. pro Planc. X. *Cui nomen meum abſentis honori fuiſſet, ei meas præſentes preces non putes profuiſſe.* Lib. XI. ad Att. 15. *Solius enim mei peccatum corrigi non poteſt.* Idem.

10 *Voluerunt*) Sic duo veteres libri: reliqui, *Noluerunt*. Sed Latini ſermonis conſuetudo poſtulat, *Voluerunt*. Non enim dicitur: *Neque noſtro præſentium, neque imminenti Italiæ periculo mederi noluerunt*. Nam id eſſet, *Mederi voluerunt*: cum ex geminata negatione fiat affirmatio. *Manut.* Ex omnibus tamen, quos conſului multos, nemo, præter Carolum Stephan. & Quarter. Manutio morem geſſit. *Olivet.*

11 *Demorati eſſe*) Amſtelodam. *Demorari eſſe*: Mallem, *detinuiſſe nos, & demorari, dum claſſis*. Non modo nos detinuiſſe, ſed etiamnunc demorari. *Græv.*

tuimus: idemque, quod maxime verebamur, ne possSet Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desiimus. Classem fugientem persecuti sumus (12) usque Sidam, quæ extrema regio est provinciæ meæ. Ibi cognovi, partem navium Dolabellæ diffugisse; reliquas Syriam, Cyprumque petiisse. Quibus disjectis, cum scirem C. Cassii, singularis civis, & ducis, classem maximam fore præsto in Syria, ad meum officium reverti: daboque operam, ut meum studium, & diligentiam vobis, Patres conscripti, reique publicæ præstem: pecuniamque, quam maximam potero, & quam celerrime cogam, omnibusque cum rationibus ad vos mittam. Si percurrero provinciam, & cognovero, qui nobis & reipublicæ fidem præstiterunt in conservanda pecunia a me deposita, quique scelere ultro deferentes pecuniam publicam, hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierint, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis, nosque vestra auctoritate firmaveritis, facilius & reliqua exigere vectigalia, & exacta servare poterimus. Interea, quo commodius vectigalia tueri, provinciamque ab injuria defendere possim, præsidium necessarium, voluntariumque comparavi. His literis scriptis, milites circiter xxx, quos Dolabella ex Asia conscripserat, e Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. Hi nuntiaverunt, Dolabellam Antiochiam, quæ in Syria est, venisse; non receptum, conatum esse aliquoties vi introire, repulsum semper esse cum magno suo detrimento. Itaque centum circiter amissis, ægris relictis, nocte Antiochia profugisse Laodiceam versus: ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse: ex his ad octingentos Antio-

12 *Usque Sidam*) Ultra non licuit. Nam provinciæ fines præterire leges vetabant. Sida vero in Pamphylia fuit; & Pamphylia ad imperium Asiæ pertinuit. *Manut.*

tiochiam rediisse, & se iis tradidisse, qui a Cassio relicti, urbi illi præerant: cæteros per Amanum in Ciciliam descendisse: quo ex numero, se quoque esse dicebant: Cassium autem cum suis omnibus copiis, nuntiatum esse, quatridui iter Laodicea absuisse, tum cum Dolabella eo tenderet. Quamobrem opinione celerius confido sceleratissimum latronem pœnas daturum. Quarto Nonas Junias, Pergæ.

TREBONIUS CICERONI S.

XVI. SI vales, bene est. Athenas veni a. d. XI. Kal. Jun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis, summaque modestiæ fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes, etiam me tacente. Non enim nescis, quanti te faciam, &, quam, pro nostro veterrimo verissimoque amore, omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo, atque adeo nostro, (nihil enim mihi a te potest esse sejunctum) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est; aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis: quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscunque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus. Qui cum mihi in sermone injecisset, se velle Asiam visere, non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret. Cui nos & caritate, & amore, tuum officium præstaturos, non debes dubitare. Illud quoque erit nobis

ARG. Ciceroni patri gratulatur de filio, quem optimis studiis deditum Athenis offenderat. Versus mittit, in civem improbum a se conscriptos: & in libro de Cæsaris interitu sui petit rationem habeat. *Anno* U. C. 709.

curæ, ut (1) Cratippus una cum eo sit, ne putes, in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quæ tua cohortatione incitatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, & ingressum pleno gradu, cohortari non intermittemus, quo in dies longius, discendo, exercendoque se, procedat. Vos quid ageretis in republica, cum has literas dabam, non sciebam. Audiebam quædam turbulenta, quæ scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur: quod vel minime adhuc mihi contigit. Ego tamen nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti, concionavi tibi munusculum ex instituto meo: & dictum, (2) cum magno nostro honore a te dictum, (3) conclusi, & tibi infra subscripsi. In quibus (4) versiculis, si tibi quibusdam verbis (5) εὐθυῤῥημονέστερος videbor: turpitudo personæ ejus, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignosces etiam iracundiæ nostræ, quæ justa est in ejusmodi & homines, & cives. Deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? cum etiam si odio par fuerit in eos, quos læsit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adjunges me quam primum (6) ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Cæsaris scribas, non

1 *Cratippas*) Qui Philosophiam Peripateticam eximia cum laude Athenis docebat. Epist. 21. lib. XVI. & lib. I. & III. de Officiis. *Manutius*.

2 *Cum magno nostro honore*) Ergo non omnia Ciceroni dicta, sed ea tantum, quæ Trebonii cum honore dixerat, in eo libro continebantur. *Dicere dicta*, usitatum apud Ciceronem. *Idem*.

3 *Conclusi*) Non simpliciter ipsa Ciceronis dicta posuerat; sed præfatus nonnulla in extremo dicta subjunxerat. Quod epist. 21. lib. XV. Cicero declarat his verbis: *Ante quam ad me veniatur, risus omnis pene consumitur*. Idem.

4 *Versiculis*) Non poeticis, verum oratione soluta. Nam utrique versus dicuntur. *Idem*.

5 Εὐθυῤῥημονέστερος) Rectiloquentior, hoc est, liberior in loquendo.

6 *Ad suos sermones*) Dialogos: in quos includi volebat. *Man.*

non patiaris (7) me minimam partem & rei, & amoris tui ferre. Vale, & matrem, meosque tibi commendatos habe. D. VIII. Kalendas Junias, Athenis.

7 *Me minimam partem & rei, & amoris tui ferre*) Non patieris extremo loco me collocari inter eos, qui Cæsarem occiderunt, & qui a te diliguntur. Laudabis me neque minimum, neque vulgari cum indicio benevolentiæ tuæ. *Manut.*

CICERO CORNIFICIO (1) COLLEGÆ S. D.

XVII. Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti literis; quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis (2) tumultuosiora quædam nuntiata sunt: quæ, quia (3) tibi sunt propiora quam nobis, tua me causa magis movent, quam mea. Romæ summum otium est: sed ita, ut malis salubre aliquod & honestum negotium: quod spero fore. Video id curæ esse Cæsari. Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quandam, & licentiam nactum, scribere audacius; & cætera quidem fortasse, quæ etiam tu concederes: sed proxime scripsi (4) de optimo genere dicendi: in quo sæpe suspicatus sum, te a judicio nostro, sic scilicet; (5) ut doctum hominem a non indocto, paululum dissidere. Huic tu libro, maxime velim ex animo, si minus, gratiæ causa

 suf-

ARG. Cornificio Africæ præfecto de Syriaco tumultu, & urbano otio, seu negotiorum cessatione scribit. Librum de optimo genere dicendi commendat, & suum ipsi studium confirmat. *Anno U. C. 708.*

1 *Collegæ*) In auguratu. *Manut.*

2 *Tumultuosiora*) De Q. Cæcilio Basso, & Sex. Julio inter se dissidentibus, & bello ex ea re excitato. Nisi famam de bello Parthico intelligere malimus. *Corr.*

3 *Tibi*) Prætori Africæ.

4 *De optimo genere dicendi*) Quem librum, *Orator* inscripsit. Epist. 18. lib. VI. & epist. 20. lib. XV. *Manut.*

5 *Ut doctum hominem*) Scripsit & Cornificius de arte Rhetorica, ut auctor est Quintilianus lib. III. *Idem.*

ſuffragere. Dicam tuis, ut eum, ſi velint, deſcribant, ad teque mittant. Puto enim, etiam ſi rem minus probabis, tamen in iſta ſolitudine, quidquid a me profectum ſit, jucundum tibi fore. Quod mihi exiſtimationem tuam, dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more: ſed velim ſic exiſtimes, me, cum amori, quem inter nos mutuum eſſe intelligam, plurimum (6) tribuam, tum de ſummo ingenio, & de ſtudiis tuis optimis, & de ſpe ampliſſimæ dignitatis ita judicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos. Vale.

6 *Tribuam*) Manut. & Lamb. *tribuere*.

CICERO CORNIFICIO COLLEGÆ S. D.

XVIII. QUOD extremum fuit in ea epiſtola, quam a te proxime accepi, ad id primum reſpondebo. Animum adverti enim, hoc vos magnos oratores (1) facere nonnunquam. Epiſtolas requiris meas: ego autem nunquam, cum mihi denuntiatum eſſet a tuis, ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis literis intelligere, te nihil commiſſurum eſſe temere, nec ante, quam ſciſſes, quo iſte neſcio qui (2) Cæcilius Baſſus erumperet, quidquam certi conſtituturum: id ego & ſperaram prudentia tua fretus; & ut confiderem, fecerunt tuæ gratiſſimæ mihi literæ. Idque ut facias quam ſæpiſſime, & quid tu agas, & quid agatur, ſcire poſſim, & etiam quid acturus ſis, valde te rogo. Etſi periniquo patiebar animo te a me digredi; tamen eo tempore me conſolabar, quod &

ARG. Infrequentiam literarum excuſat, Cornificii prudentiam laudat, gravitatemque: præſentem reip. caſum accuſat cum Cæſaris excuſatione. *Anno* U. C. 708.

1 *Facere*) In agendis cauſis: cum ad extrema primum reſpondeatis. *Manut.*

2 *Cæcilius Baſſus*) Totam hiſtoriam vide apud Dionem lib. XLVII. *Idem.*

& in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotiis discedere. Utrumque contra accidit. Istic enim bellum est exortum, hic pax consecuta: sed tamen ejusmodi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent: ea tamen, quæ ne ipsum Cæsarem quidem delectent. Bellorum enim civilium hi semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quæ velit victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adjutoribus sit parta victoria. Equidem sic jam obdurui, ut (3) ludis Cæsaris nostri æquissimo animo viderem (4) T. Plancum, audirem (5) Laberii & Publii poemata. Nihil mihi tam deesse scito, quam qui cum hæc familiariter, docteque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris. Quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror. Vale.

3 *Ludis*) Quos Cæsar dedit victor ex Hispania reversus. Suetonius. *Man.*

4 *T. Plancum*) Bursam, Ciceronis inimicum, lege de vi stante rep. damnatum, a Cæsare restitutum. Epist. 2. lib. VII. *Idem*.

5 *Laberii & Publii poemata*) Mimos. Vide Macrobium lib. II. Sat. *Idem*. Vide & Vossium de Poet. Lat. cap. 1. & 2.

M. T. CICERO CORNIFICIO S. D.

XIX. Libentissime legi tuas literas, in quibus jucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse. Non enim dubitabam quin eas lubenter lecturus esses: verebar ut redderentur. (1) Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Cæsare, ex tuis literis cognovi. Eandem rem tibi volo bene & feliciter evenire. Quod ita fore confido, fretus & industria, & prudentia tua. Sed de Parthici belli suspi-

ARG. Gratulatur de provincia Syria, Cornificio a Cæsare tributa. Si bellum sit Parthicum, ut Bibuli exemplo se mœnibus includat, per jocum monet. *Anno* U. C. 709.

1 *Bellum, quod est in Syria*) A Cæcilio Basso commotum. *Corrad.*

picione quod fcribis, fane me commovit. Quantum copiarum haberes, cum ipfe conjectura confequi poteram, tum ex tuis literis cognovi. Itaque opto, ne fe illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eæ perducantur, quas audio duci. Quod fi pares copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti confilio M. Bibuli: qui fe oppido munitiffimo & copiofiffimo tam diu (2) tenuit, quam diu in provincia Parthi fuerunt. Sed hæc melius ex re, & ex tempore conftitues. Mihi quidem ufque curæ erit quid agas, dum, quid egeris, fciero. Literas ad te nunquam habui cui darem, quin dederim. A te, ut idem facias, peto: in primifque, ut ita ad tuos fcribas, ut me tuum fciant effe. Vale.

2 *Tenuit*) Antiochiæ. Vide ad Atticum lib. VI. epift. 8. extrema.

CICERO CORNIFICIO.

XX. GRatæ mihi tuæ literæ, nifi quod Sinueffanum diverforiolum contempfifti. Quam quidem contumeliam villa pufilla iniquo animo ferret, nifi in Cumano & Pompejano reddideris (1) πάντα περὶ πάντων. Sic igitur facies, meque amabis, & fcripto aliquo laceffes. Ego enim refpondere facilius poffum, quam provocare. Quod fi, (2) ut es, ceffabis, laceffam; (3) nec tua ignavia etiam inertiam afferet. Plura otiofus. Hæc, cum effem in fenatu, exaravi. Vale.

ARG. Jocatur, quod Sinueffanæ villæ hofpitio uti noluerat. Hæc epiftola fcripta videtur, quo tempore Cornificius per hæc loca in Africam proficifceretur, ut fuperioribus præponenda fit. *Corrad.*

1 *Πάντα*) Omnia de omnibus.

2 *Ut es*) Quæ tua confuetudo eft. *Manut.*

3 *Nec tua ignavia etiam inertiam afferet*) Scientiam auget exercitatio, negligentia minuit. Non agendo enim efficitur, ut male agere difcamus. Quapropter ignavia parit inertiam, id eft agendi infcientiam. *Idem.*

M. T.

M. T. CICERO CORNIFICIO S. D.

XXI. CAjus Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam (1) legatione libera. Eum velim rebus omnibus adjuves, operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat. In primisque, quod ei carissimum est, dignitatem ejus tibi commendo: idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus, non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: (2) quod idem acceperam, & cognoveram, a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies: cæterisque rebus omnibus ejus dignitati, reique, si me amas, consules. Id erit mihi gratissimum. Da operam, ut valeas.

ARG. Anicium senatorem, ejusque negotia & dignitatem commendat. *Anno* U. C. 709.

1 *Legatione libera*) Senatoribus ad sua negotia proficiscentibus concedi solita. Ep. 1. lib. XI. & ad Att. 18. lib. II. *Manut.*

2 *Quod idem acceperam*) Duas rationes affert, quibus impulsus senatoribus qui in suam provinciam venerant, etiam non rogantibus dederit lictores: & quod ipse cum senator esset, & in aliorum provincias se contulisset, acceperit lictores cum fascibus a præfectis; & quod hoc summi viri facere sint soliti. Mentelianus liber legit, *quod id acceperam & cognoveram a summis viris factitatum*. Quod & ipsum pervulgatæ lectioni præferendum. *Grævius*.

M. T. CICERO CORNIFICIO S. P. D.

XXII. NOS hic cum homine gladiatore, omnium nequissimo, (1) collega nostro, Antonio, bellum gerimus: sed non pari conditione, contra arma verbis. At etiam de te concionatur; nec impune: nam sentiet, quos lacessierit. Ego au-

ARG. Narrat de statu reip. post Cæsaris interitum; & ne provinciam sine senatus-consulto tradat, hortatur. *Anno* U. C. 709.

1 *Collega*) In auguratu.

autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis: a me futura debes cognoscere; quorum quidem non est difficilis conjectura. Oppressa omnia sunt: nec habent ducem boni, nostrique (2) τυραννοκτόνοι longe gentium absunt. Pansa & sentit bene, & loquitur fortiter: Hirtius noster tardius convalescit. Quid futurum sit, plane nescio. Spes tamen una est, aliquando populum Romanum majorum (3) similem fore. Ego certe reipublicæ non deero, &, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram. Illud profecto, quoad potero, tuam famam & dignitatem tuebor. A. d. XIII. Kal. Jan. senatus frequens mihi est assensus, cum de cæteris rebus magnis & necessariis, tum de provinciis, ab iis qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, nisi qui ex senatus-consulto successisset. Hoc ego cum reipublicæ causa (4) censui, tum, mehercule, in primis (5) retinendæ dignitatis tuæ. Quamobrem te amoris nostri causa rogo, reipublicæ causa hortor, ut ne cui quidquam juris in tua provincia esse patiare: atque ut omnia referas ad dignitatem, qua nihil potest esse præstantius. Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat. (6) In Sempronio, si meis literis obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud & præteriit, & levius est. Hæc magna res est. Fac, ut provinciam retineas in potestate reipublicæ. Plura scripsissem, nisi tui festinarent. Itaque (7) Cherippo nostro me velim (8) excuses.

2 *Τυραννοκτόνοι*) Tyrannicidæ.
3 *Similem*) In tuenda libertate. *Manut.*
4 *Censui*) Vide Philipp. III.
5 *Retinendæ*) Ne C. Calvisius in Africam iret, ei traditam ab Antonio, sine Senatus-consulto.
6 *In Sempronio*) Infra epist. 25. *Idem*.
7 *Cherippo*) Epist. 30. hujus libri. Hic olim cum Q. Cicerone in Asia fuerat. *Corr.*
8 *Excuses*) Quod ei non rescripsi. *Manut.*

M. T.

M. T. CICERO P. CORNIFICIO S. D.

XXIII. OMnem conditionem imperii tui, ſtatumque provinciæ mihi demonſtravit Stratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed, quo tua major dignitas, eo, quæ tibi (1) acciderunt, minus ferenda. Neque enim, quæ tu propter magnitudinem & animi & ingenii moderate fers, a te non ulciſcenda ſunt, etiam ſi non ſunt dolenda. Sed hæc poſterius. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo ſcio. Quod ni ita putarem, ipſe perſcriberem, in primiſque Cæſaris Octaviani conatum: de quo multitudini fictum ab Antonio (2) crimen videtur, ut in pecuniam adoleſcentis impetum faceret: prudentes autem & boni viri & credunt (3) factum, & probant. Quid quæris? magna ſpes eſt in eo. Nihil eſt, quod non exiſtimetur laudis & gloriæ cauſa facturus. Antonius autem, noſter familiaris, tanto ſe odio eſſe intelligit, ut, cum interfectores ſuos domi comprehenderit, rem proferre non audeat. A. d. VII. Idus Octobr. Brunduſium venerat, profectus obviam legionibus (4) Macedonicis quatuor; quas ſibi conciliare pecunia cogitabat, eaſque ad urbem adducere, & in cervicibus noſtris collocare. Habes formam reipublicæ, ſi in caſtris poteſt eſſe reſpublica: in qua tuam vicem ſæpe doleo, quod nullam par-

ARG. Reſpondet ad ea, quæ Stratorius nuntiaverat de provincia: deinde reip. formam deſcribit. *Anno U. C.* 709.

1 *Acciderunt*) Dio, Lib. XLVIII. prodidit, T. Sextium, Numidiæ rectorem, impetu in Africam facto, Adrumetum cepiſſe, & aliquanto poſt Cornificium prælio victum occidiſſe. *Man.*

2 *Crimen*) Dicebat Antonius comprehendiſſe ſe domi ſuæ quos ad ſe occidendum Octavianus miſiſſet. *Manut.*

3 *Factum*) Vere miſſos ab Octaviano credunt, qui Antonium domi ſuæ interficerent. Quod Suetonius quoque confirmat in Auguſto. *Idem.*

4 *Macedonicis*) Ex Macedonia profectis. Ibi enim Cæſar eas collocarat, ducturus in Parthos, quibus inferre bellum cogitabat. *Idem.*

partem per ætatem sanæ & salvæ reipublicæ gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat, nunc etiam id ereptum est. Quæ enim est spes, cum in concione dicere ausus sit Antonius, (5) Canutium apud eos sibi locum quærere, quibus, se salvo, locus in civitate esse non posset? Equidem & hæc, & omnia quæ homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiæ magnam habeam gratiam, quæ me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunæ impetus armat: tibique idem censeo faciendum, nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed hæc tu melius. Stratorium nostrum cum semper probassem, tum maxime in tuis rebus summam ejus fidem, diligentiam, prudentiamque cognovi. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

5 *Canutium*) Tribunum plebis. *Apud eos*, id est, Ciceronem & similes patriæ defensores. *Cellar.*

M. T. CICERO CORNIFICIO S. P. D.

XXIV. EGO nullum locum prætermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem. Sed mea studia erga te & officia malo tibi ex tuorum literis, quam ex meis, esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in rempublicam incumbas. Hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc ejus spei, quam habere debes, amplificandæ dignitatis tuæ. Sed hac de re alias ad te pluribus. Cum enim hæc scribebam, in expectatione erant omnia. Nondum (1) legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denun-

ARG. Ut omni cura in remp. incumbat, hortatur. De legatis scribit ad Antonium missis. Pinarium commendat. *Anno U. C.* 710.

1 *Legati*) Missi ad Antonium a senatu, ut Mutinæ obsidionem omitteret. Epist. 8. lib. XI. epist. 4. hujus lib. *Manutius*.

denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more rempublicam defendi: me principem senatui populoque Romano professus sum: nec, postea quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendæ salutis, libertatisque communis. Sed hæc quoque te ex aliis malo. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut majore non possim: cui cum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia, sum amicissimus. Is procurat rationes negotiaque (2) Dionysii nostri, quem & tu multum amas, & ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare: sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, literis tuum & erga illum, & erga Dionysium studium perspiciamus. Vale.

2 *Dionysii nostri*) Opinor esse, qui nominatur epist. 15. lib. 4. ad Att. *Idem*.

M. T. CICERO CORNIFICIO S. P. D.

XXV. Liberalibus (1) literas accepi tuas, quas mihi Cornificius (2) altero vicesimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit senatus, neque postero. (3) Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi (4) non invita Minerva. Etenim eo

ARG. Ex literis Cornificii S. C. factum esse significat: ut in remp. incumbat, hortatur: Lucceio se nulla in re defuturum pollicetur. *Anno U. C. 710.*

1 *Liberalibus*) XVI. Kal. Apr. qui dies Baccho dicatus erat. *Man.*

2 *Altero vicesimo die*) Die vicesimo secundo. Nam, *alter*, secundum obtinet locum.

3 *Quinquatribus*) XIV. Kal. Aprilis Minervæ festus dies. Ovid. Fast. 3. 809.

Una dies media est, & fiunt sacra Minervæ,
Nominaque a junctis quinque diebus habent.

4 *Non invita Minerva*) Feliciter. Jocatur autem in nomine *Minervæ*. Manut.

eo ipſo die ſenatus decrevit, ut (5) Minerva noſtra, quam turbo dejecerat, reſtitueretur. Panſa tuas literas recitavit. Magna ſenatus approbatio conſecuta eſt cum ſummo gaudio, & (6) offenſione Minotauri, id eſt, Calviſii & Tauri. Factum de te ſenatus-conſultum honorificum. Poſtulabatur ut etiam illi notarentur: ſed Panſa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die primum in ſpem libertatis ingreſſus ſum, & cunctantibus cæteris, a. d. XIII. Kal. Januarii, fundamenta jeci reipublicæ, eo ipſo die providi multum, atque habui rationem dignitatis tuæ. Mihi enim eſt aſſenſus ſenatus de (7) obtinendis provinciis. Nec vero poſtea deſtiti labefactare eum, qui ſumma cum tua injuria, contumeliaque reipublicæ provinciam (8) abſens obtinebat. Itaque crebras, vel potius quotidianas compellationes meas non tulit, ſeque in urbem recipit invitus: neque ſolum ſpe, ſed certa re jam, & poſſeſſione deturbatus eſt. Meo juſtiſſimo, (9) honeſtiſſimoque convicio te tuam dignitatem ſumma tua virtute tenuiſſe, provinciæque honoribus ampliſſimis affectum, vehementer gaudeo. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excuſationem: fuit enim il-

5 *Minerva noſtra*) Nullus eſt (ut exiſtimo) qui neſciat Ciceronem antequam Roma exiret expulſus a Clodio, ſimulacrum Minervæ, quod domi ſuæ longo tempore religioſiſſime coluerat, in Capitolium detuliſſe, ibique dedicaſſe, cum in baſi inſcripſiſſet *Minervæ cuſtodi urbis*. Vide Dion. lib. XLV. *Victorius*.

6 *Cum offenſione ſumma Minotauri*) Quod valde doluit Calviſio, qui tuam provinciam ſibi deſponderat, & ejus individuo ſodali Statilio Tauro. Sed priuſquam eos nominet, junctim ambos vocat Minotaurum, id eſt portentum, quod Paſiphae Minois uxor edidiſſe ferebatur, & confeciſſe in Labyrintho Theſeus, ſignificans, hos duos non minus malum & portentum eſſe in rep. quam Minotaurus in Creta inſula. *J. F. Gron.*

7 *Obtinendis*) Ab iiſdem, qui obtinerent. Supra epiſt. 22. *Manut.*

8 *Abſens obtinebat*) Per legatos: cum ipſe (Calviſius) ad urbem eſſet cum imperio. Revertit autem in urbem, depoſito imperio. Vide epiſt. 30. *Idem*.

9 *Honeſtiſſimoque convicio*) Ad Att. 1. 14. *Caſo advolat, convicium Piſoni Conſuli mirificum facit, ſi id eſt convicium, vox plena gravitatis.* J. F. Gronov.

illud quiddam cæcum tempus fervitutis. Ego tuorum confiliorum auctor, dignitatisque fautor, iratus temporibus in Græciam defperata libertate (10) rapiebar: cum me (11) Etefiæ, quafi boni cives, relinquentem rempublicam profequi noluerunt: Aufterque adverfus maximo flatu me ad (12) tribules tuos Regium retulit: atque inde ventis remis in patriam omni feftinatione properavi, poftridieque in fumma reliquorum fervitute liber unus fui. Sic fum in Antonium invectus, ut ille non ferret, omnemque fuum vinolentum furorem in me unum effunderet: meque cum (13) elicere vellet ad cædis caufam, tum tentaret infidiis: quem ego ructantem & naufeantem conjeci in Cæfaris Octaviani plagas. Puer enim egregius præfidium fibi primum, & nobis, deinde fummæ reipublicæ comparavit: qui nifi fuiffet, Antonii reditus a Brundufio, peftis patriæ fuiffet. Quæ deinceps acta fint, fcire te arbitror. Sed redeamus ad illud, unde divertimus. Accipio excufationem tam de Sempronio: neque enim ftatuit quid in tanta perturbatione habeere potuifti. *Nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores poftulat* ut ait (14) Terentius. Quamobrem, mi Quinte, confcende nobifcum, & quidem ad puppim. Una navis eft jam bonorum omnium: quam quidem nos damus operam, ut rectam teneamus. Uti-

10 *Rapiebar*) Poft Cæfaris necem, vexata ab Antonio confule rep. Epift. I. lib. 10. Phil. 1. Off. libro primo. *Rapiebar*, fummam voluntatem difcedendi ex Italia demonftrat. Difceffit autem ea mente, ut adeffet Kal. Jan. quo die novi confules, Hirtius & Panfa, fenatum habituri erant. *Manut.*

11 *Etefiæ*) Venti euntibus in Græciam fecundi, in Italiam adverfi. Vide epift. 15. lib. II. *Idem*.

12 *Tribulos tuos*) Municipia, quæ civitate donata fuerant, fuffragiorum caufa, certæ tribui fingula adfcribebantur. De Regio, fupra, 7. 19. *Cellar.*

13 *Elicere vellet ad cædis caufam*) Nam, a. d. 13. Kal. Oct. Ciceronem Antonius adeffe juffit in fenatu, ut ab eo cædis initium faceret. Quod Cicero fufpicatus, in fenatum non ivit. Hoc dilucide narratur Phil. V. & epift. 2. h. l. *Manutius*.

14 *Terentius*) Andr. I. fc. 2, 8.

Utinam prospero cursu. Sed quicunque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim præstare aliud virtus potest? Te fac magno animo sis & excelso: cogitesque, omnem dignitatem tuam cum republica conjunctam esse debere. (15) P. Luccejum mihi meum commendas: quem, quibuscunque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem & Pansam, collegas nostros, homines in consulatu reipublicæ salutares, alieno sane tempore amisimus, republica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata: quam nos, si licebit, more nostro tuebimur: quanquam admodum sumus jam defatigati. Sed nulla lassitudo impedire officium & fidem debet. Verum hæc hactenus. Ab aliis te de me, quam a me ipso, malo cognoscere. De te audiebamus ea, quæ maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam literis ad cælum laudibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit, omninoque quid istic agatur, facias me velim certiorem.

15 *P. Luccejum*) Quis non videt initium esse alterius epistolæ? cum infra de Pansa mortuo, supra de vivo fiat mentio. De eodem Luccejo ep. 39. *Man.* Illud quidem affirmare possumus in pervetere libro hanc epistolam, & sequentes ita conjunctas, atque adeo confusas fuisse, ut nullius principium appareret: unde liberum unicuique fuit, ad cuum arbitrium eas describere & dividere. *Corrad.*

CICERO CORNIFICIO S. D.

XXVI. Quintus Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus, & honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Annejum, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium. Ex eorum oratione intellexi, gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. Tanta enim liberalitate

fe

ARG. Heredes Q. Turii de bonis in Africa relictis, commendat. *Anno U. C. 709.*

se tua usos prædicabant, ut iis plus a te tributum intelligerem, quam ego te auderem rogare. Audebo tamen: scio enim quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, quæ sine meis literis usus es, quam maximus his literis cumulus accedat. Caput autem est meæ commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere, cæterisque omnibus rebus habeas eos commendatissimos. Magnam ex eorum splendore & observantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. CICERO Q. CORNIFICIO S. P. D.

XXVII. SExtus Aufidius & observantia, qua me colit, accedit ad proximos, & splendore, equiti Romano nomini cedit. Est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summa cum humanitate jungatur. Cujus tibi negotia, quæ sunt in Africa, ita commendo, ut majore studio, magisve ex animo commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat meas apud te literas maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo. Vale.

ARG. Aufidii, Equitis Romani, Africana negotia commendat. *Anno U. C. 709.*

M. T.

M. T. CICERO Q. CORNIFICIO S. P. D.

XXVIII. Assentior tibi, eos, quos scribis (1) Lilybæo minari, istic pœnas dare debuisse: sed metuisti, ut ais, (2) ne nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur, ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. Quod societatem reipublicæ conservandæ, tibi mecum (3) a patre acceptam, renovas, gratum est: quæ societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas: nec enim id inter nos facere debemus. Senatus sæpius pro dignitate tua (4) appellaretur, si (5) absentibus consulibus, unquam, nisi ad rem novam, cogeretur. Itaque nec de H-S xx. nec de H-S ıↄcc, quidquam agi nunc per senatum potest. (6) Tibi autem

ARG. Quod Cornificius in eos, qui Lilybæo minati fuerant, non animadverterat, leviter reprehendit: contra laudat ejus in remp. studium; addit de pecunia & republica. *Anno* U. C. 710.

1 *Lilybæo*) Tria Siciliæ promontoria, Pelorus in Italiam spectans, Pechynum in Græciam, Lilybæum in Africam. *Manut.*

2 *Ne nimis liber in ulciscendo*) Amstelodam. meus secund. Stevvech. Pal. pr. *ne minus liber in ulciscendo viderere*. Et sic in sequentibus Amstelodam. Hittorp. Stevvech. Pal. sex. Mentel. meus secundus, *Metuisti igitur ne gravis civis, ne minus fortis, minus te dignus viderere*. Quæ lectio omnino melior est vulgata. Sententia est, se metuisse, ne si pœnas sumpsisset de iis qui Lilybæo insidiati sint, fecisse hoc magis alterius, cui obnoxius erat, causa, quam reipublicæ, neve aliter fecisset quam gravem civem, & virum fortem deceret, quodque se esset indignum. Quid est *nimis se dignus*? Grævius. Mihi vero Græviana emendatio præ vulgata sordet. *Olivetus*.

3 *A patre*) Q. Cornificius pater, Ciceronis in Consulatu competitor fuit. Asconius, *in Tog. cand.*

4 *Appellaretur*) Sic unus omnino vetus liber, & recte. Quanquam &, *Appellaret*, sententiam habet, sed, ut arbitror, minus aptam. Potius enim pro alicujus dignitate senatus appellatur, quam appellat. *Man.*

5 *Absentibus*) Mutinam profectis ad D. Brutum obsidione liberandum. *Idem*.

6 *Tibi ex S. C. imperandum*) Quoniam tibi S. C. imperium est datum, potes mutuam sumere pecuniam, nempe ut milites alere possis. *Idem*.

tem ex senatus-consulto imperandum, mutuumque sumendum censeo. In republica quid agatur, credo te ex eorum literis cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. Ego sum spe bona: consilio, cura, labore non desum: omnibus inimicis reipublicæ esse me acerrimum hostem, præ me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur esse: & fuisset facillimo, si culpa a (7) quibusdam abfuisset. Vale.

7 *Quibusdam*) Si hæc epistola scripta est ante prælium Mutinense, notat eos, qui Antonii causam in senatu defendebant, ut Calenum, & alios: si post, Lepidum, & eos qui Octavianum, cæsis Hirtio & Pansa, in spem consulatus impulerant. *Manut.*

M. T. CICERO Q. CORNIFICIO S. P. D.

XXIX. NON modo tibi, cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quæ mihi cum L. Lamia est. Etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere & fortiter salutem meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus est: sed quod erat vetus & magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad hæc officia, vel merita potius, jucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te jam expectare, quibus cum tibi verbis commendem. Causas enim tanti amoris intelligis: quæ verba desideret, iis me omnibus usum putato. Tantum velim existimes, si negotia Lamiæ, procuratores, libertos, (1) familiam, quibuscunque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam. Nec dubito

ARG. Lamiæ negotia commendat; eum suspectum Cornificio excusat. *Anno* U. C. 710.

1 *Familiam*) Servos. *Manut.*

quin sine mea commendatione, quod tuum est judicium de hominibus, ipsius Lamiæ causa studiose omnia facturus sis: quanquam erat nobis dictum, te existimare, alicui senatus-consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse: qui omnino consulibus illis nunquam affuit scribendo: deinde omnino tum falsa senatus consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi (a) Semproniano senatus-consulto me censes affuisse: qui ne Romæ quidem tum fui: ut de eo ad te scripsi, re recenti. Sed hæc hactenus. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiæ negotia, mea putes esse: curesque, ut intelligat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura ut valeas.

a *Semproniano*] Supra, epist. 19. & 25.

M. T. CICERO CORNIFICIO S. P. D.

XXX. ITa-ne præter litigatores, nemo ad te meas literas? Multæ istæ quidem: tu enim perfecisti, ut nemo sine literis meis tibi se commendatum putaret. Sed quis unquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mihi jucundius, quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te, aut tuas legere literas? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem: quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes. Aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, & a me literas crebriores, cum tu mihi ra-

ARG. Silentium literarum, præter litigantium commendationes, excusat: de renovato bello scribit: & de angustiis pecuniæ publicæ. *Anno* U. C. 710.

raro mittas, flagitare. Nam cum antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis rempublicam mihi tuendam putabam: tum hoc tempore, multo distineor vehementius. Ut enim gravius ægrotant ii, qui cum levati morbo videntur, in eum de integro inciderunt: sic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello, ac pene sublato, (1) renovatum bellum gerere conamur. Sed hæc hactenus. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci possim aut officiis, aut amore. Non dubitabam equidem: veruntamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Cherippus. O hominem semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! Vultus mehercule tuos mihi expressit omnes, non solum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi succensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad cæteros. Requisivi equidem proprias ad me unum literas, sed neque vehementer, & amanter. De sumptu, quem te in rem militarem facere & fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod & orbus senatus, consulibus amissis, & incredibiles angustiæ pecuniæ publicæ: quæ conquiritur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur: quod quidem fieri sine (2) tributo posse non arbitror. De (3) Attio Dionysio nihil puto esse: quoniam mihi nihil dixit Stratorius. De P. Lucceio nihil tibi concedo, quo studiosior ejus sis, quam ego sum: est enim nobis necessarius. Sed a

 (4) ma-

1 *Renovatum bellum*) Lepidi scelere, qui Antonium recepit. *Man.*

2 *Tributo*) Quod impositum populo non erat post devictam ab Æmilio Paulo Macedoniam. Libro secundo Off. *Manutius.*

3 *Attio*) Si est idem, de quo in epist. 24. *Attico* legi malim, quam *Attio*: ut ab Attico & cognomen, & nomen acceperit. Quod etiam Corrado placuit. *Idem.*

(4) magistris cum contenderem de proferendo die, probaverunt mihi, sese, quo minus id facerent, & compromisso, & jurejurando impediri. Quare veniendum arbitror Luccejo. Quanquam, si meis literis obtemperavit, cum tu hæc leges, illum Romæ esse oportebit. Cæteris de rebus, maximeque de pecunia, cum Pansæ mortem ignorares, scripsisti, quæ per nos ab eo consequi te posse arbitrarere. Quæ te non fefellissent, si viveret: nam te diligebat. Post mortem autem ejus quid fieri posset, non videbamus. De (5) Venulejo, Latino, Horatio, valde (6) laudo. Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo æquiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. Honore enim digni cum ignominia dignis non erant comparandi: eosque ex senatus consulto, si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Hæc fere ad eas literas, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo velim tibi persuadeas, non esse mihi meam dignitatem tua cariorem. Vale.

4 *Magistris*) Cum bona alicujus in auctione venirent, ut inde aut heredes aut creditores caperent partes, de eorum sententia legebatur, qui præesset illi auctioni. Is dicebatur *magister*. Græv.

5 *Venulejo*, *Latino*, *Horatio*) Legatis C. Calvisii, per quos Africam provinciam absens obtinebat. Epist. 25. *Man.*

6 *Laudo*) Quod lictores illis ademeris. *Idem.*

EPI-

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XIII.

M. T. CICERO C. MEMMIO S. P. D.

I. ETſi non ſatis mihi conſtiterat, cum aliquane animi mei moleſtia, an potius libenter te Athenis viſurus eſſem, quod injuria, quam accepiſti, dolore me afficeret, ſapientia tua, qua fers injuriam, lætitia: tamen vidiſſe te mallem. Nam quod eſt moleſtiæ, non ſane multo levius eſt, cum te non video. Quod eſſe potuit voluptatis, certe, ſi vidiſſem te, plus fuiſſet. Itaque non dubitabo dare operam ut te videam, cum id ſatis commode facere potero. Interea, quod per literas & agi tecum, &, ut arbitror, confici poteſt, agam nunc. Ac te illud primum rogabo, ne quid invitus mea cauſa facias: ſed id, quod mea intelliges multum, tua nullam in partem intereſſe, ita mihi des, ſi tibi, ut id libenter facias, ante perſuaſeris. Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt: niſi quod in philoſophia vehementer ab eo diſſentio. Sed & initio Romæ, cum te quoque & tuos omnes obſer-

ARGUMENTUM. C. Memmius, qui tribunus pl. Lucullos triumphaturos vexaverat, (*Plutarch. in Luc.*) & prætor ab Cæſare rationem geſti conſulatus repetierat, (*Sueton.* cap. 23.) damnatus lege de ambitu, (*ad Att. IV. epiſt. ult.*) exulabat Athenis, ſed antequam Cicero in provinciam iturus adveniret, diſceſſerat Mitylenas. Ab hoc ergo per literas petit, ut in gratiam cum Patrone Epicureo redeat, eique locum concedat, ubi Epicurus habitaverat. *Anno* U. C. 702.

vabat, me coluit in primis; & nuper, cum ea, quæ voluit, (1) de ſuis commodis & præmiis conſecutus eſt, me habuit ſuorum defenſorum & amicorum fere principem. Etiam a (2) Phædro (qui nobis cum pueri eſſemus, ante quam (3) Philonem cognovimus, valde, ut philoſophus, poſtea tamen, ut vir bonus, & ſuavis, & officioſus probabatur) traditus mihi, commendatuſque eſt. Is igitur Patro, cum ad me Romam literas miſiſſet, uti te ſibi placerem, peteremque, ut neſcio quid illud Epicuri parietinarum ſibi concederes; nihil ſcripſi ad te ob eam rem, quod (4) ædificationis tuæ conſilium mea commendatione nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, cum idem, ut ad te ſcriberem, rogaſſet; ob eam cauſam impetravit, quod te abjeciſſe illam ædificationem conſtabat inter omnes amicos tuos. Quod ſi ita eſt, & ſi jam plane tua nihil intereſt, velim, ſi qua offenſiuncula facta eſt animi tui, perverſitate aliquorum; (novi enim (5) gentem illam) des te ad lenitatem, vel propter tuam ſummam humanitatem, vel etiam honoris mei cauſa. Equidem ſi, quid ipſe ſentiam, quæris: nec, cur ille tantopere contendat, video; nec, cur tu repugnes: niſi tamen multo minus tibi concedi poteſt, quam illi, laborare ſine cauſa. Quanquam Patronis & orationem, & cauſam tibi cognitam eſſe certo ſcio. Ho-

1 *De ſuis commodis & præmiis*) Quænam hæc ſint commoda & præmia, divinare non licet; niſi ſi, quod inter Epicureos excelleret, commoda ſibi aliqua & præmia poſtulavit: qua de re lite orta, Romam venit, & patrono in primis Cicerone, quæ doluit, a ſenatu conſecutus eſt. *Manutius*.

2 *Phædro*) Epicureo, quem cum Attico frequenter audivi. *Corradus*.

3 *Philonem*) Academicum. *Idem*.

4 *Ædificationis tuæ conſilium*) Areopagitæ, decreto facto, Memmio conceſſerant, ut ædes Epicuri veteres, quas Cicero ut in contemptionem adduceret, *parietinas* vocavit, commodi ſui gratia exædificare poſſet. *Manut*.

5 *Gentem illam*) Græcam. *Corrad*.

Honorem, officium, (6) teſtamentorum jus, Epicuri auctoritatem, (7) Phædri obteſtationem, ſedem, domicilium, veſtigia ſummorum hominum, ſibi tuenda eſſe dicit. Totam hominis vitam, rationemque, quam ſequitur in philoſophia, derideamus licet, ſi hanc ejus contentionem volumus reprehendere. Sed, mehercules, quando illi, cæteriſque, quos illa delectant, non valde inimici ſumus, neſcio an ignoſcendum ſit huic, ſi tantopere laborat: in quo etiam ſi peccat, magis ineptiis, quam improbitate, peccat. Sed ne plura, (dicendum enim aliquando) Pomponium Atticum ſic amo, ut alterum fratrem: nihil eſt illo mihi nec carius, nec jucundius. Is ((8) non quo ſit ex iſtis: eſt enim omni liberali doctrina politiſſimus: ſed valde diligit Patronem, valde Phædrum amavit) ſic a me hoc contendit homo minime ambitioſus, minime in rogando moleſtus, ut nihil unquam magis: nec dubitat, quin ego a te nutu hoc conſequi poſſem, etiam ſi ædificaturus eſſes. Nunc vero ſi audierit te ædificationem depoſuiſſe, neque tamen me a te impetraſſe, non te in me illiberalem, ſed me in ſe negligentem putabit. Quamobrem peto a te, ut ſcribas ad tuos, poſſe tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem (9) ὑπομνηματισμὸν illi vocant, tolli. Sed redeo ad prima. Prius velim tibi perſuadeas, ut hoc mea

 cau-

6 *Teſtamentorum jus*) Tuenda enim teſtamentorum jura ſunt. Hoc dicit, quia ſuos hortos Epicurus, in quibus habitare ac docere ſolitus erat, amico ſuo Metrodoro moriens teſtamento reliquerat, eo jure, ut poſt ejus obitum ad alios Epicureæ ſectæ principes poſſeſſio perveniret. Laertius. *Manut.*

7 *Phædri obteſtationem*) Obteſtatus erat Phædrus, cum viveret, ne hortos Epicuri negligerent, neve occupari a quoquam ſinerent. *Idem.*

8 *Non quo ſit ex iſtis*) Hoc dicit, ut Attico petenti auctoritatem augeat, non quod is revera Epicureus non eſſet. Epiſt. 19. lib. V. ad eum, & lib. I. de Leg. *Idem.*

9 Ὑπομνηματισμὸν) Ad rei memoriam literis mandatum. *Idem.*

causa libenter facias, quam ut facias. Sic tamen habeto, si feceris quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

CICERO MEMMIO S.

II. CAJO Aviano Euandro, qui habitat in tuo (1) sacrario, & ipso multum utor, & patrono ejus M. Æmilio familiarissime. Peto igitur a te majorem in modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione accommodes. Nam propter opera instituta multa multorum, (2) subitum est ei remigrare (3) Kal. Quint. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. Neque tamen dubito, quin, si tua nihil aut non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. Mihi certe gratissimum feceris. Vale.

ARG. Petit, ut Euandro statuario de sacrarii habitatione accommodet. *Anno* U. C. 702.

1 *Sacrario*) Parte ædium urbanarum exulis C. Memmii. Nam *sacraria* non modo in sacris ædibus, verum in profanis etiam esse poterant, loca quædam consecrata, vel ubi sacræ res custodirentur, vel ubi sacra gentilitia fierent. *Manut.*

2 *Subitum est*) Nimis angusta præfinita dies facit, ut subitum sit incommodum ob temporis brevitatem: *Idem.*

3 *Kal. Quint.*) Præfinita Euandro die, qua e sacrario migraret. Kalendæ Quintiles in Urbe primus erat locationum dies. Ad Q. Fr. Epist. 3. lib. II. *Post kal. Quint. in tuam domum commigrabis*, hoc est, finito locationis tempore demigrantibus iis, quibus eas locaveras. *Idem.*

M. T. CICERO C. MEMMIO S. P. D.

III. AUlum Fusium, unum ex meis intimis, observantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem, & summa humanitate, tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gratum mihi id erit, quam quod gratissimum. Ipsum præterea summo

ARG. Fusium commendat, quem & ante præsens præsenti commendarat.

mo officio & ſumma obſervantia tibi in perpetuum devinxeris. Vale.

M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, LEG. PROPRÆT. S. D.

IV. CUM municipibus Volaterranis mihi ſumma neceſſitudo eſt. Magno enim meo (1) beneficio affecti, cumulatiſſime mihi gratiam retulerunt: nam nec in honoribus meis, nec in laboribus unquam defuerunt. Cum quibus ſi mihi nulla cauſa intercederet, tamen, quod te vehementiſſime diligo, quodque me a te plurimi fieri ſentio, & monerem te & hortarer, ut eorum fortunis conſuleres, præſertim cum prope præcipuam cauſam haberent ad jus obtinendum. Primum, quod Syllani temporis acerbitatem, deorum immortalium benignitate ſubterfugerunt: deinde, quod ſummo ſtudio populi Romani a me in conſulatu meo defenſi ſunt. Cum tribuni plebis legem iniquiſſimam de eorum agris promulgaviſſent, facile Senatui populoque Romano perſuaſi, ut eos cives, quibus fortuna pepercisſet, ſalvos eſſe vellent. Hanc actionem meam C. Cæſar (1) primo ſuo conſulatu (3) in lege Agraria comprobavit, agrumque Volaterranum, & oppidum omni periculo in perpetuum liberavit: ut mihi dubium non ſit, quin is, qui novas neceſſitudines adjungat, vetera ſua beneficia conſervari velit. Quamobrem eſt

ARG. Cum Cæſar, victor civilium bellorum, agrum militibus diviſurus eſſet, eique negotio præfeciſſet Q. Valerium, huic Volaterranos commendat, ne illorum ager diviſioni ſubjiciatur. *Anno* U. C. 708.

1 *Beneficio*) Quod legem a tribunis pl. promulgatam, de agris eorum dividendis, perferri conſul non ſum paſſus. Infra. *Manut.*

3 *Primo*) Quibuſdam libris deeſt. Grævio videtur gloſſema. *Cellar.*

2 *In lege Agraria*) Quam de agro Campano & Stellate dividundo tulit. *Manut.*

est tuæ prudentiæ, aut sequi ejus auctoritatem, cujus sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es: aut certe illi integram omnem causam reservare. Illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis. Sed hæc, quæ supra scripta sunt, eo spectant, ut te horter & suadeam. Reliqua sunt, quæ pertinent ad rogandum: ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere, & rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas quæ & a diis immortalibus, & a præstantissimis in nostra republica civibus, summo Senatus populique Romani studio, conservatæ sunt, tuæ fidei, justitiæ, bonitatique commendo. Si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volterranos, quemadmodum consuevi tueri meos; nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, prætermitterem. Sed quando apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud omnes: pro nostra summa necessitudine, parique inter nos & mutua benevolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment, eum quasi divino consilio isti negotio præpositum esse, apud quem unum nos, eorum perpetui defensores, plurimum valere possumus. Vale.

M. T.

M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, LEG. PROPRÆT. S. P. D.

V. NON moleſte fero, eam neceſſitudinem, quæ mihi tecum eſt, notam eſſe quam plurimis: neque tamen ob eam cauſam (quod tu optime exiſtimare potes) te impedio, quo minus ſuſceptum negotium, pro tua fide & diligentia, ex voluntate Cæſaris, qui tibi rem magnam difficilemque commiſit, gerere poſſis. Nam, cum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent; non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. C. Curtio ab ineunte ætate familiariſſime ſum uſus. Ejus & Syllani temporis injuſtiſſima calamitate dolui: & cum iis, qui ſimilem injuriam acceperant, amiſſis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adjutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano poſſeſſionem, cum in eam tamquam e naufragio reliquias contuliſſet. Hoc autem tempore eum (1) Cæſar in ſenatum legit: quem ordinem ille, iſta poſſeſſione amiſſa, (2) tueri vix poteſt. Graviſſimum autem eſt, cum ſuperior factus ſit ordine, inferiorem eſſe fortuna: minimeque convenit, ex eo agro, qui Cæſaris juſſu dividatur, eum moveri, qui Cæſaris beneficio ſenator ſit. Sed mihi minus libet multa de æquitate rei ſcribere, ne cauſa potius apud te valuiſſe videar, quam gratia. Quamobrem te in majorem modum rogo, ut C. Curtii rem, meam putes eſſe: quidquid mea cauſa faceres, ut id

ARG. Ne ager C. Curtii dividatur, rationibus & argumentis rogat. *Anno* U. C. 708.

1 *Cæſar*) Senatores bellum civile abſtulerat, in quorum locum legit ex ſua ſecta etiam peregrinis adſcitis, *Suet.* Cellar.

2 *Tueri vix poteſt*) Nemo enim ſenator eſſe poterat, niſi DCCC. millia poſſideret. Suetonius in Auguſto. *Manut.*

id C. Curtii causa cum feceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, (1) PROCOS. S. P. D.

VI. SI vales, bene est: ego quidem valeo. Credo te memoria tenere, me & coram P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerer paludatum: & item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscunque tibi ejus necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. Id tu pro tua summa erga me benevolentia, perpetuaque observantia, mihi liberalissime atque humanissime recepisti. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur, & diligit, propterea quod fuit in Africa bis, cum maximis (2) societatis negotiis præesset. Itaque hoc ejus officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate & gratia soleo, quantum possum, adjuvare. Quare Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistola exponendam putavi. Reliquis epistolis, tantum faciam, ut (3) notam apponam eam, quæ mihi tecum convenit, & simul significem de numero esse Cuspii amicorum. Sed hanc commendationem, quam his literis consigna-

ARG. Cuspii amicos generatim omnes commendat, nominatim L. Julium & P. Cornelium. *Anno* U. C. 708.

1 *Procos.*) Supra proprætor est dictus: sed tunc præpositus erat a Cæsare agris dividundis, nunc Africam administrat, & proconsul vocatur, licet consulatum non gesserit. *Manut.*

2 *Societatis*) Publicanorum, qui Africæ vectigalia exigebant. *Manut.*

3 *Notam*) Inter Ciceronem & Valerium in Africam proficiscentem convenerat, ut, quibus literis ei Cicero aliquem vere atque ex intimo animi sui sensu, non ex aliorum voluntate, commendaret, signum quoddam apponeret, ut graves commendationes a levibus distinguerentur. *Idem.*

signare volui, scito esse omnium gravissimam. Nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Julium commendarem. Ejus ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si utar verbis iis, quibus, cum diligentissime quid agimus, uti solemus. Nova quædam postulat, & putat me ejus generis artificium quodam tenere. Ei ego pollicitus sum, me ex intima nostra arte deprompturum mirificum genus commendationis. Id quando assequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum literarum incredibili quiddam perfectum arbitretur. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod & ab humanitate & potestate tua proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique (4) exprompseris: quæ quantum in provincia valeant, vellem expertus esses. Sed tamen suspicor, ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia: non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo, (tametsi id satis esse debebat) sed quia novi ejus judicium in hominibus, & amicis deligendis. Harum literarum vis quanta fuerit, propediem judicabo: tibique, ut confido, gratias agam. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura ut valeas.

P. Cornelius, qui tibi has literas dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus: cujus causa quanto opere cuperem, deberemque, profecto ex me facile cognosti. Vehementer te rogo, ut cures, ut hac commendatione mihi Cuspius quam maximas, quam primum, quam sæpissime gratias agat. Vale.

4 *Exprompseris*) Man. *expresseris*.

M. T.

M. T. CICERO CLUVIO S. P. D.

VII. CUM in (1) Galliam proficiſcens, pro noſtra neceſſitudine, tuaque ſumma in me obſervantia, ad me domum veniſſes, locutus ſum tecum de agro (2) vectigali municipii Atellani, qui eſſet in Gallia: quantoque opere ejus municipii cauſa laborarem tibi oſtendi. Poſt tuam autem profectionem, cum & maxima res municipii honeſtiſſimi, mihique conjunctiſſimi, & ſummum meum officium ageretur, pro tuo animo in me ſingulari, exiſtimavi, me oportere ad te accuratius ſcribere, etſi non ſum neſcius, & quæ temporum ratio, & quæ tua poteſtas ſit: tibique negotium datum eſſe a C. Cæſare, (3) non judicium, præclare intelligo. Quare a te tantum peto, quantum & te facere poſſe, & libenter mea cauſa facturum eſſe arbitror. Et primum velim exiſtimes, quod res eſt, municipii fortunas omnes in iſto vectigali conſiſtere: his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus preſſum, ſummis affectum eſſe difficultatibus. Hoc etſi commune videtur eſſe cum multis, tamen, mihi crede, ſingulares huic municipio calamitates accidiſſe: quas idcirco non commemoro, ne de miſeriis meorum neceſſariorum conquerens, homines, quos nolo, videar offendere. Itaque, niſi magnam ſpem haberem, C. Cæſaris nos cauſam municipii probaturos, non erat cauſa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. Sed quia confido, mihique perſuaſi, il-

lum

ARG. Petit a Cluvio, ne municipii Atellani vectigalis ager dividatur, ſed cauſam integram Cæſari reſervet. *Anno U. C.* 708.

1 *Galliam*) Ciſalpinam. *Manut.*

2 *Vectigali*) Qui vectigal Atellanis pendit. Quamvis enim in Campania eſt Atella, tamen agrum etiam alibi potuit poſſidere, ſicut de Arpinatibus ex hujus libri epiſt. 11. confirmatur. *Cellar.*

3 *Non judicium*) Non arbitrium. *Idem.*

lum & dignitatis municipii, & æquitatis, etiam voluntatis, erga se habiturum esse rationem: ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares. Quod etsi nihilominus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse: tamen majorem spem impetrandi nactus sum, postea quam mihi dictum est, hoc idem a te Regienses impetravisse. Qui etsi te aliqua necessitudine attingunt: tamen tuus amor in me, sperare me cogit, te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis: præsertim cum ego pro his unis petam: habeam autem, qui simili causa laborent, complures necessarios. Hoc me non sine causa facere, neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere, etsi te existimare arbitror: tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum: nullum unquam fuisse tempus, neque honorum, neque laborum meorum, in quo non hujus municipii studium in me exiterit singulare. Quapropter a te etiam atque etiam, pro nostra summa conjunctione, proque tua benevolentia, majorem in modum peto atque contendo, ut, cum fortunas agi ejus municipii intelligas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benevolentia conjunctissimum, id mihi des. Quod erit hujusmodi, ut, si a Cæsare, quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse judicemus. Sin minus: pro eo tamen id habeamus, cum a te data sit opera, ut impetraremus. Hoc cum mihi gratissimum feceris: tum viros optimos, homines honestissimos, eosdemque gratissimos, & tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi, tuisque devinxeris. Vale.

M. T.

M. T. CICERO M. RUTILIO S. P. D.

VIII. CUM & mihi conscius essem, quanti te facerem, & tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. (1) P. Sextium quanti faciam, ipse optime scio: quanti autem facere debeam, & tu, & omnes homines sciunt. Is cum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albini senatoris: cujus ex filia natus est L. Sextius, optimus adolescens, filius P. Sextii. Hoc idcirco scripsi, ut intelligeres, non solum me pro P. Sextio laborare debere, sed Sextium etiam pro Albino. Res autem est hæc. A M. Laberio C. Albinus (2) prædia in æstimationem accepit, quæ prædia Laberius emerat a Cæsare de bonis Plotianis. Ea si dicam non esse e republica dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen, cum Cæsar Syllanas venditiones & assignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suæ: si ea prædia dividentur, quæ ipse Cæsar vendidit, quæ tandem in ejus venditionibus esse poterit auctoritas? Sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. Ego te plane rogo, atque ita, ut majore studio, justiore de causa, magis ex animo rogare nihil possem, ut Albino parcas, prædia Labertiana ne attingas. Magna me affeceris non modo lætitia, sed etiam quodammodo gloria, si P. Sextius homini maxime necessario satisfecerit per me, cum ego illi uni plurimum debeam. Quod ut facias, te vehementer etiam

ARG. Rutilium rogat, ut in agrorum divisione Albini prædia ne attingat. *Anno* U. C. 708.

1 *P. Sextium*) Qui tribunus pl. Ciceronem ab exilio reduxit. *Manut.*

2 *Prædia in æstimationem accepit*) Hoc est, Laberii prædia pro de-

iam atque etiam rogo. Majus mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelliges esse gratissimum.

debito accepit æstimata tanti, quanti erant ante bellum civile. Vide superius lib. IX. epist. 16. & 18. & lib. V. epist. 20. Sic enim Cæsar satisfieri volebat creditoribus ab iis, qui non erant solvendo. Vide Suet. Jul. cap. 44. *Grævius*.

M. T. CICERO CRASSIPEDI S. P. D.

IX. Quanquam tibi præsens commendavi, ut potui, diligentissime, (1) socios Bithyniæ: teque cum mea commendatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati, quibuscunque rebus posses, commodare: tamen, cum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur, me etiam per literas declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate, non dubitavi hæc ad te scribere. Volo enim te existimare, me, cum universo ordini publicanorum semper libentissime tribuerim, idque magnis ejus ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicæ societati: quæ societas ordine ipso, & hominum genere, pars est maxima civitatis. Constant enim (2) ex cæteris societatibus: & casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares: in primisque is, cujus præcipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius, P. filius, (3) Men. qui est magister in ea societate. Quæ cum ita sint, in majorem mo-

ARG. Crassipedi, Bithyniæ quæstori, Bithynicam publicanorum societatem, in primisque Cn. Pupium commendat. *Anno U. C.* 702.

1 *Socios*) Publicanos. *Corrad.*

2 *Ex cæteris societatibus*) Cum essent multæ publicanorum societates, ex omnibus Bithynica constabat. *Man.*

3 *Men.*) Cives Romani a tribu ostendi soliti, quæ quidem tribus plerumque in antiquis & lapidibus & libris prima tantum syllaba scripta legitur. Hinc *Men.* est Menenia tribus. Vide lib. VIII. epist. 8. *Grævius*.

dum a te peto, Cn. Pupium, qui eſt (4) in operis ejus ſocietatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare: cureſque ut ejus operæ, quod tibi facile factu eſt, quam gratiſſimæ ſint ſociis: remque & utilitatem ſociorum (cujus rei quantam poteſtatem quæſtor habeat, non ſum ignarus) per te quam maxime defenſam & auctam velis. Id cum mihi gratiſſimum feceris, tum illud tibi expertus promitto & ſpondeo, te ſocios Bithyniæ, ſi iis commodaris, memores eſſe & gratos, cogniturum. Vale.

4 *In operis*) Hoc eſt, inter miniſtros ſocietatis, qui ejus res gerebant. *Operæ*, miniſtri mercenarii. *Cellarius*.

CICERO BRUTO S.

X. CUM ad te tuus quæſtor, (1) M. Varro, proficiſceretur, commendatione egere eum non putabam. Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipſo more majorum: qui, ut te non fugit, hanc quæſturæ conjunctionem, (2) liberorum neceſſitudini proximam voluit eſſe. Sed cum ſibi ita perſuaſiſſet ipſe, meas de ſe accurate ſcriptas literas maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentiſſime ſcriberem;

ARG. M. Bruto, quem Cæſar, in Africanum bellum profecturus, Ciſalpinæ Galliæ præfecerat, *lib. VI. epiſt. 6.* M. Terentium Varronem, quæſtorem ſorte datum, diligentiſſime commendat. *Anno* U. C. 707.

1 *M. Varro*) Manutio ille doctiſſimus Romanorum eſt, qui de re ruſtica, & pluribus aliis ſcripſit. At ille piratico bello Pompeji claſſibus præfuerat (*Plin* III. 11. VII. 30.) & ejuſdem legatus in Hiſpania ulteriore, exercitum & provinciam rexerat (*ſupra, lib.* IX. epiſt. 13.) ut dubites, nunc demum Bruti junioris quæſtorem fieri voluiſſe. Præterea eo ingenio & doctrina fuit, ut doctiſſimo Bruto ignotus eſſe non potuerit, aut cui amicitiæ fores primum Tullius aperiret. Alium ergo vel hujus, vel mutati prænominis commendari crediderim. *Cellar.*

2 *Liberorum neceſſitudini*) Epiſt. 26. & in Divinatione, & in Orat. pro Plancio. *Manut.*

rem ; malui facere, quod meus familiaris tanti sui interesse arbitraretur. Ut igitur debere me facere hoc intelligas, cum primum M. Terentius (3) in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. Deinde, (4) ut se corroboravit, duæ causæ accesserunt, quæ meam in illum benevolentiam augerent. Una, quod versabatur (5) in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, & cum ingenio, ut nosti, nec sine industria. Deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum ; quod quidem nollem : maximis enim damnis affectus est. Sed tamen causa communis ordinis mihi commendatissimi, fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde versatus (6) in utrisque subselliis optima & fide, & fama, jam ante hanc commutationem reipublicæ, (7) petitioni sese dedit, honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui. (8) His autem temporibus a me Brundusio cum literis & mandatis profectus ad Cæsarem est : qua in re & amorem ejus in suscipiendo negotio perspexi, &

 in

3 *In forum venit*) Cum prætexta deposita, virilem induit, & in virorom numerum est transcriptus, pro quo in lib. XV. epist. 16. dicitur *forum attingere*. Vide & superius lib. V. epist. 8.

4 *Ut se corroboravit*) Ut ad virilem ætatem accessit. Sic in Orat. pro Cælio: *Cum is jam se corroboravisset, ac vir inter viros esset*. In eadem, *Non modo hæc ætas, sed etiam corroborata*, id est, non modo adolescentes, sed etiam viri. Et supra ejusdem orationis initio, eos, qui non, ut Cælii accusator, adolescentes essent, sed viri, *robustiores* appellavit. Alibi etiam in hanc sententiam eodem verbo usus est. Inde *Robusta ætas*. Manut.

5 *In hoc studio nostro*) Philosophiæ. *Corrad.* Eloquentiæ. *Manutius*.

6 *In utrisque subselliis*) In publicis, privatisque causis, id est, in majoribus, & minoribus. Sunt enim subselliorum, si habetur hominum ratio, tria genera: si causarum, duo. Nam & judices, & patroni, & accusatores in subselliis considebant : causæ vero vel de publicis rebus erant, vel de privatis. *Man.* Imo *in utrisque subselliis* est, & patronus fuit, & judex. *Græv.*

7 *Petitioni*) Honorum. An etiam gesserit, incertum, quia nunc tandem quæsturam gerit, qui primus gradus honorum erat. *Cellarius*.

8 *His temporibus*) Post cladem Pharsalicam. Brundusii autem Cicero Cæsarem, saltem reconciliationem ejus, expectabat. Supra, lib. XI. ep. 27. *Idem*.

in conficiendo, ac renuntiando fidem. Videor mihi, cum separatim de probitate ejus & moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto, in meque recipio, fore eum tibi & voluptati, & usui. Nam & modestum hominem cognosces, & prudentem, & a cupiditate omni remotissimum: præterea magni laboris, summæque industriæ. Neque ego hæc polliceri debeo, quæ tibi ipsi, cum bene cognoris, judicanda sunt: sed tamen in omnibus novis conjunctionibus interest, qualis primus aditus sit, & qua commendatione quasi amicitiæ fores aperiantur. Quod ego his literis efficere volui: etsi id ipsa per se necessitudo quæsturæ effecisse debet: sed tamen nihilo infirmius illud, hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti & Varro existimat, & ipse sentio, ut quam primum intelligam, hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum & ipse sperarit, nec ego dubitarim. Vale.

M. T. CICERO BRUTO S. P. D.

XI. Quia semper animadverti, studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum; propterea non dubito, quin scias, non solum cujus municipii sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes Arpinates tueri. Quorum quidem omnia commoda, omnesque facultates, quibus & sacra conficere, & sarta tecta ædium sacrarum, locorumque communium tueri possint, consistunt in his vectigalibus, quæ habent in provincia Gallia. Ad ea visenda, pecuniasque, quæ a co-

ARG. Commendat Bruto vectigalia, quæ Arpinates in Gallia habebant: & legatos, qui ad ea exigenda proficiscebantur. *Anno* U. C. 707.

colonis debentur, exigendas, totamque rem & cognoscendam, & administrandam, legatos equites Romanos misimus Q. Fufidium Q. F., M. Faucium M. F., Q. Mamercum Q. F. Peto a te majorem in modum, pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curæ sit, operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur, quam primumque conficiatur: ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura, & quam liberalissime tractes. Bonos viros ad tuam necessitudinem adjunxeris, municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris: mihi vero etiam eo gratius feceris, quod cum semper tueri municipes meos consuevi; tum hic annus præcipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam constituendi municipii causa, hoc anno ædilem filium meum fieri volui, & fratris filium, & M. Cæsium, hominem mihi maxime necessarium, (is enim magistratus in nostro municipio, (1) nec alius ullus creari solet) quos cohonestaris, in primisque me, si res publica municipii, tuo studio, & diligentia bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

1 *Nec alius ullus*) In aliis enim municipiis vel dictator creati solebat, ut Lanuvii, (orat. pro Milone) vel consul, ut Tusculi, &c. *Manut.*

M. T. CICERO BRUTO S. P. D.

XII. ALia epistola communiter commendavi tibi legatos Arpinatium, ut potui diligentissime: hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius com-

ARG. Q. Fufidium, Arpinatis municipii legatum, qui tribunus militum in Cilicia fuerat, diligenter commendat. *Anno U. C. 707.*

mendo; non ut aliquid de illa commendatione (1) comminuam, sed ut hanc addam. Nam & privignus est M. Cæsii, mei maxime & familiaris, & necessarii; & fuit in Cilicia mecum tribunus militum; quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. Est præterea (quod apud te valet plurimum) a nostris studiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberalissime complectare; operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maxime ejus excellat industria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem, cum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi; quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus. Vale.

1 *Comminuam*) Man. *deminuam*.

M. T. CICERO BRUTO S. P. D.

XIII. Lucius Castronius Pætus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir, & cum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus; meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius. Quare ut & meum amicum, & tua dignum amicitia, tibi commendo. Cui quibuscunque rebus commodaveris, tibi profecto jucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

ARG. L. Castronium, Lucensem municipem, commendat. *Anno* U. C. 707.

M. T.

M. T. CICERO BRUTO S. P. D.

XIV. LUcio Titio Strabone, equite Romano, in primis honesto, & ornato, familiarissime utor. Omnia mihi cum eo intercedunt jura summæ necessitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a (1) Volcatio, qui Romæ jus dicit, rejecta in Galliam est. Peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare, quam de sua, ut negotium conficiendum cures, ipse suscipias, transigas, operamque des, quoad tibi æquum & rectum videbitur, ut quam commodissima conditione libertus Strabonis, qui ejus rei causa missus est, negotium conficiat, ad nummosque perveniat. Id & mihi gratissimum erit: & tu ipse L. Titum cognosces amicitia tua dignissimum. Quod ut tibi curæ sit, ut omnia solent esse, quæ me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

ARG. Petit ut exactionem ejus pecuniæ, quam L. Straboni P. Cornelius debet, suo studio & diligentia curet. *Anno* U. C. 708.
1 *Volcatio*) Prætore urbano.

M. T. CICERO C. CÆSARI IMP. S. P. D.

XV. PRæcilium tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium: quem cum adolescentem ipsum propter ejus modestiam, humanitatem, animum & amorem erga me singularem mirifice diligo, tum patrem ejus, re doctus, intellexi & didici mihi fuisse semper amicissimum. (1) Hem, hic ille est, de illis maxime,

O 4 qui

ARG. Præcilium adolescentem, patre natum Cæsaris amicissimo, commendat. Cæsare IV. Cos. sine collega. *Anno* U. C. 708.
1 *Hem, hic ille est*) Insignis ad movendum locus: tum quia sen-

qui irridere atque objurgare me soliti sunt, quod me non tecum, præsertim cum abs te honorificentissime invitarer, conjungerem.

(2) Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν.

Audiebam enim (3) nostros proceres clamitantes,

(4) Ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.

(5) Ὡς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

Sed tamen iidem me consolantur: & jam hominem perustum, (6) etiamnum gloria volunt incendere: atque ita loquuntur:

(7) Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην.

Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Sed me minus jam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera præcepta Εὐριπίδου.

(8) Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.

Quem

sensus Præcilii & studium erga Cæsarem declaratur: tum etiam, quia Cicero, qua sibi re offensum Cæsarem putat, in ea dat operam, ut illum sibi, erroris confessione, reconciliet. *Hem*, Particula non dolentis, sed indicantis potius: ut Phil. V. *Hem causam, cur lex tam egregia ferretur, ut eos judices* &c. Terentius in And. *Obsecro te, quamprimum hoc me libera miseram metu*. D. *Hem libero*. In And. *Hem tibi, rescivit omnem rem*. Et alibi. Similiter Plautus in Asi. *Hem nunc, si velis da, commoda homini amico*. Et in Capt. *Hem mihi jam otium est*. Et alibi. *Man*

2 Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν) *Sed meum, nunquam animum in pectoribus persuaserunt*. Odyss. Η' 258.

3 *Nostros proceres*) Pompejanos. *Proceres* vocat cum ironia: qui defendi a se remp. gloriarentur. *Manutius*.

4 Ἄλκιμος ἔσσ') *Fortis esto, ut aliquis te & posterorum laudet*. Odyss. Α' 302.

5 Ὡς νεφέλη) *Sic nebula occultavit atra*. Id est, ita non vidi, quod utilius mihi fuit: ita mihi quasi nebula quædam videndi facultatem ademit. Odyss. Ω' 314. *Idem*.

6 *Etiamum gloria*) *Etiamnum*, non placet: videtur enim abundare, cum jam dictum sit, *etiam*. Veterum librorum varietas dubitationem mihi quidem non parvam affert. Placuit olim, *Inani gloria*: placet idem nunc, ita si docti viri probant. Non enim is sum, qui meas opiniones mordicus retineam. *Idem*.

7 Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε, &c.) *Ne ignaviter, & sine gloria peream, sed magno aliquo edito facinore, quod a posteris audiatur*. Iliad. Χ' 304.

8 Μισῶ σοφιστὴν) Vide Ennianum carmen Epist. 6. lib. VII. Odi igitur istos Pompejanos sapientes, qui sibi non sunt sapientes, cum tecum adhuc pugnent. *Corrad.*

Quem verſum ſenex Præcilius laudat egregie : & ait, poſſe eundem & (9) *ἅμα πρόσσω, καὶ ὀπίσσω* videre, & tamen nihilominus,

(10) *Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.*

Sed, ut redeam ad id unde cœpi, vehementer mihi gratum feceris, ſi hunc adoleſcentem humanitate tua, quæ eſt ſingularis, comprehenderis: & ad id, quod ipſorum Præciliorum cauſa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meæ. (11) Genere novo ſum literarum ad te uſus, ut intelligeres, non vulgarem eſſe commendationem. Vale.

9 Ἅμα πρόσσω, καὶ ὀπίσσω) *Simul a fronte, & a tergo.* Præterita ſimul & ſequentia inſpicere, quod qui facit, errare non poteſt. Facit autem is, ajebat Præcilius, qui cum Cæſare, opibus, honoribus, gloria florentiſſimo, non contendit. *Manut.*

10 Αἰὲν ἀριστεύειν) *Semper egregie ſe gerere, & aliis antecellere.* Iliad. H'. 208.

11 *Genere novo*) Ob interpoſitos Græcos verſus. *Idem.*

M. T. CICERO C. CÆSARI IMP. S. P. D.

XVI. PUblium Craſſum ex omni nobilitate adoleſcentem dilexi plurimum : & (1) ex eo, cum ab ineunte ejus ætate bene ſperaviſſem, tum optime exiſtimare cœpi ex iis judiciis, quæ de eo feceram, cognitis. Ejus libertum Apollonium jam tum equidem, cum ille viveret, & magni faciebam, & probabam. Erat enim & ſtudioſus Craſſi, & ad ejus optima ſtudia vehementer aptus: itaque ab eo admodum diligebatur. Poſt mortem autem Craſſi, eo mihi etiam dignior viſus eſt, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a ſe obſervandos & colendos putabat, quos ille dilexiſſet, & quibus carus fuiſſet. Itaque & ad me

in

ARG. Apollonium P. Craſſi libertum, Cæſari in Hiſpania contra Pompeji filios bellum gerenti, commendat. *Anno* U. C. 708.

1 *Ex eo*) Forte, *de eo*. J. F. Gronov.

in Ciliciam venit, multisque in rebus mihi magno usui fuit & fides ejus, & prudentia: &, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio & fidelitate consequi potuit, non defuit. Quod cum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore, est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer: sed neque mihi egere commendatione videbatur, qui & in bello tecum fuisset, &, propter memoriam Crassi, de tuis unus esset: &, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. Testimonium mei de eo judicii, quod & ipse magni aestimabat, & ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi. Doctum igitur hominem cognovi, & studiis optimis deditum, idque a puero. Nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine, meo judicio, eruditissimo, multum a puero fuit. Nunc autem incensus studio rerum tuarum, eas literis Graecis mandare cupiebat. Posse arbitror: valet ingenio, habet usum, jam pridem in eo genere studii literarumque versatur: satisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meae testimonium: sed tu hoc facilius multo, pro tua singulari prudentia, judicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id majorem in modum gratum.

M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

XVII. MAnius Curius, qui (1) Patris negotiatur, multis & magnis de causis a me diligitur. Nam & amicitia pervetus mihi cum eo

ARG. Manium Curium Servio Sulpicio, Achajae praesidi, commendat. *Vide lib.* VII. *epist.* 29. *Anno* U. C. 707.

1 *Patris*) Quae urbs est in Peloponneso.

eo eſt, ut primum in forum venit, inſtituta: & Patris cum aliquoties antea, tum proxime hoc miſerrimo bello, domus ejus tota mihi patuit: qua ſi opus fuiſſet, tam eſſem uſus, quam mea. Maximum autem mihi vinculum cum eo eſt quaſi ſanctioris cujuſdam neceſſitudinis, quod eſt Attici noſtri familiariſſimus, eumque unum præter cæteros obſervat, ac diligit. Quem ſi tu jam forte cognoſti, puto me hoc, quod facio, facere ſerius. Ea eſt enim humanitate & obſervantia, ut eum tibi jam per ſe ipſum commendatum putem. Quod tamen ſi ita eſt, magnopere a te quæſo, ut ad eam voluntatem, ſi quam in illum ante has meas literas contuliſti, quam maximus (2) poſt mea commendatione cumulus accedat. Sin autem propter verecundiam ſuam minus ſe tibi obtulit, aut nondum eum ſatis habes cognitum, aut quæ cauſa eſt, cur majoris commendationis indigeat; ſic tibi eum commendo, ut neque majore ſtudio quemquam, neque juſtioribus de cauſis commendare poſſim. Faciamque id, quod debent facere ii, qui religioſe & ſine ambitione commendant: ſpondebo enim tibi, vel potius ſpondeo, in meque recipio, eos eſſe M. Curii mores, eamque tum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum & amicitia tua, & tam accurata commendatione, ſi tibi ſit cognitus, dignum ſis exiſtimaturus. Mihi certe gratiſſimum feceris, ſi intellexero, has literas tantum, quantum ſcribens confidebam, apud te pondus habuiſſe. Vale.

2 *Poſt mea*) Manutius conjiciebat: *Quam maximus poteſt, mea*, &c.

CI-

CICERO SERVIO S.

XVIII. NON concedam, ut Attico nostro, quem elatum lætitia vidi, jucundiores tuæ, suavissime ad eum & humanissime scriptæ literæ fuerint, quam mihi. Nam etsi utrique nostrum prope æque gratæ erant, tamen ego admirabar magis, tu, quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat) ultro ad eum scripsisse, eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per literas detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo (nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris) sed ne gratias quidem agere, (1) quod tu & ipsius causa, & tua sponte feceris. Illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum judicium de homine eo, quem unice diligo, non potest mihi non summe esse jucundum. Quod cum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, quando mihi, pro conjunctione nostra, vel peccare apud te in scribendo licet : utrumque eorum, quæ negavi mihi facienda esse, faciam. Nam & ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest. Et, quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago, teque ita exi-

ARG. Gratias agit, quod optima in Atticum voluntate sit; quem, dum commendari dicit necesse non esse, eo ipso valde commendat, quo Servius ei neque in Epiroticis, neque in aliis rebus desit. *Anno* U. C. 707.

1 *Quod*) Si enim id mea causa fecisses, gratias ipse agere deberem: cum vero ipsius causa feceris, ad eum pertinere gratiarum actio videtur. Quanquam ne ille quidem gratias debet agere: non enim ab eo rogatus, aut admonitus, sed ultro ipse nec opinanti voluntatem ei tuam tantum per literas detulisti. Itaque gratiarum actio nulla æquare potest officium tuum. *Man.*

existimare volo, quibuscunque officiis in (2) Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore. Vale.

2 *Epiroticis*) Possessiones in Epiro Atticus habuit, ut epistolæ ad eum scriptæ, & Nepos in vita demonstrat. Epirus autem hoc tempore ad imperium Sulpicii, Achajam regentis, pertinuit: antea Macedoniæ provinciæ pars fuit, ut ostendit oratio in Pisonem. *Idem*.

M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

XIX. CUM Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sancte colendam puto: sed ea causa etiam cum aliis compluribus: familiaritas tanta nullo cum hospite: & ea cum officiis ejus multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra conjunctius. Is cum Romæ annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eramus in magna spe, te meis literis commendationeque diligentissime facturum, id quod fecisti, ut ejus rem & fortunas absentis tuerere: tamen, quod in unius potestate erant omnia, & quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque præsidiis, quotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est & ipsius splendore, & nostro, reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quæ vellemus, a Cæsare impetrarentur: quod intelliges ex iis literis, (1) quas Cæsar ad te dedit. Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti jam omnia: sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in

ARG. Rogat, ut Lysonem, quem antea commendaverat, in fidem & necessitudinem recipiat. *Anno U. C. 707.*

1 *Quas Cæsar ad te dedit*) Potest eas literas Cæsar in Hispania scripsisse, sed verisimilius est, in Urbe: cum dicat Cicero, *Et nostro, reliquorumque hospitum studio*. Quod si ita est, ivit Sulpicius in Achajam, antequam in Hispaniam: (ep. 4. lib. IV.) mansit usque ad exitum belli. Nam, ut diximus jam, Cæsar & Sulpicius, hic ex Achaja, ille missis ex Hispania literis, in obitu filiæ consolati sunt. *Manutius*.

in fidem necessitudinemque tuam recipias. Cujus dubia fortuna timidius tecum agebamus, verentes, ne quid accideret ejusmodi, ut ne tu quidem mederi posses: explorata vero ejus incolumitate, omnia a te studia summa cura peto. Quæ ne singula enumerem, totam tibi domum commendo. In his adolescentem filium ejus, quem (2) C. Memmius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exilii sui (3) Patrensis civis factus esset, Patrensium legibus adoptavit: ut ejus ipsius hereditatis jus causamque tueare. Caput illud est, ut Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam. Quod si feceris, non dubito, quin in eo diligendo, cæterisque postea commendando, idem, quod ego, sis judicii & voluntatis habiturus. Quod cum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vereor, ne si minus cumulate videbere fecisse aliquid ejus causa, me ille negligenter scripsisse putet, non te oblitum mei. Quanti enim me faceres, cum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere. Vale.

2 *C. Memmius Gemellus*) Potest esse is Memmius, ad quem supra leguntur Ciceronis epistolæ. Nam & prænomen idem est, & exulavit uterque. *Idem*.
3 *Patrensis civis*) Amissa Romana civitate. Nam duarum Civitatum civis esse nemo poterat. *Idem*.

CICERO SERVIO S.

XX. Asclapone Patrensi, (1) medico, utor valde familiariter, ejusque cum consuetudo mihi jucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine (2) meorum. In qua mihi cum

ARG. Asclaponem medicum commendat. *Anno* U. C. 707.
1 *Medico*) Medicinam Romæ ingenui homines, ut artem illiberalem, non colebant. *Manutius*.
2 *Meorum*) Tironis, quem ex Cilicia decedens ægrum Patris reliquit, ep. 1. 6. 9. lib. XVI. *Idem*.

cum ipſa ſcientia , tum etiam fidelitate, benevolentiaque ſatisfeci . Hunc igitur tibi commendo : & a te peto, ut des operam , ut intelligat, diligenter me ſcripſiſſe de ſeſe, meamque commendationem uſui magno ſibi fuiſſe . Erit id mihi vehementer gratum. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

XXI. MArcus Æmilius Avianus ab ineunte adoleſcentia me obſervavit, ſemperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus, & (1) in omni genere officii diligendus . Quem ſi arbitrarer eſſe Sicyone , & niſi audirem ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cybiræ commorari, nihil eſſet neceſſe plura me ad te de eo ſcribere. Perficeret enim ipſe profectò ſuis moribus, ſuaque humanitate, ut ſine cujuſquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam & a me, & a cæteris ſuis familiaribus. Sed cum illum abeſſe putem, commendo tibi majorem in modum domum ejus, quæ eſt Sicyone, remque familiarem, maxime Cajum Avianum Hammonium, libertum ejus: quem quidem tibi etiam ſuo nomine commendo. Nam cum propterea mihi eſt probatus , quod eſt in patronum ſuum officio & fide ſingulari, tum etiam

ARG. M. Æmilii rem familiarem, & in primis libertum ejus Hammonium commendat. *Anno* U. C. 707.

1 *In omni genere officii diligendus*) Non delector mutatione, facio tamen libenter, ut in locis mendum redolentibus teſtificer ſententiam meam. *In omni genere officii diligendus* , ferri poteſt, & eo magis , quod omnes libri veteres conſentiunt : veruntamen, quia *Diligens*, & *Diligendus*, non admodum diverſa ſunt: ſcripſi olim, nihil tamen affirmans , magis mihi placere *Diligens*, quam *Diligendus*: ut mentio fiat in officio diligentiæ potius quam amoris, ex conſuetudine Ciceronis: quam ſi quis contemnit, eum a me diſſentire nec miror, nec moleſte fero. Ciceronis hæc ſunt, pro Plancio : *In omni officio diligentiſſimus*. Pro Cælio: *Viro omnis officii diligentiſſimo* . Pro Cluentio : *In omnibus officiis retinendis diligentior eſſe nemo poteſt*. Mau. Edidit Grævius, *&* *omni*, &c. deleto *in*.

iam in me ipsum magna officia contulit, mihique molestissimis temporibus ita fideliter benevoleque præsto fuit, ut si a me manumissus esset. Itaque peto a te, ut eum Hammonium, & in patroni ejus negotio sic tueare, ut ejus procuratorem, quem tibi commendo, & ipsum suo nomine diligas, habeasque in numero tuorum. Hominem pudentem & officiosum cognosces, & dignum, qui a te diligatur. Vale.

CICERO SERVIO S.

XXII. Titum Manlium, qui negotiatur (1) Thespiis, vehementer diligo. Nam & semper me coluit, diligentissimeque observavit, & a studiis nostris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magnopere ejus causa vult omnia: qui tamen existimavit, etsi suis literis, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem cum Manlii familiaris, tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meæ tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum; id est, si T. Manlium, quam maxime, quibuscunque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris juveris atque ornaveris. Ex ipsius præterea gratissimis & humanissimis moribus confirmo tibi, te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis expectare, esse capturum. Vale.

ARG. T. Manlium suo & Varronis nomine commendat. *Anno* U. C. 707.

1 *Thespiis*) Urbs Bœotiæ sub Helicone ad sinum Crisseum, Musis sacra. *Græv.*

CI-

CICERO SERVIO S.

XXIII. Lucio Cossinio, amico & tribuli tuo, valde familiariter utor. Nam & inter nosmetipsos vetus usus intercedit, & Atticus noster majorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossinii domus me diligit, in primisque libertus ejus L. Cossinius Anchialus, homo & patrono, & patroni necessariis, quo in numero ego sum, probatissimus. Hunc tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset, eodemque apud me loco esset, quo & est apud patronum suum, majore studio commendare non possem. Quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis: atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, juveris. Id & mihi vehementer gratum erit, & tibi postea jucundum. Hominem enim summa probitate, humanitate, observantiaque cognosces. Vale.

ARG. Cossinium Anchialum libertum commendat. *Anno* U. C. 707.

CICERO SERVIO S.

XXIV. Cum antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem & familiarem meum, commendassem; tum vero postea quam ex literis ejus cognovi, tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime lætatus sum, me tam diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adjumento fuisse, quod ad te delatum diceret, sese con-

ARG. Gratias agit, quod sua commendatione Lysoni offensionem remiserit: deinde rogat, ut eum omnibus officiis complectatur. *Anno* U. C. 707.

tra dignitatem tuam Romæ de te loqui solitum esse. De quo, etsi pro tua facilitate & humanitate purgatum se tibi scribit esse; tamen primum, ut debeo, tibi maximas gratias ago, cum tantum literæ meæ potuerunt, ut his lectis, omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres: deinde credas mihi affirmanti velim, me hoc non pro Lysone magis, quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui unquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero cum mecum prope quotidie esset, unaque viveret, non solum quia me libenter audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua & facta & dicta laudabat. Quapropter, etsi a te ita tractatur, ut jam non desideret commendationem meam, unisque se literis meis omnia consecutum putet, tamen a te peto in majorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate complectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus literis feceram, nisi eum jam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer. Vale.

CICERO SERVIO S.

XXV. HAgesaretus Larissæus magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor & gratus fuit, meque postea diligentissime coluit. Eum tibi magnopere commendo, ut & hospitem meum, & familiarem, & gratum hominem, & virum bonum, & principem civitatis suæ, & tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

ARG. Hagesaretum breviter, sed accurate commendat. *Anno U. C. 707.*

CI-

CICERO SERVIO S.

XXVI. Lucius Mescinius ea mecum necessitudine conjunctus est, quod mihi quæstor fuit. Sed hanc causam, quam ego ut a majoribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute & humanitate sua justiorem. Itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo, nec libentius. Is quanquam confidere videbatur, & sua causa, quæ honeste posses, libenter esse facturum: magnum esse tamen speravit apud te meas quoque literas. Id cum ipse ita judicabat, tum pro familiari consuetudine sæpe ex me audierat, quam suavis esset inter nos & quanta conjunctio. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, & tam familiari, ut ejus negotia, quæ sunt in Achaja, ex eo quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui (1) Eli negotiatus est, explices & expedias cum jure & potestate, quam habes, tum etiam auctoritate & consilio tuo. Sic enim præscripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quæ in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro, &, quod commodo tuo fieri posset, te (2) disceptatore uterentur. Id ut honoris

ARG. Mescinii Rufi Achaica negotia commendat. *Anno U. C. 707.*

1 *Eli*) Nonnullis visum est rectius hic *Elide* legi, quam *Eli*, adeo ut in posteriorum editionum codicibus ita fere scriptum sit, quod miror, cum frequenter hujus urbis nomen in obliquis casibus parem syllabarum numerum cum recto habeat. Plinius lib. xvi. (edit. Hard. Tom. II. pag. 7.) *Sunt qui fæminam ilicem vocent, atque ubi non nascitur ilex, pro ea subere utuntur, ut in carpentariis præcipue fabricis, ut circa Elim & Lacedæmonem.* Eadem ignorantia decepti ita emendarunt hunc locum in III. de Natura Deorum: *Venus prima Cælo & Die nata, cujus Elide delubrum vidimus*: cum in veteribus exemplaribus ibi etiam *Eli* legatur. *Victor.*

2 *Disceptatore*) Rei, quæ in controversiam vocatur, moderatore. In Partitionibus hoc verbum Cicero ipse interpretatur: *Aut auscultator est modo, qui audit, aut disceptator, id est rei sen-*

noris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Illud præterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum; si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quando cum senatore res est, Romam rejeceris. Quod quo minore dubitatione facere possis, literas ad te a M. Lepido consule, non quæ te aliquid juberent (neque enim id tuæ dignitatis esse arbitramur) sed quodam modo quasi commendatitias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi & te scire confiderem, & mihi peterem. Sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de sua. Sed, cum illum studeo, quam facillime ad suum pervenire, tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur. Vale.

Sententiaeque moderator. Eo usus est Asinius, cujus hæc recitat Quintil. lib. IX. cap. ult. *Si, Cæsar, ex omnibus mortalibus, qui sint ac fuerint. posses huic causæ disceptator legi, non quisquam te potius optandus nobis fuit*. Manut.

CICERO SERVIO S.

XXVII. LIcet eodem exemplo sæpius tibi hujus generis literas mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes: quod feci in aliis, & faciam, ut video, sæpius: sed tamen non parcam operæ, & ut vos soletis in formulis, sic ego in epistolis (1) de eadem re alio modo. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per literas egit, & suo, &

ARG Gratias agit, quod Avianum commendatione sua liberaliter tractasset: eumque commendat iterum. *Anno* U. C. 707.

1 *De eadem re alio modo*) Est formula jurisconsultis antiquis usitata in præscribendis actionibus, cum ostenderent ejusdem rei consequendæ vias complures esse, & actiones varias posse institui. Ideo Cicero ad S. Sulpicium, Jurisconsultum primarium, scribens, ait, *ut soletis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo*. Briss.

& Æmilii Aviani, patroni sui, nomine, nec liberalius, nec honorificentius potuisse tractari; nec se præsentem, nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi cum jucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine & summa conjunctione adductus commendaveram, quod M. Æmilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis, maxime necessarius homo, & magnis meis beneficiis devinctus, & prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus: tum multo jucundius, te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego præsens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum causa facerem, quam tu, quid mea. Sed hoc non dubito, quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto, atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut, te obtinente Achajam, conficiant. Ego (2) cum tuo Servio jucundissime conjunctissimeque vivo: magnamque cum ex ingenio ejus, singularique studio, tum ex virtute & probitate voluptatem capio. Vale.

2 *Cum tuo Servio*) Epist. 13. lib. IV.

CICERO SERVIO S.

XXVIII. ETsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam; tamen multo libentius gratias tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea; quod semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati: quæ mihi omnia grata, sed de L. Mescinio gratissimum.

ARG. Agit gratias, quod Mescinio commendatio sua profuerit, rogatque ut pergat ei bene facere. Deinde commendat Lacedæmonios. *Anno U. C. 707.*

mum. Sic enim est mecum locutus, te, ut meas literas legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia, multo vero plura & majora fecisse. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) velim existimes, mihi te fecisse gratissimum. Quod quidem hoc vehementius lætor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem. Est enim in eo cum virtus & probitas, & summum officium, summaque observantia, tum (1) studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quæ te erunt dignæ. Sed duo quidem te nominatim rogo. Primum, ut, si quid satisdandum erit, (2) amplius eo nomine non peti, cures, ut satisdetur fide mea. Deinde, cum fere consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quæ uxor Mindii fuit; adjuves, ineasque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur. Quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut assequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. (3) Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo, in meque recipio, te ea, quæ fecisti Mescinii causa, quæque feceris, ita bene collocaturum, ut ipse judices, homini te gratissimo, jucundissimo benigne fecisse.

1 *Studia*) Philosophiæ. *Manutius*.

2 *Amplius eo nomine non peti*) Est solemnis formula Jurisconsultorum, ad quam etiam Cicero alludit in Bruto: *Mihi quoque, inquit Brutus, & expectanda sunt ea, quæ Attico polliceris, & fortasse ego a te hujus voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, se incommode exacturum negat. At vero, inquam, tibi ego, Brute, non solvam, nisi prius a te cavero, amplius eo nomine neminem, cujus petitio sit, petiturum*. Græv.

3 *Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo*) *Id* non abundat, sed additum confirmationis gratia: ut epistola quinquagesima septima: *Illud, quod tecum & coram, & per literas diligentissime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo*. Et lib. VII. epist. 26. *Lex sumptuaria, quæ videtur* λιτότητα *attulisse, ea mihi fraudi fuit*. Et pro Cælio: *Illud tempus ætatis, quod ipsum sua sponte infirmum, aliorum libidine infestum est, id hoc loco defendo*. Plaut. in Pseud. *Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit, eam circumducam lapide*. Manut.

ciſſe. Volo enim ad id, quod mea cauſa feciſti, hoc etiam accedat. Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin ipſi ſua majorumque ſuorum auctoritate ſatis commendati ſint fidei & juſtitiæ tuæ: & ego, qui te optime noviſſem, non dubitavi, quin tibi notiſſima & jura & merita populorum eſſent. Itaque cum a me peteret Philippus Lacedæmonius, ut tibi civitatem commendarem: etſi memineram, me ei civitati omnia debere, tamen reſpondi, commendatione Lacedæmonios apud te non egere. Itaque ſic velim exiſtimes, me omnes Achajæ civitates arbitrari pro horum temporum perturbatione felices, quod his tu præſis: eundemque me ita judicare, te, quod unus optime noſſes non noſtra ſolum, ſed etiam Græciæ monumenta omnia, tua ſponte amicum Lacedæmoniis & eſſe, & fore. Quare tantum a te peto, ut, cum ea facies Lacedæmoniorum cauſa, quæ tua fides, amplitudo, juſtitia poſtulat, ut his, ſi tibi videbitur, ſignifices, te non moleſte ferre, quod intelligas, ea quæ facias, mihi quoque grata eſſe. Pertinet enim ad officium meum, eos exiſtimare, curæ mihi ſuas res eſſe. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. CICERO L. (1) PLANCO S. D.

XXIX. NON dubito, quin ſcias, in iis neceſſariis, qui tibi a patre relicti ſunt, me tibi eſſe vel conjunctiſſimum, non his modo cauſis, quæ ſpeciem habeant magnæ conjunctionis, ſed iis etiam, quæ familiaritate & conſuetudine tenentur, quam ſcis mihi jucundiſſimam cum (2) patre tuo & ſummam fuiſſe. Ab his initiis noſter in te amor

ARG. Capitonem pro Antiſtii hereditate diligentiſſime commendat. *Anno* U. C. 707.

1 *Planco*) Cum Cæſare in Africa contra Scipionem & Jubam regem pugnante. Hic eſt, ad quem ſunt epiſtolæ lib. x. *Man.*

2 *Patre*) Epiſt. 4. lib. x.

profectus, auxit paternam necessitudinem, & eo magis, quod intellexi, ut primum per ætatem judicium facere potueris quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis cœptum esse observari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum cum studiorum, quod ipsum est per se grave, tum eorum studiorum, earumque artium, quæ per se ipsæ eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinciunt. Expectare te arbitror, hæc tam longe repetita principia quo spectent. Id primum ergo habeto, non sine magna justaque causa hanc a me commemorationem esse factam. C. Atejo Capitone utor familiarissime. Notæ tibi sunt varietates meorum temporum. In omni genere & honorum, & laborum meorum, & animus, & opera, auctoritas, & gratia, etiam res familiaris C. Capitonis præsto fuit, & (3) patuit & temporibus, & fortunæ meæ. Hujus propinquus fuit T. Antistius: qui cum forte quæstor Macedoniam obtineret, neque ei successum esset, Pompejus in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit. Nam si potuisset, nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti: præsertim cum sciret, quanti is Cæsarem faceret, semperque fecisset. Sed oppressus tantum attigit negotii, quantum recusare non potuit. (4) Cum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere eum præfuisse, neque possum negare affuisse, sed non plus duobus, an tribus mensibus. Deinde abfuit a castris: fugit omne negotium. Hoc mihi, ut testi, velim credas. Meam enim ille mœstitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris, non modo ut non præesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem.

3 *Patuit*) Manutius, *paruit*.
4 *Cum signaretur*) Pompeji jussu.

dem. Is post prælium se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. Ibi cum Cæsar cum vidisset, nihil aspere, nihil acerbe dixit. Romam jussit venire. Ille in morbum continuo incidit, ex quo non convaluit. Æger Corcyram venit, ibi est mortuus. Testamento, quod Romæ Paulo & Marcello consulibus fecerat, heres (5) ex parte dimidia & tertia est Capito. In sextante sunt ii, quorum pars sine ulla cujusquam querela (6) publica potest esse: ea est ad H S xxx. Sed de hoc Cæsar viderit. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis, & omni cursu nostro totius vitæ simillimo, rogo, & a te ita peto, ut majore cura, majore studio nullo possim, ut hanc rem suscipias, meam putes esse, enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo studio, Cæsaris beneficio, hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia, quæ potui in hac summa tua gratia ac potentia a te impetrare, si petiissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetravero. Illud fore tibi adjumento spero, cujus ipse Cæsar esse optimus judex potest: semper Cæsarem Capito & coluit, & dilexit. Sed ipse hujus rei testis est, novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo. Tantum tibi sumito pro Capi-

5 *Ex parte dimidia & tertia*) Tota hereditas nomine assis vocatur, partes autem hereditatis a partibus assis. Dividitur in unciam, sextantem, quadrantem, trientem, quincuncem, semissem, septuncem, bessem, dodrantem, dextantem, deuncem. Pars igitur hereditatis dimidia, & tertia, si ab assis partibus vocetur, erit semis, & triens, vel, unico vocabulo, dextans. Quamquam neque dextantem, neque deuncem, neque quincuncem, septuncem, bessem, pro partibus hereditatis usurpari a veteribus video; sed tantum hæc, unciam, sextantem, quadrantem, trientem, semissem, dodrantem, assem. *Manus.*

6 *Publica potest esse*) Antistii bona, ut Pompejani, publica esse, victore Cæsare, debebant. Partem Capitoni relictam Cicero conservare conatur, adjutore Planco. Reliquum sextantem, ait, posse Cæsarem capere, nulla cujusquam querela, fortasse quod ii, quibus sexta hereditatis pars legata fuerat, Pompejanarum partium fuissent: cum Capito abstinuisset omnino ab armis, Cæsaremque potius quam Pompejum dilexisset. *Idem.*

pitone apud Cæsarem, quantum ipsum meminisse senties. Ego, quod (7) in me ipso experiri potui, ad te deferam: in eo quantum sit ponderis, tu videbis. Quam partem in republica causamque defenderim, per quos homines, ordinesque steterim, quibusque (8) munitus fuerim, non ignoras. Hoc mihi velim credas, si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Cæsaris voluntate, quod intellexerim scire ipsum Cæsarem, me invitissimum fecisse. Id feci aliorum consilio, hortatu, auctoritate. Quod fuerim moderatior, temperatiorque, quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis: cujus similes si reliquos necessarios habuissem, reipublicæ fortasse nonnihil, mihi certe plurimum profuissem. Hanc rem, mi Plance, si effeceris, meam de tua erga me benevolentia spem confirmaveris, ipsumque Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem, tuo summo beneficio adjunxeris. Vale.

7 *In me ipso experiri*) Quanti Cæsarem fecerit Capito, in me ipso sum expertus. Quod enim fuerim moderatior, ac temperatior in civili bello, quam quisquam Pompejanus, id auctore Capitone potissimum feci. *Idem*.

8 *Munitus*) Hunc locum vacare mendo, persuaderi mihi vix potest. *Idem*.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXX. Lucius Manlius est (1) Sosis. Is (2) fuit Catinensis: sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, decurioque Neapoli.

ARG. L. Manlium in fraterna hereditate commendat. *Anno U. C. 707.*

1 *Sosis*) Est Siculum Manlii nomen, quod solum habuit antequam civitate donaretur. Qui enim peregrini Romanam civitatem assequebantur, eorum assumebant & prænomina, & nomina, quorum opera & beneficio cives Romani facti erant, vetere nomine conservato. *Manut.*

2 *Fuit Catinensis*) Esse desiit, posteaquam in municipium Neapolitanum adscriptus est. Civis enim duarum civitatum esse nemo potest. *Idem*.

poli. (3) Erat enim adſcriptus in id municipium ante civitatem ſociis & Latinis datam. Ejus frater Catinæ nuper mortuus eſt. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controverſiam eum habiturum: & (4) eſt hodie in bonis: ſed, quoniam habet præterea negotia vetera in Sicilia ſua, & hanc hereditatem fraternam & omnia ejus tibi commendo, in primiſque ipſum virum optimum, mihique familiariſſimum, his ſtudiis literarum doctrinæque præditum, quibus ego maxime delector. Peto igitur abs te, ut eum, ſive aderit, ſive non venerit in Siciliam, in meis intimis, maximeque neceſſariis ſcias eſſe: itaque tractes, ut intelligat meam commendationem ſibi magno adjumento fuiſſe. Vale.

3 *Erat enim*) Rationem affert, quo modo, Catinenſis cum fuerit, civis Romanus factus ſit. Quo tempore, inquit, ſociis & Latinis data civitas eſt, (datam eſſe lege Julia, oſtendit Cicero, in oratione pro Balbo) adſcriptus jam erat Manlius in municipium Neapolitanum: ita cum reliquis Neapolitanis civitatem eſt adeptus. *Idem*.

4 *Eſt hodie in bonis*) Argumentum, cur nullam ſit habiturus de ea hereditate controverſiam: quia nemo prohibuit, quo minus eam adiret: cum facilius eſſet excludere, quam de poſſeſſione dejicere. *Eſſe in bonis*, *eſſe in poſſeſſione bonorum*, *bona poſſidere*, & idem ſunt, & æque Tulliana. *Idem*.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXI. CAjo Flavio, honeſto & ornato equite Romano, utor valde familiariter. Fuit enim generi mei, C. Piſonis, perneceſſarius, meque diligentiſſime obſervat & ipſe, & L. Flavius, frater ejus. Quapropter velim honoris mei cauſa, quibus rebus honeſte & pro tua dignitate poteris, quam honorificentiſſime, & quam liberaliſſime C. Flavium tractes. Id mihi ſic erit gratum, ut gratius eſſe nihil poſſit. Sed præterea tibi affirmo, neque

ARG. Flavium, Piſonis generi ſui perneceſſarium, commendat. *Anno* U. C. 707.

que id ambitione adductus facio, sed cum familiaritate & necessitudine, tum etiam veritate, te ex C. Flavii officio, & observantia, & præterea splendore, atque inter suos gratia, magnam voluptatem esse capturum. Vale.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXII. IN (1) Halesina civitate, tam lauta, tamque nobili, conjunctissimos habeo & hospitio, & familiaritate M. & C. Clodios, (2) Archagathum, & Philonem. Sed vereor, ne, quia complures tibi præcipue commendo, exæquare videar ambitione quadam commendationes meas. Quanquam a te quidem cumulate satisfit & mihi, & meis omnibus. Sed velim sic existimes, hanc familiam, & hos mihi maxime esse conjunctos vetustate, officiis, benevolentia. Quamobrem peto a te majorem in modum, ut his, omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi vehementissime gratum. Vale.

ARG. Hospites suos Archagathum & Philonem commendat. *Anno U. C. 707.*

1 *Halesina*) *Halesa*, quæ & *Alesa* & *Halesa* scribitur, urbs Siciliæ est ad fluvium *Halesum* in colle octo stadiis a mari remoto. Hodie non nisi rudera & vestigia quædam ejus urbis supersunt, de qua vide Diodor. Sic. lib. XIV. Græv.

2 *Archagathum, & Philonem*) M Clodium Archagathum, C. Clodium Philonem. Horum cognomina Græca sunt, prænomina vero & nomina Romana. Primum enim Siculi cum essent, civitatis Romanæ jus adepti, simul appellationem susceperunt, vetere nomine retento, more libertorum. *Man.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXIII. CNeio Otacilio Nasone utor familiarissime; ita prorsus, ut illius (1) or-

ARG. Nasonis libertos & negotia commendat. *Anno U. C. 707.*

1 *Ordinis*) Equestria forsan: sed Manutius *conditionis*, aut *fortis* interpretatur.

ordinis nullo familiarius. Nam & humanitate ejus, & probitate in consuetudine quotidiana magnopere delector. Nihil jam opus est expectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quæ procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demostratus: quos tibi, negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXIV. AVitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybetano, valdeque ab eo observor: cognovique dignum & patre, & avo. Est enim nobilissima familia. Quapropter commendo tibi majorem in modum rem, domumque ejus: magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat, meam commendationem maximo sibi apud te & adjumento, & ornamento fuisse. Vale.

ARG. Lysonem Lilybetanum commendat. ***Anno*** **U. C. 707.**

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXV. CAjus Avianus Philoxenus antiquus est hospes meus, & præter hospitium, valde etiam familiaris, quem Cæsar (1) meo beneficio (2) in Novocomenses retulit. Nomen autem Aviani secutus est, quod homine nullo plus est usus,

ARG. Philoxenum, hospitem & familiarem suum commendat. ***Anno*** **U. C. 707.**

1 *Meo beneficio*) Me rogante. *Manut.*

2 *In Novocomenses retulit*) In eos, quos Novocomum deductos in primo consulatu civitate donavit. Ii fuere quinque millia, & Græci maxime illustres quingenti. Philoxenus autem Græcus, quia Siculus. Suetonius & Strabo. Postea vero dictator idem Cæsar transpadanos omnes, ut ait Dio, civitate donavit. *Idem.*

usus, quam Flacco (3) Aviano, meo, quemadmodum te scire arbitror, familiarissimo. Quæ ego omnia collegi, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem hanc meam. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes, habeasque in numero tuorum: perficiasque, ut intelligat, has literas meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

3 *Aviano*) De quo infra, 75, & 79.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXVI. CUM Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est: familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem a Cæsare impetravit: qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Cumque propter quosdam sordidos homines, qui Cæsaris beneficia vendebant, (1) tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, (2) revelli jussisset: eidem Dolabellæ, me audiente, Cæsar dixit, nihil esse quod de Mega vereretur, beneficium suum in eo manere. Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes: cæterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut majore studio neminem commendarim. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, meam commendationem magno sibi ornamento fuisse. Vale.

ARG. Demetrium Megam in jure civitatis commendat. *Anno U. C.* 707.
1 *Tabulam*) Æneam. *Manutius*.
2 *Revelli*) Ne valeret. *Idem*.

M. T.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXVII. Hippiam, Philoxeni filium, (1) Calactinum, hospitem & necessarium meum, tibi commendo in majorem modum. Ejus bona, quemadmodum ad me delata res est, (2) publice possidentur alieno nomine, contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine mea commendatione ab æquitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei causa eum expedias, tantumque ei commodes & in hac re, & in cæteris, quantum tua fides dignitasque patietur. Id mihi vehementer gratum erit. Vale.

ARG. Commendat Hippiam in liberatione bonorum. *Anno U. C.* 707.

1 *Calactinum*) Calacta est oppidum Siciliæ ultra Alæsam. In secunda Verrina *Calatini* male scribi pro *Calactini*, docet Cluv. de Sicil. antiq. II. 3. *Gravius*.

2 *Publice possidentur*) Legem apud Calactinos fuisse crediderim, quæ vetaret, ne quidquam publice, nisi publico nomine possideretur. Hippiæ autem bona alieno nomine, puta cujuspiam absentis, vel pupilli, publice possidebantur. *Manut.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXVIII. Lucius Bruttius, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est, meque observat diligentissime: cujus cum patre magna mihi fuit amicitia jam inde a quæstura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse Bruttius Romæ mecum est: sed tamen domum ejus, & rem familiarem, & procuratores tibi sic commendo, ut majore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intelli-

ARG. Brutii negotia procuratoresque commendat. *Anno U. C.* 707.

ligat Bruttius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem ſibi magno adjumento fuiſſe. Vale.

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

XXXIX. CUM familia Titurnia neceſſitudo mihi intercedit vetus: ex qua reliquus eſt M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentia atque officio eſt tuendus. Eſt igitur in tua poteſtate, ut ille in me ſatis ſibi præſidii putet eſſe. Quapropter eum tibi commendo majorem in modum: & abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat ſibi magno adjumento fuiſſe. Erit mihi vehementer gratum. Vale.

ARG. Titurnium Rufum commendat. ***Anno*** **U. C. 707.**

M. T. C. Q. ANCHARIO Q. F.
PROC. S. D. P.

XL. LUcium & C. Aurelios, L. filios, quibus & ipſis, & patre eorum, viro optimo, familiariſſime utor, commendo tibi majorem in modum, adoleſcentes omnibus optimis artibus ornatos, meos perneceſſarios, tua amicitia digniſſimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit, (1) quod ſcio multas plurimum valuiſſe, hæc ut valeat rogo. Quod ſi eos honorifice liberaliterque tractaris: & tibi gratiſſimos, optimoſque adoleſcentes adjunxeris, & mihi gratiſſimum feceris. Vale.

ARG. Aurelios fratres proconſuli Macedoniæ commendat. ***Anno incerto.***

1 ***Quod ſcio multas*****) Poteſt legi** ***quas ſcio:*** **poteſt &** ***τὸ plurimum*** **deleri. Poteſt &** ***quod*** **accipi ſupervacuum, ut in** ***quod niſi, quod ſi, quod utinam.*** **J. F. Gronov.**

M. T.

M. T. C. L. CULLEOLO S. P. D.

XLI. QUÆ fecisti L. Lucceji causa, scire te plane volo, te homini gratissimo commodasse: & cum ipsi, quæ fecisti, pergrata sunt, tum Pompejus, quotiescunque me videt, (videt autem sæpe) gratias tibi agit singulares. Addo etiam illud: quod tibi jucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Luccejum benignitate, maxima voluptate affici. Quod superest, quanquam mihi non est dubium, quin cum antea nostra causa, nunc jam etiam tuæ constantiæ gratia, mansurus sis in eadem ista liberalitate: tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quæ initio ostendisti, deincepsque fecisti, ad exitum augeri & cumulari per te velis. Id & Lucceјo & Pompejo valde gratum fore, teque apud eos præclare positurum confirmo, & spondeo. De republica, deque his negotiis, cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus, easque literas dederam pueris tuis. Vale.

ARG. Gratias agit & suo & Pompeji nomine pro Culleoli erga Luccejum benignitate; eundemque denuo commendat. *Anno incerto*.

M. T. C. L. CULLEOLO PROC. S. P. D.

XLII. LUcius Luccejus meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te cumulatissime & liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. Cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, ut spero, quæ pollici-

ARG. Eundem Luccejum commendat Culleolo. *Anno incerto*.

tus es, feceris? Omnino ostenderunt (1) Bulliones, sese Luccejo Pompeji arbitratu satisfacturos. Sed vehementer opus est nobis, & voluntatem, & auctoritatem, & imperium tuum accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceji procuratores, & ita Luccejus ipse ex literis tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus, quam meam. Id ut re experiatur, iterum & sæpius te rogo. Vale.

1 *Bulliones*) Sic omnes libri veteres, pro *Byllones*: interdum tamen Græca litera Y, servatur, ut in *Pyrrhus*, *Phryges*: quod Cicero, contra veterem consuetudinem, probat in libro de perfecto oratore. Populi sunt supra Epidamnum, a Byllide, sive Bullide urbe, quæ est in Illyrico. Dicuntur Bullienses, *in Pison.* 40. ubi F. Ursinus rescribebat *Bullidenses*, ex Bullide, seu Byllide, quæ memoratur *Phil.* XI. 11.

M. T. C. QUINTIO (1) GALLO S. P. D.

XLIII. ETSI plurimis rebus spero fore ut perspiciam, quod tamen jampridem perspicio, me a te amari, tamen nunc ea causa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me benevolentiam. L. Oppius, Marci filius, (2) Philomelii negotiatur, homo mihi familiaris. Eum tibi unice commendo: eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi, quo ego uno equite Romano familiarissime utor, & qui cum consuetudine quotidiana, tum officiis plurimis, maximisque mihi conjunctus est. Oppium igitur præsentem ut diligas, Egnatii absentis rem ut tueare, æque a te peto, ac si mea ne-

ARG. Oppium Gallo commendat, Egnatii negotia procurantem. *Anno incerto.*

1 *Gallo*) Victorius, *Gallio*.

2 *Philomelii*) Philomelium oppidum magnæ Phrygiæ. Sup. lib. III. epist. 8.

negotia essent. Velim memoriæ tuæ causa des (3) literarum aliquid, quæ tibi in provincia reddantur: sed ita conscribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari possis hujus meæ commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

3 *Literarum aliquid*) Aut nondum ingressus fuit provinciam, ad quam se parabat: aut e provincia literas jubetur mittere; quæ polliceantur quod Oppius petiturus erat. *Cellar.*

CICERO GALLO S.

XLIV. ETSI ex tuis, & ex L. Oppii familiarissimi literis cognovi, te memorem commendationis meæ fuisse, idque pro tua summa erga me benevolentia, proque nostra necessitudine minime sum admiratus: tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium præsentem, & L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Idque ut facias, vehementer te rogo. Vale.

ARG. Eundem Oppium eidem Gallo commendat, una cum Egnatii negotiis. *Anno incerto.*

M. T. C. APULEJO PROQUÆSTORI S. P. D.

XLV. LUcio Egnatio uno, equite Romano, vel familiarissime utor. Ejus Anchialum servum, negotiaque, quæ habet in Asia, tibi commendo non minore studio, quam si rem meam com-

ARG. Egnatii servum & negotia Apulejo, proquæstori Asiæ, commendat. *Anno incerto.*

commendarem. Sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna, & mutua nostra inter nos esse. Quamobrem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intelligat me ad te satis diligenter scripsisse. Nam de tua erga me voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo, Vale.

M. T. C. APULEJO PROQUÆSTORI S. P. D.

XLVI. Lucius Nostius Zoilus, est coheres meus: heres autem patroni sui. Ea re utrumque scripsi, ut & mihi cum illo causam amicitiæ scires esse, & hominem probum existimares, qui patroni judicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris ut intelligat, hanc commendationem sibi apud te magno adjumento fuisse. Vale.

ARG. Nostium coheredem commendat. *Anno incerto.*

M. T. CICERO SILIO S. P. D.

XLVII. Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen ut scires eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc scribo. Omnium tuorum officiorum, quæ & multa & magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat & se a me, & me a te amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. (1.) Illa nostra sci-

ARG. Egnatium, communem amicum, commendat. *Anno* U. C. 702.

1. *Illa nostra scilicet ceciderunt*) Abierunt illa tempora, cum & dignitate, & honoribus, & hominum amplissimorum ami-

ſcilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari conſolatione. Quid, ſi melius hoc? Sed hæc coram. Tu fac, quod facis, ut me ames, teque amari a me ſcias. Vale.

amicitiis in rep. floribamus. Conſolemur igitur nos, non exquiſita aliqua ratione, ſed quo modo ſolet vulgus: cujus hæc fere in adverſis rebus eſt ſententia: *Quid, ſi hoc melius?* Manut.

M. T. C. C. SEXTILIO RUFO, QUÆST. S. P. D.

XLVIII. OMnes tibi commendo Cyprios, ſed magis Paphios: quibus tu quæcunque commodaris, erunt mihi gratiſſima. Eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod & tuæ laudi, cujus ego fautor ſum, conducere arbitror, cum primus in eam inſulam quæſtor veneris, ea te inſtituere, quæ ſequantur alii: quæ, ut ſpero, facilius conſequere, ſi & P. Lentuli, neceſſarii tui, legem, & ea, quæ (1) a me conſtituta ſunt, ſequi volueris. Quam rem tibi confido magnæ laudi fore. Vale.

ARG. Ciliciæ quæſtori omnes Cyprios, & in primis Paphios commendat. *Anno* U. C. 698.

1 *A me*) Tunc Procoſ. in Cilicia quam qui obtinebat, Cyprum etiam obtinebat. Epiſt. 6. lib. I. *Corrad.*

CICERO CURIO PROCOS. S. P. D.

XLIX. QUintus Pompejus, Sexti filius multis & veteribus cauſis neceſſitudinis mihi conjunctus eſt. Is, cum antea meis commendationibus & rem, & gratiam, & auctoritatem ſuam tueri conſueverit, nunc profecto, te provinciam obtinente, meis literis aſſequi debet, ut nemini ſe in-

Q 3 tel-

ARG. Q. Pompejum ita proconſuli Curio (cujus eſt libro VII. epiſt. 29.) commendat, ut quaſi propter familiaritatem poſtulet. *Anno incerto.*

telligat commendatiorem unquam fuiſſe. Quamobrem a te majorem in modum peto, ut cum omnes meos æque ac tuos obſervare pro noſtra neceſſitudine debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipſe intelligat, nullam rem ſibi majori uſui aut ornamento, quam meam commendationem, eſſe potuiſſe. Vale.

M. T. CICERO (1) AUCTO PROCOS. S. D.

I. SUmpſi hoc mihi pro tua in me obſervantia, quam penitus perſpexi, quamdiu (2) Brundufii fuimus, ut ad te familiariter & quaſi pro meo jure ſcriberem, ſi quæ res eſſet, de qua valde laborarem. M'. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris eſt, ut nihil poſſit eſſe conjunctius. Multa illius in me officia, multa in illum mea: quodque maximum eſt, ſummus inter nos amor & mutuus. Quæ cum ita ſint, ſi ullam in amicitia mea ſpem habes: ſi ea, quæ in me officia & ſtudia Brunduſii contuliſti, vis mihi etiam gratiora efficere, quanquam ſunt gratiſſima: ſi me a tuis omnibus amari vides: hoc mihi da, atque largire, ut M'. Curium, ſartum & tectum, ut ajunt, ab omnique incommodo, detrimento, moleſtia ſincerum integrumque conſerves. Et ipſe ſpondeo, & omnes hoc tibi tui pro me recipient, (3) ex mea amicitia, & ex tuo in me officio maximum te fructum, ſummamque voluptatem eſſe capturum. Vale.

M. T.

ARG. M'. Curium commendat, ut ab omni incommodo, detrimento, & moleſtia integrum conſervet. *Anno* U. C. 709.

1 *Aucto*) Al. *Ariſto*. Etſi neutrum nomen memini me apud ſcriptores frequenter legere, facile tamen adducor, ut credam hunc Servii Sulpitii in Achaja ſucceſſorem fuiſſe, *Corrad*.

2 *Brunduſii fuimus*) Poſt victum Pompejum. Sic enim exiſtimo. *Idem*.

3 *Ex mea amicitia*) H. Stephanus non male legit, *ex ea amicitia*. Græv.

M. T. CICERO P. CÆSIO S. D.

LI. Publium Meſſienum, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum, meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quæ poteſt eſſe diligentiſſima. Peto a te & pro noſtra, & pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias, ejuſque rem, famamque tueare. Virum bonum, tuaque amicitia dignum tibi adjunxeris, mihique gratiſſimum feceris. Vale.

ARG. P. Meſſienum commendat Cæſio. *Anno incerto*.

CICERO (1) REGI S. D.

LII. Aulus Licinius (2) Ariſtoteles Melitenſis, antiquiſſimus eſt hoſpes meus, & præterea conjunctus magno uſu familiaritatis. Hæc cum ita ſint, non dubito, quin tibi ſatis commendatus ſit. Etenim ex multis cognoſco, meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Cæſare (3) liberavi. Frequens enim fuerat nobiſcum, atque etiam diutius in cauſa eſt, quam nos, commoratus: quo (4) melius te de eo exiſtimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intelligat has ſibi literas plurimum profuiſſe. Vale.

ARG. Hoſpitem ſuum, Licinium Ariſtotelem commendat. *Anno incerto*.

1 *Regi*) Cognomen gentis Marciæ: ut e Salluſtio, Valerio, Suetonio conſtat, addito etiam teſtimonio Ciceronis epiſt. 14. ad Att. lib. 1. & Plutarchi in vita Ciceronis. Abſurde nonnulli putant hunc eſſe Dejotarum regem: cum tamen, *Dejotaro regi*, non ſit in titulo, ſed tantum *Regi*. Præterea inepta familiaritas illa eſſet in iis verbis, quæ infra: *Fac igitur, mi Rex*, &c. *Manut*.

2 *Ariſtoteles*) Græcus genere, Romano nomine, forſan & civitate, donatus: Melitenſis, a Melita inſula. *Cellar*.

3 *Liberavi*) Venia impetrata. *Manut*.

4 *Melius*) His verbis adducor, ut ſuſpicer, in cauſa Pompeji Regem fuiſſe. *Idem*.

CICERO THERMO PROPR. S. D.

LIII. Lucio Genucilio Curvo jam pridem utor familiariſſime, optimo viro, & homine gratiſſimo. Eum tibi penitus commendo, atque trado. Primum, ut omnibus in rebus ei te commodes, quoad fides tua dignitaſque patietur: patietur autem in omnibus: nihil enim abs te unquam, quod ſit alienum tuis, aut etiam ſuis moribus, poſtulabit. Præcipue autem tibi commendo negotia ejus, quæ ſunt in Helleſponto: primum, ut obtineat id juris in agris, quod ei (1) Pariana civitas decrevit, & dedit, & quod ſemper obtinuit ſine ulla controverſia: deinde, ſi quid habebit cum aliquo Helleſpontio controverſiæ, ut in illam (2) διοίκησιν rejicias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentiſſime commendarim, ſingulas ad te ejus cauſas perſcribere debere. Summa illa ſit: quidquid officii, beneficii, honoris in Genucilium contuleris, id te exiſtimabo in me ipſum, atque in rem meam contuliſſe.

ARG. Curvum in omnibus rebus, præcipue in Helleſpontiis negotiis commendat. *Anno* U. C. 702.

1 *Pariana civitas*) Parion civitas in Helleſponto. Plinius, &c. *Manut.*

2 *Διοίκησιν*) Juriſdictionem.

M. T. CICERO THERMO PROPR. S. D.

LIV. Cum multa mihi grata ſunt, quæ tu adductus mea commendatione feciſti, tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberaliſſime tractaviſti. Venit enim Laodiceam, & tibi apud me, mihique propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum eſt,

ARG. Gratias agit, quod liberaliter tractaſſet Marcilium: deinde petit, ne ſocrus ejus rea fiat. *Anno* U. C. 703.

est, a te peto, quando apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius his commodes, operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat. Ego cum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod (1) in longa (2) apparitione, singularem & prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam, modestiamque cognovi. Vale.

1 *In longa apparitione*) In suo munere multorum mensium. Nam Laodiceam primum venit prid. Kal. Sex. eodem rediit ineunte mense Februario, ut conjicere licet ex epist. 21. ad Att. lib. V. mansit usque ad Idus Maii, ut ex eadem constat. Ad eum igitur, cum esset iterum Laodiceæ, Marcilius adolescens venit. Ex quo de anno epistolæ conjecturam fecimus. *Manut.*

2 *Apparitione*) Omnes, qui apparebant, id est, præibant magistratibus, *apparitores* dicebantur, & *apparitio* munus ipsum. *Apparitores* autem erant scribæ, interpretes, accensi, præcones, lictores, viatores, statores, & hujus generis alii. Quos omnes ut libertos fuisse putem, multis adducor exemplis. *Idem.*

M. T. CICERO THERMO PROPR. S. D.

LV. ETSI mihi videor intellexisse, cum tecum (1) Ephesi de re M. Anneji, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle; tamen & M. Annejum tanti facio, ut mihi nihil putem prætermittendum, quod illius intersit: & me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meæ. Nam cum jam diu diligerem M. Annejum, deque eo sic existimarem, ut res declarat, quod ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem: tum vero, postea quam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem, tantamque erga me benevolentiam cognovi,

ut

ARG. Annejum commendat, legatum suum, præcipue in causa Sardiana. *Anno* U. C. 702.

1 *Ephesi*) Quo veni ad 11. Kal. Sext. in Ciliciam proficiscens. *Corrad.*

ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum (2) Sardianis habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi: quam tu tamen coram facilius meliusque cognosces. De reliquo mihi, mehercule, diu dubium fuit, quid ad te potissimum scriberem. Jus enim quemadmodum dicas, clarum & magna cum tua laude notum est. Nobis autem in hac causa nihil aliud opus est, nisi te jus instituto tuo dicere. Sed tamen, cum me non fugiat, quanta sit in prætore auctoritas, præsertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnes constat: peto abs te pro nostra conjunctissima necessitudine, plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Annejus intelligat, te & sibi amicum esse, quod non dubitat; (sæpe enim mecum locutus est) & multo amiciorem his meis literis esse factum. In tuo toto imperio, atque provincia, nihil est quod mihi gratius facere possis. Jam, apud ipsum gratissimum hominem atque optimum virum, quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo. Vale.

2 *Sardianis*) Sardes Lydiæ civitas, de qua Plinius, libro V. editionis Hard. novissimæ Tom. I. pag. 277.

M. T. C. THERMO PROPR. S. D.

LVI. Cluvius Puteolanus valde me observat, valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habet, nisi, te provinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id se in perditis & desperatis habiturum. Nunc, quando mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis; ita tamen, ut

ARG. Negotia Cluvii Puteolani commendat. *Anno* U. C. 702.

ut tibi nolim molestus esse. (1) Mylasii & Alabandenses pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum, ut (2) Ecdici Mylasii Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse, sed malo Ecdicos, ut aliquid confici possit. Quare peto a te, ut & eos, & Alabandenses jubeas Ecdicos Romam mittere. Præterea Philotes Alabandensis (3) ὑποθήκας Cluvio dedit. Hæ (4) commissæ sunt. Velim cures, ut aut (5) de hypothecis decedat, easque procuratoribus Cluvii tradat, aut pecuniam solvat. Præterea (6) Heracleotæ, & Bargyletæ, qui item debent, aut pecuniam solvant, aut fructibus suis satisfaciant. (7) Caunii præterea debent, sed ajunt se depositam pecuniam habuis-

1 *Mylasii*) Victorius Græcam declinationem secutus, scripsit *Mylaseis*, & *Alabandeis*. *Mylasa* & *Alabanda* sunt Cariæ urbes in Asia minore. Vide Plin. lib. V. cap. 28. & 29. *Victor.*

2 *Ecdici*) *Ecdicus* Justiniano defensor civitatis appellatur, vindex reipublicæ, qui in primis publicas pecunias curabant & persequebantur. Aliter dicitur Syndicus. Plin. lib. X. epist. 111. *Ecdicus nomine Amisenorum civitatis petebat apud me a Julio Pisone denariorum circiter 40. millia donata ei publice ante annos viginti, & Bule, & Ecclesia consentiente*. Dicebantur & *cognitores*. Glossæ; *Cognitor*, ἔκδικος. De quo Gronov. lib. V. de Pec. vet. c. 3. *Græv.*

3 Ὑποθήκας) *Hypotheca* proprie est pignus quodvis, quod debiti causa creditori obligatur; sed strictius Latinis hypotheca dicitur, quod non traditur in manus creditori, sed subjicitur ejus potestati & juri, possessione penes debitorem remanente: contra pignus possidendum traditur creditori. Hinc *dare hypothecas* est res immobiles creditori obligare, ut multis docet Cl. Salmas. de modo Usurarum, cap. 12. *Idem*.

4 *Hæ commissæ sunt*) Hoc est, possessiones, quoniam ad diem solutum debitum non est, venerunt in potestatem creditoris, ut illas possit vendere. *Hypothecæ* enim *committi* dicuntur, quæ cessante solutione debiti, creditoris fiunt. Sic *merces commissæ* dicebantur, quas apud publicanum non professi erant, & hanc ob causam amittebantur. Vide Salmasium de modo Usurarum, cap. 14. *Idem*.

5 *De hypothecis decedat*) Hoc est, possessiones oppigneratas quoniam non solvit, creditori vendendas tradat. *Idem*.

6 *Heracleotæ*, & *Bargyletæ*) Heraclea, & Bargylos civitates sunt Cariæ. *Idem*.

7 *Caunii præterea debent*) *Caunus* est Cariæ oppidum, valetudine habitantium infame, ut Mela ait lib. I. cap. 16. *Idem*.

buisse. Id velim cognoscas, &, si intellexeris, eos neque ex edicto, neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usuræ Cluvio instituto tuo conserventur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeji etiam, nostri necessarii, & quod is magis etiam mihi laborare videtur, quam ipse Cluvius: cui satisfactum esse a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

CICERO THERMO PROPR. S.

LVII. QUO magis quotidie ex literis nuntiisque (1) bellum magnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Annejum legatum primo quoque tempore remittas. Nam ejus opera, consilio, scientia rei militaris, vel maxime intelligo me, & rempublicam adjuvari posse. Quod nisi tanta res ejus ageretur, nec ipse adduci potuisset ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kal. Maji. Ante eam diem Annejus ad me redeat, oportet. Illud quod tecum & coram, & per literas diligentissime egi, id & nunc etiam atque etiam rogo, curæ tibi sit ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro causæ veritate & pro sua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneji causa omnia velle. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero, per te illum ipsum negotium ex sententia confecisse. Idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

ARG. Petit, ut Annejum, legatum suum, remittat, ejusque causam Sardianam commendat. *Anno U. C. 703.*

1 *Bellum*) Parthicum. *Att. 6. 3. & 4.*

M. T.

M. T. C. TITIO L. F. RUFO, PRÆT. URBANO S.

LVIII. Lucius Custidius est tribulis, & municeps, & familiaris meus. Is causam habet, quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicuti tua fides & meus pudor postulat: tantum ut faciles ad te aditus habeat: quæ æqua postulabit, ut libente te impetret: sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse in primis apud te. Vale.

ARG. Ex provincia Custidium, municipem suum commendat. *Anno* U. C. 703.

M. T. C. C. CURTIO PEDUCÆANO, PRÆT. S. D.

LIX. Marcum Fabium unice diligo, summaque mihi cum eo consuetudo & familiaritas est pervetus. In ejus controversiis quid decernas, a te non peto, ((1) servabis, ut tua fides & dignitas postulat, edictum, & institutum tuum) sed ut quam facillimos ad te aditus habeat: quæ erunt æqua, libente te impetret: ut meam amicitiam sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, præsertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

ARG. Commendat M. Fabium Curtio prætori. *Anno* U. C. 703.

1 *Servabis edictum, & institutum tuum*) Nihil facies aliter atque edixisti, & adhuc solitus es. Solebant autem Prætores & in urbe publice proponere, & provinciales, antequam in provinciam venirent, præmittere edictum de summis capitibus jurisdictions. Superius 6. 9. ad Att. 5. 21. *Possumus contra meum edictum?* Erat C. Curtius Peducæanus Prætor peregrinus, cum C. Titius Rufus Prætor urbanus esset. *Gron.*

M. T.

M. T. C. MUNATIO C. F. S. D.

LX. LUcius Livinejus Trypho est omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus, cujus calamitas etiam officiosiorem me facit in illum. Nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum. Sed ego libertum ejus per se ipsum diligo: summa enim ejus erga me officia extiterunt his nostris (1) temporibus, quibus facillime bonam benevolentiam hominum & fidem perspicere potui. Eum tibi ita commendo, ut homines grati & memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit, se, quod pro salute mea multa pericula adierit, sæpe hieme summa navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi fecisse. Vale.

ARG. Commendat Livinejum Reguli libertum. *Anno incerto.*
1 *Temporibus*) Cum exularet. Vide ep. 17. ad Att. lib. III. *Manut.*

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

LXI. TIto Pinnio familiarissime me usum esse, scire te arbitror, quod quidem ille testamento declaravit, qui me cum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. Ejus filio mire (1) studioso, & erudito, & modesto, pecuniam Nicæenses grandem debent, ad H-S octogies: &, ut audio, in primis volunt ei solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quando non modo reliqui tutores, qui sciunt quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit, te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque

que

ARG. Commendat Pinnium Bithyniæ proprætori in exigenda pecunia, quam ei Nicæenses debebant. *Anno U. C. 702.*
1 *Studioso*) Nota dictum simpliciter.

que patietur, ut quam plurimum pecuniæ Pinnio solvatur Nicæensium nomine. Vale.

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

LXII. ET in Atilii negotio te amavi: cum enim sero (1) venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi: & mehercule semper sic in animo habui, (2) te in meo ære esse propter (3) Lamiæ nostri conjunctionem, & singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberas: deinde (4) impudentia prosequor, sed idem (5) sarciam. Te enim semper sic colam, & tuebor, ut quem diligentissime. Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris. Vale.

ARG. De Atilio gratias agit: suum fratrem commendat. *Anno* U. C. 702.

1 *Venissem*) In Provinciam. *Manutius*.

2 *Te in meo ære esse*) Meum esse. Ducta similitudine a nummorum possessione. Ep. 14. lib. XV. *Multi sunt anni, cum ille in ære meo est*. Idem.

3 *Lamiæ*) L. Lamiæ, de quo vide epist. 16. lib. II. & epist. 29. lib. XII. *Idem*.

4 *Impudentia prosequor*) Qui tibi alios quoque commendo, ut Q. fratrem. *Idem*.

5 *Sarciam*) Remunerabor officia tua. *Idem*.

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. P. D.

LXIII. NON putavi fieri posse, ut mihi verba deessent: sed tamen in M. Lænio commendando desunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis, sed tamen ut plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus & ego, & frater meus, qui mihi carissimus est, M. Lænium. Id fit cum plurimis ejus officiis, tum sum-

ARG. M. Lænium diligentissime commendat. *Anno* U. C. 702.

ſumma probitate, & ſingulari modeſtia. Eum ego a me invitiſſimus dimiſi, cum propter familiaritatem & conſuetudinis ſuavitatem, tum quod conſilio ejus fideli ac bono libenter utebar. Sed vereor, ne jam mihi ſupereſſe verba putes, quæ dixeram defutura. Commendo tibi hominem, ſicut intelligis, me, de quo ea ſupra ſcripſerim, debere commendare: a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias: quod tibi videbitur rectum eſſe, ipſi dicas. Hominem facillimum, liberaliſſimumque cognoſces. Itaque te rogo, ut eum ſolutum, liberum, confectis ejus negotiis per te, quam primum ad me remittas. Id mihi, fratrique meo gratiſſimum feceris. Vale.

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

LXIV. NEro (1) meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorſus incredibiles, ut nullum honorem ſibi haberi potuiſſe diceret, qui a te prætermiſſus eſſet. Magnum fructum ex ipſo capies: nihil eſt enim illo adoleſcente gratius. Sed mehercule mihi quoque gratiſſimum feciſti. Pluris enim

ARG. Ti. Nerone ſuo honorifice tractato, gratias agit Silio, eumque magis & vehementius commendat. *Anno* U. C. 702.

1 *Nero meus*) Non vulgarem benevolentiæ ſignificationem habet pronomen *meus*. Hic eſt T. Claudius Nero, cujus uxorem Liviam Druſillam Auguſtus poſtea prægnantem abduxit. Matrimonium Tulliæ, Ciceronis filiæ, hoc ipſo tempore videtur expetiiſſe: nec recuſavit Cicero, ſed, quos homines ea de re ad uxorem & filiam miſerat, ii Romam venerunt factis cum Dolabella ſponſalibus, ep. 6. lib. VI. ad Att. Quæſtor fuit C. Cæſaris Alexandrino bello: pontifex in locum P. Scipionis ſubſtitutus: Coloniss Narbonam & Arelate duxit: occiſo Cæſare, de præmiis tyrannicidarum referendum cenſuit: præturam geſſit: Antonios in diſſenſione civili ſecutus eſt: poſtremo pace facta, in urbem reverſus, uxorem ſuam Liviam, ante jam Tiberium, qui poſtea imperator fuit, enixam, petenti Auguſto conceſſit: nec multo poſt e vita ceſſit. *Nero* Sabinum vocabulum eſt, pro fortis ac ſtrenuus: ut ait Suetonius. *Man.*

enim ex omni (2) nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quæ ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris. Primum de Pausania Alabandensi, sustentes rem, dum Nero veniat. Vehementer ejus causa cupere eum intellexi. Itaque hoc valde te rogo. Deinde Nysæos, quos Nero in primis habet necessarios, diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos: ut intelligat illa civitas, sibi in Neronis patrocinio summum esse præsidium. Strabonem Servilium tibi sæpe commendavi: nunc eo facio id impensius, quod ejus causam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem, nec relinquas hominem innocentem ad alicujus tui dissimilis quæstum. Id cum gratum mihi erit, tum etiam existimabo, te humanitate tua esse usum. Summa hujus epistolæ hæc est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicut instituisti, atque fecisti. (3) Magnum theatrum habet ista provincia, non ut hæc nostra, adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam. Quare si te fautore usus erit, sicuti profecto & utetur, & usus est, amplissimas clientelas acceptas a majoribus confirmare poterit, & beneficiis suis obligare. Hoc in genere si eum adjuveris eo studio, quo ostendisti, apud ipsum præclarissime posueris: sed mihi etiam gratissimum feceris. Vale.

2 *Nobilitate*) Nerones Claudii, & Pulchri, patricii; Marcelli vero plebeji. Sed nobilitas non a genere patricio, (multi enim patricii nullos gessere, aut male gessere magistratus: itaque nobiles non fuere) sed a parentum aut majorum virtute sumitur, unde plebeji multi nobiles. *Idem*.

3 *Magnum theatrum*) Plus ex ista provincia petit Tiberius, quam ex nostra, magisque in illa conspicietur, quam hic, ubi assecutus est sane quæ potest adolescens. Vel, valde conspectum te facit & illustri loco ponit hæc provincia: vel, quam celsus & potens es, cum adolescens summo genere natus, ingenio florentissimo, sanctis & priscis moribus in tua provincia peregrinatur, & per te producitur atque ostentatur, digna ipso gloria; apud avitos familiæ clientes: ut 12. 29. *J. F. Gronov.*

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

LXV. CUM P. Terentio Hispone, qui (1) operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est, multaque & magna inter nos officia paria & mutua intercedunt. Ejus summa existimatio agitur in eo, ut (2) pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me præterit, nos eam rem Ephesi expertos esse, neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse. Sed cum, quemadmodum omnes existimant, & ego intelligo, tua cum summa integritate, tum singulari humanitate & mansuetudine consecutus es, ut libentissimis Græcis, nutu, quod velis, consequare: peto a te majorem in modum, ut honoris mei causa, hac laude Hisponem affici velis. Præterea cum sociis scripturæ mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. Ita & Hisponem meum per me ornaris, & societatem mihi conjunctiorem feceris: tuque ipse & ex hujus observantia, gratissimi hominis, & ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies, & me summo beneficio affeceris. Sic enim velim existimes, ex tota tua provincia, omnique isto imperio, nihil esse, quod mihi gratius facere possis. Vale.

ARG. Hisponem commendat, ut pactiones cum civitatibus pro publicanis conficiat. *Anno* U. C. 702.

1 *Operas in scriptura*) Negotia publicanorum curat. Eodem sensu dixit epist. 9. *Est in operis societatis*. *Scriptura* vero est ratio tota publicanorum, qui vel decumas, vel portoria, vel pascua redimunt. *Manut.*

2 *Pactiones*) Pro pecuniis publicanis debita. Nam inter sociorum civitates & publicanos Romanos controversia fere semper oriebatur in exactione vectigalium. *Idem*.

M. T.

M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

LXVI. AUlum Cæcinam, maxime proprium clientem familiæ vestræ, non commendarem tibi, cum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse: nisi me & patris ejus, quo sum familiarissime usus, memoria, & (1) hujus fortuna ita moveret, ut hominis omnibus mecum studiis officiisque conjunctissimi, movere debebat. A te hoc omni contentione peto, sic ut majore cura, majore animi labore petere non possim, ut ad ea, quæ tua sponte sine cujusquam commendatione faceres in hominem tantum & talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meæ literæ; quo studiosius eum, quibuscunque rebus possis, juves. Quod si Romæ fuisses, etiam salutem A. Cæcinæ essemus (ut opinio mea fert) per te consecuti. De qua tamen magnam spem habemus, freti clementia (2) collegæ tui. Nunc, cum tuam justitiam secutus, tutissimum sibi portum provinciam istam esse duxit, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum & (3) in reliquiis veteris negotiationis colligendis juves, & cæteris rebus tegas;

R 2 at-

ARG. Cæcinam in colligendis Asiaticæ negotiationis reliquiis commendat. *Anno* U. C. 707.

1 *Hujus fortuna*) Exulabat, quia Pompejanas partes secutus erat, & Cæsari præterea, scripto libro, maledixerat. Epist. 7. lib. VI. *Manut.*

2 *Collegæ tui*) Cæsaris, qui secundum consulatum cum Servilio gessit. *Idem.*

3 *In reliquiis*) Veram lectionem ostendunt libri veteres. In Palat. sex. & Mentel. & in meo secundo scribitur recte: *In reliquis veteris negotiationis colligendis. Reliqua* enim, ut notum, sunt quæ rationibus subductis debita solvenda remanent, ut & pensiones, ac vectigalia ad diem non soluta. Cic. xvi. ad Att. ep. 2. 3. in Pandect. *Reliqua vectigalis; reliqua conductionis; & reliquari ac reliquatores* de iis qui non ad diem solvunt vectigal, pensionem. *Grævius.*

atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

LXVII. Ex provincia mea Ciliciensi, cui scis (1) τρεῖς διοικήσεις Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus, quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi: eumque habui in ea civitate cum hospitem, tum vehementer ad meæ vitæ rationem & consuetudinem accommodatum. Quem quidem multo etiam pluris, posteaquam decessi, facere cœpi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem, meique memorem. Itaque eum Romæ libentissime vidi. Non enim te fugit, qui plurimis in ista provincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. Hæc propterea scripsi, ut & me non sine causa laborare intelligeres, & tu ipse eum dignum hospitio tuo judicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias; id est, si receperis eum in fidem tuam, & quibuscunque rebus honeste ac sine molestia tua poteris, adjuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum: idque ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

ARG. Commendat Andronem Laodicensem. *Anno* U. C. 707.
1 Τρεῖς διοικήσεις) Tres jurisdictiones. Eæ fuere, Laodicea, Cibyra, Apamæa. *Manut.*

M. T. C. P. SERVILIO ISAURICO, PROCOS. COLLEGÆ S. D.

LXVIII. Gratæ mihi vehementer tuæ literæ fuerunt, ex quibus cognovi cursus na-

ARG. Lætatur felici navigationis cursu: ut de provinciæ statu scribat, petit; officia sua promittit. *Anno* U. C. 707.

navigationum tuarum. Significabas enim memoriam tuam nostræ necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse jucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de republica, id est, de statu provinciæ, de institutis tuis familiariter scribes. Quæ, quanquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentissime ex tuis literis cognoscam. Ego ad te, de reipublicæ summa quid sentiam, non sæpe scribam, propter periculum ejusmodi literarum. Quid agatur autem, scribam sæpius. Sperare tamen videor, Cæsari, (1) collegæ nostro, fore curæ, & esse, ut habeamus aliquam rempublicam, cujus consiliis magni referebat te interesse. Sed, si tibi utilius est, id est, gloriosius, Asiæ præesse, & istam partem reipublicæ male affectam tueri, mihi quoque idem, quod tibi & laudi tuæ profuturum est, optatius debet esse. Ego, quæ ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, summo studio diligentiaque curabo: in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem tuum: quod & pro vetustate necessitudinis, & pro beneficiis vestris, & pro dignitate ipsius facere debeo. Vale.

1 *Collegæ*) In auguratu. Quanquam enim pontifex maximus fuit, tamen etiam augur. *Philipp.* 2. 33. *Cellar.*

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ S. D.

LXIX. CAjus Curtius Mithres, est ille quidem, ut scis, libertus Postumi, familiarissimi mei: sed me colit, & observat æque, atque illum ipsum patronum suum. Apud eum sic Ephesi fui, quotiescunque fui, tanquam domi meæ: multaque acciderant, in quibus & benevolentiam ejus

R 3 erga

ARG. C. Curtium, ut in fidem recipiatur, commendat. *Anno U. C. 707.*

erga me experirer, & fidem. Itaque si quid aut mihi, aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi, hujus cum opera & fide, tum domo & re uti, tanquam mea. Hæc ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres, me non vulgariter, nec ambitiose, sed ut pro homine intimo, ac mihi pernecessario, scribere. Peto igitur a te, ut ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, & in cæteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum & honoris mei causa commodes, etsi, ut ejus modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si & mea commendatione, & sua probitate assecutus erit, uti de se bene existimes, omnia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem, habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Vale.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ S. P. D.

LXX. Quia non est obscura tua in me benevolentia, sic fit, ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo nonnunquam in vulgus; sed plerumque necessariis, ut hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas, necessitudoque est. Ejus libertum, T. Ampium Menandrum, hominem (1) frugi & mode-

ARG. Balbi libertum Menandrum commendat. *Anno* U. C. 707.

1 *Frugi*) *Frugi* & *nequam*, opponuntur. Est autem propria laus in servo, & in liberto: sed transfertur etiam ad ingenuos: & in rege quoque Deiotaro frugalitatem Cicero laudavit. Nam in oratione pro illo habita, *Omnes*, inquit, *sunt in illo regiæ virtutes*, *sed præcipue singularis & admiranda frugalitas*. Manutius.

destum, & patrono & nobis vehementer probatum, tibi commendo majorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscunque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ S. D.

LXXI. MUltos tibi commendem necesse est, quando omnibus nota nostra necessitudo est, tuaque erga me benevolentia. Sed tamen, etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo: tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agusius & comes meus fuit illo miserrimo tempore, & omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum socius: neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. Quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis, & maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi magno usu atque adjumento fuisse. Vale.

ARG. Commendat T. Agusium, veterem amicum. *Anno* U. C. 707.

M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ S. D.

LXXII. CÆrelliæ (1) necessariæ meæ, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi præsens in hortis tuis, quam potui di-

ARG. Cærelliæ negotia & procuratores commendat. *Anno* U. C. 707.

1 *Cærelliæ*) Hæc mulier, Philosophiæ dedita, valde Ciceronem observavit, ejusque scripta libenter legit. Epist. 21. ad Att. lib. XIII. *Mirifice Cærellia, studio videlicet Philosophiæ flagrans, describit a tuis: istos ipsos de finibus habet.* Dio lib. 46. Caleni verba recitat, lascivam, ac libidinosam cum Cerellia consuetudinem Ciceroni exprobrantis. *Manut.*

ligentissime: tuque mihi, pro tua consuetudine, proque tuis in me perpetuis maximisque officiis, omnia te facturum liberalissime recepisti. Meminisse te id spero: scio enim solere. Sed tamen Cærelliæ procuratores scripserunt, te propter magnitudinem provinciæ, multitudinemque negotiorum, etiam atque etiam esse commonefaciendum. Peto igitur, ut memineris te omnia, quæ tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. Equidem existimo, habere te magnam facultatem (sed hoc est tui consilii & judicii) ex eo senatus-consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Cærelliæ commodandi. Id senatus-consultum tu (2) interpretabere pro tua sapientia. Scio enim, ejus ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscunque rebus Cærelliæ benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum. Vale.

2 *Interpretabere*) Judicabis, an eam, quam ego arbitror, facultatem habeas ex eo S. C. Cærelliæ commodandi. *Idem*.

M. T. C. Q. PHILIPPO, (1) PROCOS. S. D.

LXXIII. GRatulor tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos recepisti, incolumi fa-

ARG. Salvum ex provincia revertisse gratulatur: Egnatii & Oppii causa gratias agit; & ut Antipatri filios sibi condonet, rogat. *Anno incerto*.

1 *Procos.*) Suspicor hoc verbum abundare, & additum ab aliquo, qui putavit, cum in sequentis epistolæ inscriptione *Proconsul Philippus* vocetur, multo magis in hac, qua ordine antecedit, vocari debere: cum perversus (ut jam diximus) ordo sit, & illam, quæ sequitur, huic omnino præponendam esse constet. Quo modo enim proconsul appellari potest, cum in urbem, deposito imperio, redierit? In urbe enim potius Philippum esse, quam ad urbem, facile credo; cum dicat Cicero: *Quod si Romæ te vidissem, coram gratias egissem*: & quia, qui ad urbem morabantur, triumphum expetebant: cujus rei nulla fit mentio in epistola: nec vero triumphavit unquam hic Q. Philippus. *Manut.*

fama, & republica. (a) Quod si Romæ: te vidissem, coramque gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus absens, L. Oppius præsens curæ fuisset. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vehementer succensuisse audivi, & moleste tuli. De re nihil possum judicare; nisi illud mihi certe persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. A te autem, pro vetere nostra necessitudine, etiam atque etiam peto, ut ejus filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones, nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, nunquam te rogarem: mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. Sed mihi ita persuadeo, (potest fieri, ut fallar) eam rem laudi tibi potius, quam vituperationi fore. Quid fieri posset, & quid mea causa facere possis (nam quin velis, non dubito) velim, si tibi grave non erit, certiorem me facias. Vale.

a *Quod si Romæ: te vidissem*) Ita Victorius. Sed Manut. & Lamb. *Quod si Romæ te vidissem, coram gratias*, &c. Grævius vero ex MS. *Quod si Romæ fuissem, te vidissem*, &c.

M. T. C. Q. PHILIPPO PROC. S. D.

LXXIV. ETSI non dubito, pro tua in me observantia, proque nostra necessitudine, quin commendationem meam memoria teneas, tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum præsentem, & L. Egnatii, familiarissimi mei absentis, negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si cu-

ARG. Oppium præsentem, & Egnatii absentis negotia commendat. *Anno incerto*.

curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes; idque ut facias, te vehementer rogo. Vale.

M. T. C. T. TITIO T. F. LEGATO S. D.

LXXV. ETSI non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Aviano Flacco: cujus caussa omnia cum cupio, tum mehercule etiam debeo. De quo & præsens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti, & scripsi ad te accurate antea; sed putat interesse sua, me ad te quam sæpissime scribere. Quare velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans, minus videbor meminisse constantiæ tuæ. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, & de tempore, Aviano commodes: quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompejus isti negotio præfuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, ut Avianus, quando se a me amari putat, me a te amari sciat. Erit id mihi pergratum. Vale.

ARG. Avianum Flaccum commendat Titio legato. *Anno U. C.* 701.

M. T. C. (1) QUATUORVIRIS, ET DECURIONIBUS S. D.

LXXVI. TAntæ mihi cum Q. Hippio caussæ necessitudinis sunt, ut nihil possit esse

ARG. Petit C. Valgio emptæ possessionis in agro Fregellano immunitatem. *Eod. Anno.*

1 *Quatuorviris, & decurionibus*) Fregellanis. Fregellæ, colonia fuit deducta, ut ostendit Vellejus, anno urbis 424. Quatuorviri igitur non modo municipiis, verum coloniis quoque præerant,

esse conjunctius, quam nos inter nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem. Etenim vos mihi optimi testes estis, cum mihi persuasum esset, nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, nunquam me tamen gravem vobis esse voluisse. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium (2) Hippianum tractetis, remque cum eo conficiatis, ut quam possessionem habet in agro Fregellano, a vobis emptam, eam liberam & immunem habere possit. Id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro affectum arbitrabor. Vale.

erant, item ut consules Romæ: quanquam & duumviri in plerisque coloniis, atque adeo in nonnullis municipiis fuere. Quod lib. I. de antiq. Ital. jure Carolus Sigon. egregie docuit. *Man.*

2 *Hippianum*) Hippii filium naturalem, adoptatum autem a C. Valgio, a quo prænomen & nomen accepit. *Idem.*

M. T. C. (1) P. SULPICIO IMP. S. D.

LXXVII. CUM his temporibus non sane in senatum ventitarem, tamen, ut tuas li-

ARG. Officio suo in supplicatione decernenda narrato, commendat M. Bolanum, &, ut servum fugitivum restitui curet, amanter rogat. *Anno U. C.* 708.

1 *P. Sulpicio*) Bernardinus Rutilius, qui opiniones quasdam suas in Familiares, ut vocant, Ciceronis epistolas, me puero, edidit, legendum arbitrabatur, *P. Vatinio*, adductus in hanc sententiam ea ratione, quia Cicero de servo suo Dionysio scribit in hac epistola; de quo item Vatinius ad Ciceronem in duabus 9. 10. lib. v. & ad eum Cicero epist. 11. ibidem. Sensit idem postea Corradus in suis scholiis. Mihi non satis neque Rutilii, neque Corradi sententia, quam alii postea secuti sunt, probatur. Nam, ut illud omittam, quod hæc hujus epistolæ verba: *Salvo jure nostræ veteris amicitiæ*; & quæ sunt infra: *Pro tuo perpetuo in me studio*: non videntur in Vatinium convenire, cujus erga Ciceronem perpetuum certe studium non fuerat, inimicitiis, oratione adversus eum notissimis, interruptum: ut hoc, inquam, omittam, quod exigui ponderis non est: valde me movet ea ratio, quod post supplicationem decretam scribit Cicero de servo suo ad Sulpicium: at Vatinio decreta supplicatio videtur Octobri mense, ut ex epist.

literas legi, non existimavi, me salvo jure (2) nostræ veteris amicitiæ, multorumque inter nos officiorum facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque adfui supplicationemque tibi libenter decrevi; nec reliquo tempore ullo aut rei, aut existimationi, aut dignitati tuæ deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per literas certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi jure suo denuntiare. M. Bolanum, virum bonum, & fortem, & omnibus rebus ornatum, meumque veterem amicum, tibi magnopere commendo. Pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat hanc commendationem sibi magno adjumento fuisse. Ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces. Promitto tibi, te ex ejus amicitia magnam voluptatem esse capturum. Præterea a te peto majorem in modum, pro nostra amicitia, & pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores. Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecen multorum nummorum

epist. 10. lib. V. non dubiam facere conjecturam licet. Scripsit enim Vatinius Nonis Dec. eam epistolam cum de supplicatione decreta jam e Ciceronis literis cognovisset. Ante Novembrem autem alteram ejusdem epistolam acceperat Cicero, datam v. id. Quint. in qua de fuga servi Dionysii se audivisse significavit. Quod cum ita sit; cui verisimile videatur, hanc epistolam, Sulpicio inscriptam, in qua de supplicatione decreta sit mentio, ad Vatinium de Dionysii fuga, multo ante supplicationem ei cognita, ut ignota de re missam esse? Ad hanc rationem accedit altera, ipsa quoque, ut arbitror, non contemnenda. Nam cum Cicero supplicationem decretam Sulpicio significat, eodem tempore M. Bolanum commendat. Vatinius autem in epistola sua de supplicatione sibi decreta respondens, verbum de Bolano nullum facit. Consensum omitto veterum librorum, quibus in omnibus perspicue scriptum video, ne una quidem litera veritatem obscurante, *P. Sulpicio*. Manutius. Placet conjectura Rutilii & Corradi. Vatinium enim tum Illyrico, Sulpicium Achajæ præfuisse, præter adducta loca ostendunt libri IV. epistolæ 5. & 6. *J. F. Gron.*

2 *Nostræ veteris amicitiæ*) Hoc convenire in Vatinium negat Manutius, ut & *pro tuo perpetuo in me studio*. Sed sic etiam loquebantur, qui amici olim, dein inimici fuissent, propter reconciliatam gratiam, quasi medio odiorum tempore memoriæ exempto. *Idem.*

rum tractavit, cum multos libros subripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua. Eum & M. Bolanus, familiaris meus, & multi alii (3) Naronæ viderunt. Sed, cum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit, & quid fieri possit, Bolanus te docebit. Ego si hominem per te recuperaro, summo me a te beneficio affectum arbitrabor. Vale.

3 *Naronæ*) In Dalmatia.

M. T. C. ALLIENO PROC. S. D.

LXXVIII. DEmocritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contingit, Græcis præsertim, valde familiaris. Est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas & observantia: meque præter cæteros & colit, & observat, & diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum pene Achajæ principem cognosces. Huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio, & munio. Cognitum per te ipsum, quæ tua natura est, dignum tua amicitia atque hospitio judicabis. Peto igitur a te, ut, his literis lectis, recipias eum in tuam fidem: polliceare omnia te facturum mea causa. De reliquo, si, id quod confido, fore dignum eum tua amicitia hospitioque cognoveris, peto ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

ARG. Petit ut Democritum in suam fidem recipiat. *Anno U. C.* 707.

M. T.

M. T. C. ALLIENO PROC. S. P. D.

LXXIX. ET te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianum Flaccum: & ego ex ipso audieram, optimo & gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. Ejus filios dignissimos illo patre, meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut majore studio nullos commendare possim. C. Avianus in Sicilia est, Marcus est nobiscum. Ut illius dignitatem præsentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes; idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

ARG. *Cajum & Marcum Avianos, fratres, commendat. Anno U. C. 707.*

EPI-

EPISTOLARUM AD FAMILIARES
LIBER XIV.

TULLIUS (1) TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ SUÆ, CICERONI SUO S. D.

I. ET literis multorum, & sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem & fortitudinem esse, teque nec animi, nec corporis laboribus defatigari. Me miserum! te ista virtute, fide, probitate, humanitate, in tantas ærumnas propter me incidisse! Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui, (2) cum primum sapere cœpit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quæ si, ut tu scribis, fato facta putarem, ferrem paulo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab his me amari putabam, qui invidebant: eos non sequebar, qui petebant. Quod si nostris consiliis usi essemus, neque apud

nos

ARGUMENTUM. Ab exule scripta, querula: deinde de spe restitutionis, utcunque exigua: de familia, de pestilentia, Plaucii officiis, Pisonis humanitate, & aliis agit. Terentiæ uni, ex sensu, inscribi debuit hæc epistola. *Anno* U. C. 695.

1 *Terentia*) Hæc quater nupsit, Ciceroni, Sallustio historico, Messalæ Corvino, Vibio Rufo. Dio lib. LVII. & D. Hieronymus lib. I. adversus Jovinianum. Vixit annos 103. Plin. lib. VII. cap. 48. *Man.*

2 *Cum primum*) Hoc tempore annum agebat ætatis suæ Cicero filius octavum. Natus enim erat Cotta & Torquato coss. ut ex epist. 2. lib. I. ad Atticum licet intelligere. *Idem.*

nos tantum valuiſſet ſermo aut ſtultorum amicorum, aut improborum; beatiſſimi viveremus. Nunc, quando ſperare nos amici jubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori deſit. Res quanta ſit, intelligo: quantoque fuerit facilius manere domi, quam redire. Sed tamen, ſi omnes tribunos plebis habemus, ſi Lentulum tam ſtudioſum, quam videtur, ſi vero etiam Pompejum & Cæſarem, non eſt deſperandum. (3) De familia, quo modo placuiſſe amicis ſcribis, faciemus. De loco nunc quidem jam abiit peſtilentia, ſed quamdiu fuit, me non attigit. (4) Plancius, homo officioſiſſimus, me cupit eſſe ſecum, & adhuc retinet. Ego volebam loco magis deſerto eſſe in Epiro, quo neque (5) Hiſpo veniret, nec milites: ſed adhuc Plancius me retinet. Sperat poſſe fieri, ut mecum in Italiam decedat. Quem ego diem ſi videro, & ſi in veſtrum complexum venero, ac ſi & vos, & me ipſum recuperaro, ſatis magnum mihi fructum videbor percepiſſe & veſtræ pietatis, & meæ. (6) Piſonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus eſt, ut nihil ſupra poſſit. Utinam ea res ei voluptati ſit: gloriæ quidem video fore. De Quinto fratre nihil ego te accuſavi, ſed vos, cum præſertim tam pauci ſitis, (7) volui eſſe quam conjunctiſſimos. Quibus me voluiſti agere gratias, egi, & me a te certiorem factum eſſe

3 *De familia*) De ſervis, quos poſtea liberavit, veritus ne cum cæteris bonis publicarentur. Epiſt 4. *Idem*.

4 *Plancius*) Cn. Plancius, quæſtor in Macedonia: pro quo extat oratio. Vide & eam poſt reditum in ſenatu habitam. *Idem*.

5 *Hiſpo*) Hic nonnulli veteres libri habent, *Ipſo*: alii, *Ipſe*: quinque noſtri, *Hiſpo*. Ex hac varietate legendum fortaſſe, *Piſo*, vel potius, *Ipſe*: ut de eodem accipiatur: cujus nomen omitti potuit, cum Terentiæ literis, L. Piſonem, Ciceroni inimicum, ejus anni conſulem, ad Macedoniam regendam propediem iturum ſignificantibus, reſponderet. Nominare, qui conſul adhuc erat, non audebat. *Idem*.

6 *Piſonis*) C. Calpurnii Piſonis L. filii, Frugi, Ciceronis generi. *Idem*.

7 *Volui eſſe quam conjunctiſſimos*) Diſcordiæ igitur aliquid inter Q. fratrem, & Terentiam extiterat. *Idem*.

esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis, te (8) vicum venditurum: quid, obsecro te, (me miserum) quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere (tanta vis lacrymarum est) ne te in eundem fletum adducam. Tantum scribo, si erunt in officio amici, pecunia non deerit: si non erunt, tu (9) efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum perdamus: cui si aliquid erit, ne egeat, mediocri virtute opus est, & mediocri fortuna, ut cætera consequatur. Fac valeas, & ad me tabellarios mittas, ut sciam quid agatur, & vos quid agatis. Mihi omnino jam (10) brevis expectatio est. Tulliolæ & Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. VI. Kalendas Decembres, Dyrrhachii. Dyrrhachium veni, quod & libera civitas est, & in me officiosa, & proxima Italiæ. Sed si me offendet loci celebritas, alio me conferam. Ad te scribam.

8 *Vicum venditurum*) Ut mihi pecuniam suppeditare possis. *Idem*. Hanc elegantiam reddidi Tullio, & hic eandem vindicant Palatinus primus, Vaticani excerpta, Victorii editio. Plebeji magistelli fecerunt, *venditurum*. Gebhard. De similibus elegantiis, vide Gellium, 1. 7.

9 *Efficere*) Id quod effici opus est, ut ego in hac misera fortuna non egeam. *Idem*.

10 *Brevis expectatio est*) Fore arbitror ut brevi literas vestras accipiam. *Idem*.

TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ, ET CICERONI SUIS S. D.

II. NOLI putare, me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere. Nec enim habeo quod scribam: nec hoc tempore quidquam dif-

ARG. Brevitatem literarum excusat: Pisonis generi officia laudat: dolet Terentiæ vicem: rogat ne suam dotem projiciat, & ut valetudini suæ consulat. *Anno* U. C. 695.

difficilius facio. Ad te vero, & ad noſtram Tulliolam non queo ſine plurimis lacrymis ſcribere. Vos enim video eſſe miſerrimas, quas ego beatiſſimas ſemper eſſe volui: idque præſtare debui, &, niſi tam (1) timidi fuiſſemus, præſtitiſſem. Piſonem noſtrum merito ejus amo plurimum. Eum, ut potui, per literas cohortatus ſum, gratiaſque egi, ut debui. In novis tribunis plebis intelligo ſpem te habere. Id erit firmum, ſi Pompeji voluntas erit. Sed Craſſum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortiſſime & amantiſſime video: nec miror: ſed mœreo caſum ejuſmodi, ut tantis tuis miſeriis meæ miſeriæ ſubleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officioſus, ſcripſit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum (2) a Veſtæ (3) ad Tabulam Valeriam ducta eſſes. Hem, mea lux, meum deſiderium, unde omnes opem petere ſolebant! Te nunc, mea Terentia, ſic vexari, ſic jacere in lacrymis & ſordibus! idque fieri mea culpa, qui cæteros ſervavi, ut nos periremus! Quod de domo ſcribis, hoc eſt, (4) de area; ego vero tum denique mihi videbor reſtitutus, ſi illa nobis erit reſtituta. Verum hæc non ſunt in noſtra manu. Illud doleo, quæ impenſa facienda eſt, in ejus partem te miſeram & deſpoliatam venire. Quod (5) ſi conficitur negotium, omnia conſequemur. Sin eadem nos fortuna premet, etiamne (6) reliquias tuas miſera projicies? Obſecro te, mea vita, quod

ad

1 *Timidi*) Quod e patria diſcedere maluerit, quam armis decertare *Manutius*.

2 *A Veſtæ*) A templo Veſtæ. Quidam legunt *a Veſta*, id eſt, a lare & foco. *Lamb.*

3 *Ad Tabulam Valeriam*) Locus in foro fuit, quo tribuni plebis co[illegible]e ſoliti ſunt. In Vatinium. cap. 9. *Manut.*

4 *De area*) Everſa enim domo, area ſupererat: quæ poſtea reverſo in patriam Ciceroni reſtituta eſt, & ſuperficies æſtimata. *Idem*.

5 *Si conficitur negotium*) Si reſtituor.

6 *Reliquias tuas*) Quæ tibi facultates reliquæ ſunt, afflictis meis. *Idem*.

ad ſumptum attinet, ſine alios, qui poſſunt ſi, modo volunt, ſuſtinere: & valetudinem iſtam infirmam, ſi me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque verſaris. Omnes labores te excipere video. Timeo ut ſuſtineas. Sed video in te eſſe omnia. Quare, ut id, quod ſperas, & quod agis, conſequamur, ſervi valetudini. Ego ad quos ſcribam neſcio, niſi ad eos, qui ad me ſcribunt; aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid ſcribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non diſcedam: ſed velim, quam ſæpiſſime literas mittatis, præſertim ſi quid eſt firmius, quod ſperemus. Valete, mea deſideria, valete. A. d. III. Nonas Octobr. Theſſalonica.

TULLIUS TERENTIÆ, ET TULLIOLÆ, ET CICER. SUIS S. D.

III. Accepi ab Ariſtocrito tres epiſtolas, quas ego lacrymis prope delevi. Conficior enim mœrore, mea Terentia: nec meæ me miſeriæ magis excruciant, quam tuæ, veſtræque. Ego autem hoc miſerior ſum, quam tu, quæ es miſerrima, quod ipſa calamitas communis eſt utriſque noſtrum, ſed culpa mea propria eſt. Meum fuit officium, vel (1) legatione vitare periculum, vel diligentia & copiis reſiſtere, vel cadere fortiter. Hoc miſerius, turpius, indignius nobis nihil fuit. Quare cum dolore conficiar, tum etiam pudore. Pudet enim me uxori meæ optimæ, ſuaviſſimis liberis, virtutem & diligentiam non præſtitiſſe. Nam mihi ante oculos dies noctesque verſatur ſqualor ve-

ARG. Sua culpa factum dolet, ut in tantas miſerias inciderint. Dein ad capita epiſtolæ uxoris reſpondet ita, ut nimium præ ſe dolorem ferat, eique pene ſuccumbat. *Anno U. C. 695.*

1 *Legatione*) Nam ſi legationem a Cæſaſe, Galliæ proconſule, delatam accepiſſet, Clodii tribuni plebis furorem vitaſſet. Diem enim ei dicere, qui reipublicæ cauſa abeſſet, non licebat. *Manus.*

ster, & mœror, & infirmitas valetudinis tuæ: spes autem salutis pertenuis ostenditur. Inimici sunt multi: invidi pene omnes. Ejicere nos magnum fuit, excludere facile est. Sed tamen, quandiu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur. Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc facillimum est: quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis. Ego tamen faciam, quæ præcipis. Amicis, quibus voluisti, egi gratias, & eas literas Dexippo dedi, meque de eorum officio scripsi a te certiorem esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos, & officio, & ego perspicio, & omnes prædicant. Dii faxint, ut tali genero mihi præsenti tecum simul & cum liberis nostris frui liceat. Nunc spes reliqua est in novis Tribunis plebis, & in primis quidem diebus. Nam si inveterarit, actum est. Ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum & rationem totius negotii posses scribere: etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim ut recurreret: & ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret. Nam ego eo nomine sum Dyrrhachii hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam; & sum tuto. Civitas enim hæc semper a me defensa est. Cum inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo. Quod scribis, te, si velim, ad me venturam: ego vero, cum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis, quod agitis, me ad vos venire oportet: sin autem..... sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis, aut ad summum secundis literis tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit. Tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas: etsi magis jam rem, quam literas, debeo expectare. Cura, ut valeas, & ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse, nec unquam fuisse. Vale, mea Terentia, quam ego videre videor: itaque debili-

tor

tor lacrymis. Vale. Pridie Kalendas Decembr. Dyrrhachii.

TULLIUS TERENTIÆ, ET TULLIOLÆ, ET CICERONI SUIS S. P. D.

IV. EGO minus sæpe ad vos do literas, quam possum, propterea quod cum omnia mihi tempora sunt misera, tum vero, cum aut scribo ad vos, aut vestras lego, conficior lacrymis, sic ut ferre non possim. (1) Quod utinam minus vitæ cupidi fuissemus: certe nihil, aut non multum in vita mali vidissemus. Quod si nos ad aliquam alicujus commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit, minus est erratum a nobis. Sin hæc mala fixa sunt; ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre, & in tuo complexu emori: quando neque dii, quos tu castissime coluisti, neque homines, (2) quibus ego servivi, nobis gratiam retulerunt. Nos Brundusii apud M. Lenium Flaccum dies XIII fuimus, virum optimum: qui periculum fortunarum & capitis sui (3) præ mea salute neglexit: neque (4) legis improbissimæ pœna deductus est, quo minus hospitii & amicitiæ jus, officiumque præstaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus; habebimus quidem semper.

ARG. Respondet ad varia Terentiæ non solum dolenter, sed etiam molliore, quam virum decebat, animo. *Anno U. C. 695.*

1 *Quod utinam*) *Quod* pro *Sed*: ut ep. 14. lib. VIII. *Quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura*. Et Philipp. 10. *Quod qui ab illo abducit exercitum, & respectum pulcherrimum, & præsidium firmissimum adimit reipublicæ*. Et In Verr. lib. 1. *Quod vos oblitos non arbitror, quæ multitudo se ipsum accusat, qui Clodianis armis cesserit*. Infra; *Peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus*. Manut.

2 *Quibus ego servivi*) Man. & Lamb. ediderunt, *quos ego servavi*.

3 *Præ mea*) Idem, *pro mea*.

4 *Legis improbissimæ*) Ne Cicero intra quingenta passuum millia hospitio acciperetur. *Corradus*.

per. Brundusio profecti sumus a. d. v. Kalendas Majas. Per Macedoniam Cyzicum petebamus. O me perditum! o (5) afflictum! quid nunc rogem te ut venias, mulierem ægram, & corpore & animo confectam? Non rogem? sine te igitur sim? Opinor, sic agam. Si est spes nostri reditus, eam confirmes, & rem adjuves. Sin, ut ego metuo, transactum est, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor plane periisse. Sed quid de Tulliola mea fiet? jam id vos videte: mihi deest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellæ & (6) matrimonio, & famæ serviendum est. Quid? Cicero meus quid aget? Iste vero sit in sinu semper & complexu meo. Non queo plura jam scribere: impedit mœror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane sis spoliata. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata, nihil est quod te moveat. Primum, tuis ita promissum est, te facturam esse ut quisque esset meritus. Est autem in officio adhuc Orpheus: præterea magnopere nemo. (7) Cæterorum servorum eá causa est, ut, si res a nobis abesset,

5 *Afflictum*) Janus Gulielmius ad Plauti Cistellariam act. 2. sc. 1. testatur se in vetustissimis membranis reperisse, *O me perditum! me efflictum!* Quod si verum est, bis apud Ciceronem legitur verbum *effligere* nam vide lib. 9. ad Att. epist. ult.

6 *Matrimonio*) Dixi jam, hoc tempore uxorem C. Pisonis Tulliolam fuisse. Ejus doti & famæ, se absente, Cicero timebat. *Manut.*

7 *Cæterorum servorum ea causa est*) Veritus Cicero amissionem servorum cum tota re, manumisit eos hac conditione, ut, si per legem Clodiam bonis omnibus privandus esset, il suo beneficio liberti essent, si modo id obtineri posset; sin autem lex servos non adimeret, &, ut ad veterem dominum pertinerent, concederet, servirent, ut antea, præterquam paucissimi, quos ob fidem & diligentiam omnino liberatos vellet. Dixit autem, *cæterorum servorum*, cum de suis loqueretur. Nam ex Terentiæ servis neminem manumiserat: (neque enim poterat) tantum iis, eam facturam esse, ut quisque esset meritus, promiserat. Hic locus in omnibus libris impressis mendose legebatur. Nos cum distinctione tantum restituimus. *Idem.*

set, liberti nostri essent, si obtinere potuissent: sin ad nos pertinerent, servirent, præterquam oppido pauci. Sed hæc minora sunt. Tu quod me hortatis, ut animo sim magno, & spem habeam recuperandæ salutis; id velim sit ejusmodi, ut recte sperare possimus. Nunc miser quando tuas jam literas accipiam? quis ad me perferet? quas ego expectassem Brundusii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem prætermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. Honestissime viximus, floruimus. Non vitium nostrum, sed virtus nostra nos afflixit. Peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus. Sed, si hoc fuit liberis nostris gratius nos vivere, cætera, quanquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego qui te confirmo, ipse me non possum. Clodium Philetærum, quod valetudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius officio vincet omnes. Pescennius est perbenevolus nobis: quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat se mecum fore: sed Brundusio discessit. Cura, quoad potes, ut valeas: & sic existimes, me vehementius tua miseria, quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, & mea carissima filiola, & spes reliqua nostra Cicero, valete. Pridie Kalendas Majas. Brundusio.

M. T. C. TERENTIÆ, ET TULL. SUIS S. P. D.

V. Si tu & Tullia lux nostra valetis, ego & suavissimus Cicero valemus. Pridie Idus Octobres Athenas venimus, cum sane adversis ventis usi essemus, tardeque & incommode navigassemus.

ARG. Reditum ex provincia significat: Terentiæ diligentiam in scribendo laudat: quæ fieri velit de Preciana auctione, mandat. *Anno U. C.* 703.

De nave exeuntibus nobis Acastus cum literis præsto fuit uno & vicesimo die, sane strenue. Accepi tuas literas, quibus intellexi, te vereri, ne superiores mihi redditæ non essent. Omnes sunt redditæ, diligentissimeque a te perscripta sunt omnia: idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus, hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse. Jam enim me ipsum expectas, (1) sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupiamus: etsi in quam rempublicam venimus, intelligo. Cognovi enim ex multorum amicorum literis, quas attulit Acastus, (2) ad arma rem spectase: ut mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. Sed, quando subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. Tu velim, quod commodo valetudinis tuæ fiat, quam longissime poteris, obviam nobis properes. De hereditate Preciana, quæ quidem mihi magno dolori est (valde enim illum amavi) hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius, aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet. Nos, cum salvi venerimus, reliqua per nos agemus. Sin tu jam Roma profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos, si dii adjuvabunt, circiter Idus Novemb. in Italia speramus fore. Vos, mea suavissima & optatissima Terentia, & Tulliola, si nos amatis, curate, ut valeatis. Athenis, a. d. xv. Kal. Nov.

1 *Sive nos ipsos*) Erant enim cum ipso, filius, frater, fratris filius. *Man.*

2 *Ad arma rem spectare*) Cæsare & Pompejo diffidentibus. *Corrad.*

M. T.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

VI. NEC ſæpe eſt, cui literas demus; nec rem habemus ullam, quam ſcribere velimus. Ex tuis literis, quas proxime accepi, cognovi, prædium nullum venire potuiſſe. Quare videatis velim, quomodo ſatisfiat ei, cui ſcitis me ſatisfieri velle. (1) Quod noſtra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere poſſit. Pollicem, ſi adhuc non eſt profectus, quam primum fac extrudas. Cura, ut valeas. Id. Quint.

ARG. Excuſat infrequentiam literarum. Voluntatem ſuam in ære alieno diſſolvendo ſignificat. Adjungit de Terentiæ meritis in Tulliolam. Pollicem ſervum expectat. *Anno* U. C. 705.

1 *Quod noſtra*) Quam intelligat *noſtram* non plane perſpicio, niſi Tulliam ſignificet, quod puto. Dd rebus autem domeſticis cum uxore, ſuiſque loquens, non mirum eſt rem tantum indicaſſe, quod etiam ſupra facit, cùm dicit, *quomodo ſatisfiat ei*; nec tamen nomen ponit, cui ſatisfieri cupiebat. Cum enim ad ſuos ſcribat, qui & manum ejus agnoſcerent, & res quas innueret, optime callerent, non neceſſe fuit apertius ſcribi. *Victor*.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

VII. OMnes (1) moleſtias & ſollicitudines, quibus & te miſerrimam habui, id quod mihi moleſtiſſimum eſt, & Tulliolam, quæ nobis noſtra vita dulcior eſt, depoſui, & ejeci. Quid cauſæ autem fuerit, poſtridie intellexi quam a vobis diſceſſi. (2) Χολὼ ἄκρατον noctu ejeci. Statim ita ſum levatus ut mihi deus aliquis medicinam feciſſe videatur. Cui quidem tu deo, quemadmodum ſoles, pie & caſte ſatisfacias, id eſt, Apollini, & Æſcu-

ARG. Sollicitudinem depoſuiſſe ſignificat cum cauſa illius. Ut forti animo ſit, & valetudinem curet, hortatur. *Anno* U. C. 704.

1 *Omnes moleſtias*) Manifeſto ſcripta epiſtola cum jam navem conſcendiſſet, in Pompejana caſtra navigans. *Victor*.

2 Χολὼ ἄκρατον) *Bilem puram*, ex qua oriebautur moleſtiæ & ſollicitudines. *Manutius*.

ſculapio. Navem ſpero nos valde bonam habere; in eam ſimul atque conſcendi, hæc ſcripſi. Deinde conſcribam ad noſtros familiares multas epiſtolas, quibus te, & Tulliolam noſtram diligentiſſime commendabo. Cohortarer vos, quo animo fortiore eſſetis, niſi vos fortiores cognoſſem, quam quemquam virum. Et tamen ejuſmodi ſpero negotia eſſe, ut & vos iſtic commodiſſime ſperem eſſe, & me aliquando cum ſimilibus noſtri rempublicam defenſurum. Tu primum valetudinem tuam velim cures; deinde, tibi ſi videbitur, villis iis utere, quæ longiſſime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, ſi annona carior fuerit. (3) Cicero belliſſimus tibi ſalutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. D. III. Idus Junii.

3 *Cicero*) Filius. Nam & is ad bellum cum patre profectus eſt: eumque Pompejus alæ equitum alteri præfecit. Off. lib. 2. *Idem*.

M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

VIII. SI vales bene eſt: ego valeo. Valetudinem tuam velim cures diligentiſſime. Nam mihi & ſcriptum, & nuntiatum eſt, te in febrim ſubito incidiſſe. Quod celeriter me feciſti de Cæſaris literis certiorem, feciſti mihi gratum. Item poſthac, ſi quid opus erit, ſi quid acciderit novi, facies ut ſciam. Cura ut valeas. Vale. D. IV. Nonas Junias.

ARG. Hortatur, ut valetudinem curet; & ſi quid novi, pergat ſcribere. Ante Pharſalicam pugnam, cum eſſet in caſtris Pompeji. *Anno U. C.* 705.

M. T.

M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

IX. AD cæteras meas miserias accessit dolor, & e Dolabellæ valetudine, & e Tulliæ. Omnino de omnibus rebus nec quid consilii capiam, nec quid faciam, scio. Tu velim tuam, & Tulliæ valetudinem cures. Vale.

ARG. Significat dolorem suum ex Dolabellæ generi, & Tulliæ valetudine. Post pugnam Pharsalicam, cum in Italiam rediisset. *Anno* U. C. 705.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

X. QUod fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius, quam oportuit. Cum eo si locuta eris, intelliges quid fieri velim. Apertius scribi, quando ad illum scripseram, necesse non fuit. De ea re, & de cæteris rebus quam primum velim nobis literas mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII. Id. Quint.

ARG. Ut cum Attico, ad quem scripserat consilium suum, agat. *Anno* U. C. 706.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XI. SI vales bene est: valeo. Tullia nostra (1) venit ad me pridie Idus Junii: cujus summa virtute, & singulari humanitate, graviore etiam sum dolore affectus, nostra factum esse negligentia, ut longe alia in fortuna esset, atque ejus pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo

ARG. Tulliam ad se venisse dicit: sibi autem in animo esse filium ad Cæsarem mittere. *Anno* U. C. 706.

1 *Venit ad me*) Post Victoriam Cæsaris in Pharsalia scripta, cum discessisset a Pompejanis, & Brundusii esset. Quod multis conjecturis intelligi potest; & quantum ego suspicor, post illam

nimo (2) Ciceronem ad Cæsarem mittere, & cum eo Cn. Salluſtium. Si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XVIII. Kal. Quint.

quæ ſequitur, data: ea enim ſcripta eſſe videtur, cum paucos dies in Italia fuiſſet: gratulata enim erat illi Terentia de reditu in Italiam, & ſalute ipſius e tot tantiſque periculis. Cui illa epiſtola Cicero reſpondit. Tulliam ad eum, cum Brunduſii eſſet, veniſſe, multi auctores tradunt, & ipſe quoque oſtendit: quod cauſa inimicitiarum ac divortii illi cum uxore fuit: neque enim viaticum ei dedit, neque comites præbuit, quos ætas illius, ac dignitas patris poſcere videbatur. Omne autem illud tempus Cicero ibi manſit quod in Alexandria & Aſia Cæſar conſumpſit, quod longum fuiſſe ex hiſtoria illarum rerum intelligitur, & a Plutarcho etiam aperte narratur. *Victor.*

2 *Ciceronem ad Cæſarem mittere*) Qui peteret, ut ei, quod Pompejum in bello ſecutus eſſet, ignoſceret. Epiſt. 17. 18. ad Atticum lib. 11. *Manut.*

M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

XII. Quod nos in Italiam ſalvos veniſſe gaudes, perpetuo gaudeas velim. Sed perturbati dolore animi, magiſque injuriis, metuo, ne id conſilii ceperimus, quod non facile explicare poſſimus. Quare quantum potes, adjuva. Quid autem poſſis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil eſt: & longum eſt iter, & non tutum: & non video, quid prodeſſe poſſis, ſi veneris. Vale. D. prid. Nonas Novemb. Brunduſio.

ARG. Scripta epiſtola ante ſuperiorem poſt Pharſalicam pugnam, qua gratulationi Terentiæ, quod liberatus periculis in Italiam redierit, reſpondet. *Anno U. C. 705.*

M. T. C.

M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

XIII. QUod ſcripſi ad te proximis literis (1) de nuntio remittendo ; (2) quæ ſit iſtius vis hoc tempore, & (3) quæ concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus eſt, (4) quies tamen ab illo fortaſſe naſcetur. Totum judicabis quale ſit : & quod in miſerrimis rebus minime miſerum putabis, id facies. Vale. VI. Idus Quintiles.

ARG. Permittit uxori, ut de nuntio remittendo conſilium capiat ex tempore. Cæſare dictatore iterum. *Anno* U. C. 707.

1 *De nuntio remittendo*) Divortio faciendo inter Tulliam & Dolabellam. II. Att. 20. & 23. *J. F. Gronov.*

2 *Quæ ſit iſtius vis hoc tempore*) Quantum poſſit & valeat cum maxime Dolabella. *Idem.*

3 *Quæ concitatio multitudinis*) Cum legem ferret de tabulis novis, & mercedibus ædium. Dio lib. 42. *Idem.*

4 *Quies tamen*) Manutius ait in uno libro inventum, *quieſces*. Forte, *ſi metuendus iratus, quieſces*. Si putes nobis metuendum fore Dolabellam irritatum divortio, melius non remitti nuncium. Dein breviter, *Tamen ab illo fortaſſe naſcetur*. Scilicet cauſa divortii. Ipſe luxurioſus & perditus offenſus moribus longe diverſis uxoribus nuncium illi remittet. *Idem.*

Hactenus J. F. Gronovius. Videtur enim propius ad veri ſpeciem accedere, quam Manutius, cæterique interpretes, qui omnia hæc de nuntio Terentiæ ipſi remittendo dicta volunt. *Olivetus.*

TULLIUS TERENTIÆ, ET PATER TULLIOLÆ, DUABUS ANIMIS SUIS : ET CICERO MATRI OPTIMÆ, SUAVISS. SORORI S. P. D.

XIV. SI vos valetis, nos valemus. Veſtrum jam conſilium eſt, non ſolum meum, quid ſit vobis faciendum. Si ille Romam modeſte venturus eſt, recte in præſentia domi eſſe poteſtis : ſin homo amens

ARG. Cum Cæſar Rubiconem tranſiſſet, & Pompejus fugiſſet cum ſenatu ex urbe, monet ſuas, ut cum amicis conſultent, maneantne Cæſare adventante, an diſcedant ex urbe. *Anno* U. C. 704.

amens diripiendam urbem daturus est, vereor ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne jam (1) intercludamur, ut, cum velitis exire, non liceat. Reliquum est, quod ipsæ optime considerabitis, vestri similes fœminæ sintne Romæ. Si enim non sunt, videndum est, (2) ut honeste vos esse possitis. Quomodo quidem nunc se res habet, modo ut hæc vobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum, vel in nostris prædiis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in urbe sit. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis. Ad summam, animo forti sitis. (3) Labienus rem meliorem fecit. Adjuvat etiam Piso, quod (4) ab urbe discedit, & sceleris condemnat generum suum. Vos meæ carissimæ animæ, quam sæpissime ad me scribite, & vos quid agatis, & quid istic agatur. Quintus pater, & filius, & Rufus vobis salutem dicunt. Valete. VIII. Kal. Quintil. (5) Minturnis.

1 *Intercludamur*) Manutius & Lambinus ediderunt, *intercludamini*.
2 *Ut*) Fortasse, *ubi*. Lambinus non *videndum*, sed *verendum* legit, idque, ut prædicat, libris omnibus invitis.
3 *Labienus*) T. Atius Labienus, qui multos annos Cæsaris legatus in Gallia fuerat, egregiamque in re militari virtutem ostenderat, orto civili bello ad Pompeji partes transiit. Vide infra, epist. 12. lib. XVI. & epist. 13. lib. VII. ad Att. *Manut.*
4 *Ab urbe discedis*) Non contulit se ad Pompejum, sed ab urbe discessit: in quo non probare Cæsaris, generi sui, consilia visus est. Nam si probaret, eum in urbe expectaret. *Idem.*
5 *Minturnis*) Oppidum Auruncorum paulum supra Liris fluvii ostia in Latio, cujus tantum rudera supersunt. *Græv.*

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XV. Si vales bene est. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Cæsari

ARG. Consilium de filio ad Cæsarem mittendo mutatum significat. *Anno* U. C. 706.

fari mittere : fed mutavimus confilium , quia de illius adventu nihil audiebamus. De cæteris rebus, etfi nihil erat novi, tamen quid velimus, & quid hoc tempore putemus opus effe , ex Sicca poteris cognofcere . Tulliam adhuc mecum teneo . Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XII. Kalendas Quintiles.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XVI. SI vales, bene eft: valeo . Etfi ejufmodi tempora noftra funt, ut nihil habeam , quod aut a te literarum expectem, aut ipse ad te fcribam: tamen nefcio quomodo & ipfe veftras literas expecto, & fcribo ad vos, cum habeo qui ferat. Volumnia debuit in te officiofior effe, quam fuit; & id ipfum, quod fecit, potuit diligentius facere, & cautius: quanquam alia funt quæ magis curemus, magifque doleamus. Quæ me ita conficiunt, ut ii voluerunt, qui me de mea fententia detrufe-runt. Cura ut valeas. Pridie Kalend. Januarii.

ARG. De literis, de Volumnia, de fuo dolore. *Anno* U. C. 705.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. D.

XVII. SI vales, bene eft: valeo. Si quid haberem quod ad te fcriberem , facerem id & pluribus verbis, & fæpius. Nunc quæ funt negotia, vides. Ego autem quomodo fim affectus, ex Lepta & Trebatio poteris cognofcere . Tu fac ut tuam, & Tulliæ valetudinem cures. Vale.

ARG. Nihil effe ait quod fcribat. Quomodo ipfe fit, ex Lepta & Trebatio poffe cognofci. Conftat fcriptam fuiffe cum Brundufii effet. *Anno* U. C. 705.

TUL-

TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, ET PATER SUAVISS. FILIÆ TULLIOLÆ, CICERO MATRI, ET SORORI S. P. D.

XVIII. Confiderandum vobis etiam atque etiam, animæ meæ, diligenter puto, quid faciatis: Romæne fitis, an mecum in aliquo tuto loco. Id non folum meum confilium eft, fed etiam veftrum. Mihi veniunt in mentem hæc: Romæ vos effe tuto poffe per Dolabellam, eamque rem poffe nobis adjumento effe, fi quæ vis, aut fi quæ rapinæ fieri cœperint. Sed rurfus illud me movet, quod video omnes bonos abeffe Roma, & eos mulieres fuas fecum habere. Hæc autem (1) regio, in qua ego fum, noftrorum eft cum oppidorum, tum etiam prædiorum: ut & multum effe mecum, &, cum abieritis, commode & in (2) noftris effe poffitis. Mihi plane non fatis conftat adhuc, utrum fit melius. Vos videte, quid aliæ faciant (3) ifto loco fœminæ, & ne, cum velitis, exire non liceat. Id velim diligenter etiam atque etiam vobifcum, & cum amicis confideretis. Domus ut propugnacula & præfidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios inftituatis certos, ut quotidie aliquas a vobis literas accipiam. Maxime autem date operam ut valeatis, fi nos vultis valere. IX. Kal. Formiis.

ARG. Ejufdem argumenti eft, cujus erat epift. 14., quippe permittit fuis, quid faciendum videatur, adventante ad urbem Cæfare. *Anno* U. C. 704.

1 *Regio*) Campana & maritima ora, cui præerat. Epift. 16. lib. XVI. *Manut.*

2 *In noftris*) Carolus Stephanus, aliique ediderunt, *in noftris prædiis*. Vox tamen ultima non minus eleganter omittitur.

3 *Ifto loco*) Ifta dignitate.

M. T.

M. T. C. TERENTIÆ S. D.

XIX. IN maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliæ nostræ. De qua nihil est quod ad te plura scribam: tibi enim æque magnæ curæ esse, certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum. Etiam ante fecissem: sed me multa impedierunt, quæ ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio expecto literas, quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam ut valeas.

ARG. Dolorem ex valetudine filiæ, quæ cum patre Brundusii post Pharsalicam cladem erat, significat: addit de propioris accessus impedimentis. *Anno* U. C. 705.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XX. IN Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis, aut postridie: ibi (1) ut sint omnia parata. Plures enim fortasse nobiscum erunt, &, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum si in balneo non est, ut sit; item cætera, quæ sunt ad victum & ad valetudinem necessaria. Vale. Kal. Octobr. de Venusino.

ARG. Recreatus literis Cæsaris, non dubitat propius accedere. Parari ergo omnia in Tusculano jubet. *Anno* U. C. 706.

1. *Ut sint*) Man. & Lamb. *fac ut sint*. Etiam infra, *si in balneo non est, fac ut sit*. Potest impune *fac* abesse, vel scribi.

M. T. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XXI. SI vales, bene est: valeo. Da operam, ut convalescas. Quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas, atque administres: & ad me de omnibus rebus quam sæpissime literas mittas. Vale.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XXII. Si vales, bene est: valeo. Nos quotidie tabellarios nostros expectamus: qui si venerint, fortasse erimus certiores quid nobis faciendum sit: faciemusque te statim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Kal. Septembr.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XXIII. Si vales, bene est: valeo. Redditæ mihi tandem sunt a Cæsare literæ satis liberales: & ipse opinione celerius venturus esse dicitur. Cui utrum obviam procedam, an hic eum expectem, cum constituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie Idus Sext.

ARG. Se a Cæsare literas satis liberales accepisse nuntiat: de quibus in orat. pro Ligario; *Cæsar ad me ex Ægypto literas misit, ut essem idem, qui fuissem. Anno* U. C. 706.

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

XXIV. Si vales, bene est: valeo. Nos neque de Cæsaris (1) adventu, neque de (2) literis, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certiorem. Valetudinem tuam fac, ut cures. Vale. III. Idus Sextiles.

ARG. De Cæsaris ex Ægypto & Asia adventu se nihil certi habere significat. *Anno* U. C. 706.

1 *Adventu*) Ex Ægypto. *Manut.*

3 *De literis*) Cæsari, Philotimo ad Ciceronem datis. Philotimum Cicero, mutato mittendi filii consilio, ad Cæsarem miserat. Ep. 24. ad Att. lib. XI. *Idem*.

EPI-

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER XV.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCONSUL, S. P. D. COSS. PRÆT. TRIBB. PL. SENATUI.

I. SI vos valetis, bene est: ego quidem valeo. Etsi non dubie mihi nuntiabatur, Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis copiis: tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo (1) proconsule certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quæ de alterius provincia nuntiarentur. Postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, literis sum certior factus, vel quod tanta res erat, vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse: vel quia administratio hujus belli mihi cum Bibulo pene est communis, quæ ad me delata essent, scribenda ad vos putavi. Regis Antiochi (2) Commageni lega-

ARGUMENTUM. De bello Parthico quæ cognoverat ad senatum perscribit ex provincia. *Anno* U. C. 702.

1 *Proconsule*) Syriæ.

2 *Commageni*) *Commagene* Syriæ pars ad Euphratem & Taurum montem sita, posterioribus temporibus *Euphratensis* dicta, & *Augusteuphratensis*, quam Seleucidis Romani, cum Syriam occupassent, reliquisse videntur, ejus Reges dicti Antiochi Commageni. Isti, cujus hic Cicero meminit, Lucullus captis Tygranocertis, uxorem captivam restituit, & Cn. Pompejus Seleuciam Mesopotamiæ castellum donavit. *Strabo*, *lib.* XVI. Huic bellum intulit Ventidius Antonii legatus, cupiditate ejus pecuniæ incensus, quam possidebat. Sed cum egregie se tueretur, clam Antonius cum eo de pace egit, ut honeste posset recedere. Ad quam san-

ti primi mihi nuntiarunt, Parthorum magnas copias Euphratem transire cœpisse. Quo nuntio allato, cum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui expectandum esse, si quid certius afferretur. A. d. XIII. Kal. Octobr. cum exercitum (3) in Ciliciam ducerem, in finibus (4) Lycaoniæ & (5) Cappadociæ mihi literæ redditæ sunt a (6) Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum, amicissimusque populi Romani existimatur: (7) Pacorum Orodis, regis Parthorum filium, cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem, & castra posuisse Tybæ: magnumque tumultum esse in provincia Syria excitatum. Eodem die (8) ab Jamblicho, Phylarcho Arabum, quem

sanciendam ei tradidit Antonius Alexandrum interficiendum, qui ad Romanos transfugerat: *Dio lib.* XLIX. Ejus filius Antiochus Commagenus accusatus capitis & damnatus est, quod legatum fratris, cum quo exercebat inimicitias, Romam missum perfide interfecit. *Dio lib.* LII Tiberius in provinciæ formam redegit Commagenem, cum mortuus esset Antiochus ejus rex, qui forte filius fuit damnati. *Tacit.* II. *Ann. c.* 56 Sed Caligula Seleucidis restituit regnum Commagenæ adjectis Ciliciæ maritimis, & quidem Antiocho, Antiochi hujus filio, qui videtur fuisse pronepos hujus Antiochi, cujus hic Cicero meminit. Fuit tota vita clarus & vetustis opibus ingens, & inservientium Regum ditissimus & felicissimus. *Tacit.* II. *Hist. cap.* 81. Tandem fuit sub Vespasiano accusatus, & Lacedæmonem relegatus, & Commagene iterum in provinciæ formam redacta. *Josephus lib.* VII. *cap* 27. *Bell. Jud. Suet. Vespas cap.* 8 Rupertus.

3 *In Ciliciam*) Erat enim in Asia: cujus tres diœceses administrabat. Epist. 67. lib. XIII. De hoc itinere epist. 20. ad Att. lib. v. *Manus.*

4 *Lycaoniæ*) Regio Asiæ inter Galatiam, Cappadociam, Pamphyliam, & Ciliciam, cujus caput Iconium. *Grævius.*

5 *Cappadociæ*) Cappadocia Asiæ regio magna inter Armeniam minorem, Ciliciam, Pamphyliam, Galatiam, & Pontum Euxinum. *Idem.*

6 *Tarcondimoto*) Partis Gallogræciæ, vel Ciliciæ secundum Dionem tetrarcha. *Gorr.*

7 *Pacorum*) Dux esse videbatur, quia regis filius: re vera autem copias Osaces ducebat, quem postea C. Cassius prælio victum occidit. Pacorus autem hoc tempore nondum ex ephebis excesserat. Dio lib. XL. Eum post aliquot annos cum omnibus copiis cæsum a Ventidio, qui de Parthis primus triumphavit, idem Dio lib. XLIX. Justinus lib. XLII. & alii prodiderunt. *Manus.*

8 *Ab Jamblicho, Phylarcho Arabum*) Fuit *Jamblichus Phylarchus*

quem homines opinantur bene ſentire; amicumque eſſe reipublicæ noſtræ, literæ de eiſdem rebus mihi redditæ ſunt. His rebus allatis, etſi intelligebam ſocios infirme animatos eſſe, & novarum rerum expectatione ſuſpenſo, ſperabam tamen eos, ad quos jam acceſſeram, quique noſtram (9) conſuetudinem integritatemque perſpexerant, amiciores populo Romano eſſe factos: Ciliciam autem firmiorem fore, ſi æquitatis noſtræ particeps facta eſſet. Et ob eam cauſam, & ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis eſſent, & ut hoſtis is, qui eſſet in Syria, ſciret, exercitum populi Romani non modo non cedere his nuntiis allatis, ſed etiam propius accedere: exercitum ad Taurum inſtitui ducere. Sed, ſi quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis præſertim rebus, quas vos audiſtis, ego pene cerno: magno opere vos & hortor & moneo, ut his provinciis ſerius vos quidem, quam decuit, ſed aliquando tamen conſulatis. Nos quemadmodum inſtructos, & quibus præſidiis munitos ad tanti belli opinionem miſeritis, non eſtis ignari. Quod ego negotium non ſtultitia obcæcatus, ſed verecundia deterritus, non recuſavi: neque enim unquam ullum periculum tantum putavi, quod ſubterfugere mallem, quam veſtræ auctoritati obtemperare. Hoc autem tempore res ſeſe ſic habet, ut niſi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere ſoletis, mature in has provincias miſeritis,

chus Emeſenorum in Syria ad Euphratem. Strabo lib. xvi. Α'ρέθουσα ἡ Σαμψικεράμου, &c. *Et Arethuſa Sampſicerami, & Jamblichi ejus filii, qui Phylarchi populi Emeſſenorum fuerunt.* Illam verò regionem tenebant Arabes, ut ibidem docet Strabo. Arabum autem gens fuit in ἔθνη diviſa, ipſi φύλας vocant. Unde ſuos dynaſtas vocarunt *phylarchos*. Sicut etiam Saraceni ſuos duces ſic vocabant. Vide Strabon. d. l. Joſeph. antiqu. Jud. lib. 1. cap. 13. Suidam in φυλάρχης, & Iſ. Caſaubon. ad laudatum locum Strabonis. *Idem*.

9 *Conſuetudinem*) *Canſuetudinem* habet vetus liber manuſcriptus, aliquanto (ut videtur) meliore ſententia. *Urſin.* Non meliore, ſed eadem.

summum periculum sit, ne amittendæ sint omnes hæ provinciæ, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc provinciali delectu spem habeatis aliquam, causa nulla est: neque multi sunt, & diffugiunt, qui sunt, metu oblato. Et, quod genus hoc militum sit, judicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia: qui, cum vos ei permisistis, delectum habere noluerit. Nam sociorum auxilia propter acerbitatem atque injurias imperii nostri, aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos juvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque expectandum ab iis, neque committendum iis quidquam esse videatur. Regis Dejotari & voluntatem & copias, quantæcunque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges, tyrannique, neque opibus satis firmi, nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit: spero ne consilium quidem. Quid casurum sit, incertum est. Utinam saluti nostræ consulere possimus; dignitati certe consulemus.

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS.
S. P. D. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL.
SENATUI.

II. SI vos valetis, bene est: ego quidem valeo. Cum pridie Kal. Sext. in provinciam venissem, neque maturius propter itinerum & navigationum difficultatem venire potuissem, maxime convenire officio meo reique publicæ conducere putavi, parare ea, quæ ad exercitum, quæque ad rem militarem pertinerent. Quæ cum essent a me cura magis & diligentia, quam facultate & copia, constituta, nuntiique & literæ de bello a Parthis in provinciam Syriam illato, quotidie fere afferrentur; iter

ARG. Exponit, audito Parthorum adventu, quid egerit pro tuenda provincia, sociisque in fide continendis: adjungit de rege Ariobarzane ab insidiis liberato. *Anno* U. C. 702.

iter mihi faciendum per Lycaoniam, & per Isauros, & Cappadociam arbitratus sum. Erat enim magna suspicio, Parthos, si ex Syria egredi atque irrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. Itaque cum exercitu per Cappadociæ partem eam, quæ cum Cilicia continens est, iter feci: castraque ad (1) Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi: ut (2) Artuasdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret, non procul a suis finibus exercitum populi Romani esse: & Dejotarum, fidelissimum regem atque amicissimum reipublicæ nostræ, maxime conjunctum haberem; cujus & consilio, & opibus adjuvari posset respublica. Quo cum in loco castra haberem, equitatumque in Ciliciam misissem, ut & meus adventus iis civitatibus, quæ in ea parte essent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret, & ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem: tempus ejus tridui, quod in his castris morabar, in magno officio, & necessario mihi ponendum putavi. Cum enim vestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem, (3) *Euseben*, & *Philorhomæum* tue-

1 *Cybistra*) Vide ad Attic. V. 20.

2 *Artuasdes*) Cujus soror Pacoro, regis Parthorum filio, nupta erat; filia vero Dejotari regis filio pacta. *Manutius.*

3 *Euseben*, & *Philorhomæum*) Id est, *pium*, & *amicum Romanis*. Græcis nominibus ad Latinam consuetudinem traductis. Unde in vet. nummis: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΙΟΒΑΡΖΑΝΟΥ ΦΙΛΟΡΩΜΑΙΟΥ. Quidam codices, *Philonicum*. Cl. *Puteanus*. Extant apud me duo antiqua numismata ex argento, quorum alterum habet imaginem *Ariobarzanis* circumscripto titulo ΒΑΣΙΛΕ'ΩΣ Α'ΡΙΟΒΑΡΖΑΝΟΥΣ ΦΙΛΟΡΩΜΑΙ'ΟΥ. Alterum Ariarathi cum literis. ΒΑΣΙΛΕ'ΩΣ Α'ΡΙΑΡΑ'ΘΟΥ ΕΥ'ΣΕΒΟ'ΥΣ. Ex quibus inscriptionibus intelligimus, *Ariobarzanem* quidem appellatum fuisse *Philorhomæum*, Ariarathen vero *Euseben*. Cicero tamen utrumque titulum soli tribuit Ariobarzani: nisi forte aliquod mendum sit in his verbis, & nomen Ariarathis desit, cum scriptum antea fuisset, *Ut ego reges Ariarathem & Ariobarzanem Euseben & Philorhomæum*, &c. Incidi postea in argenteum nummum Ariobarzanis hujus, quem hic describit Cicero, in cujus una parte Ariobarzanis ipsius imago, in altera inscriptio incisa est, Α'ΡΙΟΒΑΡΖΑ'ΝΟΥ ΕΥ'ΣΕΒΟΥ'Σ ΦΙΛΟΡΩΜΑΙ'ΟΥ. *Ursinus.*

tuerer, ejusque regis salutem, incolumitatem, regnumque defenderem, regi, regnoque præsidio essem; adjunxissetisque, salutem ejus regis, populo senatuique magnæ curæ esse; quod nullo unquam de rege decretum esset a nostro ordine: existimavi, me judicium vestrum ad regem deferre debere, eique præsidium meum, & fidem, & diligentiam polliceri: ut, quando salus ipsius, & incolumitas regni mihi commendata esset a vobis, diceret, si quid vellet. Quæ cum essem (4) in consilio meo cum rege locutus: initio ille orationis suæ vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit: quod ei permagnum & perhonorificum videbatur, Senatui, populoque Romano tantæ curæ esse salutem suam: meque tantam diligentiam adhibere, ut & mea fides, & commendationis vestræ auctoritas perspici posset. Atque ille primo, quod mihi maximæ lætitiæ fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitæ suæ, neque regno diceret se aut intelligere fieri, aut etiam suspicari. Cum ego ei gratulatus essem, idque me gaudere dixissem, cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni, & vigilanter se tueretur, atque admonitu Senatus consuleret saluti suæ: tum a me discessit in oppidum Cybistra. Postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, & cum paternis amicis, majoribus natu, ad me in castra venit: perturbatusque & flens, cum idem & frater faceret, & amici, meam fidem, vestram commendationem implorare cœpit. Cum admirarer, quid accidisset novi: dixit, ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quæ essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent: eo autem tempore, spe mei præsidii, complures ea quæ scirent, audacter ad se detulisse: in his amantissimum

sui,

4 *In consilio meo*) Præsentibus qui majoris apud eum dignitatis erant, quæstore Mescinio, legatis quatuor, &c. *Manut.*

sui, summa pietate præditum, fratrem dicere ea, quæ is me quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare vellet: id vivo fratre suo accidere non potuisse: se tamen ante illud tempus eam rem nunquam in medium propter periculi metum protulisse. Quæ cum esset locutus, monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet; amicosque patris ejus avique judicio probatos hortatus sum, regis sui vitam, docti casu acerbissimo patris ejus, omni cura custodiaque defenderent. Cum rex a me equitatum cohortesque de exercitu meo postularet, etsi intelligebam, vestro senatus-consulto non modo posse me id facere, sed etiam debere: tamen, cum respublica postularet, propter quotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciæ fines adducerem; cumque mihi rex, patefactis jam insidiis, non egere exercitu populi Romani, sed posse se suis opibus defendere videretur; illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primum regnare disceret: a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur jure regio; pœna afficeret eos, quos necesse esset; reliquos metu liberaret: præsidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius, quam ad contentionem uteretur: fore autem, ut omnes, cum senatus-consultum nossent, intelligerent, me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra præsidio futurum. Ita confirmato illo, ex eo loco castra movi, & iter in Ciliciam facere institui: cum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac pene divino, regem, quem vos honorificentissime appellassetis, nullo postulante, quemque meæ fidei commendassetis, & cujus salutem magnæ vobis curæ esse decrevissetis, meus adventus præsentibus insidiis liberaret. Quod ad vos a me scribi non alienum putavi, ut intelligeretis ex iis, quæ pene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providis-

vidisse: eoque vos studiosius feci certiores, quod rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei, benevolentiæque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam diligentiamque in ejus vos salutem videamini contulisse.

M. CICERO M. CATONI S. D.

III. CUM ad me legati, missi ab Antiocho Commageno, venissent in castra ad Iconium a. d. III. Non. Septemb. iique mihi nuntiassent, regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis, multarumque præterea gentium magna manu venisse, Euphratemque jam transire cœpisse; dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum: putavi, pro nostra necessitudine, me hoc ad te scribere oportere. Publice propter duas causas nihil scripsi: quod & ipsum Commagenum legati dicebant ad Senatum statim nuntios literasque misisse: & existimabam M. Bibulum proconsulem, qui circiter Idus Sextiles ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quod secundos ventos habuisset, jam in provinciam suam pervenisse: cujus literis omnia certiora perlatum iri ad senatum pusabam. Mihi, ut in hujusmodi re, tantoque bello, maximæ curæ est, ut quæ copiis & opibus tenere vix possumus, ea mansuetudine & continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Tu velim, ut consuesti, nos absentes diligas, & defendas. Vale.

ARG. De rumore belli Parthici scribit, & quare publice non scripserit, excusat. *Anno* U. C. 702.

M. T. C.

M. T. C. IMP. M. CATONI S. D.

IV. SUmma tua auctoritas fecit, meumque perpetuum de tua singulari virtute judicium, ut magni mea interesse putarem, & res eas, quas gessissem, tibi notas esse, & non ignorari a te, qua æquitate & continentia tuerer socios, provinciamque administrarem. His enim a te cognitis, arbitrabar, facilius me tibi, quæ vellem, probaturum. Cum in provinciam pridie Kal. Sext. venissem, & propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceæ fui, deinde Apameæ quatriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomeli. Quibus in oppidis cum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis, & gravissimis usuris, & falso ære alieno liberavi. Cumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelum consedissent, reliquus exercitus esset in Lycaonia, M. Annejo legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret, coactoque in unum locum exercitu, castra in Lycaonia apud Iconium faceret. Quod cum ab illo diligenter esset actum, ego in castra a. d. VII. Kal. Sept. veni: cum interea superioribus diebus ex senatus-consulto, & (1) evocatorum firmam manum, & equitatum sane idoneum, & populorum liberorum, regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissem. Interim cum, exercitu lustrato, iter in Ciliciam facere cœpissem Kal. Septemb. legati a rege Commageno ad me

ARG. Res a se in provincia gestas, narrat ordine, &, ut earum causa supplicatio sibi, favente Catone, a Senatu decernatur, petit. *Anno* U. C. 703

1 *Evocatorum*) Vide ad epist. 6. lib. III.

me missi, pertumultuose, neque tamen non vere, Parthos in Syriam transisse nuntiaverunt. Quo audito, vehementer sum commotus cum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putavi. Nam, si me in Ciliciam demisissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem: (duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis præsidiis propter angustias intercludi potest, nec est quidquam Cilicia contra Syriam munitius) sed me Cappadocia movebat, quæ patet a Syria, regesque habet finitimos, qui etiamsi sunt amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut & Ciliciam tuerer, & Cappadociam tenens, nova finitimorum consilia impedirem. Interea in hoc tanto motu, tantaque expectatione maximi belli, rex Dejotarus, cui non sine causa plurimum semper & meo, & tuo, & senatus judicio tributum est, vir cum benevolentia & fide erga populum Romanum singulari, tum (2) præstanti magnitudine & animi & consilii, legatos ad me misit, se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cujus ego studio officioque commotus, egi ei per literas gratias; idque ut maturaret, hortatus sum. Cum autem ad Cybistra propter rationem belli quinque dies essem moratus, regem Ariobarzanem, cujus salutem a senatu, te auctore, commendatam habebam, præsentibus insidiis nec opinantem liberavi: neque solum ei saluti

2 *Præstanti magnitudine*) Ita Lambinus ex Memmianis libris. Cum vero Mediceus habeat, *præsentia*, *magnitudine*, Victorius emendabat *præsenti magitudine*. Olivet. Postquam omnia diu consideravi, in eam discessi sententiam, *magnitudine* esse interpretationem τȣ̀ *præsentia*, quæ margini illita postea in ipsum contextum irrepsit. *Græv.*

luti fui, ſed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram, & eum, quem tu diligenter mihi commendaras, Athenæum, importunitate (3) Athenaidis exilio multatos, maxima apud regem auctoritate gratiaque conſtitui. Cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, ſi (4) ſacerdos armis ſe, quod facturus putabatur, defenderet, adoleſcens & equitatu, & peditatu, & pecunia paratus, (5) & toto iis, qui novari aliquid volebant: perfeci, ut e regno ille diſcederet, rexque ſine tumultu, ac ſine armis, omni auctoritate aulæ communita, regnum cum dignitate obtineret. Interea cognovi multorum literis atque nuntiis, magnas Parthorum copias & Arabum ad oppidum Antiochiam acceſſiſſe, magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam tranſiſſet, ab equitum meorum turmis, & a cohorte prætoria, quæ erat (6) Epiphaneæ præſidii cauſa, occidione occiſum. Quare cum viderem, a Cappadocia Parthorum copias averſas, non longe a finibus eſſe Ciliciæ, quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni,

3 *Athenaidis*) Reginæ, matris Regis impotenti dominatione. *Cellarius*.

4 *Sacerdos*) Comanorum ſacerdos Archelaus, a Pompejo Magno, ut ſcribit Appianus, Mithridate devicto, præfectus: poſt quem ſacerdos fuit Nicomedes, a Cæſare, poſt ſuperatum Pompejum, præpoſitus. Ejus ſacerdotis poteſtas, quæ fuerit, oſtendit Hirtius de bello Alexandrino, his verbis: *Comana, vetuſtiſſimum & ſanctiſſimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, ut ſacerdos ejus deæ, majeſtrate, imperio, & potentia ſecundus a rege conſenſu gentis illius habeatur.* Videudus & Strabo lib. XII. *Manut.*

5 *Et toto iis qui*) Cum & in vulgatis libris & in manuſcriptis legeretur *& toto iis*, Ranconetus conjectura ductus, legendum putabat, *extorta iis qui*, &c. Sed Victorius melius, *& omnino iis qui*, &c. Alii, *& ſociis, qui*, &c. *Lamb.* Et quod ſummam rem continet, iis quoque, qui ipſo in regno quærebant mutationem, paratus & ſuccinctus. Lib. V. Att. 20. *Eſt totum, quid Kal. Martiis futurum ſit.* III. ad Quint. ep. I. *Totum in eo eſt, tectorium ut continuum ſit. Totum hi, qui aliquid novi*, per appoſitionem, quam dicunt Grammatici. *J. F. Gron.*

6 *Epiphaneæ*) *Epiphanea* eſt oppidum Ciliciæ, aliud ab illo, quod ad Orontem in Syria fuit. *Grævius.*

ni, hostem ab Antiochia recessisse, Bibulum Antiochiæ esse cognovi: Dejotarumque confestim jam ad me venientem cum magno & firmo equitatu & peditatu, & cum omnibus suis copiis, certiorem feci, non videri esse causam, cur abesset a regno: meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim literas nuntiosque missurum esse. Cumque eo animo venissem, ut utrique provinciæ, si ita tempus ferret, subvenirem: tum id, quod jam ante statueram, vehementer interesse (7) utriusque provinciæ, pacare Amanum, & perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me discedere ab eo monte simulassem, & alias partes Ciliciæ petere, abessemque ab Amano iter unius diei, & castra apud Epiphaneam fecissem: a. d. quartum Id. Octob. cum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut ad tertium Id. Octob. cum lucesceret, in Amanum ascenderem: distributisque cohortibus & auxiliis, cum aliis Q. frater, legatus, mecum simul, aliis C. Pontinius legatus, reliquis M. Annejus, & L. (8) Tullius legati præessent; plerosque nec opinantes oppressimus, qui occisi, captique sunt, interclusi fuga. Eranam autem, quæ fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram & Commorin, acriter & diu (9) repugnantibus, Pontinio illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore usque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisa, cepimus: castellaque sex capta: complura incendimus. His rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuimus apud (10) Aras Alexandri qua-

7 *Utriusque provinciæ*) Syriæ & Ciliciæ. Est enim terminus inter utramque, & utrique communis, aquarum divortio divisus. Epist. 10. lib. II. *Manut.*

8 *Tullius*) Plerique alii, *Tullejus.*

9 *Repugnantibus*) Videtur legendum *repugnantes*: veruntamen nihil muto. Subintelligi enim potest, hostibus, vel aliquid tale. *Lamb.*

10 *Aras Alexandri*) Vulgo *Issus*: quo de oppido Strabo, lib. IV. Curtius, lib. III.

quatriduum: & in reliquiis Amani delendis, agrisque vastandis, quæ pars ejus montis meæ provinciæ est, id tempus omne consumpsimus. Confectis his rebus, ad oppidum (11) Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi: quod cum esset altissimo & munitissimo loco, ab iisque incoleretur, qui ne regibus quidem unquam paruissent: cum & fugitivos reciperent, & Parthorum adventum acerrime expectarent: ad existimationem imperii pertinere arbitratus sum comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam cæterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. Vallo & fossa circumdedi, sex castellis castrisque maximis sepsi; aggere, vineis, turribus oppugnavi, ususque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine ulla molestia sumptuve sociorum, septimo quinquagesimo die rem confeci: ut omnibus partibus urbis disturbatis, aut incensis, compulsi in potestatem meam pervenirent. His erant finitimi pari scelere & audacia (12) Tibarani: ab his, Pindenisso capto, obsides accepi: exercitum in hiberna dimisi. Q. fratrem negotio præposui, ut in vicis, aut captis, aut male pacatis, exercitus collocaretur. Nunc velim tibi sic persuadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum, summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobaris. Idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines & rogare solere, & rogari scio; tamen admonendum potius te a me, quam rogandum puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis sæpissime ornasti: qui oratione, qui prædicatione,

qui

11 *Eleutherocilicum*) Liberorum Cilicum, qui suis legibus utebantur, Epist. 2. lib. V. ad Attic. *Idem*.

12 *Tibarani*) Ignota geographis gens: nimium enim negotii fuisset, latronum Amani montis nomina persequi. Latrocinia enim exercebant ejus montis incolæ. Tibarenos & Plutarchus in Lucullo nominat, & Plinius lib. VI. cap. 4, ubi Themiscyræ regionis gentes persequitur. *Manut.*

qui ſummis laudibus in ſenatu, in concionibus ad cælum extuliſti: cujus ego ſemper tanta eſſe verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo cum mea laude conjuncto, omnia adſequi me arbitrarer. Te denique memini, cum cuidam clariſſimo atque optimo viro ſupplicationem non decerneres, dicere, te decreturum, ſi referretur ob eas res, quas is conſul in urbe geſſiſſet. Tu idem mihi ſupplicationem decreviſti togato, non, ut multis, republica bene geſta, ſed, ut nemini, republica conſervata. Mitto, quod invidiam, quod pericula, quod omnes meas tempeſtates & ſubieris, & multo etiam magis, ſi per me licuiſſet, ſubire paratiſſimus fueris: quod denique inimicum meum, tuum inimicum putaris: cujus etiam interitum, ut facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis cauſa in ſenatu (13) defendenda adprobaris. A me autem hæc ſunt profecta, quæ ego in beneficii loco non pono, ſed in veri teſtimonii, atque judicii, us præſtantiſſimas tuas virtutes non tacitus admirarer (quis enim idem non facit?) ſed in omnibus orationibus, ſententiis dicendis, cauſis agendis, omnibus ſcriptis, Græcis, Latinis, omni denique varietate literarum mearum, te non modo iis quos vidiſſemus, ſed iis de quibus audiſſemus, omnibus anteferrem. Quæres fortaſſe, quid ſit, quod ego hoc neſcio quid gratulationis & honoris a ſenatu, tanti exiſtimem. Agam jam tecum familiariter, ut eſt & ſtudiis, & officiis noſtris mutuis, & ſumma amicitia dignum, & neceſſitudine etiam paterna. Si quiſquam fuit unquam remotus, & natura, & magis etiam, ut mihi quidem ſentire videor, ratione atque doctrina, ab inani laude & ſermonibus vulgi, ego profecto is ſum. Teſtis eſt conſulatus meus: in quo, ſicut in reliqua vita,

13 *Defendenda*) Inter Milonis patronos Catonem Pedianus nominat, eumque ait ſtuduiſſe in petitione conſulatus Miloni, & reo adfuiſſe, nec diſſimulaſſe, bene actum eſſe cum republica morte P. Clodii. *Idem*.

vita, fateor ea me ſtudioſe ſecutum, ex quibus vera gloria naſci poſſet: ipſam quidem gloriam per ſe nunquam putavi expetendam. Itaque & (14) provinciam ornatam, & ſpem non dubiam triumphi, neglexi. Sacerdotium denique, cum (quemadmodum te exiſtimare arbitror) non difficillime conſequi poſſem, non appetivi. Idem poſt injuriam acceptam, quam tu reipublicæ calamitatem ſemper appellas, meam non modo non calamitatem, ſed etiam gloriam, ſtudui quam ornatiſſima ſenatus populique Romani de me judicia intercedere. Itaque & augur poſtea fieri volui, quod antea neglexeram; & eum honorem, qui a ſenatu tribui rebus bellicis ſolet, neglectum a me olim, (15) nunc mihi expetendum puto. Huic meæ voluntati, in qua ineſt aliqua vis deſiderii, ad ſanandum vulnus injuriæ, ut faveas, adjutorque ſis, quod paulo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo: ſed ita, ſi non jejunum hoc neſcio quid, quod ego geſſi, & contemnendum videbitur, ſed tale, atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus honores ſummos a ſenatu conſecuti ſint. Equidem etiam mihi illud animadvertiſſe videor, (ſcis enim, quam attente te audire ſoleam) te non tam res geſtas, quam mores, inſtituta, atque vitam imperatorum ſpectare ſolere, in habendis aut non habendis honoribus. Quod ſi in mea cauſa conſiderabis, reperies, me exercitu imbecillo contra metum maximi belli, firmiſſimum præſidium habuiſſe, æquitatem & continentiam. His ego ſubſidiis ea ſum conſecutus, quæ nullis legionibus conſequi potuiſſem: ut ex alieniſ-

14 *Provinciam*) Orat. in Piſon. cap. 2.

15 *Nunc*) Ut, ſi quam antea, pulſus in exilium, dignitatis jacturam feciſſet, honore novo ita farciret, ut de priſtino ſtatu detractum nihil, additum potius aliquid ad gloriam videretur. Cauſam hanc attigit ep. 6. lib. VI. ad Att. his verbis: *Amicorum literæ me ad triumphum vocant. rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν noſtram, non negligendam.* Idem.

ſimis ſociis amiciſſimos, ex infideliſſimis firmiſſimos redderem, animoſque novarum rerum expectatione ſuſpenſos, ad veteris imperii benevolentiam traducerem. Sed nimis hæc multa de me, præſertim ad te, a quo uno omnium ſociorum querelæ audiuntur. Cognoſces ex iis, qui meis inſtitutis ſe recreatos putant. Cumque omnes uno prope conſenſu de me apud te ea, quæ mihi optatiſſima ſunt, prædicabunt: tum duæ maximæ clientelæ tuæ, Cyprus inſula, & Cappadociæ regnum, tecum de me loquentur: puto etiam regem Dejotarum, qui uni tibi eſt maxime neceſſarius. Quæ ſi etiam majora ſunt, & in omnibus ſeculis pauciores viri reperti ſunt, qui ſuas cupiditates, quam qui hoſtium copias vincerent: eſt profecto tuum, cum ad res bellicas hæc quæ rariora & difficiliora ſunt, genera virtutis adjunxeris, ipſas etiam illas res geſtas (16) juſtiores eſſe & majores putare. Extremum illud eſt, ut, quaſi diffidens rogationi meæ, philoſophiam ad te allegem: qua nec mihi carior ulla unquam res in vita fuit, nec hominum generi majus a diis munus ullum eſt datum. Hæc igitur, quæ mihi tecum communis eſt, ſocietas ſtudiorum atque artium noſtrarum, quibus a puerita dediti ac devincti, ſoli propemodum nos philoſophiam illam veram & antiquam, quæ quibuſdam otii eſſe ac deſidiæ videtur, in forum, atque in rempublicam, atque in ipſam (17) aciem pene deduximus, tecum agit de mea laude; cui (18) negari a Catone fas eſſe non puto. Quamobrem tibi ſic perſuadeas velim: ſi mihi

tua

16 *Juſtiores*) Man. *Illuſtriores*.

17 *In ipſam aciem*) Otio & deſidiæ, forum, rempublicam, aciem opponit. *Aciem* autem pro ſumma contentione poſuit, non quaſi tertium quiddam, a duobus proxime dictis, id eſt a foro & a republica diverſum, ſed quod & foro, & reipublicæ jungatur: quaſi dixerit, in majores & fori, & reipublicæ contentiones. Qua ſimilitudine lib. I. de Orat. *forenſem aciem* appellavit. *Idem*.

18 *Negari*) Negavit tamen. Ep. ſeq. & lib. VIII. ep. 11. & ad Att. ep. 1. 2. lib. VII. *Idem*.

tuâ sententia tributus honor ex meis literis fuerit, me existimaturum, cum auctoritate tua, tum benevolentia erga me, mihi, quod maxime cupiebam, contigisse. Vale.

M. CATO M. T. C. IMP. S. P. D.

V. QUod & respublica me, & nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus, domi togati, armati foris, pari industria (1) administrare gaudeam. Itaque, quod pro meo judicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem, sententia mea & decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam, si tu, quâ in re nihil fortuito, sed summa tua ratione & continentia, reipublicæ provisum est, diis immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum mavis, (2) gaudeo. Quod si triumphi (3) prærogati-

ARG. Excusat se, quòd supplicationem non decreverit, & tamen decretam gaudet: seque honorificentius dicit sensisse, quam eos, qui supplicationem decreverant. *Anno* U. C. 703.

1 *Administrare*) Sæpe ponitur absolute subintellecto rem, aut id quod administratur. Primus immutavit hanc scripturam P. Victorius, sed perperam.. *Grævius*.

2 *Gaudeo*) Si tu mavis, ea, quæ pro republica fecisti, non rationi & continentiæ tuæ, sed diis immortalibus tribui; supplicationem decretam gaudeo. *Manut.*

3 *Prærogativam*) Quia prærogativæ tribus vel centuriæ tantus erat suspectus & reverentia apud jure vocatos in comitiis, factum, ut vox ipsa *prærogativæ* acciperetur pro secundo omine, certo signo, indicioque & pignore, ac quasi arrhabone futuræ rei optatæ vel secundæ. Cic. act. I. in Verr. *Qui quam sit isti amicus attendite: dedit enim prærogativam suæ voluntatis ejusmodi, ut isti pro prærogativis eam reddidisse videatur.* Liv. lib. III. *Icilius ubi audivit tribunos militum in Aventino creatos, ne comitiorum militarium prærogativam urbana comitia iisdem tribunis plebis sequerentur.* Et lib. XXI. *In Asdrubalis locum haud dubia res fuit, quin prærogativam militarem, qua extemplo juvenis Annibal in prætorium delatus, imperatorque ingenti omnium clamore atque adsensu appellatus erat, favor etiam plebis sequeretur.* Gronov. lib. IV. Observ. cap. I.

tivam putas, supplicationem; & idcirco casum potius, quam te laudari mavis: neque supplicationem sequitur semper triumphus, & triumpho multo clarius est, senatum judicare, potius mansuetudine & innocentia imperatoris, provinciam, quam vi militum, aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse: quod ego mea sententia censebam. Atque hæc ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes me laborare, ut tibi persuadeam, me & voluisse de tua majestate, quod amplissimum sim arbitratus; &, quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale, & nos dilige, & instituto itinere severitatem diligentiamque sociis, & reipublicæ præsta.

M. T. C. M. CATONI S. P. D.

VI. LÆtus (1) *sum laudari me*, inquit Hector, opinor, apud Nævium, *abs te, pater, a laudato viro*. Ea est enim profecto jucunda laus, quæ ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione literarum tuarum, vel testimoniis sententiæ dictæ, nihil est, quod me non assecutum putem. Idque mihi cum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiæ dedisse, quod liquido veritati dares. Et, si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum extitisse mirabile est; quem ego currum, aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum, & (2) ad

ARG. Quantam ex Catonis laudatione voluptatem ceperit, cum ipsius laude eximia exponit, petitque, si favere noluerit in adipiscendo triumpho, saltem, si adipiscatur, gaudeat. *Anno* U. C. 703.

1 *Lætus sum*) Tuscul. IV. 31.

2 *Ad illud sincerum ac subtile judicium*) Quasi non sincere, nec subtiliter judicent, qui aliter sentiunt. Pronomen, *illud*, non commune, sed singulare quiddam hic designat: ut epist. 9. lib. VIII. *Si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris*. Et pro

ad illud sincerum ac subtile judicium, nihil potest esse laudabilius, quam ea tua oratio, quæ est ad me perscripta a meis necessariis. Sed caussam meæ voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus literis; quæ etiam si parum justa tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem, illum ordinem, pro meis ob rempublicam susceptis laboribus, me non indignum (3) honore, usitato præsertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto quod amicissime scribis, ut, cum tuo judicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris, si id quod maluero acciderit, gaudeas. Sic enim fecisse te, & sensisse, & verius scripsisse video; resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis jucundum fuisse, quod scribendo affuisti. Hæc enim senatusconsulta non ignoro ab amicissimis ejus, cujus de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam republica meliore, quam timeo. Vale.

pro Marcello: *Illa ipsa rerum humanarum domina Fortuna.* Et alibi. *Manut.*

3 *Honore*) Triumpho: nam supplicationem senatus jam decreverat. *Idem.*

M. T. C. PROCOS. C. MARCELLO COS. DESIGN. S. P. D.

VII. MAxima sum lætitia affectus, cum audivi te (1) consulem factum esse: eumque honorem tibi deos fortunare volo, atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. Nam

 cum

ARG. C. Marcello, Marci patrueli, de consulatu gratulatur, postquam audivit designatum esse. *Anno U. C. 702.*

1 *Consulem*) Cum L. Æmilio Paulo.

cum te semper amavi, dilexique, tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum: tum patris tui pluribus beneficiis, vel defensus tristibus temporibus, vel ornatus secundis; & sum totus vester, & esse debeo: cum præsertim matris tuæ, gravissimæ atque optimæ feminæ, majora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. Quapropter a te peto majorem in modum, ut me absentem diligas, atque defendas. Vale.

M. T. C. PROC. C. MARCELLO (1) COLLEGÆ S. P. D.

VIII. MArcellum tuum, consulem factum, teque ea lætitia affectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo: idque cum ipsius causa, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum judico: cujus erga me singularem benevolentiam vel in labore meo, vel in honore perspexi; totam denique domum vestram, vel salutis, vel dignitatis meæ studiosissimam cupidissimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuæ Juniæ, gravissimæ atque optimæ feminæ, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod suesti, peto, me absentem diligas, atque defendas. Vale.

ARG. C. Marcello auguri de filii Caji consulatu gratulatur, petitque ut se absentem defendat. *Anno* U. C. 702.

1 *Collega*) In Auguratu. *Divin.* II. 35.

M. T. C. PROCOS. M. MARCELLO COS. S. P. D.

IX. TE & pietatis in tuos, & animi in rempublicam, & clarissimi atque optimi consula-

ARG. M. Marcello gratulatur de fratre patruele consule facto: petitque, ut sibi quam primum, annuo imperio finito, successor mittatur. *Anno* U. C. 702.

latus, C. Marcello consule facto, fructum cepisse, vehementer gaudeo. Non dubito, quid praesentes sentiant: nos quidem longinqui, & a te ipso missi in ultimas gentes, ad caelum mehercule te tollimus verissimis ac justissimis laudibus. Nam, cum te a pueritia tua unice dilexerim, tuque me in omni genere semper amplissimum esse & volueris, & judicaris: tum hoc vel (1) tuo facto, vel populi Romani de te judicio, multo acrius vehementiusque diligo: maximaque laetitia afficior, cum ab hominibus prudentissimis, virisque optimis, omnibus dictis, factis, studiis, institutis, (2) vel me tui similem esse audio, vel te mei. Unum vero si addis ad praeclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi & senatus consulto & lege finisti, omnia me per te consecutum putabo. Cura ut valeas, & me absentem diligas, atque defendas. Quae mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere; ne, cum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

1 *Tuo facto*) Quod opera, gratia, studio tuo factum sit, ut consul crearetur C. Marcellus patruelis frater tuus. *Manut.*

2 *Vel me tui similem esse audio, vel te mei*) Comparari solitum Ciceroni M. Marcellum, & judicari simillimum, hic locus, & alter in Bruto declarat. Interroganti enim Ciceroni, Quid de Marcello judicas, quem saepe audisti? respondet Brutus: *Quid censes, nisi id, quod habiturus es similem tui?* Et infra: *Itaque eum cum ante sui similem in dicendo viderim; tum vero nunc, a doctissimo viro Cratippo instructum omni copia, multo videbam similiorem.* Idem.

M. T. C. IMP. C. MARCELLO C. F. COS. DESIGN. S. P. D.

X. Quando id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, (1) Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus) quando ergo ita accidit, ut omnium vestrum studio tuus consulatus satisfacere posset, in quem meæ res gestæ, lausque & honos earum potissimum incideret: peto a te id, quod facillimum factu est, non aspernante, ut confido, senatu, ut quam honorificentissimum senatus-consultum, literis meis recitatis, faciendum cures. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me præcipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima: neque enim saluti meæ, neque honori amicior quisquam dici potest. Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem qui ignoret arbitror neminem. Domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est. Neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto majorem in modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse: meamque & in supplicatione decernenda, & in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes. Vale.

ARG. Commendat studiose suam existimationem consuli M. Marcello in supplicatione decernenda. *Anno U. C. 703.*

1 *Marcellinorum*) Eorum etiam, qui ex familia vestra in alias adoptione transierant. *Manut.*

M. T. C. IMP. C. MARCELLO COS. DESIGN. S. P. D.

XI. Quantæ curæ tibi meus honos fuerit, & quam idem extiteris consul in me ornando & amplificando, qui fueras semper cum (1) parentibus tuis, & cum tota domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium literis. Itaque nihil est tantum, quod ego non tua causa debeam, facturusque sim cum studiose, tum libenter. Nam magni interest, cui debeas: debere autem nemini malui, quam tibi: cui me cum studia communia, beneficia paterna, tuaque jam ante conjunxerant; tum accedit, mea quidem sententia, maximum vinculum, quod ita rempublicam geris, atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam, non recusem. Quamobrem tibi velim hi sint exitus, quos mereris, & quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, quæ incurrebat in ipsos Etesias, propediem te, ut spero, videbo. Vale.

ARG. Supplicatione sibi decreta, gratias agit consuli, & propediem ad urbem se fore significat. *Anno* U. C. 703.
1 *Parentibus*) Etiam matre. Supra, ep. 8.

M. T. C. IMP. L. PAULO COS. DESIGN. S. P. D.

XII. Etsi mihi nunquam fuit dubium, quin te populus Romanus pro tuis summis in rempublicam meritis, & pro amplissima (1) familiæ dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consulem fa-

ARG. Gratulatur Paulo de consulatu, & ne sibi provincia prorogetur, rogat. *Anno* U. C. 702.
1 *Familiæ*) Æmilia gens, patricia.

facturus esset: tamen incredibili lætitia sum affectus, cum id mihi nuntiatum est, eumque honorem tibi deos fortunare volo, a teque ex tua, majorumque tuorum dignitate administrari. Atque utinam præsens (2) illum diem mihi optatissimum videre potuissem, proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque (3) navare. Quam mihi facultatem cum hic nec opinatus & improvisus provinciæ casus eripuit, tamen, ut te consulem rempublicam pro tua dignitate gerentem videre possim, magnopere a te peto, ut operam des efficias, ne quid mihi fiat injuriæ, neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet. Vale.

2 *Illum diem*) Comitiorum. *Corradus*.
3 *Navare*) In petitione consulatus. *Idem*.

M. T. C. IMP. L. PAULO COS. S. P. D.

XIII. Maxime mihi fuit optatum Romæ esse tecum, multas ob causas, sed præcipue, ut & in petendo & in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. Ac petitionis quidem tuæ ratio mihi semper fuit explorata: sed tamen navare operam volebam. In consulatu vero cupio equidem te minus habere negotii: sed moleste fero, me consulem studium tuum adolescentis perspexisse, te meum, cum id ætatis sim, perspicere non posse. Sed ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat præter voluntatem. Ornasti consulatum, ornasti (1) re-

ARG. A consule petit, ut supplicationes sibi decernat. *Anno* U. C. 703.

(1) reditum meum: incidit meum tempus rerum (2) gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque cum & tua summa amplitudo & dignitas, & meus magnus honos magnaque existimatio postulare videatur, ut a te plurimis verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatusconsultum de meis rebus gestis faciendum cures, non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipse tuæ perpetuæ consuetudinis erga me oblitus esse videar, aut te oblitum putem. Quare, ut te velle arbitror, ita faciam: atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter petam, Si alii consules essent, ad te potissimum, Paule, mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes: nunc cum tua summa potestas, summaque auctoritas, notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut & quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis, & quam celerrime. Dignas res esse honore & gratulatione, cognosces ex iis literis, quas ad te, & collegam, & senatum publice misi: omniumque mearum reliquarum rerum, maximeque existimationis meæ procurationem susceptam velim habeas. In primisque tibi curæ sit, quod abs te superioribus quoque literis petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre, omniaque spero, dum absens, tum etiam præsens, te consule assequi.

1 *Reditum meum*) Ab exilio. *Manut.*
2 *Gerendarum*) In provincia. *Idem.*

M. T. C. IMP. C. CASSIO PROQUÆST. S. P. D.

XIV. Marcum Fabium quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio

ARG. Facturum se Fabii causa, quæ rogaverat Cassius, pollicetur: quem dolet non vidisse ad urbem e provincia redeuntem. Rogat, operam det, ne sibi temporis aliquid accedat ad annum provinciæ. *Anno* U. C. 703.

cio quæstum. Multi enim anni sunt, cum ille in ære meo est, & a me diligitur propter summam suam humanitatem & observantiam. Sed tamen, quod te ab eo egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque, quanquam profecerunt literæ tuæ, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te, mihi perspectus & cognitus. Sed de Fabio faciemus studiose, quæ rogas: tu multis de causis vellem me (1) convenire potuisses: primum, ut te, quem jamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem: deinde, ut tibi, quod feci per literas, possem præsens gratulari: tum, ut quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus: postremo, ut amicitia nostra, quæ summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. Id quando non accidit, utemur bono literarum, & eadem fere absentes, quæ, si coram essemus, consequemur. Unus scilicet fructus, qui in te videndo est, percipi literis non potest. Alter gratulationis est, is quidem exilior, quam si tibi te ipsum intuens gratularer. Sed tamen & feci ante, & facio nunc, tibique cum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum (2) pro opportunitate temporis gratulor, quod te de provincia decedentem summa laus & summa gratia provinciæ prosecuta est. Tertium est, ut id quod de nostris rebus coram communicassemus inter nos, conficiamus idem literis. Ego ceterarum rerum causa tibi Romam properandum magnopere censeo. Nam & ea, quæ reliqui, tranquil-

1 *Convenire potuisses*) In Cilicia, cum ad urbem redires. *Cellar.*

2 *Pro opportunitate temporis*) Hoc videtur dicere, quia parabatur in eum accusatio, fortasse de repetundis. Nam avaritiæ nomine male audiit Cassius. Quod & Plutarchus in Bruti vita narrat: & Cælii quoque testimonio cognoscitur, ep. 10. lib. VIII. *Manut.*

quilla de te erant: & hac tua recenti (3) victoria tanta, clarum adventum tuum fore intelligo. Sed, si quæ sunt (4) onera tuorum, (5) si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propera: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius. Sin majora: considera, ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus. Hujus rei totum consilium tuum est: tu enim scis, quid sustinere possis. Si potes: laudabile atque populare est. Sin plane non potes: absens hominum sermones facilius sustinebis. De me autem idem tecum his ago literis, quod superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam & senatus & populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. Habes Paulum nostrum nostri cupidissimum: est (6) Curio, est Furnius. Sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. Extremum illud est de iis, quæ proposueram, confirmatio nostræ amicitiæ; de qua pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me appetisti; ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. Fuisti etiam præsidio tristissimis meis temporibus. Accessit post tuum discessum familiaritas mihi (7) cum Bruto tuo maxima. Itaque in vestro ingenio & industria mihi plurimum & suavitatis & dignitatis constitutum puto. Id tu ut tuo studio

con-

3 *Victoria*) Parthos enim Cassius fudit, fugavitque post adventum Ciceronis in provinciam. Id ostendit ep. 10. lib. 11. *Idem*.

4 *Onera tuorum*) Quæ sunt hæc onera? opinor vel propinquus aliquis Cassii, vel amicus. qui cum eo fuisset in provincia, pecuniæ contra leges captæ, aut ereptæ accusabatur: qui si damnatus esset, manifestum præjudicium fuisset in Cassium. *Man.*

5 *Si tanta sunt*) *Tanta*, minuit hic potius, quam auget magnitudinem: ut ep. 8. lib. VIII *Si aut non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos, aut successores, parvis additis copiis, sustinere possint*. Idem.

6 *Curio* . . . *Furnius*) Tribuni plebis.

7 *Cum Bruto tuo*) M. Bruto: cujus soror uxor erat Cassii. *Idem*.

confirmes, te vehementer rogo: literasque ad me & continuo mittas, &, cum Romam veneris, quam sæpissime. Vale.

M. T. C. CASSIO S. P. D.

XV. ETSI (1) uterque nostrum, spe pacis, & odio civilis sanguinis, abesse a belli pertinacia voluit: tamen, quando ejus consilii princeps ego fuisse videor, (2) plus fortasse tibi præstare ipse debeo, quam a te expectare. Etsi, ut sæpe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum, & item mecum tuus, adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno prælio putaremus, si non totam causam, at certe nostrum (3) judicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere unquam reprehendit, præter eos qui arbitrantur melius esse deleri omnino rempublicam, quam imminutam & debilitatam manere. Ego autem ex interitu ejus nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura: nec, homines cum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor meam conjecturam hanc fuisse, ut

ARG. Consilium suum de non renovando civili bello demonstrat: Cæsaris clementiam laudat. Italiæ gemitus ostendit: Cassii sententiam de futuris exquirit. Cæsare iterum & Servilio Coss. *Anno U. C. 707.*

1 *Uterque nostrum*) Uterque enim victo in Pharsalia Pompejo ab armis discessit, verum prior Cicero: propterea subjungit: *Ejus consilii princeps ego fuisse videor.* Manut.

2 *Plus fortasse*) Efficere ipse debeo, ne te pœniteat consilii tui, non a te expectare, ut ea scribas ad me, quibus in sententia confirmer. Hoc præponit, quia dicturus erat, quod in extremo posuit: *Velim scribas ad me, quid videas, quid expectandum, quid agendum nobis existimes.* Hanc enim ob causam scripsisse videtur has literas. *Idem.*

3 *Judicium*) Ut arma deponeremus. Judicare enim ex una pugna potuimus, persequi nos belli civilis extrema non debere. *Idem.*

ut illo qaasi quodam fatali prælio facto, & victores communi saluti consulere vellent, & victi suæ. Utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate victoris. Quæ si fuisset, eandem clementiam experta esset (4) Africa, (5) quam cognovit Asia: quam etiam Achaja, &, ut opinor, ipso (6) legato ac deprecatore. Amissis autem temporibus, quæ plurimum valent, præsertim in bellis civilibus, (7) interpositus annus (8) alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adjunctum iri, aut (9) nescio quem istum Pharnacem Asiæ terrorem illaturum putaret? Nos tamen, in (10) consilio pari, (11) casu dissimili usi sumus. Tu enim eam

4 *Africa*) Pompejani, qui se post Pharsalicum prælium in Africam contulerant. Metonymia: nam ab eo, quod continet, significatur id, quod continetur. *Idem*.

5 *Quam cognovit Asia*) Quam cognoverunt ii, qui post Pharsalicam pugnam se in Asiam, & in Achajam receperunt. *Idem*.

6 *Legato ac deprecatore*) Non expectasset Cæsar, ut Pompejani legatos ad eum, qui deprecarentur, mitterent: sed ipse ad eos, quæ est ejus humanitas & clementia, ultro ivisset, atque ut pace facta reconciliarentur, deprecatus esset. *Manut.* Cæsarem hic legatum fingit Manutius, quod nullo modo procedit. Forte, *Te, ut opinor, ipso allegato ac deprecatore*. Te apud Cæsarem pro iis interveniente. *J. F. Gronov.*

7 *Interpositus annus*) Inter pugnam Pharsalicam, & id tempus, quo Cæsar, consumptis (ut ait Appianus) in Alexandrino bello novem mensibus, Pharnacem devicit. *Man.*

8 *Alios*) Pompejanorum, bellum in Africa renovantium, duo genera ponit: quorum alii, anno post Pharsaliæ cladem interposito, in spem victoriæ venerant: alii, licet victoriam non sperarent, pugnare tamen statuerant, ita animati ut etiam si contigisset, ut vincerentur, non laborarent. *Idem*.

9 *Nescio quem istum Pharnacem*) Quem nemo tanti roboris putavit, ut Asiæ terrorem inferret. Mithridatis filius fuit: quo Cæsar mox unica pugna superato, scripsit ad amicos: *Veni, vidi, vici*. Idem.

10 *Consilio pari*) Discedendi ab armis.

11 *Casu dissimili*) Hoc explanatur sequentibus verbis: quorum sententia, collecta breviter, hæc est: Tu te ad Cæsarem ipsum contulisti, ut cum eo esses; ego me Brundusium, ut eum expectarem. *Idem*.

eam partem petiſti, ut & (12) conſiliis intereſſes, &, quod maxime curam levat, futura animo proſpicere poſſes. Ego, qui (13) feſtinavi ut Cæſarem in Italia viderem, (ſic enim arbitrabamur) eumque multis honeſtiſſimis viris conſervatis redeuntem, ad pacem currentem, ut ajunt, incitarem: ab illo longiſſime & abſum, & abfui. Verſor autem in gemitu Italiæ, & in urbis (14) miſerrimis querelis: quibus aliquid opis fortaſſe ego pro mea, tu pro tua, pro ſua quiſque parte ferre potuiſſet, ſi (15) auctor affuiſſet. Quare velim pro tua perpetua erga me benevolentia, ſcribas ad me, quid videas, quid ſentias, quid expectandum, quid agendum nobis exiſtimes. Magni erunt mihi tuæ literæ. Atque utinam (16) primis illis, quas (17) Luceria miſeras, paruiſſem: ſine ulla enim moleſtia dignitatem meam retinuiſſem. Vale.

12 *Conſiliis intereſſes*) Cæſaris. Caſſius enim cum claſſe in Helleſponto Cæſari occurrens, non ſolum ei ſe tradidit, verum etiam apud eum manſit. Dio lib. XLII. *Idem*.
13 *Feſtinavi*) Cujus eum conſilii graviter pœnituit; ad Att. ep. 6. & 9. lib. XI. *Idem*.
14 *Miſerrimis querelis*) Propter ſcelera & ſeditiones M. Antonii, magiſtri equitum, & L. Trebellii, atque P. Dolabellæ tribuni plebis. *Corrad.*
15 *Auctor*) Cæſar. *Idem*.
16 *Primis illis*) Quibus ſuadebas, ut omnino ab armis abſtinerem. *Manut.*
17 *Luceria*) Oppidum Apuliæ infra Teanum ad fluvium Cerbalum.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

XVI. PUto te jam ſuppudere, cum hæc te tertia jam epiſtola ante oppreſſit, quam tu (1) ſchedulam, aut literam. Sed non urgeo. Lon-

ARG. Jocatur in opiniones Epicureas, & in ipſum Caſſium; Epicureæ philoſophiæ ſtudioſum. *Anno* U. C. 708.
1 *Schedulam*) ita vulgo: ſed Victorius ex Mſſ. mavult *ſcidulam*. Vid. *Attic.* I. 20. *Syllabam* legit Lamb. item ex Mſſ.

Longiores enim expectabo, vel potius exigam. Ego, si semper haberem cui darem, vel ternas in hora darem. Fit enim nescio quid, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te: neque id (2) κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui (3) amici novi: qui putant etiam (4) διανοητικὰς φαντασίας (5) spectris Catianis excitari. Nam, ne te fugiat, (6) Catius Insuber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quæ ille (7) Gargettius, (8) etiam ante Democritus, εἴδωλα, hic spectra nominat. His autem spectris etiam si oculi possent feriri, (9) quod vel iis ipsa occurrunt: animus qui possit, ego non video. Doceas tu me oportebit, cum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi collibitum sit de te cogita-

2 Κατ' εἰδώλων φαντασίας) Quod Græce φαντασίας, Latine *visum* dici posse, ait Cicero Acad. 1. Hic igitur interpretamur, *per spectrorum visa*. Putabant igitur Epicurei, si quis aliquam rem cogitaret, ejus rei spectrum & imaginem ad cogitantis animum advolare. De qua opinione dubitat Cicero, & in eo jocatur. *Manut.*

3 *Amici novi*) Epicurei, quorum dogmata Cassius ante biennium probare cœperat. *Idem.*

4 Διανοητικὰς φαντασίας) Mentis, vel intelligentiæ visa. *Idem.*

5 *Spectris Catianis*) Cogitationibus illis, quæ spectra Catius vocabat, Epicurus & Democritus εἴδωλα. *Idem.*

6 *Catius*) Hic scripsit quatuor libros de rerum natura, & de summo bono, de quo Quintilianus, X. 1, ita scribit; *In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius.* Corrad.

7 *Gargettius*) Epicurus, a patria.

8 *Etiam*) Lege, *& jam*: admonente Thoma Wopkensio, Lect. Tullian. l. 5.

9 *Quod vel iis ipsa occurrunt*) Affert rationem, quare difficilius credat nos de aliquo cogitare occursu simulacrorum, quam eorumdem incursu videre quippiam (videre autem nos διὰ τῆς τῶν εἰδώλων ἐμπτώσεως censebant Democritus & Epicurus; quod in epistola ad Atticum etiam ostendit Cicero, in qua disputat de fenestrarum angustiis.) Quod si, inquit, his spectris oculos feriri posse concesserim (vix autem hoc concedit, ut spectra cum sint tam ἀπαθῆ, oculos ferire possint) sed si concesserim, inquit, videbor aliqua ratione facere, quod saltem oculis spectra occurrunt, ut possint τῇ ἐμπτώσει, & occursu visionem conficere & excitare. Quomodo autem animus & διάνοια feriri possint, non video. *Victor.*

gitare, illud occurrat: neque ſolum de te, qui mihi hæres in medullis: ſed ſi inſulam Britanniam cœpero cogitare, ejus εἴδωλον mihi advolabit ad pectus. Sed hæc poſterius. Tento enim te, quo animo accipias. Si enim ſtomachabere, & moleſte feres, plura dicemus: poſtulabimuſque, ex qua (10) hæreſi, (11) *vi, hominibus armatis* dejectus ſis, in eam reſtituare. In hoc interdicto non ſolet addi, (12) *In hoc anno*. Quare ſi jam biennium, aut triennium eſt, cum virtuti nuntium remiſiſti, delinitus illecebris voluptatis, in integro res nobis erit. Quanquam qui-cum loquor? cum uno fortiſſimo viro: qui poſtea quam (13) forum attigiſti, nihil feciſti, niſi pleniſſimum ampliſſimæ dignitatis. In iſta ipſa αἱρέσει metuo ne plus nervorum ſit, quam ego putarim, ſi modo eam tu probas. Quid tibi in mentem venit? inquies. Quia nihil habebam aliud, quod ſcriberem. De republica enim nihil ſcribere poſſum: neque enim, quod ſentio, libet ſcribere. Vale.

10 *Hæreſi*) Hoc eſt, ſecta philoſophorum. *Hæreſis* enim apud Græcos & Latinos in bonam partem accipiebatur olim, ut & *ſecta*, etiam apud primos Chriſtianos. Fortaſſe autem Stoica fuit, aut Academica ſecta, quam deſeruit. *Grævius*.

11 *Vi, hominibus armatis*) Eſt formula ſolemnis in interdicto prætorio UNDE VI, quo aliquis in poſſeſſionem ſuam, de qua vi, & armatis hominibus erat deturbatus, reſtituebatur. De qua vide lib. VII. ep. 13. *Idem*.

12 *In hoc anno*) Quod addi ſolebat in omnibus interdictis. *Manut.*

13 *Forum attigiſti*) Virilem togam induiſti. Vide ſuperius ad lib. V. ep. 11.

M. T.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

XVII. PRæpoſteros habes tabellarios: etſi me quidem non offendunt; ſed tamen, cum a me diſcedunt, flagitant literas; cum ad me veniunt, nullas afferunt. Atque id ipſum facerent commodius, ſi mihi aliquid ſpatii ad ſcribendum darent: ſed petaſati veniunt: comites ad portam expectare dicunt. Ergo ignoſces: (1) alteras habebis has breves: ſed expecta (2) πάντα περὶ πάντων. Etſi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant, ad te cum epiſtolis revertantur? Nos hic (tamen ad te ſcribam aliquid) (3) D. Syllam patrem mortuum habebamus. Alii a latronibus, alii cruditate dicebant. Populus non curabat: combuſtum enim eſſe conſtabat. Hoc tu pro ſapientia tua feres æquo animo. Quanquam (4) πρόσωπον πόλεως amiſimus. Cæſarem putabant mo-

ARG. Queritur de importunis tabellariis; narrat de P. Syllæ morte, bello Hiſpanienſi, Panſæ profectione in provinciam; Caſſii conſilium probat Brunduſinæ manſionis; literas mutuas poſcit. *Anno* U. C. 708.

1 *Alteras habebis has breves*) Nos putamus punctis male diſtinctas eſſe has dictiones: ut longe diverſum ſenſum præ ſe ferant a vero, niſi fallimur; non enim *alteras habebis*, intelligimus, quod alias longiores plenioreſque nunc polliceatur, ideoque æquiore animo velit ferre illum harum brevitatem; nam id paulo poſt large promittit verbis illis, *ſed expecta* πα'ντα περὶ πα'ντων. Sed ignoſci ſibi vult, quod hæ non ſolum breves ſint, ſed alias etiam ante breves acceperit, ut hæ ſint jam ſecundæ literæ ad eum ſcriptæ breves. *Victor.*

2 Πα'ντα) Omnia de omnibus; longiſſimas literas de omnibus rebus. *Manut.*

3 *D. Syllam*) Stephanus Pighius monuit in faſtis ſuis ad annum urbis conditæ DCCII. legendum hic & infra *D. Silanum*. Gebh. Sed quando lib. IX. ep. 10. iiſdem pene verbis de *P. Sylla* res eadem narratur, non dubito quin *P. Syllam* hic legendum ſit. *Erneſt.*

4 Προ'σωπον πο'λεως) Specimen civitatis. Ironia. Vel, amiſimus hominem, unde ſcire poſſes quam corrupta civitate utamur. *J. F. Gronov.*

molestе laturum, verentem ne hasta (5) refrixisset. Mindius Marcellus & Attius pigmentarius valde gaudebant, se (6) adversarium perdidisse. De Hispania novi nihil; sed expectatio valde magna: rumores tristiores, sed (7) ἀδέσποτοι. Pansa noster paludatus a. d. III. Kal. Jan. (8) profectus est, ut quivis intelligere posset id, quod tu (9) nuper dubitare cœpisti, (10) τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν esse. Nam quod multos (11) miseriis levavit, & quod se in his malis (12) hominem præbuit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia prosecuta est. Tu quod adhuc Brundusii moratus es, valde probo, & gaudeo: & mehercule puto te sapienter facturum, si (13) ἀκενόσπουδος fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et amabo te, cum dabis posthac aliquid domum literarum, mei memineris. Ego nunquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis literis ire patiar. Vale.

5 *Refrixisset*) Vide lib. IX. ep. 10.
6 *Adversarium*) In emendis Pompejanorum bonis. *Manut.*
7 Ἀδέσποτοι) Sine auctore.
8 *Profectus*) In provinciam Galliam.
9 *Nuper*) Epicureus factus.
10 Τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν) Honestum propter se expetendum.
11 *Miseriis levavit*) Valebat enim apud Cæsarem auctoritate. *Idem*.
12 *Hominem præbuit*) Humanissime se gessit; afflictis opem tulit. Sic Terent. in Heaut. *Homo sum: humani nihil a me alienum puto*. Idem.
13 Ἀκενόσπουδος) Minime curiosus, inanium rerum studio vacans, rumusculos cujusque rei non captans. *Idem*.

M. T.

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

XVIII. Longior epiſtola fuiſſet, niſi eo ipſo tempore petita eſſet a me, cum jam iretur ad te: longior etiam, ſi (1) φλύαρον aliquem habuiſſet. Nam (2) σπουδάζειν ſine periculo vix poſſumus. Ridere igitur, inquies, poſſumus. Non mehercule faciliime: veruntamen aliam aberrationem a moleſtiis nullam habemus. Ubi igitur, inquies, philoſophia? (3) Tua quidem in culina; mea moleſta eſt. (4) Pudet enim ſervire. Itaque (5) facio me alias res agere, ne convicium (6) Platonis audiam. (7) De Hiſpania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abeſſe mea cauſa, moleſte fero; tua, gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur, meque, ut a puero feciſti, amabis.

ARG. Epiſtolæ brevitatem excuſat: triſtitiam temporum accuſat; nihil ex Hiſpania afferri ſignificat. *Anno* U. C. 708.

1 Φλυ'αρον) Garrulum. Si garrulum habuiſſet auctorem: ſi is eſſem, qui nugis fabuliſque ſcribendis delectarer.

2 Σπυδα'ζειν) Serio agere, graves res tractare. *Man.*

3 *Tua quidem*) Manutius putabat legendum olim, teſte Lambino, *Tua quidem, in culina: mea, in palæſtra eſt*. Quam tamen conjecturam ipſe probare non potuit, ſed hanc cujuſdam amici ſui. *Tua quidem, in culina: mea, in moleſtia eſt*. Gulielmius pro *in moleſtia eſt*, putabat, *in moleſtra eſt*. Videndus Feſtus. *Gebbar.* Ad gravem quæſtionem ne nihil dicat, ridicule reſpondet. *In culina*, quia voluptatem ſequens Epicuri: *in palæſtra*, quia mihi placent, qui virtutem & laborem præferunt. *J. F. Gronov.*

4 *Pudet enim ſervire*) Aliquid agere publice, quia qui partem reip. tractat, is ſe componere ad nutum unius neceſſe habet. *Idem.*

5 *Facio me alias res agere*) Fingo me rerum aliarum ſatagere. *Idem.*

6 *Platonis*) Videtur alludere ad id, quod refert epiſt. 9. l. 1. *Atque hanc quidem ille cauſam ſibi ait non attingendæ reipublicæ fuiſſe, quod cum offendiſſet populum Athenienſem prope jam deſipientem ſenectute, &c.* Ne Plato me arguat, quod tali tempore attingere velim rempublicam. *Idem.*

7 *De Hiſpania*) De bello Cæſaris adverſus Pompeji filios. *Cellarius.*

C. CASSIUS M. T. CICERONI S. P. D.

XIX. NON mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te. Videor enim cum præsente loqui, & jocari. Nec tamen hoc usu venit propter (1) spectra Catiana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos (2) regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. Pansam nostrum secunda voluntate hominum paludatum ex urbe exisse, cum ipsius causa gaudeo, tum mehercule etiam omnium nostrum. Spero enim homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, & quanto amori probitas, & clementia: atque (3) ea, quæ maxime mali petant & concupiscant, ad bonos pervenire. Difficile est enim persuadere hominibus, (4) τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν esse: (5) ἡδονὴν vero & ἀταραξίαν virtute, justitia, (6) τῷ καλῷ parari, & verum, & probabile est. Ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii, & (7) Amafinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: (8) οὐκ ἔστιν ἡδέως, ἄνευ

τοῦ

ARG. Respondet duabus Ciceronis epistolis, quæ ante proximam superiorem leguntur. Epicureos laudat a virtutis studio. Cupere videtur, ut Cæsar in Hispania vincat, jam cognita ejus clementia. *Anno* U. C. 708.

1 *Spectra Catiana*) Vide ep. 16.

2 *Regeram*) Contra objiciam. Tu Catium notasti ut rusticum & indoctum; ego contra, tot rusticos tibi Stoicos nominabo, ut Catius, cum iis collatus, urbanissimus esse videatur. *Regerere*, est ei, qui aliquid reprehendat, aliquid contra objicere. Plinius lib. XIII. cap. 15. *Confines ei Mauri: quibus plurima arbor cedri, & mensarum insania: quas feminæ viris contra margaritas regerunt*. Manut.

3 *Ea*) Honores, provinciæ.

4 Τὸ καλὸν) Supra, ep. 17.

5 Ἡδονὴν *vero &* ἀταραξίαν) *Voluptatem, & statum mentis perturbatione carentem*. In his enim duobus felicitatem locabat Epicurus: quod Plutarci, Laertii, & aliorum testimoniis probatur. *Idem*.

6 Τῷ καλῷ) Honesto, pulchro.

7 *Amafinii*) Vide Tuscul. IV. 3.

8 Οὐκ ἔστιν ἡδέως) *Non potest jucunde vivi, nisi honeste & juste vivatur*.

τοῦ καλῶς καὶ δικαίως, ζῆν. Itaque & Panſa, qui ἡδονὴν ſequitur, virtutem retinet: & ii, qui a vobis (9) φιλήδονοι vocattur, ſunt (10) φιλόκαλοι, καὶ φιλοδίκαιοι, omneſque virtutes & colunt, & retinent. Itaque (11) Sylla, cujus judicium probare debemus, cum diſſentire philoſophos videret, non quæſiit, quid bonum eſſet; omnia (12) bona coemit: cujus ego mortem forti mehercules animo tuli. Nec tamen Cæſar diutius nos eum deſiderare patietur: nam (13) habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat: nec ipſe ſectorem deſiderabit, cum (14) filium viderit. Nunc, ut ad rempublicam redeam, quid in Hiſpaniis geratur, reſcribe. Peream, niſi ſollicitus ſum, ac malo veterem & clementem dominum habere, quam novum & crudelem experiri. Scis, (15) Cnæus quam ſit fatuus: ſcis, quomodo crudelitatem, virtutem puret: ſcis, quam ſe ſemper a nobis deriſum putet. Vereor, ne nos ruſtice gladio velit (16) ἀντιμυκτηρίσαι. Quid fiat, ſi me diligis, reſcribe. Hui, quam velim ſcire, utrum iſta ſollicito animo, an ſoluto legas!

9 Φιλήδονοι) *Amatores voluptatis.*

10 Φιλόκαλοι, & φιλοδίκαιοι) *Amatores honeſti, & juſti.*

11 *Sylla*) Cujus mortem Cicero ſignificaverat, epiſt. 17. *Judicium*: Quaſi præſtantis viri. Ironia. *Manut.*

12 *Bona*) Ne erraret in delectu, omnia bona ſumpſit. Ludit in ambigua bonorum ſignificatione. Nam Philoſophi de ſummo bono diſputabant: Sylla vero Pompejanorum bona omnia, cum in auctione venderentur, coemit. *Idem.*

13 *Habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat*) Arguta in primis & feſtiva ſententia. *Lege* Pompeja damnatos reſtituerat Cæſar, ut legimus apud eum lib. III. de bel. civ. hoc latenter Caſſius notat: cum tamen de iis loquatur, quos Cæſar ad ſectiones faciendas, ne haſta refrigeſceret, Syllæ mortuo ſuffecturus eſſet. Jocus eſt in verbo, *Reſtituat.* ambigua ſignificatione, ad majorem Cæſaris contumeliam. *Idem.*

14 *Filium*) P. Syllæ, qui patrem imitatur: itaque ſectore non carebimus. Ep. 3. lib. III. ad Q. fr. *Idem.* Antonium, quem ſecundum heredem in teſtamento ſcripſerat. Flor. IV. 4. *Sectorem Pompejanorum bonorum.* Philipp. II. 26. *J. F. Gronov.*

15 *Cnæus*) Pompeji Magni filius.

16 Ἀντιμυκτηρίσαι) *Viciſſim deridere*, ſed ruſtice gladio. Nam urbani homines facetiis & ſalſis dictis, non gladio, derident. *Manut.*

Sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale: & me, ut facis, ama. Si Cæsar vicit, celeriter me expecta.

M. T. C. TREBONIO S. P. D.

XX. ORatorem meum (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendavi. (1) Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem, nisi forte (2) candidatorum licentia hic quoque usus, hoc subito cognomen arripuit. Etsi modestus ejus vultus, sermoque constans, habere quiddam (3) a Curibus videbatur. Sed de Sabino satis. Tu, mi Treboni, quando ad amorem meum aliquantum (4) olim discedens addidisti: quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos literis appellato: atque ita, si idem fiet a nobis. Quanquam duæ causæ sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas, quam nos: primum, quod olim solebant, qui Romæ erant, ad provinciales amicos de republica scribere: nunc tu nobis scribas oportet: res enim publica (5) istic est. Deinde, quod nos aliis officiis tibi absenti satisfacere possumus; tu nobis, nisi literis, non video, qua re alia satisfacere possis. Sed cætera scribes ad nos postea. Nunc hæc primo cupio cognoscere, iter tuum cujusmodi sit, ubi

ARG. Librum, quem Oratorem inscripsit, mittit: Sabinorum probitatem laudat: crebriores literas postulat. Missa in Asiam post Cæsaris necem. *Anno* U. C. 709.

1 *Natio*) A Sabinis, qui tetrici, severi, durique, & continentes etiam a scriptoribus appellantur. *Corrad.*

2 *Candidatorum*) Qui magistratum petentes, populo se, quæsita interdum fictis cognominibus gratia, commendant. *Manut.*

3 *A Curibus*) Numæ regis patria, Sabinorum olim urbe nobili. *Idem.*

4 *Olim*) Vocem hanc omitti vellet Manutius, & legi *aliquantulum.*

5 *Istic est*) In vobis reipublicæ liberatoribus, te, Cassio, Marcio, & Decimo Brutis: quibus provincias senatus decreverat. Nam in urbe, dominantibus Antonio, & Dolabella consulibus, respublica non esse videbatur. *Idem.*

ubi Brutum noſtrum videris, quamdiu ſimul fueris: deinde, cum proceſſeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut exiſtimare poſſimus, quo ſtatu ſimus. Ego tantum me ſcire putabo, quantum ex tuis literis habebo cognitum. Cura ut valeas, meque ames amore illo tuo ſingulari.

M. T. C. TREBONIO S. P. D.

XXI. ET epiſtolam tuam legi libenter, & (1) librum libentiſſime: ſed tamen in ea volupate hunc accepi dolorem, quod cum incendiſſes cupiditatem meam conſuetudinis augendæ noſtræ, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere) tum (2) diſcedis a nobis, meque tanto deſiderio afficis, ut unam mihi conſolationem relinquas, fore, ut utriuſque noſtrum abſentis deſiderium crebris & longis epiſtolis leniatur. Quod ego non modo de me tibi ſpondere poſſum, ſed de te etiam mihi. Nullam enim apud me reliquiſti dubitationem, quantum me amares. Nam, ut illa omittam, quæ civitate teſte (3) feciſti, cum (4) mecum inimicitias communicaſti; cum me concionibus tuis defendiſti; cum quæſtor in mea, atque in publica cauſa, conſulum partes ſuſcepiſti; cum tribuno plebis quæſtor non paruiſti, cui tuus præſertim collega pareret: ut hæc recentia, quæ meminero ſemper, oblivíſcar, quæ tua ſollicitudo de me (5) in armis, quæ lætitia in reditu, quæ cura, qui dolor, cum ad te curæ & dolores mei perferrentur?

ARG. Rogat, ur ſui abſentis deſiderium epiſtolis crebris & longis leniat: de Calvo oratore jam mortuo quid ſentiat, exponit. *Anno U. C. 706.*

1 *Librum*) De quo infra.

2 *Diſcedis a nobis*) In provinciam Aſiam proficiſcens. Ep. 16. lib. XII. *Manut.*

3 *Feciſti*) Temporibus Clodianis. *Idem.*

4 *Mecum*) Adverſus inimicos meos ſimultates ſuſcepiſti. *J. F. Gronov.*

5 *In armis*) Civili bello.

tur? Brundusium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses? ut hæc igitur omittam, quæ mihi tanti æstimanda sunt, quanti vitam æstimo & salutem meam: (6) liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui? primum, quod tibi facetum videtur, quidquid ego dixi, quod aliis fortasse non item: deinde, quod illa, sive faceta sunt, sive (7) sic, fiunt, narrante te venustissima. Quin etiam ante quam ad me veniatur, risus omnis pene consumitur. Quod si in his scribendis nihil aliud, nisi, quod necesse fuit, de uno me tam diu cognovisses, ferreus essem, si te non amarem. Cum vero ea, quæ scriptura persecutus es, sine summo amore cogitare non potueris, non possum existimare, plus quemquam a se ipso, quam me a te amari. Cui quidem ego amori utinam cæteris rebus possem, amore certe respondebo: quo tamen ipso tibi confido (8) futurum satis. Nunc ad epistolam venio, cui copiose & suaviter scriptæ, nihil est quod multa respondeam. Primum enim ego illas (9) Calvo literas misi, non plus, quam has, quas nunc legis, existimans exituras: aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus; aliter, quod multos lecturos putamus. Deinde ingenium ejus melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas. Primum, quod ita judicabam, (10) acute

6 *Liber iste*) Quem scripserat Trebonius de dictis Ciceronis. *Manut.*

7 *Sic*) Asserit Manutius, conjunctionem hanc, *sic*, minuendi vim habere; ut sensus ille sit: Sive dicta mea faceta sunt: sive facetiarum per se minus habent. Lubentius ego legerem, *secus*. Quarterius.

8 *Futurum satis*) Malim, *facturum satis*: ut subaudiatur, *me*. Alioqui, *Quo tamen ipso*, unde regatur, non erit. Nam, *futurum*, nullo modo cum auferendi casu conjungi potest. *Manut.*

9 *Calvo*) De quo in Bruto, cap. 81.

10 *Acute movebatur*) Quod est ingenii. Sic Acad. lib. I. *Zeno, cum valde subtiliter differeret, & peracute moveretur, corrigere conatus est disciplinam*. Idem.

acute movebatur: (11) genus quoddam sequebatur, in quo, judicio lapsus (12), quo valebat tamen, assequebatur quod probaret. Multæ erant & reconditæ literæ: vis non erat: ad eam igitur adhortabar. In excitando autem, & in acuendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Calvo judicium & consilium meum: consilium, quod hortandi causa laudavi: judicium, quod de ingenio ejus valde existimavi bene. Reliquum est, tuam profectionem amore prosequar, reditum spe expectem, absentem memoria colam, omne desiderium literis mittendis accipiendisque leniam. Tu velim tua in me studia & officia multum tecum recordere: quæ cum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum judicabis. Vale.

11 *Genus quoddam*) Dicendi.

12 *Quo valebat tamen*) Qua tamen parte valebat, id est, ingenio, consequebatur id quod optimum putabat; quam puto fuisse exilitatem orationis. Nam Calvus Atticum se oratorem videri volebat: & nimia quadam religione orationem attenuans, dum verebatur, ne quasi vitiosum sanguinem colligeret, verum etiam deperdebat. Hoc enim de illo Cicero scripsit in Bruto. *Idem*.

EPI-

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES

LIBER XVI.

M. T. C. ET CICERO MEUS, ET FRATER, ET FRATRIS FILIUS, TIRONI S. P. D.

I. PAULO facilius putavi poſſe me ferre deſiderium tui, ſed plane non fero: & quanquam magni (1) ad honorem noſtrum intereſt, quam primum ad urbem me venire, tamen peccaſſe mihi videor, qui a te diſceſſerim. Sed quia tua voluntas ea videbatur eſſe, ut prorſus, niſi confirmato corpore, nolles navigare, approbavi tuum conſilium; neque nunc muto, ſi tu in eadem es ſententia. Sin autem, poſtea quam cibum cepiſti, videris tibi poſſe me conſequi, tuum conſilium eſt. (2) Marionem ad te eo miſi, ut aut tecum ad me quam primum veniret, aut, ſi tu morarere, ſtatim ad me rediret. Tu autem hoc tibi perſuade, ſi commodo valetudinis tuæ fieri poſſit, nihil me malle, quam te eſſe mecum. Si autem intelliges opus eſſe, te (3) Patris, convaleſcendi cauſa, paulum commorari, nihil me malle, quam te valere. Si ſtatim navigas, nos (4) Leucade conſequere. Sin te confirmare vis, & comites, & tem-

pe-

ARGUMENTUM. Suum deſiderium Tironi, quem Patris ægrotum reliquerat, cum ex provincia domum iret, ſignificat. *Anno* U. C. 703.

1 *Ad honorem noſtrum*) Ad triumphum, quem ſperabat; ſed, eum ne diſcordiæ civiles impedirent, verebatur: id quod evenit. *Manut.*

2 *Marionem*) Servum.

3 *Patris*) *Patræ*, oppidum Achajæ.

4 *Leucade*) *Leucas*, oppidum in peninſula cognomine Ionii maris.

pestates, & navem idoneam ut habeas, diligenter videbis. Unum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus, & hæ literæ moveant. Quod valetudini tuæ maxime conducet, si feceris, maxime obtemperaris voluntati meæ. Hæc pro tuo ingenio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus: amor, ut valentem videamus, hortatur; desiderium, ut quam primum. Illud igitur potius. Cura ergo potissimum, ut valeas. De tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. Non. Nov.

TULLIUS TIRONI SUO S. P. D.

II. NON queo ad te, nec lubet scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, & tibi & mihi maximæ voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad (1) Alyziam accesseramus. Is locus est citra Leucadem stadia cxx. Leucade aut te ipsum, aut tuas literas a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligi. Nonis Novembr. Alyzia.

ARG. Sollicitudinem suam significat, suumque ad Alyziam accessum, valetudinem ut curet, rogat. *Anno* U. C. 703.

1 *Alyziam*) Qui est Acarnaniæ locus, a mari distans quindecim stadiis, ut ait Strabo lib. X. *Manut.*

TULL. ET CICERO TIRONI SUO, ET Q. PATER, ET Q. FIL. S. D.

III. NOS apud Alyziam, ex quo loco tibi literas ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat. Is dies fuit Nonæ Novembr. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII. Idus Novembr. has li-

ARG. Rogat, ut omni cura valetudini serviat. *Anno* U. C. 703.

literas dedimus. Tu, ſi nos omnes amas, & præcipue me, magiſtrum tuum, confirma te. Ego valde ſuſpenſo animo expecto, primum te ſcilicet, deinde Marionem cum tuis literis. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre, ſed, mi Tiro, valentem. Quare nihil properaris; ſatis quotidie videro, ſi valebis. Utilitatibus tuis poſſum carere: te valere, tua cauſa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

M. T. C. ET Q. FR. ET Q. FIL. TIRONI S. P.

IV. VArie ſum affectus tuis literis; valde priore pagina perturbatus, paulum altera recreatus. Quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque navigationi, neque viæ committas. Satis te mature videro, ſi plane confirmatum videro. De medico & tu bene exiſtimari ſcribis, & ego ſic audio: ſed plane curationes ejus non probo. Jus enim dandum tibi non fuit, cum (1) κακοστόμαχος eſſes: ſed tamen & ad illum ſcripſi accurate, & ad (2) Lyſonem. Ad Curium vero, ſuaviſſimum hominem, & ſummi officii, ſummæque humanitatis, multa ſcripſi: in his etiam, ut, ſi tibi videretur, te ad ſe transferret. Lyſo enim noſter, vereor, ne negligentior ſit: primum, quia omnes Græci: deinde, quod cum a me literas accepiſſet, mihi nullas remiſit. Sed eum tu laudas. Tu igitur quid faciendum ſit judicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, ſumptui ne parcas ulla in re, quod ad valetudinem opus ſit. Scripſi ad Curium, quod dixiſſes, daret. Medico ipſi puto aliquid dandum eſſe, quo ſit ſtudioſior. Innumerabilia

tua

ARG. Tota cohortatio eſt ad curandam valetudinem. *Anno U. C.* 703.

1 Κακοστόμαχος) Stomacho laborans.

2 *Lyſonem*) De quo XIII. 19.

tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia, in re privata, in publica, in studiis, in literis nostris. Omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Ego puto te bellissime, si recte erit, cum quæstore Mescinio decursurum. Non inhumanus est: teque, ut mihi visus est, diligit. Et cum valetudini tuæ diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navigationi. Nulla in re jam te festinare volo. Nihil laboro, nisi ut salvus sis. Sic habeto, mi Tiro, neminem esse qui me amet, quin idem te amet: & cum tua, & mea maxime interest te valere, tum multis est curæ. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, nunquam te confirmare potuisti: nunc te nihil impedit: omnia depone, corpori servi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri judicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale, & salve. Lepta tibi salutem dicit, & omnes. Vale. VII. Idus Novemb. Leucade.

TULLIUS, ET CICERO, ET (1) Q. Q. TIRONI HUMANISSIMO ET OPTIMO S. P. D.

V. Vide, quanta sit in te suavitas: duas horas (2) Thyrei fuimus: Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixerit tecum. Is omnia pollicitus est, quæ tibi essent opus: facturum puto. Mihi placebat, si firmior esses, ut te Leucadem (3) deportares, ut ibi te plane confirmares. Videbis quid (4) Curio, quid Lysoni, quid

ARG. Rogant Tironem, ut valetudinem curet. *Anno* U. C. 703.

1 *Q. Q.*) Quintus pater, Quintus fil.

2 *Thyrei*) Locus inter Alyziam & Leucadem. Nam Patris Alyziam, inde Thyreum, Thyreo Leucadem Cicero venit: unde proficiscens hanc epistolam scripsit. *Manut.*

3 *Deportares*) Grævius, *deportaret*.

4 *Curio*) De quo XIII. 50.

quid medico placeat. Volebam ad te Marionem remittere: quem, cum meliuscule tibi esset, ad me mitteres; sed cogitavi, unas literas Marionem afferre posse, me autem crebras expectare. Poteris igitur, & facies, si me diligis, ut quotidie sit (5) Acastus in portu: multi erunt, quibus recte literas dare possis, qui ad me libenter perferant. Equidem Patras euntem neminem prætermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius. Ei te totum trade. Malo te paulo post valentem, quam statim imbecillum videre. Cura igitur nihil aliud, nisi ut tu valeas: cætera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VII. Idus Novembr.

5 *Acastus*) Servus Ciceronis est.

M. TULLIUS PATER ET FIL. ET Q. Q. TIRONI S. D.

VI. Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem die, magis instituti mei tenendi causa, quia nactus eram cui darem, quam quo haberem quid scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiæ. Ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. Cum valetudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam navigationis. In Italiam euntibus omnibus ad me literas dabis, ut ego euntem Patras neminem prætermitto. Cura, cura te, mi Tiro. Quando non contigit, ut simul navigares, nihil est quod festines: nec quidquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale

VII.

ARG. Rogat, ne quid omittat, quod ad recuperandam valetudinem spectet. *Anno* U. C. 703.

vii. Idus Novembr. (1) Actio, vesperi.

1 *Actio*) Ad hoc Acarnaniæ promontorium Antonius ab Augusto maritima pugna victus. *Manut.* Virgilius, *Actia bella*, Æneid. viii. 675.

M. T. C. TIRONI S. P. D.

VII. Septimum jam diem (1) Corcyræ tenebamur, Quintus autem pater, & filius (2) Buthroti. Solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum: nec mirabamur nihil a te literarum. (3) Iis enim ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyræ non sederemus. Cura igitur te, & confirma: &, cum commode, & per valetudinem, & per anni tempus navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni. Nemo nos amat, qui te non diligat. Carus omnibus, expectatusque venies. Cura ut valeas etiam atque etiam, Tiro noster. Vale. xv. Kal. (4) Novembr. Corcyra.

ARG. Adversis ventis se teneri scribit: ut valetudinem curet, nec nisi confirmatus naviget, hortatur. *Anno* U. C. 703.

1 *Corcyræ*) Insula maris Ionii.

2 *Buthroti*) *Buthrotum* Epiri urbs est.

3 *Iis enim ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyræ non sederemus*) Iste locus corruptus est, si recte perpendatur. Cicero, qui Patris reliquerat Tironem ægrum, in Italiam navigaverat, sed Corcyræ ventis adversis retinebatur. Hinc dicit se non mirari nihil sibi literarum afferri a Tirone, quia istis ventis, qui tunc flabant, commode Corcyra Patras possit curri, non vero Patris Corcyram. Quid vero est, *qui si essent, nos Corcyræ non sederemus*. Atqui erant ii venti, qui Patras propellebant naves Corcyra solventes; propter illas sedebat in illa insula invitissimus. Legendum censeo, ut huic loco sententia constet, *qui nisi essent, nos Corcyræ non sederemus*. Ultimæ literæ præcedentis voculæ *qui* videntur primam syllabam τ8 *nisi* imbibisse. Si hi venti non essent, nos Corcyræ non moraremur. *Grævius*.

4 *Nov.*) Si attendimus, quod epist. 9. scriptum est: cogemur credere, *Dec.* non *Nov.* legere. *Manut.*

Q. CICERO TIRONIS.

VIII. MAgnæ nobis eſt ſollicitudini valetudo tua. Nam, tametſi qui veniunt, (1) ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ nuntiant, tamen in magna conſolatione ingens ineſt ſollicitudo, ſi diutius a nobis abfuturus eſt is, cujus uſum & ſuavitatem deſiderando ſentimus. Attamen, quanquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longæ navigationi, & viæ per hiemem, niſi bene firmum committas, neve naviges, niſi explorate. Vix in ipſis tectis & oppidis frigus infirma valetudine vitatur, nedum in mari & via ſit facile abeſſe ab injuria temporis.

(2) Ψῦχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον, inquit Euripides. Cui tu quantum credas, neſcio: ego certe ſingulos ejus verſus, ſingula teſtimonia puto. Effice, ſi me diligis, ut valeas, & ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos, & vale. Q. filius tibi ſalutem dicit.

ARG. Q. Cicero, quanta ſibi Tironis valetudo ſit, amantiſſimis verbis oſtendit. *Anno* U. C. 704.

1 Ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ) *Tuta quidem, ſed diuturniora:* id eſt, te quidem non ægrotare periculoſe, ſed morbum fore diuturniorem. *Manut.*

2 Ψῦχος δὲ) *Frigus autem tenui cuti inimiciſſimum.* Senarius Euripidis; ſed amiſſæ tragœdiæ. *Idem.*

TULLIUS ET CICERO S. D. TIRONI SUO.

IX. NOs a te, ut ſcis, diſceſſimus a. d. IV. Non. Novembres. Leucadem venimus a. d. VIII. Idus Novembres. A. d. VII Actium. Ibi propter tempeſtatem ad VI. Idus morati ſumus. Inde a. d. V. Idus Corcyram belliſſime navigavimus. Corcyræ fuimus uſque ad XVI. Kalend. Decembr.

ARG. Navigationis deſcriptio, & ad curandam valetudinem plenior cohortatio. *Anno* U. C. 703.

cembr. tempestatibus retenti. A. d. xv. Kal. Decembre. in portum Corcyræorum (1) ad Cassiopen stadia cxx processimus. Ibi retenti ventis sumus usque ad IX. Kalendas. Interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt. Nos eo die cœnati solvimus. Inde austro lenissimo, cælo sereno, nocte illa, & die postero in Italiam ad (2) Hydruntem ludibundi pervenimus: eodemque vento postridie (id erat a. d. VII. Kal. Decembr.) hora quarta Brudusium venimus: eodemque tempore simul nobiscum in oppidum introiit Terentia, quæ te facit plurimi. A. d. v. Kal. Decembr. servus (3) Cn. Plancii Brundusii tandem aliquando mihi a te expectatissimas literas reddidit, datas Id. Novembr. quæ me molestia valde levarunt, utinam omnino liberassent. Sed tamen Asclapo medicus plane confirmat, propediem te valentem fore. Nunc quid ego te horter? ut omnem diligentiam abhibeas ad convalescendum. Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi: scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis: sed tamen ita velim, ut ne quid properes. (4) Symphoniam Lysonis velim vitasses, ne in quartam hebdomadam incideres. Sed, quando pudori tuo maluisti obsequi, quam valetudini, reliqua cura. Curio misi, ut (5) medico honos haberetur, & tibi daret quod opus esset: me cui jussisset, (6) curaturum. Equum & mulum Brundusi tibi reliqui.

1 *Ad Cassiopen*) De quo loco Plinius IV. 12. & Strabo, lib. I.

2 *Hydruntem*) *Hydrus*, seu Hydruntum, hodie *Otranto*. Est Calabriæ oppidum, Brundusio distans centum quinquaginta stadia, Strabone teste. *Grev.*

3 *Cn. Plancii*) Pro quo extat Oratio.

4 *Symphoniam*) Videtur Tironem invitasse ad symphoniam audiendam: ex quo, insueto aeri diutius, quam ferre valetudo poterat, expositus, pejus se habere cœperat. *Cell.*

5 *Ut medico honos*) De pecunia intellige, non de honore unde *Honorarium*, præmium honoris causa datum. *Manut.*

6 *Curaturum*) Romæ tantum pecuniæ, quantum mihi expensum tulisset. *Corrad.*

Romæ vereor ne ex Kal. Jan. magni tumultus sint. Nos agemus omnia modice. Reliquum est, ut te hoc rogem & a te petam, ne temere naviges. Solent nautæ festinare quæstus sui causa. Cautus sis, mi Tiro. Mare magnum & difficile tibi restat. Si poteris, cum Mescinio: caute is solet navigare: si minus, cum honesto aliquo homine, cujus auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris, teque nobis incolumem præstiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale, salve.

M. T. C. TIRONI S. P. D.

X. EGo vero cupio te ad me venire, sed viam timeo. Gravissime ægrotasti; inedia, & purgationibus, & vi ipsius morbi consumptus es. Graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quæ culpa commissa est. Jam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano ad III. Kal. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. Literulæ meæ, sive nostræ, tui desiderio oblanguerunt. Hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paulum sustulerunt. (1) Pompejus erat apud me, cum hæc scribebam, hilare & libenter. Ei cupienti audire nostra dixi, sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para,

ARG. Tironem ad se venire cupit, sed viam timet, ne valetudini noceat. Ejus operam in studiis laudat & exigit. *Anno U. C.* 708.

1 *Pompejus*) Nisi *Pomponius* legatur: hæc epistola, ante quam in Ciliciam Cicero proficisceretur, scripta fuerit necesse est. Nam a Ciceronis reditu ex Cilicia ad Pompeji discessum ex Italia, nec Tiro in Italia fuit, nec Pompejus animo ita tranquillo, ut Ciceronis scripta audire cupierit: vel certe alius Pompejus significabitur. *Corradus*. *Pomponius* item placet Manutio, & Cellario

ra, ut (2) operas reddas. (3) Nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, (4) fides ἔτυμον quod haberet. Fac plane ut valeas. Nos adsumus. Vale XIV. Kal.

2 *Operas*) Quas præbere consuesti.
3 *Nostra*) Quæ ad me pertinent, quæ me esse facturum tibi promisi. Manumissio significatur. Ep. 14. *Manus.*
4 *Fides ἔτυμον quod haberes*) Inde dicta, quia fiat id, quod dictum est. *Off.* I. 7.

TULLIUS, ET CICERO, TERENTIA, ET TULLIA, Q. FR. ET Q. FIL. TIRONI S. P. D.

XI. Etsi opportunitatem operæ tuæ omnibus locis desidero, tamen non tam mea quam tua causa doleo, te non valere. Sed quando in quartanam conversa vis est morbi, (sic enim scribit Curius) spero te diligentia adhibita, etiam firmiorem fore. Modo fac, id quod humanitatis tuæ est, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro, quantum (1) ex desiderio labores, sed erunt omnia facilia, si valebis. Festinare te nolo, ne nauseæ molestiam suscipias æger, & periculose hyeme naviges. Ego ad urbem accessi pridie Nonas Januar. Obviam mihi sic est proditum, ut nihil possit fieri ornatius. Sed incidi in ipsam flammam civilis discordiæ, vel potius belli: cui cum cuperem mederi, &, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant) impedimento mihi fuerunt. Omnino & ipse Cæsar, amicus noster, minaces ad senatum & acerbas lite-

 ras

ARG. Rogat ut valetudinis unice rationem habeat. De suo ad urbem adventu; de turbato statu reipublicæ, & de triumpho ac Campana præfectura significat. *Anno* U. C. 704.
1 *Ex desiderio*) Mei.

ras miſerat: & erat (2) adhuc impudens, qui exercitum & provinciam invito ſenatu teneret: & Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noſter, & Q. Caſſius, (3) nulla vi expulſi, ad Cæſarem cum Curione profecti erant. Poſteaquam ſenatus conſulibus, prætoribus, tribunis plebis, & nobis, qui proconſules ſumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid reſpublica detrimenti caperet, nunquam majore in periculo civitas fuit: nunquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentiſſime (4) comparatur. Id fit auctoritate & ſtudio Pompeji noſtri, qui Cæſarem ſero cœpit timere. Nobis inter has turbas ſenatus tamen frequens flagitavit triumphum: ſed Lentulus conſul, quo majus ſuum beneficium faceret, ſimul atque expediſſet quæ eſſent neceſſaria de republica, dixit ſe relaturum. Nos agimus nihil cupide, eoque eſt noſtra pluris auctoritas. Italiæ regiones deſcriptæ ſunt, quam quiſque partem tueretur. (5) Nos Capuam ſumpſimus. Hæc te ſcire volui. Tu etiam atque etiam cura ut valeas, literaſque ad me mittas, quotieſcunque habebis cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie Id. Jan.

2 *Adhuc impudens*) Forte, *ad hoc*, id eſt, eouſque impudens, ut parere Senatui recuſaret jubenti exercitum & provinciam deponere. *J. F. Gronov.*

3 *Nulla vi expulſi*) Sed vim interpretabantur S. C. quo removebantur a rep. Cæſar B. Civ. 5. *Idem*.

4 *Comparatur*) Veteres abſolute *comparare*, intellecto ex proximis quid comparetur, amant uti. Liv. XXXVIII. 12. Vide ibi Not. Gronov.

5 *Nos Capuam*) Ad Attic. VII. 11.

M. T.

M. T. C. TIRONI SUO S. P. D.

XII. QUO in discrimine versetur salus mea, & bonorum omnium, atque universæ reipublicæ, ex eo scire potes, quod domos nostras, & patriam ipsam, vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deducta est, ut, nisi quis deus vel casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. Equidem ut veni ad urbem, non destiti omnia & sentire, & dicere, & facere, quæ ad concordiam pertinerent: sed mirus invaserat furor non solum (1) improbis, sed etiam his qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante, nihil esse bello civili miserius. Itaque cum Cæsar amentia quadam raperetur, & oblitus nominis, atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, urbem reliquimus: quam sapienter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. Quo quidem in casu simus, vides. Feruntur omnino conditiones ab illo, ut Pompejus eat in (2) Hispaniam: delectus qui sunt habiti, & præsidia nostra dimittantur: se ulteriorem

 Gal-

ARG. Deplorat statum reipublicæ, initia belli civilis exponit; Tironem, ut valetudinis rationem rediturus habeat, admonet. *Anno* U. C. 704.

1 *Improbis*) Admonuimus olim Mediceum codicem, & alium item bonum *improbis* habere, tertio multitudinis casu: & paulo post eadem ratione *his*. Animadvertimus postea optimos auctores ita locutos esse. Quare veterem omnino lectionem recipiendam censemus. Citatur testimonium Accii Meleagro, a Nonio Marcello in Vastities, *Quæ vastitudo hæc, aut unde invasit mihi?* Item Terentii Varronis e IV. libro de vita populi Romani 1413. *Tanta porro invasit cupiditas bonorum plerisque, ut vel cælum ruere, dummodo magistratus adipiscantur, exoptent.* Aliis etiam in locis apud eundem, nisi memoria me decipit, veteres scriptores ita locuti esse reperiuntur, & (ut arbitror) exempla passim occurrerent, nisi omnia quæ contra certas quasdam ipsorum regulas facerent, a recentioribus Grammaticis temere deleta essent. *Victorius*.

2 *Hispaniam*) Pompeji provinciam. Quod Cicero, vitandi belli civilis causa, censuit, ep. 6. lib. VI. *Man.*

Galliam Domitio, citeriorem Confidio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum: ad confulatus petitionem fe venturum, neque fe jam velle, abfente fe, rationem haberi fui: fe præfentem (3) trinundinum petiturum. Accepimus conditiones: fed ita, ut removeat præfidia ex his locis quæ occupavit, ut fine metu de iis ipfis conditionibus Romæ fenatus haberi poffit. Id ille fi fecerit, fpes eft pacis non honeftæ: leges enim componuntur: fed quidvis eft melius, quam fic effe ut fumus. Sin autem ille fuis conditionibus ftare noluerit, bellum paratum eft: ejufmodi tamen, quod fuftinere ille non poffit, præfertim cum a fuis conditionibus ipfe fugerit: tantummodo ut eum intercludamus, ne ad urbem poffit accedere: quod fperabamus fieri poffe. Delectus enim magnos habebamus, putabamufque illum metuere, fi ad urbem ire cœpiffet, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimiciffimas, præter Tranfpadanos: ex Hifpaniaque fex legiones, & magna auxilia, Afranio & Petrejo ducibus, habet a tergo. Videtur, fi infaniet, poffe opprimi, modo ut urbe falva. Maximam autem plagam accepit, quod is qui fummam auctoritatem in illius exercitu habebat, (4) T. Labienus, focius fceleris effe noluit: reliquit illum, & nobifcum eft: multique idem facturi effe dicuntur. Ego adhuc oræ maritimæ præfum a Formiis. Nullum majus negotium fufcipere volui, quo plus apud illum meæ literæ cohortationefque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me caftris & certis legionibus præfuturum. Habeo etiam illam moleftiam, quod

3 *Trinundinum*) Lex, ad populum ferenda, promulgabatur prius, ut per trium nundinarum fpatium populo pateret; quo poffet, lege fatis confiderata, quid fentiret, fuffragiis oftendere. Eadem, opinor, in magiftratibus creandis ratio fuit, prumulgatis per tres nundinas eorum nominibus, qui petebant: ut populus, de quibus fuffragium laturus effet, tanto ante noffet. Atque hic *Trinundinum*, pro Trinundini fpatio dictum puto. *Idem*.

4 *T. Labienus*) Ep. 14. lib. xiv.

quod Dolabella noster apud Cæsarem est. Hæc tibi nota esse volui: quæ cave ne te perturbent, & impediant valetudinem tuam. Ego A. (5) Varroni, quæ cum amantissimum mei cognovi, tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendavi, ut & valetudinis tuæ rationem haberet, & navigationis, & totum te susciperet ac tueretur: quem omnia facturum confido. Recepit enim, & mecum locutus est suavissime. Tu, quando eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam & fidelitatem desideravi tuam, cave festines, aut committas, ut aut æger, aut hieme naviges. Nunquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te postea vidisset, quam M. Volusius, a quo tuas literas accepi: quod non mirabar: neque enim meas puto ad te literas tanta hieme perferri. Sed da operam ut valeas: &, si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia & Tullia Romæ. Cura ut valeas. IV. Kal. Febr. Capua.

5 *Varroni*) De quo Cæsar, *B. Civ.* III. 19.

M. T. C. TIRONI S. P. D.

XIII. Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summa cura expectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas, &, cum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. IV. Idus April.

ARG. Cohortatio ad valetudinem curandam. *Anno* U. C. 704.

M. T. C.

M. T. C. TIRONI S. P. D.

XIV. Ndricus postridie ad me venit, quam expectaram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miseriæ. Tuis literis nihilo sum factus certior, quomodo te haberes: sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione literisque omnibus careo: quas, ante quam te videro, attingere non possum. Medico mercedis, quantum poscet, promitti jubeto. Id scripsi ad (1) Ummium. Audio te animo angi, & medicum dicere, ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas literas; (2) humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. Nunc opus est te animo valere, ut corpore possis. Id cum tua, tua mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Conserva te mihi. (3) Dies promissorum adest: quem etiam (4) repræsentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. IV. Idus, hora VI.

ARG. Sollicitudinem suam, ægrotante Tirone, significat, & valetudinem ut curet, hortatur. *Anno* U. C. 704.

1 *Ummium*) Alii *Mumium*, Alii *Numium*, vel etiam aliter. Unde conjicit Manutius, *Manium*, quod erat prænomen Curii, de quo supra epist. 4.

2 *Humanitatemque*) Non dubito, quin *humanitatem* hic Cicero, non pro facilitate quadam & benevolentia erga homines, sed pro eruditione posuerit. Vide Gellium lib. XIII. cap. 16. *Manus.*

3 *Dies promissorum*) Manumissionem significari puto, ut etiam ep. 10. *Nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, Fides ἔτυμον quod haberet.* Et ep. 15. *Ego te omni cura liberabo.* Idem.

4 *Repræsentabo*) Non expectabo, sed antevertam. Nisi leg. *que*. Statim præstabo, nec opperiar diem. *J. F. Gronov.*

M. T. C.

M. T. C. TIRONI S. P. D.

XV. ÆGypta (1) ad me venit pridie Idus Apriles. Is etsi mihi nuntiavit, te plane febri carere, & belle habere: tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, & eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua valetudine: qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si jam putarem libenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi, tibique conservandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale.

Scripta jam epistola, Hermia venit. Accepi tuam epistolam vacillantibus literulis: nec mirum, tam gravi morbo. Ego ad te Ægyptam misi, quod nec inhumanus est, & te visus est mihi diligere, ut is tecum esset: & cum eo cocum, quo uterere. Vale.

ARG. Suam de Tironis valetudine sollicitudinem significat. *Anno* U. C. 704.

1 *Ægypta*) Nomen servi, ad Att. ep. 15. lib. ix. Misit ad Tironem Cicero quinque servos suos, ut & benevolentiam in eum ostenderet, & de ejus valetudine certior fieri posset: Marionem primum, ep. 1. deinde Menandrum ep. 13. postremo Hermiam, & coquum, ep. 15. Acastum autem non misit, sed cum eo reliquit, ep. 5. *Manut.*

Q. C. M. CICERONI FRATRI S. P. D.

XVI. DE Tirone, mi Marce, ita te, meumque Ciceronem, & meam Tulliolam, tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, cum eum indignum illa fortuna, ac nobis amicum, quam servum, esse maluisti. Mihi crede, tuis & illius literis perlectis, exsilui gaudio. Tibi & a-

go

ARG. Quintus fratri de Tirone manumisso, & gratias agit, & gratulatur. *Anno* U. C. 704.

go gratias, & gratulor. Si enim mihi (1) Statii fidelitas est tantæ voluptati: quanti esse in isto hæc eadem bona debent, additis literis, sermonibus, humanitate, quæ sunt his ipsis commodis potiora? Amo te omnibus equidem maximis de causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. Te totum in literis vidi. Sabini pueris & promisi omnia, & faciam. Vale.

1 *Statii*) A Q. Cicerone manumissi. Vid. epist. 18, & 19. libri 2. ad Atticum, & ep. 2. lib. I. ad Quintum Fr.

M. T. C. TIRONI S. P. D.

XVII. Video quid agas. (1) Tuas quoque epistolas vis referri in volumina. Sed heus tu, qui (2) *κανὼν* esse meorum scriptorum soles, unde illud tam (3) *ἄκυρον*, *valetudini fideliter inserviendo*? Unde in istum locum *fideliter* venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multæ. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam fidelis dici potest, ut sit, quomodo Theophrasto placet, verecunda tralatio. Sed hæc coram. Demetrius venit ad me: quo quidem comitatu (4) *ἀφωμίλησα*: satis scis. Tu eum

ARG. Tironem modeste reprendit, quod adverbio *fideliter* non recte usus fuerat, & ut valetudini serviat, admonet. *Anno* U. C. 708.

1 *Tuas quoque*) Ita ut meæ referuntur. Fuit enim hæc ipsius Tironis opera: quod & Nepos in Attici vita ostendit: & Cicero ipse ep. 4. lib. XVI. ad Att. negat quidem eas a se in volumina referri, a Tirone tamen ait aliquod servari. *Mearum epistolarum nulla est συναγωγὴ*, &c. *Manut.*

2 Κανὼν) Regula. Utrum hoc ad judicium Tironis, qui scripta Ciceronis examinare, atque interdum etiam corrigere solitus esset, an ad diligentiam pertinet, qui summam in iis costodiendis ordinandisque curam poneret? ad judicium potius, ut opinor: quod indicant ea, quæ sequuntur. Miratur enim Cicero, parum aperte translato verbo Tironem usum esse, quem ipse judicem sui in scriptis habere consuevisset. *Idem.*

3 Ἄκυρον) Improprium, alieno loco positum.

4 Ἀφωμίλησα) Ernestus, præeunte Lambino, interpretatur, me

eum videlicet non potuisti videre: cras aderit: videbis igitur. Nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat: sed inservi, & fac omnia: tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satisfacere putato. Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est. Vale enim ejus causa volo. Vale.

me a colloquio separavi. Joan. Fr. Gronovio legendum videtur, *ἀνομιλήσας*, cui adstipulatur Quarterius, & sic interpretatur: Cujus ego Demetrii, comitumque ejus consuetudine sum usus; nosti homines. *Ἀνομιλεῖν* est consuetudine alicujus uti, versari cum aliquo.

TULLIUS TIRONI S. P. D.

XVIII. Quid igitur? (1) non sic oportet? Equidem censeo sic, addendum etiam, *suo*. Sed, (2) si placet, invidia vitetur: quam quidem ego sæpe contempsi. Tibi (3) *διαφόρησιν* gaudeo profuisse. Si vero etiam Tusculanum, dii boni, quanto mihi illud erit amabilius! Sed, si me amas, quod quidem aut facis, aut perbelle simulas; quod tamen in modum procedit: sed (4) ut est, indulge valetudini tuæ: cui quidem tu adhuc, dum mihi deservis, servisti non satis. Ea quid postulet non ignoras: (5) *πέψιν*, *ἀκοπίαν*, *περίπατον σύμ-*

ARG. Liberto Tironi respondet, patroni nomina ne invidiam ferant, deprecanti. De valetudine gratulatur, cui cut indulgeat, monet. Admiset alia. *Anno* U. C. 708.

1 *Non sic oportet*) Inscribi epistolas meas.

2 *Si placet*) Quandoquidem tibi placet, omittamus hanc inscriptionem, ut vitetur invidia, quam tibi forte concitaret.

3 *Διαφόρησιν*) Vocabulum medicum, quod significat *transpirationem, quæ fit per sudorem*, unde *διαφορητικὰ ἰάματα*, *medicamenta ad sudorem efficiendum accommodata & comparata*. Ernestus.

4 *Ut est*) Pro *ut ut*, quomodocunque. Terent. Phorm. v. 4. *Lætus sum, ut mea res se se habent, fratri obtigisse quod vult*. Hoc est, quomodocunque meæ res se se habent. *Gronov.* Observ. III. cap. 6.

5 *Πέψιν*) Concoctionem: *ἀκοπίαν*, vitationem lassitudinis: *περίπατον σύμμετρον*, ambulationem moderatam: *τέρψιν*, oblectationem: *εὐλυσίαν κοιλίας*, facilitatem alvi.

σύμμετρον, τέρψιν, ἀλυσίας κοιλίαν. Fac bellus revertare. Non modo te, ſed etiam Tuſculanum noſtrum plus amem. (6) Parhedrum excita, ut hortum (7) ipſe conducat: ſic olitorem ipſum commovebis. (8) Helico nequiſſimus H-S cIↃ dabat, nullo (9) aprico horto, nullo (10) emiſſario, nulla maceria, nulla caſa. Iſte nos tanta impenſa derideat? calface hominem, ut ego M. Othonem: itaque (11) abutor coronis. (12) De Crabra quid agatur, etſi nunc quidem etiam nimium eſt aquæ, tamen velim ſcire. Horologium mittam, & libros, ſi erit ſudum. Sed tu nulloſne tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. A. Ligurius, Cæſaris familiaris, mortuus eſt, bonus homo, & nobis amicus. Te quando expectemus, fac ut ſciam. Cura te diligenter. Vale.

6 *Parhedrum*) Proprie, *πάρεδρος*, *Aſſeſſor* eſt: transfertur ad alia, & conſiliarium, aut cuſtodem ſignificat. Fortaſſe loquitur Cicero de olitoris vicino. *Manut*.

7 *Ipſe conducat*) Eſt, niſi fallor, hujus loci ſenſus: Olitor noſtrum hortum facit minimi, minimumque pro eo pretium offert, ratus affuturum neminem, qui velit eum conducere. At quære inter vicinos aliquem, qui hortum hunc vel ad tempus conducat, aut fingat velle ſe conducere. Sic olitorem excitabis, & adduces, ut ſummam pecuniæ majorem mihi ſolvat. *Quarter*.

8 *Helico*) Sic veteres libri omnes, & opinor, mendoſe, obſcure quidem certe. Obſcura autem omnia ſi mutare conemur, ultro implicabimur difficili cura, nec ſemper neceſſaria, *Manut*.

9 *Aprico horto*) Apricus hortus eſt tepido ac leni, non torrentiſſimo ſoli expoſitus. *Aprici colles*, qui orienti ſoli obverſi ſunt, Ovidio. *Apricas terras* poeta ſimpliciter oppoſuit frigidioribus. Cl. Salmaſ. exercitat. Plin. p. 990. ubi vide plura. *Idem*.

10 *Emiſſario*) Loco, qui aquam emittat, ſiſtatve obicibus vel demiſſis, vel recluſis Vide *Sueton*. Claud. cap. 20.

11 *Abutor coronis*) Nihil admodum floreas ejus coronas, aut dona ejuſmodi moror: malim ut majus pro horto pretium conſtituat. *Quarterius*.

12 *De Crabra*) Agri Tuſculani aqua. Vide Agrariam 3. cap. 2.

M. T. C.

M. T. C. TIRONI S. P. D.

XIX. Expecto tuas literas de multis rebus : te ipsum multo magis. (1) Demetrium redde nostrum, & aliud, si quid (2) potest, boni. (3) De Aufidiano nomine nihil te hortor. Scio tibi curæ esse : sed confice. Et, si ob eam rem moraris, accipio causam : si ad te non tenet, advola. Literas tuas valde expecto. Vale.

ARG. De literis, de Demetrio, de Aufidiano nomine. *Anno* U. C. 708.

1 *Demetrium*) De quo epist. 17. 21.

2 *Potest* (Manutius, *potes*.

3 *De Aufidiano nomine*) Ut exigas ab Aufidio, quod debet. *Manut.*

M. T. C. TIRONI S. P. D.

XX. Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo: sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. Libros (1) compone; indicem, cum (2) Metrodoro lubebit, (3) quando ejus arbitratu vivendum est. (4) Cum olitore, ut videtur. Tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire, & ita censeo. Verum, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

ARG. De cura valetudinis, & componendis libris, de olitore, de spectaculo Kalendarum. *Anno* U. C. 708.

1 *Compone*) Ordina, & dispone, suo quemque loco statue *Manut.*

2 *Metrodoro*) Medico. *Idem*.

3 *Quando*) Alii, *quum*, alii, *quoniam*.

4 *Cum olitore*) Ep. 18.

C. FIL.

C. FIL. TIRONI SUO DULCISSIMO S. P. D.

XXI. CUM vehementer tabellarios expectarem quotidie, aliquando venerunt post diem XL & VI, quam a vobis discesserant: quorum mihi fuit adventus adoptatissimus. Nam cum maximam cepissem lætitiam ex humanissimi & carissimi patris epistola: tum vero jucundissimæ tuæ literæ cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me jam non pœnitebat intercapedinem scribendi fecisse: sed potius lætabar: fructum enim magnum humanitatis tuæ capiebam ex silentio mearum literarum. Vehementer igitur gaudeo, te meam sine dubitatione accepisse excusationem. Gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro: præstaboque, & enitar, ut in dies magis magisque hæc nascens de me duplicetur opinio. Quare quod polliceris te buccinatorem fore existimationis meæ, firmo id constantique animo facias licet. Tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata ætatis meæ, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. Cujus te sollicitudinis & doloris participem fuisse, notum exploratumque est mihi; nec id mirum. Nam cum omnia mea causa (1) velles mihi successa, tum etiam tua: socium enim te meorum commodorum semper esse volui. Quod igitur tum ex me doluisti, nunc, ut duplicetur tuum ex me gaudium, præstabo. Cratip-

ARG. Suum virtutis amorem studiumque Cicero filius significat: de prædio empto gratulatur. *Anno U. C. 709.*

1 *Velles* mihi successa, *tum etiam*) Duas has voces, *mihi successa*, quæ fuerant interjectæ, delevi. Erant enim supervacaneæ. & solœcismum gignebant. Ita enim Latini loquuntur, Omnia tua causa volo: neque addunt hæc, *mihi successa*. Lambin. Præiverat Henricus Stephanus in *Pseudocicerone*. Vulgatam tamen acerrime tuetur Gasp. Scioppius, *Verisimilium*, lib. 2. c. 3.

tippo me scito non ut discipulum, sed ut filium, esse conjunctissimum. Nam cum & audio illum libenter, tum etiam propriam ejus suavitatem vehementer amplector. Sum totos dies cum eo, noctisque sæpenumero partem: exoro enim, ut mecum quam sæpissime cœnet. Hac introducta consuetudine, sæpe inscientibus nobis & cœnantibus obrepit, sublataque severitate philosophiæ, humanissime nobiscum jocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam jucundum, tam excellentem virum videas quam primum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere: cujus cum frugi severaque est vita, tum etiam jucundissima (2) convictio. Non est enim sejunctus jocus a philologia, & quotidiana (3) *συζητήσει*. Huic ego (4) locum in proximo conduxi: &, ut possum, ex meis angustiis illius sustento tenuitatem. Præterea declamitare Græce apud (5) Cassium institui; Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus, & quotidianis convictoribus, quos secum Mitylenis Cratippus adduxit, hominibus & doctis, & illi probatissimis. Multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, & (*6*) Leoni-

2 *Convictio*) Elegans hæc lectio debetur Mediceo, ut adnotat Egnatius, usurpavitque ut genuinam Victorius in editione sua; posteaque in suam transmovit Lambinus. Confirmatur jam mihi de excerptis Vaticani. Alias plebeje est, *jucundissima conjunctio*. Et cur non a *convivere convictio*? Gebh.

3 *Συζητήσει*) Non placet Lambini interpretatio, *conquisitione*: nec ea, quæ antea afferri solebat, *mutua quæstione*. Intelligitur enim de illo quotidiano colloquio, quo de hac re modo, modo de illa disputatur: motis ultro citroque super ea dubitationibus & quæstionibus. Hoc autem qui faciunt, non *conquirere*, sed *disquirere* dici possunt: ut Horatius dixit, *Verum hic impransi mecum disquirite*. H. Stephan.

4 *Locum*) Hoc est, sive ædem, sive cubiculum, in quo habitet. Sæpe *locus* est diversorium, hospitium in ut illa solemni locutione, *locus lautiaque legatis præbita*, quæ sæpe apud Livium legitur. *Grævius*.

5 *Cassium*) Neque iste quis fuerit, dicunt.

6 *Leonides*) Qui cum ad Ciceronem de filio scriberet, certi nihil ausus est polliceri. Ep. 16. lib. XIV. ad Att. *Manus*.

nides, & horum cæteri similes. (7) Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τάδε. De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione utilis: sed omnia postposui, dummodo præceptis patris parerem. (8) Διαῤῥήδην enim scripserat, ut eum (9) dimitterem statim. Tergiversari nolui, ne mea nimia (10) σπουδὴ suspicionem ei aliquam importaret. Deinde illud etiam mihi succurrebat, (11) grave esse, me de judicio patris judicare. Tuum tamen studium, & consilium, gratum acceptumque est mihi. Excusationem angustiarum tui temporis accipio: scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te prædium vehementer gaudeo, feliciterque tibi rem istam evenire cupio. (12) Hoc loco me tibi gratulari noli mirari: eodem enim fere loco tu quoque, emisse te, fecisti me certiorem. Habes (13) ubi deponendæ tibi sint urbanitates. (14) Rusticus Romanus factus es. Quomo-

7 Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς) Quæ igitur ad nos pertinent, hæc sunt.

8 Διαῤῥήδην) Aperte.

9 *Dimitterem*) Causam, cur eum a filio dimitti Cicero voluerit, Plutarchus hanc narrat, quod ad potum & voluptates adolescentem alliceret. Hoc fortasse magistro didicit strenue bibere Cicero filius. Nam binos congios simul haurire solitum scribit Plinius lib. 14. cap. ult. *Manut.*

10 Σπουδὴ) Propensa voluntas ad Gorgiam retinendum.

11 *Grave esse, me de judicio patris*) Non recte facere me, si de patris judicio ita judicare vellem, quasi falli posset in eo, quod existimaret de Gorgia. *Idem.*

12 *Hoc loco*) Hac parte epistolæ: cum gratulationibus tribuere primas fere epistolarum partes soleamus.

13 *Ubi deponendæ tibi sint*) Ubi molestias & ineptias, quæ multæ sunt in urbe ferendæ, quoties earum tædium te ceperit, fugias & abjicias. *J. F. Gronovius.*

14 *Rusticus Romanus*) Honestum nomen est plebeji ordinis: quia vera Romuli proles agrestibus operibus exercebatur, & rusticam plebem præponebat urbanæ, cum proceres civitatis in agris morarentur, & ubi consilium publicum desiderabatur, e villis arcessebantur in senatum, unde qui eos evocabant, *viatores* nominati. Cic. pro Sextio in Optimatium, hoc est, qui consilia sua optimo cuique probari vellent, secta collocat *municipales rusticos*que *Romanos*. Id. de Senectute: *Possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, vicinos & familiares meos.* Lib. 1. de divin.

Exin

modo ego mihi nunc ante oculos tuum jucundissimum conspectum propono; videor enim videre ementem te rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda (15) semina. Sed (quod ad rem pertinet) me tum tibi defuisse, æque ac tu doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevaturus sim, si modo fortuna me: præsertim cum sciam, communem nobis emptum esse istum fundum. De mandatis quod tibi curæ fuit, est mihi gratum. Sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus: multum mihi enim eripitur operæ in exscribendis (16) hypomnematis. Tu velim in primis cures ut valeas, ut una (17) συμφιλολογεῖν possimus. Antherum tibi commendo. Vale.

Exin cuidam rustico Romano dormienti visus est venire qui diceret, præsultorem sibi non placuisse ludis. Tib. Atinium *de plebe hominem* appellat Livius. *Gronovius*.

15 *Semina*) Pomorum, quæ comeduntur in secunda mensa. *Manut.*

16 *Hypomnematis*) Commentariis.

17 Συμφιλολογεῖν) De literis inter nos disputare.

TULLIUS TIRONI S.P.D.

XXII. SPero ex tuis literis, tibi melius esse: cupio certe. Cui quidem rei omni ratione cura ut inservias: & cave suspiceris, contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum. Mecum es, si te curas. Quare malo te valetudini tuæ servire, quam meis oculis & auribus. Etsi enim & audio te, & video libenter: tamen hoc multo erit, si valebis, jucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo: lego autem libentissime. Tu istic, si quid librarii mea manu non intelligent, monstrabis.

ARG. Valetudinis curandæ admonet ægrotantem: librarios tamen regere jubet: addit de variis. *Anno U. C. 708.*

Una omnino (1) interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone. De triclinio cura ut facis. (2) Tertia aderit, modo ne Publius rogatus sit. Demetrius iste nunquam omnino (3) Phalereus fuit, sed nunc plane (4) Billienus est. Itaque te do (5) vicarium: tu eum observabis. (6) Etsi: veruntamen: de illis: nosti cætera. Sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolæ argumentum, & ut tuas quam longissimas literas legam. Cura, mi Tiro, ut valeas: hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

1 *Interpositio*) Verba interposita, hoc est, recentiori manu scripta, *de quadrimo Catone*, de puero Catone, quatuor annos nato. Locus in iis, quæ supersunt Ciceronis, non extat. Hunc mendo vacuum non esse suspicabatur Victorius.

2 *Tertia*) Mulier post duas sorores nata, unde nomen. *Aderit*, in cœna, quæ dabitur in illo triclinio. *Manut.*

3 *Phalereus*) Demetrius, de quo ad me scribis, nunquam fuit Demetrio Phalereo similis: nunquam fuit elegans, urbanus, &c. Ludit in *Demetrii* nomine. *Quarter.*

4 *Billienus est*) Dignus suo nomine: vitio laborat ejus, cujus nomen gerit. Videtur enim Grajus homo Demetrius cognomen sumpsisse Billieni, quod per Billienum quendam libertatem, & civitatem accepisset. *J. F. Gronov.*

5 *Vicarium.*) Ut ea diligentia in eo observando & cavendo utaris, qua ego uterer, si adessem. *Vicarius* est, qui facit id, quod alius facere debebat. *Man.*

6 *Etsi: veruntamen: de illis*) Hæc facile supplere Tiro potuit, cui notæ erant Patroni cogitationes. Similis brevitas ad Att. XIII. 2. XIV. 8. & 12. *J. F. Gronov.* Brevitas locum obscurat: opinor tamen Demetrii illius, quem observari a Tirone jubet, concisum perplexumque sermonem repræsentari. *Manut.*

TULLIUS TIRONI SUO S.P.D.

XXIII. TU vero confice (1) professionem, si potes. Etsi hæc pecunia ex eo genere

ARG. Hortatur, ut professionem conficiat, scribitque sibi in animo esse amicitiam Antonii conservare. *Anno* U. C. 709.

1 *Professionem*) *Profiteri*, est hic, publice denuntiare, quidquid pecuniæ, agri, aliarumve rerum Cicero possideat. Et videtur, ut hæc per Tironem, sic altera superioris anni professio per Philotimum esset facta. Vide ep. 33. lib. XIII. ad Att. *Manut.*

te eſt, ut profeſſione non egeat. (2) Veruntamen Balbus ad me ſcripſit, tanta ſe epiphora oppreſſum, (3) ut loqui non poſſit, Antonius de lege quid egerit. (4) Liceat modo ruſticari: Ad Bithynicum ſcripſi. (5) De Servilio tu videris, qui ſenectutem non contemnis. Etſi Atticus noſter, quia quondam me commoveri (6) πανικοῖς intellexit, idem ſemper putat, nec videt, quibus præſidiis philoſophiæ ſeptus ſim: & hercle, quod timidus ipſe eſt, (7) θορυβοποιεῖ. Ego tamen Antonii inveteratam ſine ulla offenſione amicitiam retinere ſane volo, ſcribamque ad eum, ſed non antequam te videro: (8) nec tamen te avoco a ſyngrapha, (9) γόνυ κνήμης. Cras expecto Leptam: etenim ad cujus (10) rutam pulegio mihi tui ſermonis utendum eſt. Vale.

2 *Veruntamen*) Subaudi, *confice*: & hanc ipſam pecuniam profitere. *Idem*. Hoc alii cum ſequentibus conjungunt. *Veruntamen Balbus*, &c.

3 *Ut loqui non poſſit*) Jocus: nam epiphora officium oculorum impedit, non linguæ. *Non poſſit* autem dixit, id eſt, nolit: quia ſtudioſus Antonii, & homo tectus. Ep. 21. lib. xiv. ad Attic. *Idem*.

4 *Liceat modo ruſticari*) Quod urbanis rebus, quas Antonius conſul e ſua libidine adminiſtrat, antepono. *Idem*.

5 *De Servilio*) Iſaurico, quem hoc anno obiiſſe teſtatur Dio lib. 45. quem felicem videtur ſcripſiſſe Tito, qui effugerit Antonii minas & gladios. Id ad me, inquit Cicero, non pertinet, qui cædem non timeo, & vitæ obſaturatus ſum, ſed ad te. *J. F. Gronov.*

6 Πανικοῖς) Repentinis terroribus: quorum cauſam Pani deo tribuit Antiquitas: unde πανικα. Hoc ſatis eſt ad intelligentiam loci. Plura ſi quis poſtulat, Politianum legat Miſcell. cap. 28. *Manut.*

7 Θορυβοποιεῖ) Tumultum facit: terrorem in aliis gignit. Vult enim timere me ab Antonio. *Idem*.

8 *Nec tamen*) Etſi videre te cupio: nolo tamen te ab urbe diſcedere, priuſquam conficias eam rem, cujus rei cauſa te miſi. Miſerat eum Cicero, ut pecuniam ſibi per ſyngrapham debitam exigeret. *Idem*.

9 Γόνυ κνήμης) Genu tibia propius eſt. Nam ſubauditur, ἔγγιον. Theocritus in Idylio, quod Charites inſcripſit, eodem ſenſu dixit, ἀπωτέρω ἢ γόνυ κνήμα, id eſt, longius, quam genu, tibia. Hoc proverbio ſignificatur, curanda magis eſſe, quæ magis ad nos pertinent. *Idem*.

10 *Rutam pulegio*) Amarus, ut ruta, Leptæ ſermo; ſuavis, ut pulegium, Tironis. Lepida ſimilitudo. Amaritudo, inquit, ſermonis Leptæ, ſermonis tui ſuavitate, quaſi ruta pulegio, condietur. Notiſſima eſt utraque herba. *Idem*.

TULLIUS TIRONI S. P. D.

XXIV. ETSI mane Harpalum miseram, tamen cum haberem cui recte darem literas, etsi novi nihil erat, iisdem de rebus volui ad te sæpius scribere: non quin (1) confiderem diligentiæ tuæ; sed rei me magnitudo movebat. Mihi (2) prora & puppis (ut Græcorum proverbium est) fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. (3) Offilio & Aurelio utique satis fiat. (4) A Flamma, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas, in primisque ut expedita sit pensio Kal. Jan. (5) De attributione conficies. (6) De repræsentatione, videbis. De domesticis hactenus. De publicis omnia mihi (7) certa, quid Octavius, quid Antonius: quæ hominum opinio: quid futurum putes. Ego vix teneor, quin accurram. Sed (8) st! Literas tuas expecto: & scito Balbum tum

ARG. Domesticas res, deinde publicas narrat. *Anno U. C.* 709.

1 *Confiderem*) In editione pervetusta, quam cum MSS. ab Italo collatam mecum communicavit Nic. Heinsius, vir summus & mihi amicissimus, emendatum erat, *non quin diffiderem suæ diligentiæ*. Sic omnino legendum. Quod & Gronovio τῷ πάνυ probabatur. *Grævius*.

2 *Prora & puppis*) Summa consilii mei. Nam prora & puppis totam navim continent. Unde natum proverbium apud Græcos, πρῶρα & πρύμνη. *Manut.*

3 *Offilio & Aurelio*) Creditoribus.

4 *A Flamma*) Debitore. Hic est Flaminius Flamma, nominatus ad Att. 14. 16. & 16. 1, 2. *Idem*.

5 *De attributione*) De assignatione pecuniæ, quam Ciceroni Dolabella, divortio facto cum Tulliola, ejus filia, debebat. Vide ad Att. 14. 16. & 16. 3. *Idem*.

6 *De repræsentatione*) De pecunia ante diem solvenda. Id enim est *Repræsentare*. Unde, *Repræsentare diem promissorum*, μεταφορικῶς, epist. 14. *Idem*.

6 *Certa*) Perscribe. Verbum omittit, ut infra, *Sed quod egerint*. Et sæpe in epistolis ad Att. figura est, quæ Græce ἀποσιώπησις dicitur, in epistolis, quæ ad familiares mittuntur, usurpata. *Idem*.

8 *St*) Vetustiores, *si*; unde Manutius, *st*, quæ nota silentii est.

tum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, & postridie Hirtium. Puto utrumque (9) ad aquas. Sed (10) quod egerint. Dolabellæ procuratores fac admoneantur. Appellabis etiam (11) Papiam. Vale.

9 *Ad aquas*) Bajanas. Hic variant Mss. Vide Turneb. Adverf. lib. 8. cap. 5.
10 *Quod egerint*) Fac ut sciam: vel, *Scienus*, subaudiendum; amat enim hic Cicero brevitatem, ut paulo ante: *De publicis omnia mihi certa:* subaudi, significa. Mei tamen veteres libri, *Seu*, non *Sed*, omnes habent. Itaque cogor de mendo suspicari. *Manut.*
11 *Papiam*) Mulierem Papiæ gentis, quæ Ciceroni pecuniam debebat. *Idem.*

CICERO FIL. TIRONI S. P. D.

XXV. ETSI justa & idonea usus es excusatione de intermissione literarum tuarum, tamen id ne sæpius facias, rogo. Nam etsi de republica rumoribus & nuntiis certior fio, & de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater: tamen de quavis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. Quare, cum in primis tuas desiderem literas, noli committere, ut excusatione potius expleas officium scribendi, quam assiduitate epistolarum. Vale.

ARG. Literas a Tirone quam creberrimas requirit. *Anno* U. C. 709.

Q. CICERO TIRONI SUO S. P. D.

XXVI. VErberavi te cogitationis tacito duntaxat convicio, quod fasciculus alter ad me jam sine tuis literis perlatus est. Non potes ef-

ARG. Negligentiæ in mittendis epistolis accusat, quas etiam sine argumento scribi postulat. Familiariter & jocose. *Anno incerto.*

fugere hujus culpæ pœnam. De patrono (1) Marcus est adhibendus: isque diu & multis lucubrationibus commentata oratione. Vide, ut probare possit, te non peccasse. Plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ: sic tu, etiam si, quod scribas, non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quæsivisse videaris. Valde enim mihi semper & vera, & dulcia tuis epistolis nuntiantur. Ama nos, & Vale.

1 *Marcus*) Frater.

Q. CICERO TIRONI SUO S. P. D.

XXVII. Mirificam mihi (1) verberationem cessationis epistola dedisti. Nam, quæ parcius frater perscripserat, verecundia videlicet, & properatione, ea tu sine assentatione, ut erant, ad me scripsisti, & maxime de consulibus designatis: quos ego penitus novi libidinum & languoris effœminatissimi animi plenos: qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo naufragio periculum est. Incredibile est, quæ ego illos scio, oppositis (2) Gallorum castris, in æstivis fecisse; quos (3) ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vi-

ARG. Invehitur in Consules designatos Hirtium & Pansam. Benevolentiam suam significat. *Anno U. C. 709.*

1 *Verberationem cessationis*) Quid potest esse durius, aut magis diversum a Marci fratris durissimo sermone? Dicit hoc: Valde me, quia cessaverim in literis ad vos mittendis, verberasti in epistola tua: pro, tacite reprehendisti. *Manut.* Vide Turnebi Adversaria, lib. 8. cap. 5.

2 *Gallorum castris*) Quo tempore in Gallia cum Cæsare militabant. *Idem.*

3 *Ille latro*) Antonium intelligit, contra quem illi bellum gesturi erant. Existimat enim Quintus Antonium, nisi copiis suis viribusque confisus fuerit, alia via illos aggressurum esse: & omnia factorum, ut illos sibi placet, & in sententiam suam traducat. Putat eum id facile consecuturum similitudine vitæ, & societate vitiorum. *Victor.*

vitiorum deliniet. Res eſt aut tribunitiis, aut privatis conſiliis munienda. Nam iſti duo vix ſunt digni, quibus (4) alteri Cæſenam, alteri Coſſutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero oculis. Ego vos a. d. III. Kal. videbo, tuoſque oculos, etiam ſi te veniens in medio foro videro, diſſaviabor. Me ama. Vale.

4 *Alteri Cæſenam*) Omnibus iniquus erat Quintus, & nemini parcebat, dummodo iræ ſuæ ac furori obtemperaret. De ambobus illis Coſſ. deſign. peſſime ſentiebat: veruntamen quantum ſuſpicari poſſumus, alterum illorum ignaviorem inertioremque altero exiſtimabat: nam quem aliquid conſilii habere putabat, vix dignum eſſe dicebat cui Cæſena committeretur. Alterum, qui nullius conſilii eſſet, ſed penitus infirmi ingenii, ac intemperantiſſimæ naturæ, vix recte poſſe judicabat curare fundamenta Coſſutianarum tabernarum. *Idem*. Vide iterum Turnebi Adverſaria. 8. 5.

INDEX

Qui multiplex Literarum genus indicat.

Ad

Eorum

Eorum nomina, ad quos scribit Cicero.

Tre-

Eorum nomina, quorum aliqua in his sexdecim libris epistolæ extant Ciceronianis adjunctæ.

FINIS.